Twentse Taalbank

OVERZICHT VAN DE NAGELATEN PAPIEREN FAMILIE ELDERINK
in het
Van Deinse Instituut, Enschede

Bewerkt door G.J. Gröneveld

In eigen beheer uitgegeven door Van Deinse Instituut, De Klomp 35, 7511 DG Enschede.

Voorwoord van de bewerker

Toen mij een aantal jaren geleden gevraagd werd om als vrijwilliger een onderdeel van het archief van het Van Deinse Instituut toegankelijk te maken voor belangstellenden, heb ik gekozen om de nagelaten papieren van de familie Elderink te inventariseren en te ontsluiten. Ik wist niet waar ik aan begon en hoeveel werk het zou zijn.
Deze papieren bevatten veel brieven uit de familie Elderink en aantekenschriften. Ik ben begonnen met het lezen van de brieven. Deze waren niet systematisch opgeborgen, er waren wel enkele bundeltjes. Al lezende krijgt men inzicht in de familieverhoudingen. Men komt voor vragen te staan als "Wie is Tante Ju?" en "Wie is Oom Hein?"
Na de brieven kwamen de aantekenschriften van Cato Elderink en verdere papieren aan de beurt. Langzamerhand kwam ik tot een plan hoe ik de zaak zou aanpakken: eerst een inventarisatie van de inhoud van de schriften en papieren en daarna enkele interessante onderwerpen eruit lichten om deze uitgebreid in aparte hoofdstukken weer te geven. Veel aantekeningen waren in haar boek "Twènter Laand en Leu en Lèven" (VDI-bibliotheek D7 - E23t) al verwerkt, deze heb ik niet weer opgenomen. Ten gerieve van de onderzoeker, die wil weten wat Cato Elderink precies heeft opgeschreven over haar bezoeken aan mensen in Twente en het aangrenzende Duitse gebied, heb ik van een aantal schriften alleen de onderwerpen van de gesprekken weergegeven. Een aantal lezingen heb ik in de tekst geheel opgenomen. Hierbij heb ik haar teksten in de spelling van voor 1934 of in dialect letterlijk en ongewijzigd overgenomen, dat wil zeggen, dat ik taal- en spelfouten niet heb verbeterd, omdat, als men eenmaal begint met fouten te verbeteren, men de neiging heeft de gehele stijl te corrigeren. Veel van de in de tekst aanwezige fouten, zoals "ik vindt" en "volkstam" zijn van Cato Elderink afkomstig, hoewel ikzelf wel weer enkele nieuwe fouten ingevoerd zal hebben. Wel heb ik hier en daar een leesteken toegevoegd, b.v. bij heel lange zinnen en heb ik afkortingen als Tw. voluit geschreven als Twente of Twentsch. Ook heb ik de namen van schrijvers en de titels van boeken en gedichten correct geschreven, in de aantekeningen waren deze nogal eens niet juist vermeld. Soms heb ik moeten beslissen of een door haar doorgestreept gedeelte van een lezing moest worden opgenomen. Is zo'n gedeelte relevant voor het gehele verhaal, dan heb ik dat wel opgenomen, want het is mogelijk, dat zij het alleen uit een lezing heeft geschrapt, omdat anders de lezing te lang zou worden en niet omdat de tekst niet juist zou zijn. Mijn opmerkingen en literatuurverwijzingen in haar teksten heb ik opgenomen in voetnoten. Van sommige lezingen zijn de teksten erg rommelig, vol doorhalingen en verbeteringen, geschreven met pen of potlood. Ik heb getracht hieruit de voor mij meest waarschijnlijke tekst samen te stellen.
In de bijlagen heb ik opgenomen een korte levensbeschrijving van Cato Elderink, een lijst van brieven in datumvolgorde, twee parentelen (stamboom met afstammelingen in de mannelijke en vrouwelijke lijnen) en een kwartierstaat (tabel of schema van voorouders) van Cato Elderink. In een kwartierstaat krijgt de persoon, van wie de voorouders worden vermeld (de proband), het nummer 1. De vader krijgt altijd een nummer, dat twee maal zo groot is al dat van het kind en de moeder krijgt een nummer, dat 1 hoger is dan dat van de vader, zodat alle voorvaders een even nummer en alle voormoeders een oneven nummer hebben. In dit geval is Cato Elderink de proband, de ouders hebben de nummers 2 en 3 en de grootouders de nummers 4, 5, 6 en 7 enz. De parentelen en kwartierstaat kunnen geen aanspraak maken op volledigheid, de gegevens hiervoor zijn voor het grootste deel ontleend aan C. Elderink, Het geslacht Blijdenstein (VDI-bibliotheek D3 - E23b), Dr. A.

Benthem Gz., Geschiedenis van Enschede en zijne naaste omgeving van de vroegste tijden tot den wederopbouw van de Stad na den brand van 7 Mei 1862 (VDI-bibliotheek, D7 - B44g) en de losse mappen (zie Hoofdstuk 1b, na pakket 16).
Ik hoop met mijn werk een bijdrage te hebben geleverd aan de kennis van de werk- en denkwijze van Cato Elderink en ook aan wat minder bekende aspecten van het leven in Twente en speciaal in Enschede in de negentiende eeuw.
Door ernstige moeilijkheden met de tekstverwerker Word Perfect heb ik mij genoodzaakt gezien de hoofdstukken 1, 2 en 6 te splitsen in twee gedeelten.

Enschede, oktober 2002

G.J. Gröneveld

Twentse Taalbank

Inhoud

Voorwoord van de bewerker i
Inhoud ii
Hoofdstuk 1a Beschrijving van de nagelaten papieren familie Elderink, zoals aanwezig in het Van Deinse Instituut te Enschede (eerste deel) 1
Pakket 1, Aanteekeningen meest volksverhalen, sagen, rijmpjes, enz. 1
Pakket 2, Aanteekeningen van allerlei aard 6
Pakket 3, Lezingen C. Elderink 8
Pakket 4, Opstel Twente in oorlogstijd 12
Pakket 5, Akten en testamenten en diverse aantekeningen 13
Pakket 6, Aant. uit gerichtsprotocollen 13
Pakket 7, Familie Blijdenstein en aanverwanten 13
Hoofdstuk 1b Inhoudsopgave van het Archief Elderink, zoals aanwezig in het Van Deinse Instituut te Enschede (tweede deel) 15
Pakket 8, Meest aanteekeningen over families te Enschede 15
Pakket 9, Aanteekeningen uit markeboeken 20
Pakket 10, Aant. uit gedrukte bronnen 21
Pakket 11, Aanteekeningen van allerlei aard 21
Pakket 12, Een deel van een aantekenboek in folioformaat met diverse aantekeningen 22
Pakket 13, Een aantekenboek in folioformaat met diverse aantekeningen 23
Pakket 14, Map met gelegenheidsgedichten 23
Pakket 15, Brieven 24
Pakket 16, Ontwerpen van gedichten 25
Een aantal losse mappen 25
Latere aanvulling 25

Hoofdstuk 2a Brieven (eerste deel) 27
Particuliere correspondentie van de familie Elderink 27
Brief uit 1841 27
Brieven uit 1848 27
Brieven i.v.m. het verblijf van Herman Elderink te Elberfeld, 1854 - 1855 27
Brief van Kaatje Blijdenstein aan haar broers Herman en Jan 29
Schema voor een reis langs de Rijn van 5-5-1865 tot en met 10-5-1865, vermoedelijk voor 3 personen 29
Verblijf van Kaatje Elderink-Blijdenstein in Lippspringe in 1875 29
Brieven van Jan en Marie Blijdenstein uit Pau 30
Enige brieven verzonden tussen Kaatje Elderink-Blijdenstein + Nanny in Almelo en thuis 30
Verblijf van Kaatje Elderink-Blijdenstein in Lippspringe in 1876 31
Brief van de heer H. de Jong te Stiens 31
Verblijf van Kaatje Elderink-Blijdenstein in Lippspringe in 1877 32
Brieven van Iet van Anrooy-Philips aan Kaatje Elderink-Blijdenstein 33
Verblijf van Kaatje Elderink-Blijdenstein in Lippspringe in 1878 33
Verblijf van Kaatje Elderink-Blijdenstein in Lippspringe in 1879 34

Verblijf van Kaatje Elderink-Blijdenstein in Lippspringe in 1880 34
Brief van Mina Scholten-Blijdenstein aan haar zuster Kaatje Elderink-Blijdenstein 35
Reis van Engelbert Elderink door Thüringen 35
Julia Elderink op kostschool in Hannover, juni 1883 t/m februari 1884 36
Nanny Elderink op de kweekschool in Arnhem, mei tot juli 1884 37

Hoofdstuk 2b Brieven (tweede deel) 39
Grietje en Nanny Elderink op de kweekschool in Arnhem, september 1884 - juli 1885 39
Grietje en Nanny Elderink op de kweekschool in Arnhem, september 1885 - juli 1886 42
Grietje en Nanny Elderink op de kweekschool in Arnhem, september 1886 - juli 1887 46
Nanny Elderink op de kweekschool in Arnhem, september 1887 49
Brief van Kaatje Elderink-Blijdenstein aan haar dochter Grietje 49
Engelbert Elderink in Hamburg, 1889 49
Toos Elderink in Hannover, 1890 50
Nanny Elderink onderwijzeres in De Rijp, 1891 - 1894 51
Toos Elderink in de verpleging in Amsterdam, 1892 - 1894 52
Kaatje Elderink-Blijdenstein in Scheveningen, 1893 52
Kaatje Elderink-Blijdenstein met haar zoon Engelbert in Neuenahr in het Ahrtal, 1895 53
Engelbert, Grietje en Toos Elderink in Zwitserland, 1921 53
Latere toevoeging 53

Hoofdstuk 3 Diverse boekjes, agenda's en andere bescheiden 54
Hoofdstuk 4 Kleding 58
Hoofdstuk 5 Sagen en legenden 60
Hoofdstuk 6a Dialect (eerste deel) 66
Hoofdstuk 6b Dialect (tweede deel) 79
Hoofdstuk 7 Kinderspelen 98
Hoofdstuk 8 Industrie en Stakingen 101
Hoofdstuk 9 Familiefeesten 106
Hoofdstuk 10 Voor en na de Enschedese stadsbrand van 1862 112

Bijlage 1 Over het leven van Cato Elderink 117
Bijlage 2 Brieven, versjes, enz. in datumvolgorde met nummers 118
Bijlage 3 Parenteel van Joost Maurits Elderink 135
Bijlage 4 Parenteel van Berent van Blijdenstein 140
Bijlage 5 Kwartierstaat van Catharina Elderink 162

Hoofdstuk 1a
Beschrijving van de nagelaten papieren familie Elderink, zoals aanwezig in het Van Deinse Instituut te Enschede (eerste deel)

De verzameling papieren bestaat uit drie onderdelen: een kist met brieven en diverse boekjes, 16 pakketten met aantekeningen en een aantal losse mappen.

Een kist, oorspronkelijk bestemd geweest voor het opzenden van kleding uit Parijs.
Op het deksel staat "Grands Magasins Du Printemps Jules Jaluzot & Cie Paris". In deze kist bevinden zich:
- particuliere correspondentie van de familie Elderink, zie Hoofdstuk 2.
- diverse boekjes, agenda's en andere bescheiden, zie Hoofdstuk 3.

16 Pakketten met aantekenschriften en aantekenboekjes en diverse andere aantekeningen.
De meeste pakketten zijn gepakt in oud papier en dichtgebonden met papiertouw of gewoon touw. Op de pakketten staat met blauw potlood een nummer geschreven (1 t/m 16) en een korte omschrijving van de inhoud. Het lijkt erop, dat het inpakken van de pakketten is gebeurd na het overlijden van Cato Elderink, het papiertouw zou hiervoor een aanwijzing kunnen zijn.

Pakket 1, Aanteekeningen meest volksverhalen, sagen, rijmpjes, enz.
Er waren oorspronkelijk 7 schriften, getiteld Aanteekeningen Schrift I t/m VII, schrift III ontbreekt echter. Veel van deze aantekeningen vindt men terug in het boek C. Elderink "Twènter Laand en Leu en Lèven" (VDI-bibliotheek D7 - E23t), doch niet alles. Zo vertellen vertellers uit diverse buurtschappen eenzelfde verhaal soms wat verschillend.

Inhoud Aanteekeningen Schrift I:

1 De hoond van Mahony
2 Leenenhem
3 Het Wolterink
4 De Veldschoolte
5 Assinkklooster
6 Spinvisiten
7 Beheksen (Buurse, Leunten)
8 De Borg in Usselo
9 Wolfskuilen
10 De Bèrke
11 Steefoalders Buursink Joassink
12 Mawkatte, roggenvoor, Jödden
13 Mans en de broed
14 Meidenloon
15 Vuurgezichten
16 De èkster en de doeven
17 Oelenspeegel

18 'n Dollen hoond
19 De Nettelengoor
20 Ni-jjoarsgebroeken
21 Brulften
22 Heer v. Kempen Boekelo
22a Loopdag
22b Klein Duumpken
22c Groondelooze Meer
23 't Oalde Notaris
24 Brulftengebroeken
25 Keenderbeer
26 Groaven
27 Boerendaans
28 Wilkumste
29 Groave
30 Poascheveurs
31 Veur an beuten
32 Raapölie, lienölie
33 Dagloon
34 Sokkelhof's Leideken
35 Hanhof
36 Hilgenhoalt
37 Duvelbänder Dèlden
38 Knoteek (Middeweenter)
39 Greunen Doonderdag (Kroetmoos en eier)
40 Roggemaeien
41 Vasseloavend
42 Brunink (Lebuinus)
43 Witte Wiefken (Keuper)
44 Keend in Zelmschot
45 Hakenberg (Hunen)
46 Kozakken bi-j Kaptein
47 Ollenzelschen steen
48 Kerkenbouw
49 Laandrebenallée
50 Juffrenbek
51 Nachtmeer

Inhoud Aanteekeningen Schrift II:

1 Aan de Knalhut
2 Reef
3 Johannik Hoazenkrämer
4 Hun in de put
5 Katten Braambrug
6 Katten Somberg

7 Katten oaver heerdplaat
8 Katten Buursink Besmoor
9 Hèmanneken (Janseum)
10 Beschuten belèzen
11 De Gleunige
12 De Schermmeister a
13 De Schermmeister b
14 De Hunnepe
15 Oaver hègg en oaver stègg
16 Spook in Mallum
17 Sien en Heendik
18 Woo ze de bruggen noa 't laand brengt
19 Adolf van Twekkel - Dauwtrappen
20 Middeweenterhoorn
21 Spekhärs in pannekoek
22 Hannekemaeiers
23 Kerk te Diepenheim
24 Familie Berfelo

Inhoud Aanteekeningen Schrift IV:

1 Leggen van spoor te Oldenzaal (Jans Koekoek = Kapiteins Klöpken)
2 Iebenboom, godin Taankenberg en Bakhoes (Jans Koekoek)
3 Stroo um de appelbeume met middeweenter (Jans Koekoek)
4 Van de steerne (Jans Koekoek)
5 Loopdag 1810 (Jans Koekoek)
6 Spook in Laandrebenallée (Jans Koekoek)
7 Vasseloavend en "Bakhoes" (Buursink Hendrik)
8 Kind uit den Hunenborg (Jans Koekoek)
9 Oalde Bekke
10 Akkernamen
11 p 't Jasink in de Fransche tijd
12 Sterren
13 Stockum bij Markelo
14 Stukken door J.J.v. Deinse
15 Idem
16 Hunenborg volgens Seisen Jaan, stroo om boomen en grijze veulen
17 Posselmi-je
18 Brooduitdeeling Agelo
19 Sagen uit Agelo
20 Verhalen van Mhr Hommels
21 Copieën sagen Mhr Mulder Agelo
22 Schinderhannes
23 Copie oud stuk Buurse (de olde Möllersche)
24 Schinderhannes
25 Wolven, oerossen, enz.

26 St.Steffen
27 De Hunen volgens Grondman
28 Middewinterhoorn
29 Maakmoalsbreef
30 Over stuk genoemd in 23
31 Het geslacht Elderink
32 Het Ravenkruis
33 Gedichtje Odink
34 Cursus Prof. Knappert
35 Laatste verhalen J. Jasink
36 Cursus Dr. J. Waterink
37 Adelijk geslacht van Buurse
38 Sagen uit Brétagne
39 Handelsbrieven Hoedemaker
40 Boaken
41 Bos bi-j 'n Broam (hij wilde dokter worden, schapenmarkt, deel van Buurse behoorde onder Neede, rouw, hèmannekes, met brandende stroowis langs de akkers)
42 Ontstaan van Siberië in Buurse
43 Honderd schapen en een ram - schapenmarkt
44 Wijken in Buurse - koehoeden
45 Zigvrèè
46 Nachtmerrie
47 Fransche tijd - Leipsig
48 Kraanvogels
48a De "iemen" naar de veldgrond
49 Archief Ootmarsum (over vastenavond)
50 Van Wallenbekken Heendik over 'n Hèmänneken en nen hazen met 'n potkänneken
51 Ring om de koeze - blauwe vlämmekes - Proffesijjenkeerl
52 Rouwdeuke - vasseloavend
53 Nachtmeer Wallenbekke
54 Hèrm sloa d'aarm
55 Uitdrukkingen en spreekwijzen

Inhoud Aanteekeningen Schrift V:

- Rijmpje van J. van Heek te Buurse
- Kiekebeernd
- Koehoeden in Buurse en breien van handschoenen en vlechten van kousenbanden
- Zwart verven van linnen
- Tondelpot
- Noa 't maarkt in Neuenhausen
- Rooden bonis
- Klootschieten op vastenavond in Buurse
- Vischkolken in Buurse
- Goarnschacht
- Schapenmarkten in Friezenveen, Rijssen en Doetinchem

- Elderink op gedenksteen voor gesneuvelden in Gildehaus
- De inwijding van de Doopsgezinde kerk te Enschede, 1769
- Sagen in Westfalen en Münsterland
- Het huis "Holmer" en het "Bauerngericht", zie Professor Arnold Fokke, Anna Holmer oder die Wiedertäufer (VDI-bibliotheek B14 - F38)
- Reisbeschrijving uit 1823 van Dethard Elderink
- "Heekerslöfken" in Heek en zijdeweven in Nienborg
- "Hoorige Rechten in Twenthe" door W.H.J. Massink (zie VDI-bibliotheek C - M29)
- 't Hakenberg en bijen naar de heide brengen
- Uit de Kerkeraadsboeken van Ootmarsum (1632 - 1786)
- Verteld door Grondman in Volthe
- Verteld door Vrouw Bolink, café Jachthuis
- Uit het stedelijk archief Ootmarsum
- Oude steen in de kerk te Schöppingen
- "Das malerische & romantische Westfalen" van L. Schücking & F. Freiligrath (VDI-bibliotheek D9 - S50)
- Spreuken voor de klokken van het klokkenspel te Enschede, opgegeven door J.H. van Heek
- Uit de Bentheimer Zeitung, 2 Nov. 1928
- Uit de Enschedeesche Couranten, 1855 tot 1859 (o.a. "Gechiedenis van Enschede door Baurichter)
- Uit een notitieboek van den Hofmeijer van Weddehoen
- Medische recepten voor mens, paard, koe en varken

<u>Inhoud Aanteekeningen Schrift VI</u>

1. Verteld door Jan Scholte Vaarwerk (erve Wargerink, smokkelen, spoken, op los inliggend papier)
2. Spreekwijzen, opgegeven door Odink
3. Afrekening tussen Ridderschap en Steden en Enschede, 1672
4. "Zegenwensch en Opwekking tot vreugde en dankbaarheid door" Ant. Strick
5. Enschede afgebrand in 1228 en de Munsterse oorlogen, 1666 - 1667
6. Door Mej. Stekelenburg verteld (familieverhalen)
7. Blekerijen bij Haarlem
8. Verteld door Bos Berend (90 jaar, juni 1930)
9. Wat ze in Markelo vertellen
10. Boksennemmen, verteld door Wallenbekken Heendik
11. Verteld door Hannink in Deurningen (Hunen, Hubertusjacht, midwinterhoornblazen, de Spiekerberg)
12. De Ti-jsnieder vertelt (spoken, zaaien van rogge, de Wilde Jacht)
13. "Oorkondenboek van het Sticht Utrecht" door Dr. Mr. S. Mulder en Dr. A.C. Bouman (VDI-bibliotheek D6 - M89o)
14. Verteld door Goolkate, aan het Aamsveen (plundering van Wessem en Wullen, opgravingen bij de Holterhof, de Droadmöl, de Weelde Jacht, midwinterhoorn blazen, de Zwarte Dood, rogge zaaien, "stoete" en "gezoerd roggenbrood", gevonden koperen roversfluit, 't groondelooze meer)

15 "Bijdragen tot de Geschiedenis van Overijssel" door Mr. J.J. van Doorninck en Mr. J. Nanninga Uiterdijk (VDI-bibliotheek, D7 - D67)
16 Hof Espelo
17 Vee drijven en lonen van knechten en meiden
18 Naar Markelo 24 Juli 1931
- Losse huizen
- Noaberplichten in Markelo en Stokkum
- Trouwen in Markelo en Stokkum
- Groaven in Markelo
- Verdere notities uit Markelo en Stokkum (Weerwolf, Stoppelhanen, op 'n kloomp bloazen, St. Steffenrijders, schoapschäpers, "Meertensmaarkt" of Mäkesmaarkt, het nieuwe kerkhof (1840), midwinterhoorn, midwinteravond, "schraandere winden" en "nen schraanderen tied")
- Verteld door Meester Dijkink (beheksen)
- Verteld door Greve in Stokkum (witte wijven, os vecht met wolven, heksen, rogge zaaien)
- Handschrift van de heer H.J. Dijking (uit het Markenboek van Markelo)
- Beschrijving van een los huis door H.J. Dijking, Markelo
19 Verteld door Engbert Kromhof op Schukkink (noaberplichten bij geboorte en huwelijk, doodskleed, liekweg, een extract uit Resolutiën R&S van 1-12-1775 betreffende Jannes Kwekkeboom, zijn vrouw Geesken Mensink, haar eerste man Jan Schukkink, diens dochter Geertruid Schukkink en man Gerrit Lasonder)
20 Uit in perkament gebonden schrift van Roerink op Zwartkate, hierin aantekeningen van 1714 tot 1828
21 Verteld door Sina Jasink-Wooldrik op "de Wereld", nu "Schuttersveld"

<u>Inhoud Aanteekeningen Schrift VII</u>
- Buursche spreekwijzen
- Twentsche spreekwijzen
- Diverse aantekeningen over Buurse
- Uit geschriften van G. van Wijngaarden en diens vader W.J.C. van Wijngaarden, schoolmeesters in Rijssen (zie ook VDI-bibliotheek D7 - W97h)
- Verteld door Andrees Bos op Meujenboer
- Mededeelingen van J.J. van Deinse met betrekking tot mijn stuk over Markenbosschen en Boomen
- Maakmoalsbreef van 16 januari 1729 voor het bruidspaar Koort Nihuis en Geertken Haanenberg
- Steen met tekst op het erve Mulder, vroeger Wilmink, tussen Holzik en Kromhof in de Eschmarke
- Wolven
- School in Glanerbrug
- Twee koopakten uit het Familieboek Van Heek door C.J. Snuif (VDI-bibliotheek D3 - S72f)
- Oud notitieboekje van H. Kromhof op Spiele
- Namen van stukken grond op de Usseler es

- Het erve De Borg in Usselo
- Opmerkingen van J.J. van Deinse over het boek "Opkomst en Bloei v. d. Parochie v. d. H. Jacobus (major) door J. Th. W. Jonker
- Aanteekeningen van J.J. van Deinse over her erve Scholte Linde
- Aanteekeningen van J.J. van Deinse over de raadskeur en onlusten in 1660
- Naar het erve Wennink in Usselo, gesproken o.a. over rouwkleding (doeken van witte neteldoek)
- De oude "Eume" op de Kuper en de vrouwen op de Wonner vertellen
- Eigenaardigheden van het Twentsch dialect door A. Ballot (zie VDI-bibliotheek G1 - B18)
- Kinderspelen (zie Hoofdstuk 7)
- Verhalen uit Siberië (Buurse)
- Aftelrijmpje in Buurse en de Eschmarke (zie Hoofdstuk 7)

Pakket 2, Aanteekeningen van allerlei aard
Dit pakket bevat 7 kleine aantekenboekjes, 2 schriften en een katerntje schrijfpapier. Eén van de schriften is overgebracht naar pakket 3. De boekjes bevatten aantekeningen van allerlei aard, sommige zijn wat uitgewerkt, maar de meeste zijn kort tot zeer kort. Ook staan er namen en adressen van mensen in, die Cato Elderink wil bezoeken, te stellen vragen, aantekeningen uit boeken, gegevens over de familie Blijdenstein uit Drente, enz. Veel is in uitgewerkte vorm of vrijwel letterlijk terug te vinden in de "Aanteekeningen Schriften" uit pakket 1. De belangrijkste sagen staan in het boekje "Oude Sagen" (boekje II).

<u>In boekje I:</u>
- Uit "Ned. Volkskunde" van Dr Jos. Schrijnen (VDI-bibliotheek E1 - S49)
- Verteld door Trui Jasink en andere aantekeningen

<u>In boekje II</u>:
- Horward
- De Hoond van Mahony
- De Ossens van Hofstèdenboer
- 't Groondelooze meer
- 'n Deef dee in de kiste zat
- De wolf in de bedstè - 't Blauw dämpken
- De man an de galge
- 'n Vurigen laandmèter
- Leenenhem
- Het Wolterink
- Hof te Boekelo
- De Vèldschoolte
- Assinkklooster
- Joasink in Buurse
- Sleender Heenke
- De witte wieve en de spinvisites, Rossum, Lattrop, enz.
- Beheksen (Zwartkappen Jannoa, Buurse)
- Oet Lunten (spokende smid)

- Schoolten Joast (Buurse)
- Brulfe op de Meyer
- Weeld volk in den Vretberg
- Sernjago de Callenfels
- Wolfskuilen in 't Hègeveld in Buurse
- De Berke in Ossel
- Gezegde: Nen wever et nig zat, mer règent ook nig nat
- Spook sprung in de märse
- Spoken in Wolterinksschöppe en andere spookverhalen
- Korte mededeling: In de Lonneker berg zit ne goldene keern in de groond
- Meidenloon: 1 spint vlasland, f 14 - f 15, 2 hemden, 1 paar schoenen, 2 linnen schorten,
8 of 14 dagen spinnen, met midwinter 1 metworst , 1 brood en koffiebonen
- De batterijen landweeren van de Leendemö noar op 't Oldenzelsche ven an
- Oude gewichten bij Voortman in Lonneker
- Spreuk: Zoovaak as de wachel röp zoovöl scheppel an de vieme (30 gast)
- Voorgezichten
- Een boer, die aan 't plaggen maaien was en de witte wiefkes
- Kind geroofd door Witte Wiefkes
- Witte Wiefkes en takkebossen
- Wit Wiefke bij de Meyer
- 't Nettelkönnink könnink van de vögel
- De ekster leert de vogels nesten-bouwen
- Oelenspeegel
- Witte Wiefkes op 'Wolberink in Vasse
- Den weelden hoond
- Uitdrift en Seggetfreden
- Mededelingen van Juffrouw Spiele (brouwketels met geld op de Hof te Boekelo, Schuur-Miene, spook, galg op de Nettelengoar en de veroordeling van rovers)
- Paaschvuren en Paaschlam
- Nieuwjaar winnen
- Brulfeneugers
- De Heer Van Kempen op de Hof te Boekelo
- Rijmpjes, raadsels en "spröke"
- Vrouw geeft raadsel op om te voorkomen, dat haar man wordt opgehangen
- Met nen brandenden stroowisch over het land
- Spokende katten bij de Koelboer
- Graf van heidenkeizer

<u>Boekje III</u> bevat alleen aantekeningen, vermoedelijk uit geschiedkundige en filosofische boeken.

<u>In boekje IV, bestaand uit vier aan elkaar geplakte boekjes:</u>
- Familie-aantekeningen
- Aantekeningen uit Buurse
- Uit "Sprüchwörter Schatz von W. Schröder

- Twentse zegswijzen
- Spreekwoorden van K. Wagenfeld
- Uit het kerkelijk archief Ootmarsum
- Uit "Das malerische & romantische Westfalen" van Levin Schücking und Ferd Freiligrath (VDI-bibliotheek D9 - S50)
- Aantekeningen uit "Hoorige Rechten in Twenthe" van W.H.J. Massink (VDI-bibliotheek C - M29)

In boekje V:
- Katten bij Somberg en Koelman in Buurse en andere spookverhalen over katten
- Heemanneken (2 gedeelten)
- Van de iemen
- 't Poaschelam
- Diverse aantekeningen
- De gleunige man (blauw vlämken), verteld door De Vèrger
- Schermmeesters
- De nachtmeer bi-j groondelooze meer, verteld door de zuster van De Vèrger
- Kiekebeernd
- Belezen van beschuiten
- Behekst meisje, verteld door de Joasinks
- Behekste koe in Mallum
- Twickel, verteld door Knoef
- Middeweenterhoorn
- Spekhers in de pannekoek
- Sunte Steffen
- Kerkglazen in Diepenheim
- De familie Berfelo
- Jean de Weert of Joh. van Werdt
- Möllenweenkel en Boakenbree in Buurse
- Franse soldaten op 't Jasink (thans Steenbergen) in Buurse

In boekje VI:
- Veehoeden in Buurse en de Slagersmö (Usselo)
- Rooden bons
- Zwart verven van linnen
- Tondelpot
- Naar de markt
- Seggetvreden
- Punten voor de lezing Huisvrouwen 26 februari 1929
- Maakmoalsbreeve
- Bruiloftsgebruiken
- Jongen boer trouwt woar gin manspersoon meer regeert
- Bruid legt de hand op de hoal
- Bij Jonkman bij 't Lankeet bruidswagen in de kolk gereden
- Kledingstuk op Zondag genaaid

- Gedichten

In boekje VII:
- Kosten van reis naar Zwitserland (?)
- Op jacht
- Aantekeningen familie Elderink
- Aantekeningen uit Buurse
- Wit Wiefken bi-j Koopman
- Vogelschieten in Buurse
- Herman Elderink op jacht

Achterkant van boekje VII:
- 'N oalden notaris
- Bruiloftsgebruiken, keenderbeer, ne groave
- Veldkaamps jödde in Haaksbergen
- Vondsten in het veen
- Noaberplichten
- Hilgenhout
- Behekste os
- Wolven bij Hanhof
- Als het vuur is uitgegaan
- Knoteik in het vuur
- Spoken bij Langelo
- Verhalen uit de Hanebulten
- Paasvuur bij de Hamölle

Het katerntje schrijfpapier bevat recepten (rijsttaart, witte ragoutsaus, bruine ragout, Lissabonsche uien, bruine boonen soep, brood met appelen en rödgröd), raadsels, vingerrijmpjes, aftelrijmpjes en versjes.
In het schrift staat een tekst over geestelijk leven, overgenomen uit een boek vanaf bladzijde 73 van het boek.

Pakket 3, Lezingen C. Elderink
Dit pakket bevat 24 schriften en een bundel papieren. Er moeten meer schriften geweest zijn. De schriften bevatten uitgewerkte lezingen en veel verwijzingen naar elders uitgewerkte aantekeningen. Op de meeste schriften met een kaft staat de inhoud of de titel vermeld:

* Schriften met het opschrift "Sagen"
  Over sagen zijn vier schriften aanwezig, één zonder kaft en naam en drie schriften, Sagen I, Sagen II en Sagen III, met de aanduiding "lezing 1922". In deze drie schriften staat een lezing over sagen, echter zonder inleiding. In de lezing wordt ingegaan op de verschillende typen sagen en het ontstaan en de vervorming van de sagen in de loop van de tijd. Er worden veel voorbeelden gegeven. Waarschijnlijk is deze lezing in verschillende plaatsen gehouden, gezien de aantekeningen in de kantlijn, zoals "Haaksbergen", "de Ver. de V.U. van Enschede" en "Niet" en ook doorhalingen en met potlood aangebrachte

wijzigingen. Op 10 november 1922 houdt Cato Elderink een lezing over "Sagen" voor de Volksuniversiteit en op 15 februari 1928 voor Arbeiders Ontwikkeling. In het schrift zonder kaft vindt men waarschijnlijk de inleiding. Zie voor sagen ook pakket 2 en Hoofdstuk 5.

* Schrift met het opschrift "Flurnamen N-1"
  Over de oorsprong van namen is één schrift, Flurnamen I, aanwezig. Een tweede schrift, Flurnamen II, waarnaar in het eerste schrift wordt verwezen, is niet gevonden. De inhoud lijkt een lezing, artikel of boek te zijn.
* Schrift met het opschrift "Notities voor "Ons Huis" Rotterdam".
  - Diverse kleine aantekeningen.
  - Lezing Borne 8 januari 1926 over "De Twentsche Sagen" in trefwoorden.
  - Een stukje over het bouwen van de Oldenzaalse kerk. Dit stuk staat ook bijna woordelijk in Aanteekeningen Schrift I in pakket 1, nummer 48.
  - Een stukje, getiteld " Heiligheid van een gegeven woord". Het betreft het door Jannoa vertelde verhaal over een vrouw, die bij haar leven een regenkleed geleend heeft en het niet heeft teruggegeven. Na haar dood vindt ze geen rust. In Aanteekeningen Schrift IV in pakket 1 nummer 35 staat dit verhaal ook door dezelfde vertelster, Jannoa Jasink, in iets andere woorden verteld.
  - Lezing voor "Ons Huis" te Rotterdam
    De lezing is niet geheel uitgeschreven, maar Cato Elderink verwijst in het overzicht van de lezing naar de schriften "Dialect 1, 2 en 3" en naar de schriften "Sagen I, II en III".
  - Lezing Enschede.
    Verwijzingen naar de schriften "Dialect 1, 2 en 3".
  - Lezing voor kinderen in een speeltuin.
    De lezing wordt gehouden in het voorjaar (Palmpasen) en is niet geheel uitgeschreven, maar weergegeven in namen van spelletjes en liedjes (zie Hoofdstuk 7)
  - Beschrijving van de Middenwintertijd in trefwoorden. Hierin het volgende gedichtje:

    Wat roast de storm um 't hoes
    Doar huult de hooge bööm
    As of met weendgesoes
    De weelde jäger kump

    En binnen is 't zoo stil
    Mien leeve lämpken lacht
    Loat broezen wat der wil
    Doarboeten in den nacht

    Goddaank now heb ik röst
    Het zwèrven is vuurbi-j
    Mien leeve lämpken dow
    Now lach en löchte mi-j

  - Achter in het schrift enkele aantekeningen over diverse onderwerpen, zoals Veldgrond, Veengrond, Boomen en Bosschen, Leven en Menschen in Twente en uit

Overijsselsche Gedenkschriften van Racer.
Verder verteld door Trui Jasink en Buursink Hendrik: De schepers breiden handschoenen in verschillende kleuren, ook kousen. Linnengoed voor mansbroeken werd met eek zwart gekleurd. Garen voor kousen werd gesponnen uit eigen schapenwol en dan aan de schepers gegeven om ervan te breien, de vrouwen breiden niet zelf.

* Schrift met het opschrift "Radiorede Hilversum, 2 Sept.'38"
De rede heeft de titel: "Het Land waar vroeger tijden nog leven" en wordt gehouden van 19.30 tot 20.15 uur. Cato Elderink reist per trein. Er is ook een uitgebreidere versie van de radiorede met verbeteringen, geschreven op schrijfblokvellen, aanwezig.

* Schrift met de opschriften "Almelo Febr. 1940" en in potlood "Barchem notities achterin"
In dit schrift worden onderwerpen in het Nederlands en in het dialect, voor een aantal lezingen aangegeven. De onderwerpen zijn: Overleveringen, sagen, oude gebruiken, geschiedenis, namen van stukken grond, gehechtheid van de boer aan zijn boerderij. Cato Elderink hield o.a. twee lezingen in Markelo, waarvan de tweede op 14 september 1940, en verder in Buurse en Barchem. De lezing in Buurse is wel vrij uitgebreid genoteerd.

* Schrift met het opschrift "Lezing Diependal 1940"
  - Lezing over sagen op Diependal, op 14 september 1940, voor een deel in het Nederlands, voor een deel in het dialect. Van de Nederlandse tekst is ook een andere versie aanwezig op schrijfblokvellen, vermoedelijk een ontwerp.
  - Artikel in het weekblad "De Unie", orgaan van de Nederlandsche Unie. Het artikel is de vertaling in het Twents van het Nederlandstalige deel van de lezing op Diependaal op 14 september 1940. De lezing is in het genoemde blad niet gevonden.

* Schrift met het opschrift "Lezing 30 Nov '38 voor werkloozen"
Hierin de onderwerpen voor een lezing over Twentsche Sagen en overleveringen voor jeugdige werkloozen op 30 november 1938, puntsgewijs aangeduid.

* Schrift met het opschrift "Irene 16 Maart 1939"
Lezing over Twente en de Twentsche volksaard. De tekst van de lezing staat ook in "Overijssel, jaarboek voor Cultuur en Historie, 1947", VDI-bibliotheek D7 - O48j, vanaf blz. 3, maar dan in de "nieuwe spelling", te zamen met een onvoltooid gebleven gedicht van haar hand "Vrömdelingen - Kèrkhof" en een korte biografie van C. Elderink door W.H. Dingeldein.

* Schrift met het opschrift "Huisvrouwen Daarna Boek 1928 (Veldgroond, enz.)" en in potlood "Bewaren voor boek De Vèldgroond"
  - Voordracht Vereeniging van Huisvrouwen, 2 April 1928.
  - Oalde Vertelsels, Van Twènter Leu en Laand en Lèven, en De Vèldgroond.
  - Een gedicht in dialect.

* Schrift met de opschriften "Voor Chr. Werkmansbond vooral voorzijde" en"Hilversum"
  - Op 8 november 1928 houdt Cato Elderink een lezing in Hilversum, vermoedelijk voor de Stichtsche Huisvrouwen. De onderwerpen worden alleen maar aangetipt. Hierin ook een aankondiging van een pourtraitteur, Joh. Anspach[1] in Zwolle, vanaf 1801. Verder over Aleida Leurink en Ds. Henricus Keller. Tenslotte over de taken van de vrouw.
  - Een lezing voor Huisvrouwen Enschede, 26 februari 1929. Deze lezing is een vervolg op de lezing van 2 april 1928, waarin vooral aandacht werd besteed aan geboorte, doop, enz. Nu wordt gesproken over de eigenaardigheden van het huishoudelijk leven in Twente, maar vooral over feestvieren en trouwen. De te bespreken onderwerpen worden puntsgewijze aangeduid.
  - Uitnodigingen voor een Wilkumste en een Brulfte.
  - Een stukje in dialect ,met als titel: "An weerskaanten van 'n Poal" en hetzelfde in het Nederlands. In deze stukjes wordt ingegaan op de oude naam "Helweg" voor de weg van Enschede naar Gronau; zie ook C. Elderink, De weg noar de Noaberschopp, in Noaberschopp 1933, blz. 40 (VDI-bibliotheek D9 - N38).

* Schrift met het opschrift "Achterin Vreemdelingen kerkhof"
  - Artikelen die in "Tubantia" zijn verschenen, deze bladen zijn echter uit het schrift geknipt.
  - 'n Vromdlingen Kerkhof.
    Dit verhaal of gedicht heeft hier nog niet de definitieve vorm bereikt, er staan verschillende versies in.
  - "De eeken", een gedicht niet op rijm.

    Twee eekenbeume stoat vuur 't oale èrve
    Zóó heb ik ze ekènd, doo ik as keend
    In 't greune grös met ekkeldöppe spölden
    "'t Was gistren" zegt de eeken, want zee zeent
    Nog sedert nig veraanderd, ik zeg "lang eleen"
    Völ joaren hebt mi-j sedert oald emaakt

    Woo mennig moal zag ik et vuurjoarsgreun
    Tot 'n dicht dak van zommerloof verdoonkren
    Woo vake lag ik in 'n herfstnacht wakker
    En losterden woo wied oaver de weiden
    De weend kwam varen in de teuge greep
    Totdat et broezden en doonderden as machtig orgelspul

    Zee stonden sterk, oonzichtboar in de groond
    Grepen de wottlen, en de teuge zongen
    Et weelde leed van strieden en van kracht
    Meer as weer 't vuurjoar kwam in zoele nacht
    Rekten zee hoog zig noa de stille steerne

1 Zie Dr. K.H. Westendorp, Der Maler Johannes Anspach, Noaberschopp, 1932, blz. 11, VDI-bibliotheek D9 - N38

De steerne dee alleer dezolfden bleven
In al de eeuwen dee de eeken kenden

Klein en stil zat ik op de steenen baanke
En dacht wat of de eeken met de steerne
Wal mochen sprekken en mangs was et mi-j
Of ik dat eene woord eer flostren heurden
'n Woord dat nog gin mensche kon begriepen
Eeuwigheid zong et in de oalde eeken
En van de steerne kwam dat woord weerum
Eeuwigheid
En eeuwigheid stun doar met goalden letters
te lèzen in den stillen steernenglaans

* Schriften met het opschrift "Dialect"
Over dialect zijn vier schriften aanwezig, getiteld "Dialect 1", "Dialect 2", "Dialect 3" en een schrift zonder kaft. De eerste drie genoemde schriften bevatten een lezing, gehouden op 12 maart 1926 voor arbeidersontwikkeling (a.o.w.) te Enschede (Zie Hoofdstukken 6a en 6b). Deze lezing is vermoedelijk ook gehouden in Hengelo en besloeg waarschijnlijk meer dan één avond. In het vierde schrift staat veel, dat ook in de drie andere schriften staat, o.a. een kortere lezing over Nederduitsch Dialect voor de Volksuniversiteit Enschede 1924 - 25.

* Schrift met het opschrift "Burgers van Oud Enschede II"
Er is nog maar één schrift met deze titel aanwezig. De tekst van schrift II begint op blz. 1 midden in een zin. De eerste 28 bladzijden bevatten een rommelige verzameling aantekeningen over het oude Twente en Enschede, over chirurgen, verkopingen, huizen in de stad, enz. met veel doorhalingen. Na blz. 28 begint een artikel "Burgers van Oud Enschede".

* Schrift met het opschrift "Lezing"
Over het godsdienstige leven in Twente.

* Schrift met het opschrift "Oude vertellers (O.R. & Geschiedenis) en Middenwintertijd
Dit schrift bevat een lezing in dialect voor de Vereeniging tot de Beoefening van Overijsselsch Regt en Geschiedenis, zie hiervoor Hoofdstuk 5. Hierin staat veel, dat ook in de aantekeningenschriften in pakket 1 voorkomt. Verder bevat het schrift een voordracht voor de Boerendochtersvereeniging, gehouden op 12 december 1935. De tekst van deze voordracht is slechts weergegeven in trefwoorden. De onderwerpen zijn: de Middewintertijd, de Kerstviering, de Kenmerken van de Saksische aard, de huisvrouw middelpunt van het gezin, de slachttijd, de Wilde Jacht, de middewinterhoorn en bijgeloof.
Verder oude gezangen, nog gezongen in de nachtdienst in de Plechelmuskerk in Oldenzaal, een lied uit de dertiende eeuw. Verder: raadsels, St. Steffen, oude jaar, spreuken op koekijzers, nieuwjaarwinnen en Driekoningen.

* Schrift met de opschriften "Buurse 11 Maart 1940" en "Ommezijde Westerwijk 1940"
  Het schrift bevat een lezing, gehouden in Buurse over allerlei zaken Buurse betreffende. Ze spreekt in hoofdzaak in het dialect, daarin kan ze sommige dingen beter vertellen. Op een los blaadje staan wat aantekeningen over een lezing in Barchem over kleding, op een ander los blaadje aantekeningen over een lezing Westerwijk op16 april 1940.
  Achter in het schrift aantekeningen over:
  - Bleeken 18de en begin 19de eeuw
  - Lichtbeelden, genummerd 1 t/m 22

* Schrift zonder kaft, Het Saksische Huis
  Hierin staat een tekst over het oude boerenhuis. De gehele tekst is terug te vinden in haar boek "Twènter Land en Leu en Lèven", Hoofdstuk XIII, "Het Saksische Huis en zijn Bewoners". Op enkele losse blaadjes staat een inleiding voor een lezing over dit onderwerp, waarschijnlijk gehouden op woensdag 28 april 1937 in het Rijksmuseum "Twenthe", Lasondersingel 129 in Enschede en enkele opmerkingen over het boerenhuis, mogelijk afkomstig van H. Odink in Eibergen. Tenslotte in dit schrift iets over middewinter en over noaberschap en dopen.

* Schrift zonder opschrift
  Hierin staan alleen twee gedeelten van inleidingen tot een voordracht.

* Bundel losse paperen
  Deze papieren zijn verpakt in een stuk pakpapier voor een zending van N.V. Martinus Nijhoff's Boekhandel, 's Gravenhage aan Den Heer W.H. Dingeldein, Paul Krügerstraat 2, Denekamp, gefrankeerd met 10 ½ cent, afgestempeld 14-1-1944.
  - Lezing Markelo op 9 mei 1935 over wonen in een "lös hoes", huwelijk en geboorte. De inhoud vindt men ook elders.
  - Enveloppe van E. Elderink - Enschede, Kassier en Commissionair in Effecten, met het opschrift "Oud Enschede en zijn burgers", Deze lezing is gehouden voor:
    - de vrijzinnige vereeniging Evangelie en Vrijheid in Irene, 1934,
    - J. Werkloozen 1934,
    - School Plein West Indië 27 februari 1935,
    - School Prinsestraat, 19 december 1935.

    De enveloppe bevat ook losse bladen met rommelige aantekeningen over vele onderwerpen met veel doorhalingen en veranderingen.
  - Papier voor een lezing in Borne op 15-4-1920. De onderwerpen worden alleen maar aangetipt.
  - Enveloppe met het opschrift "Hellweg, hieruit eenige blz. weggenomen en ingevoegd in Burgers van Oud Enschede, Handeldrijvende Burgers". Deze bladzijden zijn echter niet gevonden. In de enveloppe bevinden zich enkele bladen met de titel "De Weg naar de Noaberschap" door Cª Elderink Enschede. Dit stuk gaat over helwegen in het algemeen, de Gronause straat in het bijzonder. Een artikel van haar hand vindt men ook in het blad Noaberschopp, 1933, blz. 40 (VDI-bibliotheek D9 - N38). Zie ook C. Elderink, Twènter Laand en Leu en Lèven, Hoofdstuk XXI De Hèlweg (VDI-bibliotheek

D7 - E23t).
- Een bundeltje vellen papier met een lezing over "Beteekenis van Bosschen en Boomen voor het Twentsche Volksleven in ouden Tijd". Zie ook C. Elderink, Twènter Laand en Leu en Lèven, Hoofdstuk V, Van Twenter Markebosschen en Boomen.
- Enveloppe van E. Elderink, Kassier en Commissionair in Effecten, Enschede, met het opschrift "Middenwintertijd in Twente" en "Vereeniging Huisvrouwen 1933, Jeugdige werkloozen 1935 en Boerendochtersvereeniging Dec. 1935"
- Schrijfblokvellen met een tekst over kleding, zie Hoofdstuk 4.
- Enveloppe van E. Elderink - Enschede Kassier en Commissionair in Effecten met het opschrift "Sagen en overleveringen Almelo 7 Maart 1935 Olst 10 Jan 38". Hierin twee schrijfblokvellen met de inleiding voor de lezing in Olst over de middewintertijd. Cato Elderink vergelijkt de huidige tijd met al zijn comfort van o.a. elelektriciteit, radio en telefoon met de oude tijd.
- Diverse losse vellen papier met allerlei aantekeningen.

Pakket 4, Opstel Twente in oorlogstijd
Het pakket bevat vier schriften:
- De schriften Oorlogstijd I, II en een deel van III bevatten een opstel of lezing over Twente en enige aangrenzende gebieden tijdens de 80-jarige oorlog.
- In het derde schrift staat ook een stuk over "Handeldrijvende Burgers" en wat losse aantekeningen.
- Het vierde schrift met het opschrift "Twenter Lieden, Land en Leven in Tijden van Oorlog, C.E. Maart 1931" begint met een gedeelte over oorlog en strijd in oude tijd, dat ook in Oorlogstijd I staat. Verder worden allerlei oorlogen vermeld, overgenomen uit boeken van C.J. Snuif, W. Nagge, B. Stegeman en Mr. G.J. ter Kuile. Tenslotte nog een lijst van jaartallen uit de Overijsselse geschiedenis.

Pakket 5, Akten en testamenten en diverse aantekeningen
Dit pakket bevat vier schrijfblokken: een Succes-bloc van de F^{a} Adolfs & Pennink - Enschede, Ubbens Kalenderblok 1937 en twee schrijfblokken zonder vloeiblad. Hierin aantekeningen over akten en testamenten, vermoedelijk meestal overgenomen in Enschede, Delden en Ootmarsum uit boeken met huwelijken en overlijdens en uit een boek Resolutiën van Ridderschap en Steden.
Verder aantekeningen uit enige stukken die Cato Elderink ter inzage heeft gekregen van C.J. Snuif:
- Een correspondentie uit 1786 tussen burgemeester Van Marle (van Zwolle?) en J. van Riemsdijk (Hardenberg).
- Brieven van Van Riemsdijk (Hardenberg), H. van Beverforden (Ootmarsum), H.Pennink (Ootmarsum) en J.W. Racer (Oldenzaal).
- Memorie van R&S van 24 april 1602.
- Nota over de geheime vergadering gehouden te Deventer 17 oktober 1786.
- Titels van boeken van Dr. L. Knappert, Dr. H.C.M. Moquette, Dr. G.D.J. Schotel en Mr. G.H. Betz.
- Gegevens over Enschedese predikanten, overgenomen uit Arnout Moonen, Naamketen der Predikanten, (zie VDI-bibliotheek B12 - M78).

- Verwijzing naar een artikel van P. van Deinse in het Groninger Dagblad van 21 februari (1928?).

Tenslotte nog een aantal akten uit de 17de eeuw, geschreven op de achterkant van een los in een schrijfblok liggende brief van Toos Elderink gericht aan Gijs.

Pakket 6, Aant. uit gerichtsprotocollen

Dit pakket bevat slechts één dik cahier. Dit cahier bevat allerlei testamenten en akten van het stad- of landgericht Enschede. Het vervolg vindt men in pakket 8, dictaatcahier met het opschrift "Aanteekeningen betreffende Twentsche Families".

Pakket 7, Familie Blijdenstein en aanverwanten

Dit pakket bevat een in een blauwe kaft gebundeld verslag, vijf schrijfblokken en wat losse papieren. Veel van de gegevens zullen verwerkt zijn in haar boek "Het geslacht Blijdenstein", familieboek, samengesteld door C. Elderink in 1926 (VDI-bibliotheek D3 - E23b). Het geheel is gevat in een O.L.-Omslag, te gebruiken bij het halen, brengen en lezen van boeken uit de Openbare Leeszaal.

- In een blauwe kaft gebundelde getypte papieren betrekking hebbende op de familie Blijdenstein.
- Schrijfblok met op de omslag de naam "Zingara", hierin ondermeer gegevens uit Duitse bronnen, diverse gegevens uit Ruinen, overgeschreven familieadvertenties en aantekeningen uit de Drentsche Volksalmanak 1923.
- Schrijfblok Oceaan met diverse familiegegevens en literatuurverwijzingen met betrekking tot Noord- en Middelduitse dialecten, grafschriften in Nederland en genealogieën.
- Writing Block. De inhoud is overeenkomstig het vorige schrijfblok.
- Schrijfblok zonder kaft, hierin:
  - Kopieën van gedeelten van enkele brieven van Jan Bernard Blijdenstein (1805 -1852, de grootvader van Cato Elderink). De brieven zijn geschreven in 1850 en 1851 vanuit Madeira, waar hij verblijft in verband met zijn gezondheid, en Cadiz, komende van Teneriffe. In de gekopieerde gedeelten wordt vooral geschreven over de bootreizen.
  - Kopieën van gedeelten van enkele brieven, gedateerd in 1862 (vòòr de brand, zie Hoofdstuk 10), geschreven door de Wed. J.B. Blijdenstein - Stroink, de grootmoeder van Cato Elderink.
  - Kopieën van enkele brieven uit mei 1862 met verslagen van de gebeurtenissen tijdens de stadsbrand en kopieën van enkele brieven, van enige tijd na de brand, alle geschreven door de Wed. J.B. Blijdenstein - Stroink. (zie Hoofdstuk 10).
  - Kopie van een stuk uit 1759, waarin de markenrichter en diverse eigengeërfden van de Esmarke zich beklagen, dat Jan Blidensteijn en Warner IJpkemeule een deel van de markegronden in gebruik hebben genomen om als blekerij te gebruiken.
  - Kopie van een akte van 23 februari 1804 over de Waandersbleeke in de Eschmarke.
  - Aantekening over een contract van 1 april 1816 over de Kostersbleek.
  - Iets uit een koopmansboek in bezit van J.B. Blijdenstein J.W.zn.
  - Iets uit het boekje "Uit Winterswijks verleden" door B. Stegeman (VDI-bibliotheek D7 - S84wv).
- Schrijfblok met stoffen omslag, hierin:
  - Een kopie van een kinderlijk briefje van H.C. Blijdenstein aan haar vader. De schrijfster

is mogelijk Hermina Cornelia Blijdenstein, geb. 29-11-1816, dochter van Benjamin Willem Blijdenstein en Catharina ten Cate, de brief zou dan geschreven zijn in het begin van het jaar 1824.
  - Een kopie van een brief van A.C. Blijdenstein aan zijn of haar vader uit 1830.
  - Een kopie van een zakelijke brief van G.K. van Hogendorp aan Generaal Majoor Trip over een grote order van het leger voor de heer Blijdenstein, geschreven te 's Gravenhage op 9 september 1828.
  - Een kopie van een brief , geschreven door J. ter Kuile aan zijn vader op 30 maart 1831 vanuit Bergen op Zoom. J. ter Kuile is in militaire dienst. Hij beschrijft de explosie van een kruitmagazijn in Bergen op Zoom op 29 maart 1831. Zijn vader is jarig op 31 maart.
  - Ongedateerde kopie van een brief aan de landdrost met de voorspraak van de schrijver voor zijn knecht, die in een ruzie betrokken is geweest.
  - Uit de notities van B.W. Blijdenstein Sr. over de familie Blijdenstein.
  - Kopie van een brief van Burgemeester Blijdenstein van 19 februari 1817 aan de Commissie tot Zaken der Israeliten in 's Gravenhage, met betrekking tot de synagoge.
  - Kopie van een condoleancebrief uit 1825 van J.B. Blijdenstein, mede namens diens broer, B. Blijdenstein aan zijn nicht (niet met name genoemd) bij het overlijden van haar man.
- Losse papieren met familie-aantekeningen. [2]

2Voor het vervolg zie Hoofdstuk 1b.

Twentse Taalbank

Hoofdstuk 1b
Beschrijving van de nagelaten papieren familie Elderink, zoals aanwezig in het Van Deinse Instituut te Enschede (tweede deel)

Pakket 8, Meest aanteekeningen over families te Enschede
Dit pakket bevat drie dictaatcahiers en zes schriften.

* Dictaatcahier, waarin een los briefje met "Allerlei aanteekeningen".
  - Aantekeningen uit het archief van de familie Ledeboer - Hartung op het "Wageler". Uit dit archief zijn aantekeningen gemaakt ondermeer over de volgende zaken:
    . Reispas voor Burger Abraham Ledeboer, koopman, met zijn zoontje ook Abraham Ledeboer en knecht Hendrik Wilmink. Uitgegeven door de Bataafsche Republiek in het 5e jaar der Bataafsche Vrijheid.
    . Overlijdensbericht van Laurentius Vincentius Ledeboer, echtgenoot van A. Drost in de ouderdom van 80 jaar, 18 december 1818.
    . Patent afgegeven aan de weduwe van A. Ledeboer te Enschede, fabrikante van bombazijn, 1823.
    . Brandpolis van een huis in de Langestraat en een huis in de Hofstraat, 9 juli 1831.
    . Nieuwjaarswens van Fenna Arnolda Verbeek aan Grootvader en Meuij, 1 januari 1793
    . Bruiloftsgedicht op het huwelijk van Hermannus Verbeek en Christina Amalia Visch.
  - Pas van 6 april 1811 voor Abraham Ledeboer, geboren in Schuttorf.
    . Uitnodiging, gedateerd 14 juni 1785 voor Geertruij Ledeboer - Nijhoff voor de begrafenis van Henricus Ledeboer in de Binnen Bantammerstraat in Amsterdam.
    . A.C. van den Ende bericht aan A. Ledeboer te Enschede het overlijden van haar echtgenoot B. Ledeboer, oud 84 jaar, hij werkte voor de uitbreiding der Gemeente des Heeren onder de Heidenen.
    . Gedrukt stuk luidende: Op de grafzerk van Dnus J. Ledeboer, Beroepen Predikant te Hornhuisen en Cloosterburen, Moorddadig doodgeschoten tusschen Zuidlaren (de Plaats zijner ruste) en Anlo den 14 van Herfstmaand MDCCLXXX, enz.
    . Brief, gedateerd 25 september 1780 van Abraham Ledeboer te Schuttorf aan zijn zoon Abraham Ledeboer, koopman te Enschede, betreffende het overlijden van zijn jongste zoon Ds. J. Ledeboer. Volgens deze brief is de overledene bijgezet in de kerk te Zuid-Laren.
    . Gedicht door F.A. Ledeboer - Verbeek, 1 juni 1820, op het gouden huwelijk van haar schoonouders Abraham Ledeboer en Geertruid Nijhoff.
    . Boekje, uitgegeven bij A. v. Paddenburg, Utrecht, 1785, schrijvers Abraham Ledeboer, A.L.M. Philos. Doct. en Em. Predikant Haasdrecht en Willem de Roo, Predikant te Westzaandam (Waarheden, die de Herv. Kerk naar Gods woord verdedigt en Vraagen voor Leerlingen)
    . Op 1 juli 1814 zijn getrouwd Abraham Ledeboer en Arnolde Verbeek, burgerlijk door de Adjudant Maire Jan van Lochem en kerkelijk door Ds. A. Käyser. Er worden zeven kinderen genoemd, geboren 1815 - 1830.
    . Bericht over het zeer natte jaar 1816, alle levensmiddelen en brandstoffen waren zeer duur.

. Bericht van 19 juli 1822 over de doortocht door Enschede van de Koningin en Prinses Marianne, die bij "mijn broer Verbeek in de Klomp eenige ververschingen genoten".
. Bericht van 9 augustus 1822 over de doortocht van de Kroonprins en de Kroonprinses van Denemarken. Ze werden opgewacht door Prins Louis van Steinfurth, die in de Klomp ("bij mijn broer") een maaltijd bestelde, die om 4 uur bij "mijn broer" gegeten werd. Het gezelschap reisde daarna door naar Steinfurt.
. 23 en 24 januari 1823. Het is zeer koud als in 1709 "zoodat de arbeidsman met weven moest uitscheiden."
. Op 29 december 1828 is overleden Vader Herman Verbeek, 77 jaar oud. Op 31 december in de kerk begraven om 11 uur 's avonds. Een zestal kinderen zongen, geaccompagneerd door de muziekmeester Veldkamp het 182e der Evangelische Gezangen, door Veldkamp op een wijze gezet overeenkomstig de omstandigheden.
. Een schrift met gemengde inhoud, waaronder veel gedichtjes, waarvan enkele misschien gedicht door Fenna Arnolda Verbeek in de jaren 1800 tot 1803 en een lang gedicht op Napoleons nederlagen in november 1813, waarschijnlijk door W.T. Visch, Predikant te Wilsum.
. Verklaring over de verkoop aan Abraham Ledeboer door H. Roessingh van een vrouwenzitplaats in de kerk, 1 maart 1794.
. Gedicht van F.A. Ledeboer - Verbeek, gedateerd 27 mei 1822, aan haar vriendin R. Krieger - Stork op de gouden bruiloft van haar ouders Jurriaan Engelbert Stork en H.R.D. van Dohren, gehouden in de kerk te Oldenzaal op 7 mei 1822 door F.B. Visch, predikant te Gronau (blijkbaar een schoonzoon).
. Gedicht door F.A. Ledeboer - Verbeek bij het oprichten van 't Spoorwerk van Vlugt zijn huis op 14 juni 1825. Hierin onder andere:

Gij maakt dan en bouwt Heer Vlugt
Geen kasteelen in de lucht

Maar toont allen door de daad
Dat bij U geen scherts bestaat
Daar Uw huis waarin gij woont
Zich vernieuwt zoo fraai zich toont
En nu men het spoorwerk richt
Komen wij met een gedicht
.....

. Wens aan bakker B. van Lochem door zijn buren, 23 juni 1826.
. Lang gedicht om op muziek te zingen bij het inwijden van de tweede verdieping der Groote Sociëteit.
. Akte van 15 november 1828, waarbij Geertruid Nijhof, weduwe van A. Ledeboer, koopt van Pieter Lodewijk Tsjaar of Schaar en zijn vrouw Hendrica Dingeldein hun woonhuis aan de Hofstraat.
. Gedicht "Nijverdal of Gesprek tusschen Schim eens Edelmans en een landman" door H. Smelt. Een gedeelte van de tekst wordt in het dictaatcahier vermeld.
. Op 14 Augustus 1808 overleed te Haasdrecht Ds. A. Ledeboer A.L.M. philosof. Dr. emeritus predikant, bijna 73 jaar oud. Hij was 17 Oct. 1735 te Weerselo geboren, uit den Wel Eerw. Heer A. Ledeboer en Mejuffrouw A.S. Lippinkhof uit een sedert de

Twentse Taalbank

gezegende Kerkhervorming onafgebroken priesterlijk geslacht. Nog maar 9 jaar oud leerde hij te Lingen Grieksch en Latijn. Op 16 jarigen leeftijd met lof te Groningen onder de studenten genoemd.

. Heilwensch op rijm aan de Heeren Deelnemers en Bestuurders van de Opterichtene Stoomkatoenspinnerij te Enschede Bij het leggen van den eersten steen van het daartoe bestemde gebouw op den 21 April 1831.
. 1 notitieboek en 3 copieboeken van E. van Heek uit de jaren 1862 tot 1865, voor mij (Cato Elderink) niet van belang, pak rekeningen van 1862 en volgende jaren van E. van Heek en Mevr. Wed. H.J. Roessingh, hierin begroting van de herbouw van het huis van mevr. H.J. Roessingh en de Hoofdelijke omslag van Enschede over 1862.
. Pak met half verbrande stukken van E. van Heek (Bertsoom), waarin Koopbrief van de tiende uit het Erve Eeftink (November 1707), Verdeelingsbrief van het halve erve Borgerink in Driene en Overdragt der Eeftinks tiende.
. Brief van Herman van Heek aan zijn neef Bram Ledeboer in Engeland over een naaimachine, 5 juli 1861.
. Brief van een aankomende jongen aan zijn broer A. Ledeboer te Deventer over stoommachines, 4 oktober 1859.
. Ds. H. ten Cate over de huwelijksinzegening van H.J. van Heek en A.C Blijdenstein, 27 mei 1856.
. Gelukwens van A. Stenvers te Hengelo aan H.J. van Heek en A.C. Blijdenstein bij hun verloving, 25 augustus 1854.
. Pak rekeningen over 1854.
. Een aantal brieven met betrekking tot de ontbinding der firma H.J. van Heek & Zonen.
. Ongedateerde brief, geschreven mei 1862 enige dagen na de brand van Marie Geertruid Ledeboer - van Heek aan haar zoon Abraham in Engeland, zie Hoofdstuk 10.
. Burgemeester ten Cate van Enschede in een vergadering in Amsterdam over de spooraansluiting, 3 mei 1858.
. Enkele brieven (1857 - 1862) over de geldcrisis, een nieuwe weverij, godsdienst van het Engelsche volk, fabrieken, verzekeringen in verband met de stadsbrand van 1862 en huwelijksfeesten, (voor de laatste zie de brieven uit 1861 van G.J. van Heek en van H.G. Blijdenstein, J.Bzn. aan A. Ledeboer te Manchester in Hoofdstuk 9)

- Aantekeningen uit het archief van Harry ter Kuile. Hierin een bruiloftslied uit 1881 ter gelegenheid van het 25-jarig huwelijk, 25 april 1856 - 1881 van Jan Reerink, leerlooier, en Griet van Heek en veel familiegegevens.
- Uit papieren voor den geslachtsboom van Heek:
  Helmich van Heek wijnkoper te Delden x .... ten Oever uit Steenwijkerwold, oudste kind Bertina (tante Dudde). Engelbertha Lasonder vrouw van Hendrik Jan van Heek overleed in 1799 na de geboorte van haar zoon Engelbert (Bertsoom).
- Uit de boedelscheiding van Isaak Naber en Stientje van Lochem.
- Uit een machtiging aan Hendrik ter Kuile stiefvader van Johanna Blijdenstein van 19 Maart 1813.
- Een stuk van 28 december 1813 betreffende de gang van zaken tussen de eigendommen van G.J. van Heek en de Wed. P. ter Kuile (aan de Walstraat).
- Koopakte van 2 oktober 1813, betreft de verkoop van een huis aan de Markt door Mr.

Bernard ten Pol x Elisabeth Maria Boekman aan Gerrit Jan van Heek.
- Verkoop van een huis door Wed. Jan ter Kuile te Borne aan A.P. van den Siepkamp, 12 oktober 1822.
- Verkoop van een woning aan de Langestraat aan Hendrika Geertruida Averes Wed. Engbert Jannink, 16 juni 1829.
- Accoord tussen Mozes Israel Lemlijn, slager van beroep, en G.J. van Heek over de rechten op een put.
- Bouwvergunning voor een huis van Anselin Samson voor een huis aan de Walstraat.
- Uittreksels uit het archief der Ned. Herv. gemeente te Haaksbergen (betreft familie ter Kuile).
- Vergadering van het Kollege van Kerkvoogden en Notabelen van 11 juni 1840 betreffende het tractement van Ds. Evers.
- Olographisch testament van Herman Hoedemaker
- Benoeming door de drost van Twenthe van burgemeesters en gemeenslieden van Enschede, 1762, 1763, 1773, 1774, 1780, 1781.
- Bouw en verkoop van een olie- en pelmolen (1776 - 1840).
- Veiling van het buitengoed Rigtersbleek, juli 1862.
- Veiling van een stenderdmolen voor afbraak, staande aan de Haaksbergerweg bij de Bleek te Enschede, augustus 1862.
- Verpachting van de korenwindmolen aan de Haaksbergerweg, 24 oktober 1862.
- Aantekeningen uit J.H. Warnaars, Het geslacht Warnaars (VDI-bibliotheek D3 - W27) en F. Willink, Stamboek der Willingen, Amsterdam 1721 (VDI-bibliotheek D3 - S82w). Hierin veel gegevens over de familie Van Lochem.
- Overgenomen gedeelten uit aantekeningen van Dr. G. Benthem Azn., thans eigendom der Oudheidkamer, diverse familiegegevens, aantekeningen uit doop-, trouw- en begraafboeken.
- Aantekeningen uit papieren van Mevr. de Wed. H.B. Blijdenstein - van Heek met o.a.:
  . Over een oud handschrift uit 1748, waarbij Bernard Caspar Hoffmeyer tot Espelo verklaart, dat na zijn dood het markenrichterambt en enkele bezittingen overgaan aan zijn schoonzoon Gabriell Davina.
  . Verhuur in 1759 van "den Nieuwen Camp" door Gabriel Davina Hoffmeyer aan Berent Witbroek.
  . Uit het "Lehenboeck van de Borgh Enscheyde over het in leen geven van de volgende erven (17^{e} en 18^{e} eeuw): Mensink in Hengevelde, Lentfordink in Losser, Lutke Bosewinkel en Lutke Mensinkhaar in Kerspel Goor, Beernink in Losser en Groote Bosewinkel en Mensinkhaar in Kerspel Goor.
- Aantekeningen over vier akten uit het het boek van het Stadgericht Enschede 1697 - 1741
- Aantekeningen uit Doopboek 1723 - 1790, Enschede (Cato Elderink kopieerde slechts enkele inschrijvingen, ca. 130).
- Cato Elderink vermeldt, dat ze op 8 juni 1935 ontvangen heeft van Mevr. A.A. Metz - Backer Overbeek een zending aantekeningen over de families Overbeek, Nieuwenhuis, Helmink, Paschen en ten Catte, enkele aantekeningen zijn in het dictaatcahier opgenomen.
- Aantekeningen uit koopactes en andere oude stukken, door bemiddeling van de

Oudheidkamer te leen van de heer Harry Roelvink, 29-1-1936. Het betreft kopen en verkopen in de omgeving van Winterswijk.
- Aantekeningen uit akten, waarschijnlijk uit het stadgericht Enschede, 1646 - 1652.
- Aantekeningen uit stukken uit Museum Overijsselsch Regt & Geschiedenis, mij 28 november ter inzage gezonden door de heer J. Geesink. Hierin:
  . Een akte uit 1692 met betrekking tot de boedel van vrouw Greven te Deventer, de Hofmeijer tot Espelo en de Borg te Enschede.
  . Zes extracten uit het protocol van contentieuse zaken van het stadsgericht Enschede uit het jaar 1710. Hierin worden schuldeisers van wijlen H.W. van Loen vermeld.
- Mededeelingen uit de Gronauer kerkenboeken, mij Januari 1937 verstrekt door den heer Ph.H. Römer Gronausche straat. Uit: "Ein Verzeichnis zum heiligen Abendmahl zugelassenen" van het jaar 1723 (iedere opgave een gezin of huis voor zich). Cato Elderink noteert 27 personen en gezinnen.
- Diverse akten over de jaren 1642 tot 1710, overgenomen in 1937 op het Rijksarchief te Zwolle.
- Akten van het Landgericht Enschede, 1709 - 1732.
- Contentiën van het Landgericht Enschede 1705 - 1714.

* Dictaatcahier ook met een los briefje met "Allerlei Aanteekeningen" met in het cahier een etiketje van de boekhandel, boekbinderij Boek- en steendrukkerij J. ten Cate B.z., Haverstraat, Enschede.
- Aantekeningen over Contentiën van het Landgericht Enschede 1705 - 1714.
- Uit het groote notitieboek van C.J. Snuif, thans in de Oudheidkamer, copieert Cato Elderink aantekeningen over processtukken vermoedelijk van het Stadsgericht Enschede, hoofdzakelijk uit de 17de en 18de eeuw. Er staan ook enkele aantekeningen in over schoolmeesters in Haaksbergen. Verder nog enkele opmerkingen over markeboeken: In het archief van de Ned. Herv. Gem. te Haaksbergen bevinden zich het Markeboek van Holthuizen, Eppensolder en Stepelo 18 Sept 1708 - 15 Aug 1794 en eenige losse Holtinkverslagen. Op Twickel bevinden zich de markeboeken van Woolde 1482, Deldener Marke 1542, Bekkumer Marke 1646, Bentelo 1669, Aselo 1518, Hengevelde 1711 en Wiene & Cottwijk 1641.
- Uit registers opgemaakt en toebehorende aan de Heer Harry Roelvink aan mij geleend Januari 1938. Hierin:
  . Vrij volledige boedelbeschrijving van 4 oktober 1842 van het echtpaar Willem Paschen (overleden 23-1-1842) en Judith Hofkes (overleden 9-12-1822) beiden gewoond hebbende te Winterswijk. Zij waren de betovergrootouders van Cato Elderink. Alle erfgenamen worden genoemd.
  . Aantekeningen over de magenscheiding van april 1789 te Winterswijk van de goederen nagelaten door Hendrik Walyen Junior en Christina Walyen zijn huisvrouw. De onroerende goederen en de erfgenamen worden genoemd.
  . Gegevens over diverse families, waarin onder andere genoemd worden de namen Walyen, Becking, Willink, Haafkens, Hofkes, Stroink en Paschen.
- Aantekeningen uit enige papieren, die Cato Elderink in maart 1983 ter inzage heeft gekregen van Mr. A. Miedema te Haarlem, in hoofdzaak bevattende de genealogie Weerman. Hierin ook wat overgenomen uit een bijbel, in 1768 in het bezit van Joanna

Bussier. Vermeld wordt Jan Bussier, geboren 21 maart 1682 te Enschede en aldaar overleden op 29 oktober 1746.
- Losliggend in het schrift een brief gericht aan Mejuffrouw Elderink, gedateerd Vorden 8 juni 1935, van A.A. Metz - Backer Overbeek. Dank voor de toegezonden aantekeningen over de familie Nijenhuys. Bijgevoegd zijn familieaantekeningen over Helmink, ten Nijenhuis, Becker en ten Catte.
- Losliggend in het schrift een brief gericht aan Hoogeachte Heer, gedateerd Leiden 23 april 1919, van G.J. van Boekenooven. Dank voor de toegezonden familieaantekeningen. Deze gaan onder andere over de familie Cardinsel. De schrijver heeft over dit geslacht gepubliceerd in Nederl. Patriciaat 1917 en in deel 1919 zal een vervolg verschijnen. In de brief wordt verder nog gesproken over het geslacht Bleeckers.
- Los liggend in het schrift, een deel uit een aantekenboekje met diverse aantekeningen.

* <u>Dictaatcahier met het opschrift "Aanteekeningen betreffende Twentsche Families"</u>
- De Familie Elderink met gegevens verstrekt door Neef Dethard Elderink en afkomstig uit het kerkelijk archief in Gronau. Verder worden genoemd:
  . Het erve Elderink in Losser,
  . Het erve Elderink bij Gelselaar,
  . Familieoverleveringen,
  . Gegevens uit het archief der Ned. Herv. Gemeente te Enschede,
  . Elderinks op het goed Geurkink in Miste bij Winterswijk,
  . Elderinks in Groenlo (zie B. Stegeman, Het oude Kerspel Winterswijk, Zutphen W.J. Thieme & Co 1927, blz. 51, VDI-bibliotheek D7 - S84kw),
  . Overdracht van het gehele vermogen van Herman Elderink te Gronau aan zijn broeder Joost Maurits Elderink te Enschede,
  . Scheiding van de boedel van Joost Maurits Elderink en Johanna ter Kuile,
  . Inventaris van de boedel van J.M. Elderink en kinderen,
  . Boedelscheiding voor Notar Forchenbeck te Ahaus 15 oct 1842 betreft Hermann Elderink,
  . Over de koopakte waarbij Dethard Elderink en zijn vrouw Johanna Tormijn het huis te Gronau kopen,
  . Gegevens over de verkoop in 1799 door Hendrikus Nagel en Anna Maria Osselaar, echtelieden, van de herberg "in de Lindeboom" aan de Gronausche weg aan Engbert ter Kuile,
  . Lijst van genodigden voor de begrafenis van Catharina Mouritz, huisvrouw van Eng^{bt} ter Kuile, overleden 29 juni 1796,
  . Lijst van genodigden voor de begrafenis van Aleida Elderink, op 26 mei 1824, 's avonds om 10 uur in de Grote Kerk,
- Akte uit het Boek van Delden Voluntaire en Contentieuse Zaken 1548 - 1555,
- Het Geslacht Van Lochem te Enschede (veel gegevens over het geslacht Van Lochem vindt men ook in Het Geslacht der Willingen, VDI-bibliotheek D3 - S82w en in een overdruk uit?, D3 - E23). Ook kopieën van akten uit het Landgericht Enschede.
- Register van de Gereformeerde kerk te Almelo, gedane huwelijksafkondigingen, 1691 - 1711.

- Register der "kinderen welke te Hengelo en te Goor ter wareld gekomen, in de kindsheid niet gedoopt zijn".
- Doopregister van Almelo (Gereformeerd), 1734 - 1812.
- Uittreksel uit "Register van alle Ingezetene des Gerigts Delden", Aug. 1748.
- Uit ingezeten van Almelo 1748.
- Aantekeningen uit de boeken en geschriften door de Familie van Wijlen Dr. A. Benthem Gzn. aan het Rijksmuseum afgestaan, oktober 1931. Hierin over predikanten in de Graafschap Bentheim.
- Uit papieren ter inzage gekregen op 26 november 1932 van Mevr. Harry ter Kuile - van Heek:
  . Inventaris van de boedel van wijlen Hendrik Jan van Heek en Engelberta Lasonder, 13 juni 1811,
  . Huwelijksvoorwaarden van G.J. van Heek en Aleida Bavink (1811),
  . Erfdeling van de nalatenschap van Aleida Bavink (huisvrouw van G.J. van Heek), overleden 21 maart 1812,
  . Inventaris G.J. van Heek en Wijlen Aleida Bavink,
  . Enkele aantekeningen over Huwelijksvoorwaarden van G.J. van Heek en Hermina ter Kuile,
  . Boedelbeschrijving van Pieter ter Kuile en Eva Catharina van Heek. Hierin bezittingen te Enschede, Amsterdam en Haaksbergen.
- Enkele aantekeningen over een "Oud boekje fraai in bruin leder met gouddruk gebonden uit Grootmoeder Blijdensteins huis. Het heet "Technologische Wandelingen of Gesprekken van een Vader met zijn Kinderen" van Gottfried Grosse Predikant te Wolmirsleben naar het Hoogduitsch, Zutphen Thieme 1819".
- Akten van het Landgericht Enschede 1688 - 1709.
- Enkele aantekeningen uit archiefuittreksels, die ter inzage ontvangen zijn van Mr. G.J. ter Kuile te Almelo.
- Akten van het Stadgericht Enschede 1572 - 1586.
- Vervolg uit bruin schrift van Testamenten en Overdragten Stad Enschede 1697 - 1741 (pakket 6).
- Testamenten, Overdragten & Verzettingen, Almelo 1759 - 1784.
- Aantekeningen uit papieren van Bos op 't Holzik.
- Enkele losse papieren:
  . Briefkaart van G.J. ter Kuile (Bella Viste Almelo) aan Mejuffrouw Toos Elderink van 24 februari 1935, betreffende een zaak van Joan Deffkinck tegen Joan Cerniago (1634 - 1636),
  . Een vloeiblad van L. ten Cate Wzn. Brinkstraat 28 te Enschede (verzekeringen),
  . Blad uit een aantekenboekje met gegevens over de publieke verkoop van Groot Brunink op 4 juni 1834. Koper werd Engelbert Elderink,
  . Briefje van Dr. J. Casparie, zenuwarts te 's Hertogenbosch aan de heer Van Heek over klokkenopschriften (Grote Kerk?),
  . Aus alter Zeit (7^{e} jaargang, augustus 1909) uit Ahaus met artikel over de Wederdopers van Vreden,
  . Los blad met Contentiën Stad Enschede.

* Schrift met het opschrift "Aant. uit Tubantia van M.E. 1923 Geslachtk. Aanteekeningen Wat in Archief Stad Enschede nog kan nagezocht worden.[3]

* Schrift met het opschrift "De Familie Van Lochem en Notities uit Het Stamboek der Willingen 1591 - 1767".

* Schrift met het opschrift "Copie van Boek der Leeden van de Doopgez. Gemeente in Enschede, beginnende met jaar onzes Heeren 1764 (Cornelis de Vries Leeraar zijnde in dezelve Gemeente).
  Hierin ook Grafschriften op zerken enz. op de Begraafplaats aan de Gronausche straat.

* Schrift met het opschrift "fam. Blijdenstein"
  Geslachtsregister der van Blijdensteijn's.

* Twee schriften met het opschrift "Handschriften der familie Blijdenstein", N^{O} 1 en N^{O} 2.
  - Een lijst van 225 brieven in volgorde van datum (1753 - 1760),
  - Een lijst van onduidelijke of niet-gedateerde brieven, deze lijst is doorgehaald,
  - Een lijst van oudere brieven (17de en 18de eeuw), onder andere over belening van erven,
  - Korte omschrijving van een klein aantal stukken uit het copieboek van J.B. Blijdenstein (de maire),
  - Uit het Lonneker Markenboek,
  - Een lijst van brieven betreffende de familie Blijdenstein, de komst van de koning in 1842, een lijst van broeders en zusters Doopsgezinde Gemeente, het erve Voortman.
  - Lijst van 30 stukken betrekking hebbende op den Hof Espelo,
  - Lijst uit het couvert met brieven van lenen van de borg Enschede,
  - Lijst van zes familiepapieren Blijdenstein.

Pakket 9, Aanteekeningen uit markeboeken
Hierin bevinden zich twee dictaatcahiers:

* Met het opschrift "Gedeeltelijke copie van het Buursche en andere Markenboeken",
  - Verslagen van een aantal Holtinks van 1603 tot 1770 (de laatste markevergadering werd gehouden op 29 juli 1840) en kopieën van een aantal andere stukken,
  - Aantekeningen uit het markeboek van Usselo van 1604 tot 1734,
  - Aantekeningen uit het markeboek van Noord Deurningen van 1605 tot 1708

* Met het opschrift "Lonneker, Drijschichtige Marke, Groot en Klein Agelo, Papieren over Espelo ter inzage van den Heer J. Tattersall sr".
  - Aantekeningen uit het markeboek van Lonneker, 1545 - 1737,
  - Aantekeningen uit het markeboek der drijschichtige marken Mander, Geesteren ende Vasse in den gerichte en cerspel van Otmersz. (volgens copie van den Heer C.J. Snuif). De eerste holtink werd gehouden in 1498, de laatste aantekening in dit cahier is van

3 M.E. = Margaretha Elderink?

1605,
- Enkele aantekeningen uit het markeboek van Groot & Klein Agelo, vanaf 1645 tot 1842,
- Notities uit 48 oude brieven en papieren, mij op 19 juni 1931 door den Heer J. Tattersall sr. ter inzage geleend. Hierin brieven, rekeningen, enz. die betrekking hebben op de Hof Espelo en de families Hofmeijer en Davina.

Los in het cahier ligt een nummer van "Aus alter Zeit" van oktober 1905 met een artikel over "Die Ottensteinische Chronik".

Pakket 10, Aant. uit gedrukte bronnen

Dit pakket bevat twee schriften "Notities uit gedrukte bronnen, werken over Geschiedenis en Volkskunde" I en II. Hierin aantekeningen uit een groot aantal geschiedkundige en volkenkundige boeken.
De schriften zijn verpakt in een papier uit 1944, dus van enkele jaren na de dood van Cato Elderink.

Pakket 11, Aanteekeningen van allerlei aard

- Een foto van de achterzijde een groot burgerhuis, met aan de linkerzijde een schuur of stal en aan de rechterzijde een broeikas. In de tuin een oude dame en twee tuinmannen.
- Een afbeelding van een bergachtig landschap met ijs en sneeuw,
- De tekst in dialect van een lied "An den zöventig joarigen Vuurzitter van de "Oudheidkamer Twente", (Ko van Deinse), te zingen op de wijze van "Waar eens de zeemeeuw vloog" (2 exemplaren),
- Twee krantenknipsels uit het Dagblad van het Oosten van 22 april en 9 mei 1940 met het artikel "Mirakelen en Wonderverhalen op Overijsselsschen bodem" door Mr. G.J. ter Kuile,
- De "Enschedesche Courant" van woensdag 11 mei 1859,
- "Oons roggenverbouw" door C. Elderink, overdruk uit het Twentsch Dagblad Tubantia van 14 oktober 1932 (VDI-bibliotheek D7 - E 23r),
- "'t Spinnekoppen jägerken" door C. Elderink, overdruk uit het Twentsch Dagblad Tubantia en Enschedesche Courant van 23 februari 1918, 3 exemplaren. In "Oet et Laand van Aleer" (VDI - bibliotheek G4 - E23o) staat een verbeterde versie,
- "Oude Sagen en Werkelijkheid" door J.J. van Deinse, overdruk uit "Tubantia" van 31 december 1914, ook aanwezig in VDI-bibliotheek D7 - D26v als nummer 41,
- "Kerstmis en de wisseling des jaars in Twente" door J.J. van Deinse, overdruk uit Twentsch Dagblad Tubantia van 13 december 1919, ook aanwezig in VDI-bibliotheek D7 - D26v, als nummer 51,
- Genealogisch schema, een overzicht hoe H. van Loghem Josselin de Jong en zijne echtgenoote Anna Maria van Goens dezelfde bloedverwanten in opgaande linie hebben, opgemaakt te Haarlem, december 1914,
- Voordracht over sagen, niet geheel uitgewerkt, alleen puntsgewijs,
- Reisverslag van een vacantiereis van Engelbert, Grietje en Toos Elderink naar Tirol in Oostenrijk (Insbruck, Mayerhofen, Breitlahner, Berliner Hütte, Herzing). Vertrek 18 juli 1914. Op 1 augustus hoorden zij van de bevolking, dat de mannen opgeroepen waren voor de mobilisatie. Na een telegram van de Amsterdamsche Bank vertrekken ze op

zondag 2 augustus, het treinverkeer was geheel ontregeld. Tijdens de reis zijn foto's gemaakt, waar zijn ze?
- Een lijst van personen, die een present-exemplaar of een recensie-exemplaar van "Twènter Laand en Leu en Lèven" ontvangen,
- De brulfteneugers (in dialect), de kleding, de uitnodiging en hun taak bij de bruiloft. Zie ook Twenter Brulteneugers Leed in de pakketten 12 en 13,
- Gedicht "Dieke Meuie",
- "De Oems" (in Buurse), kort verhaal over het ontstaan van de naam,
- Het Elderinkshuis (klad voor een artikel?),
- Over Wilkömste en Noaberplichten (op briefpapier van Mevrouw F.J. Jordaan, Haaksbergen),
- Verhaal over hekserij in Friesland,
- Enkele verhalen in dialect over witte wieven,
- Kopie van een akte van Rosier van Brunkhorst (over de grenzen van de Buurser en Alsteder marken),
- Gedeelten uit het markeboek (?) van Buurse, omstreeks 1800,
- Gegevens over het erve Buursink (eigenaar Engelbert Elderink) en waartallen van erven in Buurse,
- Het erve Nijenhuis in Buurse, op 3 december 1844 gekocht door E. Elderink van Anthonij Bernardus Jacobus Heijdenrijck, apotheker te Amsterdam,
- Inleidinge vuur Twènter Laand en Leu en Lèven,
- Aantekeningen over een gesprek met de Wed. Nijhof - Robers, Alsteedsche straat 59 over werken in 't fabriek en eten,
- Dit staat geschreven achter op een formulier voor Paaschvuurwedstrijden uit 1929, waarbij de grootte en de vorm beoordeeld werden,
- Een brief in klad van Cato Elderink aan Professor Van Bemmelen. Zij stelt het op prijs een gestencilde genealogie Blijdenstein van hem te ontvangen,
- Twee lijsten van 12 en 48 stukken, die Cato Elderink in 1932 van de heer J. Tattersall Sr. ter inzage heeft gekregen. De stukken hebben vooral betrekking op Hof Espelo,
- Verder een groot aantal losse blaadjes met aantekeningen over diverse onderwerpen, waaronder over kleding (zie Hoofdstuk 4).

Pakket 12, Een deel van een aantekenboek in folioformaat met diverse aantekeningen
- Aantekeningen ontvangen van den Heer Heuvel in Borculo, voornamelijk over spoken en heksen, Haarlo, Diepenheim, Rekken, Olden Eibergen, Markelo, Buurse, Mallum, Haaksbergen (Jonkman en de Lutte in het Haaksbergerveen) en een kerkhofje tussen Groenlo en Eibergen. Verder over de kerk in Lunten, Mulert (Champagne-baron) en Kieke Berend,
- Uit het woordenboekje van J.H. Halbertsma in de Overijsselsche Almanak voor Oudheid en Letteren van 1836[4]. In alfabetische volgorde een groot aantal dialectwoorden met opmerkingen van Cato Elderink,
- Een aantekening over Sernjago de Callenfels, die op de Borg te Usselo woonde,

4VDI-bibliotheek, D7 - A28

- Uit de Overijsselsche Almanak voor Oudheid en Letteren 1837[5] over de Hunenborg door Weeling en over de witte wieven door Halbertsma,
- Uit de Overijsselsche Almanak voor Oudheid en Letteren 1838[6] over de Hunenborg door J. Helderman,
- Zaterdag 27 november (jaar?) bezoek aan Mijnheer Heuvel uit Borculo en Mijnheer Odink uit Eibergen:
  . Spokerij bij Hofman in Mallum, ook hier werd de pastoor van Lunten te hulp geroepen,
  . Over Zweers Manseume, die uit het leger van Napoleon was weggelopen,
  . Over de heer Fincke te Borculo, die als juwelier en haarverver voordien de firma Fincke Larson oprichtte,
- Uit Braunschweiger Volkskunde van Richard Andree: Namen van grondstukken, paardenkoppen als gevelversiering, "Hirten" en Schafer, Spinnstuben, enz.,
- Door Odink uit Eibergen schriftelijk meegedeeld: Over spokerijen bij Hofman in Mallum, in Bekkum, bij Greve de Haaksbergse molenaar, in Rekken, bij Luttikholt in Holterhoek en bij de Ruiter op 't Loo,
- Uit "Ostfriesische Volkskunde" van W. Lupkes, over huismerken en Fensterbier,
- Vogelwinterlied,
- Kinderaprilgrappen,
- Dagnamen uit de Paasweek: Palmzündag, blauwe Moandag, gellen Dingsdag, Witte Mittwoch, gröön Doonderdag, stille Fredag, huster-buster Zaterdag,
- Gedrukt exemplaar van Twenter Brulfeneugers Leed, een wat andere versie dan de beide verzen, aanwezig in pakket 13 (zie ook pakket 11),
- Vloeiblad van Electro-Technisch Bureau J. Bokhove & Comp. Haaksbergerstraat 11[A] Enschede.

Pakket 13, Een aantekenboek in folioformaat met diverse aantekeningen

- Raadsels, rijmpjes, uitdrukkingen en spreekwijzen, sommige zijn opgenomen in "Oet et Laand van Aleer", andere niet,
- Vers ter gelegenheid van het huwelijk van Joost Maurits Elderink en Johanna ter Kuile op 19 juli 1792. De dichter is Maurits Ludolf Tormijn, oom van de bruidegom,
- Tweinther Brulfteleed, in 1812 gedicht door J.B. Blijdenstein,
- Brulfteleed, Wieze: "De wereld is in rep en roer". Broedstroanenleed, gedicht in mei 1861 door Karel Blijdenstein ter gelegenheid van de Bruidstranen (partij) van G.J. van Heek en Julia Blijdenstein, H. Elderink en Catharina Blijdenstein en B.W. Blijdenstein en Geertuida J. Blenken[7],
- Vers op de Kopperen Brulfte. Wiese: "Ein Kaufmann, der sich Schulze nennt". Gedicht door Bertina ter Kuile - Scholten ter gelegenheid van de koperen bruiloft van haar broer Julius Scholten en Rebecca Catharina Käyser (gehuwd 15 mei 1901),
- Twentsch Brulftenneugers vers. Het is een wat andere versie dan aanwezig in pakket 12

5 zie de vorige voetnoot

6 zie de vorige voetnoot

7 zie Hoofdstuk 9

en ook ander dan het hierna volgende lied,
- Vele gedichten uit "Oet et Laand van Aleer", er zijn kleine verschillen tussen de geschreven en gedrukte teksten,
- Brulfenneugersleed, niet in druk gegeven. Dit is een andere versie dan van het hiervoor genoemde vers en ook anders dan het lied uit pakket 12,
- Namen van mensen volgens eigenschappen, hun bezigheden en familiebetrekkingen,
- Namen en bijnamen van dieren, vogels en insecten,
- Zelfstandige naamwoorden en werkwoorden in het Twents,
- Namen van planten, dagen en jaargetijden,
- Oude gebruiken (niet in druk), hierin kinderbier, halen van de bruid, boksennemmen, inhalen van een nieuwe boer door de noabers, begrafenisgebruiken, kroedmoos, Kiekebeernt, boze stiefmoeders op 't Buursink en 't Joasink, het spook Schoolten Joost, loon van een boerenmeid, voorgezichten en Paasvuren in Buurse,
- Bèddelersleed (staat in de Overijsselsche Almanak),
- Een gedicht over textielindustrie "van nen oet Deeln kommenden kapeloan H. Schneider te Houten (U), verschenen in de Twentsche Courant van 22 december 1917,
- Enkele liederen zoals foekepot (Haaksbergen), boerendans en een uitnodiging "Bi-j Wilkomste of Brulfe" (niet in druk).
- Sprökke en Sprekwiezen,
- Verskes en Spölkes,
- 't Hendrieksken (nen boerendaans),
- Brulftenneugerssprök,
- Sprökke,
- Roadsels.

Pakket 14, Map met gelegenheidsgedichten
- Lied ter gelegenheid van den vijftigsten geboortedag van Mejuffrouw Ida Scholten, gedrukt. Wijze: " De Gilde viert". Ida Scholten is geboren op 29 juli 1876 als dochter van Jan Scholten en Hermina Wilhelmina (Mina) Blijdenstein, oom en tante van Cato Elderink. Het gedicht is in het Nederlands geschreven, mogelijk door een tantezeggertje. Het is een gedrukte uitgave. Haar leven wordt in grote lijnen beschreven.
- Een feestkrant, vermoedelijk uitgegeven ter gelegenheid van het 25-jarig huwelijk van Ko van Deinse, voorzitter van de Oudheidkamer Twenthe. De datum is vermoedelijk 15 mei 1921. Er staan allerlei grapjes, raadseltjes, enz. in, ook een "feuilleton" in het Twents over de geschiedenis van het geslacht Van Deinse. De titel luidt: "De Klopper, 25^{e} Jaargang, Zondag 15 Mei, No. 3". Verschijnt periodiek, wordt in ruimen kring gelezen in Enschede, Arnhem, Groningen Den Haag, Deventer, Utrecht, Rotterdam, Eenrum, Weltevreden, Soerabaya, Medan, Axel, Poepershoek enz.
  Prijs per exemplaar: Nen Krats plus 50 pCt duurtebijslag
  Verantwoordelijk Redacteur B. Klazendaal, 't Korte Land
  Uitgevers: Firma Debees

Pakket 15, Brieven
- Deel van een brief met enkele aantekeningen uit het boek "Het Geslacht Warnaars" 1920, over het geslacht Nieuwenhuis en de familie Oedekerk of Oudekerk (Ootmarsum), met

een foto van het wapen Oudekerk,
- Brief van het Rijksarchief in de Provincie Drente, 7 maart 1934, antwoord op vragen van Cato Elderink, betreffende een huwelijk van de drost van Boetselaer en de families Van Munster en Broersma,
- Brieven van N.V. v/h Firma Van der Loeff over de verkoop van "Oet et Laand van Aleer". In de jaren 1932, 1933, 1935 en 1938 zijn er respectievelijk 7, 8, 5 en 9 exemplaren verkocht. Van elk exemplaar kreeg Cato Elderink f 0,25,
- Twee brieven H. Wijnaendts, Generaal-Majoor b.d., te 's Gravenhage van 7 juli en 23 augustus 1939 en het antwoord hierop in klad van Cato Elderink. De brieven hebben betrekking op de familie Nieuwenhuis,
- Brief van Hr. L.E.C. Blijdenstein te Arnhem van 3-10-1940 betreffende de familie Blijdenstein. De schrijver veronderstelt, dat er geen familierelatie is met de Enschedese Blijdensteins,
- Brief van Hr. L.E.C. Blijdenstein te Arnhem van 19-11-1940. Er is geen aanknopingspunt gevonden van de beide families Blijdenstein,
- Brief van Miedema uit Heemstede van maart 1938 over genealogie,
- Kaart van Miedema over Blijdensteins te Meppel,
- Prentbriefkaart van interieur van de Volkshogeschool "Diependaal" te Markelo, verzonden door Kits (?), geadresseerd aan Cato Elderink gestempeld 4-1-1941,
- Telegram aan Mejuffrouw Toos Elderink, Marktstraat, Enschede: "Ontvang naast de wenschen van Horvath Hofsteeboer, Ko van Deinse en de brulfteneugers ook op heden de onzen - Gijs en Trui". Het datumstempel is onleesbaar,
- Brief van G.P.B. Kolenbrander, Drienerstraat 49, Hengelo (O) aan Cato Elderink van 16-11-1928 over zijn publicaties in dialect,
- Brief van G. Jasink te Aalsmeer, gericht aan de directeur van het Rijksmuseum "Twenthe" en gedateerd 20-1-1941. In de brief worden vragen gesteld over het erve Jaassink in Buurse.
- Uitgebreid antwoord op de voorgaande brief door Cato Elderink (in klad),
- Twee brieven van L. ten Cate, Het Harde, legerplaats bij Oldenbroek, gedateerd 16 en 23 december 1939, over de familie Ten Cate,
- Rondschrijven van de Koninklijke Akademie van Wetenschappen, Volkskunde-commissie, Correspondentieadres P.J. Meertens te Amsterdam. Verzoek om correspondent te worden,
- Rondschrijven, waaruit blijkt, dat Cato Elderink zich als correspondent heeft aangemeld,
- Correspondentiekaart van M.J. Kosters te Bolsward. Er is geen informatie over Hendrik van Lochem,
- Correspondentiekaart van Julia in Ahaus, aan Cato Elderink vermoedelijk Julia van Heek, gehuwd geweest met Jan van Delden, nicht van haar. De kaart is afgestempeld op 2-2-1938. Julia spreekt haar bewondering uit over het boek "Twènter Laand en Leu en Lèven",
- Verjaardagsbrief voor Cato Elderink van Marie uit Velp van 28-2-1938. Ze gaat ook in op haar nieuwe boek,
- Brief (in klad) in het Twents van Cato Elderink aan Mevrouw v. U. in Almelo, circa 1938,
- Kinderbriefje van Zus aan tante Toos, die in het ziekenhuis werkt.

Pakket 16, Ontwerpen van gedichten
Enkele gedichten in het Twents in de ontwerpfase.

Een aantal losse mappen

* Map met de opschriften "Gegevens familie Elderink en over het Elderinkshuis" en "Met gegevens van den bekende genealoog Dr Goudswaard.
  De map bevat een brief, gericht aan Mevrouw Elderink - Dijckmeester, Kortenaerstraat 19, Enschede, gedateerd 27 juni 1972, waarin drs. A.L. Hulshoff, secretaris van de Vereniging Oudheidkamer, Twente Mevrouw Elderink dank zegt voor de schenking van de genealogische gegevens van wijlen haar echtgenoot omtrent de familie Elderink en de Goudswaard-gegevens. De map bevat verder:
  - Enige correspondentie tussen de heer F. Bus, Elzenlaan 4, Apeldoorn en de heer K.J. Elderink, Kortenaerstraat 19, Enschede:
    . Een briefkaart van F. Bus aan K.J. Elderink van 11 oktober 1952,
    . Een brief van F. Bus aan K.J. Elderink van 18 oktober 1952, betreffende een acte van erfrecht, die vermoedelijk betrekking heeft op de echtgenoot van Mevrouw G.A. Lasonder - Bauer. De goederen liggen gedeeltelijk in Duitsland en gedeeltelijk in Nederland. De Nederlandse goederen zijn overgegaan aan de Staat,
    . Een brief van K.J. Elderink aan F. Bus van 3 november 1952,
    . Een enveloppe met enkele gegevens over het erve Eylarding in Losser en Eilering bij Schüttorf,
    . Een enveloppe met een brief van H.W. Dingeldein, Denekamp aan K.J. Elderink, gedateerd 17 januari 1951 over het ontstaan van de naam Elderink,
    . Een brief van ene J aan "Beste Hendrik" van 10 december 1951, onder andere over het witte huis aan de Oldenzaalsestraat, het Sybrook en een erfenis,
    . Twee gefotografeerde pagina's uit het doopboek van Enschede, 1783. De foto's zijn afkomstig van het Algemeen Rijksarchief te 's Gravenhage,
    . Enkele getypte bladen met aantekeningen over het huis Gronausche straat 19 (Elderinkshuis),
    . Correspondentie van Jos Goudswaard te Baarn en K.J. Elderink uit 1951 - 1953 over dezelfde materie en de daar gewoond hebbende personen en hun familie.

* Map met het opschrift "Geslachtsboom Elderink"
  Deze map bevat familiegegevens over de 18de en 19de eeuw.

* Map met de opschriften "Genealogie Elderink" en "Oude Kranten Museum Leeszaal"
  - Correspondentie over de genealogie van de familie Elderink en aanverwanten zoals de families Van Rijssel en Kuvèl tussen K.J. Elderink en Mr. H.J. Steenbergen te Groenlo, O.S. Heeres te Burum, Mevr. Mr. W. Eldering - Niemeijer te Utrecht, S.C Eldering te Berkel - Rodenrijs,
  - Een schrift met enkele aantekeningen over de Enschedese families Ter Kuile, Van Heek,
  - Drie getypte vellen "Vergadering Ter Kuile Fonds, zondag 23 december 1945 met vele namen en adressen,
  - Gedeelte van het Algemeen Dagblad van 27 december 1952 over het proces over de

ruïne van Kasteel Schaesberg,
- Correspondentie van K.J. Elderink met de Openbare Leeszaal en het Rijksmuseum Twenthe over aanwezige exemplaren van oude kranten,
- Lijsten van boerenerven, voorkomende in de advertenties in de Enschedesche Courant over de jaren 1855 tot 1865.

Latere aanvulling:
Een dictaatcahier met het opschrift "30 Juli 1937"
De inhoud heeft uitsluitend te maken met het overlijden op 30 juli 1937 van Mevrouw Geertruida Aleida Elderink, weduwe van de heer Laurens Lasonder. Ze is 92 jaar oud geworden. Ze was een dochter van Dethard Elderink en Gezina Aleida Wilderink. Het cahier bevat twee foto's van de begrafenis bij het vertrek van het sterfhuis, Marktstraat 13, een alfabetische lijst van namen (van de genodigden?), de rouwkaart, de overlijdensadvertenties, een lijst van gevers van bloemen, een lijst van mensen die op bezoek zijn geweest, de bedankkaart, de indeling van de acht volgrijtuigen, een lijst van de genodigden "aan den Kerkhof", een lijst van aanwezigen "op den Kerkhof". De begrafenis vond plaats op het Oude Lonneker Kerkhof aan de Deurningerstraat.

Hoofdstuk 2a
Brieven (eerste deel)

Particuliere correspondentie van de familie Elderink
Deze correspondentie bestaat uit 458 brieven en briefkaarten, waarvan er 2, geschreven door Kaatje Elderink-Blijdenstein tijdens haar verblijf in Lippspringe, niet duidelijk gedateerd zijn. Verder zijn er 6 sinterklaasversjes, waarvan 5 zonder datum, 2 medische recepten, 19 rekeningen, 1 reisschema en 1 andere tekst. Het totale aantal is dus 487, zie ook Bijlage 2. De brieven zijn in een aantal bundeltjes samengevoegd, gebonden door een koordje, bandje of touwtje. Ze liggen niet in tijdsvolgorde. Alle brieven zijn door de bewerker voorzien van een volgnummer, dat met potlood geschreven is op de enveloppe. Deze nummers , van 1 tot 487, geven de volgorde aan, waarin de brieven zijn gelezen. Brief 56 is een zakelijke brief en is overgebracht naar de doos met diverse boekjes, agenda's en andere bescheiden, zie Hoofdstuk 3. Brief 336 A is toegevoegd.

Brief uit 1841
Aantal brieven: 1, nummer 430
Datum: 2-1-1841
Herman Elderink, geb. 29-11-1830, schrijft een brief aan zijn ouders, Engelbert Elderink en Margaretha van Lochem, en spreekt zijn blijdschap uit over het herstel van grootvader, Joost Maurits Elderink, geb. 21-8-1759, overl. 5-4-1842, zijn oom Dethard Elderink en diens zoon Maurits.

Brieven uit 1848
Aantal brieven: 3, nummers 135,136,137
Datum 16-8-1848
Jan Bernard Blijdenstein, geb. 4-12-1805 en zijn vrouw Julia Stroink zijn op reis, mogelijk naar Ems voor een kuur, daar J.B. Blijdenstein lijdt aan een longziekte (zie C. Elderink, Het Geslacht Blijdenstein, Hoofdstuk XXIV, Uit de dagen onzer grootvaders en grootmoeders, VDI-bibliotheek D3 - E23b). Ze reizen over Münster.
De kinderen Beij (Benjamin Willem), geb. 31-10-1834, Kaatje (Catharina), geb. 31-8-1838 en Willem (Willem Joan), geb. 22-12-1839 schrijven elk een briefje aan de ouders. Beij, bijna 14 jaar, schrijft iets over de "Bornsche diefbende", die te Almelo terecht staat. De kinderen worden door de familie opgevangen.

Brieven i.v.m. het verblijf van Herman Elderink te Elberfeld, 1854 - 1855
Aantal brieven 40, waarvan er een een in potlood geschreven klad is van een ook aanwezige brief (nummers 397 en 413).
Datum eerste brief: 1-2-1854
Datum laatste brief: 6-2-1855

4brieven	geschreven door zijn vader Engelbert Elderink aan Herman, nummers 417, 425, 426, 436
1brief	geschreven door zijn moeder Margaretha van Lochem aan Herman, nummer 432
25 brieven	geschreven door Herman aan zijn ouders, broer en zusters, nummers 397, 398,

400, 401, 404 t/m 407, 409 t/m 416, 418 t/m 421, 423, 429, 431, 434, 435
2brieven geschreven door Herman aan zijn zusje Grietje, nummers 399, 422
1brief geschreven door Herman aan B. Scholten te Almelo, nummer 403
4brieven geschreven door zijn broer Jan aan Herman, nummers 396, 424, 428, 433
1brief geschreven door zijn broer Jan aan ouders en zusters, nummer 408
1brief geschreven door zijn zuster Grietje aan Herman, nummer 427
1brief geschreven door B. Scholten te Almelo aan Herman, nummer 402
Aantal rekeningen: 2, nummers 437, 438
Herman (geb. 29-11-1830) bezoekt de Höhere Webeschule in Elberfeld, tegenwoordig een deel van Wuppertal in het Ruhrgebied. De school wordt bezocht door circa 30 leerlingen, afkomstig uit Duitsland, Nederland, België en Frankrijk, er is ook een leerling uit Silezië.
Hij komt in Elberfeld aan op 31 januari 1854. Zijn neef Maurits (Mau) Elderink (geb. 4-8-1834) is er dan al. Maurits is de zoon van Dethard Elderink (geb. 12-7-1793) en Gezina Aleida Wilderink, (geb. 11-5-1813). Hendrik, de tweelingbroer van Maurits, is in Gladbach, 3 uur met de trein van Elberfeld verwijderd, hij volgt daar waarschijnlijk ook een opleiding.
Herman betrekt een kamer bij Haupt, Louisenstrasse 987, waar hij ook het ontbijt krijgt. 's Middags en 's avonds eet hij tâble d'hôte bij Weijerman, later eet hij ook 's avonds de broodmaaltijd bij Haupt. Per 1 mei 1854 verhuist hij naar Weijerman, Poststrasse 497, waar hij dan alle maaltijden gebruikt. Mau Elderink woont daar ook, zodat ze samen kunnen werken, ze hoeven dan ook maar één kamer te verwarmen.
De Paasvakantie begint op Goede Vrijdag 14 april 1854, maar Herman vertrekt al op donderdag 6 april naar Enschede en is weer terug in Elberfeld op zondag 23 april.
De Pinkstervakantie begint op zaterdag 3 juni, de dag voor Pinksteren. Zijn broer Jan komt een week bij hem logeren, hij vertrekt weer op maandag 12 juni. Hendrik Elderink, die in Gladbach woont, komt logeren bij Mau. Op de eerste Pinksterdag gaan ze naar de Gereformeerde kerk.
Zaterdagmorgen 29 juli wordt voor het laatst voor de zomervakantie les gegeven. Herman vertrekt echter al vrijdagmiddag naar huis en is dan op zaterdagavond thuis. Op zaterdagavond 2 september vertrekt hij weer naar Elberfeld.
Op 24 december gaat Herman weer naar huis en is 5 januari 1855 weer terug in Elberfeld. Hij is dan gereisd met Mau en Hendrik tot Dordmund. De reis van Enschede naar Elberfeld is lang. Zo vertrekt broer Jan op vrijdagavond met de postwagen uit Enschede naar Münster. Hij is daar dan zaterdagmorgen om 9 uur. De trein vertrekt om 10.30 uur. Na overstappen in Hamm en Dortmund komt hij om 15.28 uur aan in Elberfeld. De reis van Elberfeld naar Enschede kan aldus verlopen: 's Morgens om 6.30 uur vertrek uit Elberfeld, aankomst in Steinfurth aan de post om 23 uur, daar moet hij dan gehaald worden. Een andere mogelijkheid is: Vertrek uit Elberfeld om 16.20 uur, na overstappen in Dortmund en Hamm komt hij aan in Münster om 22.25 uur, daar overnachten en de volgende dag om 13 uur met de postwagen naar Gronau, waar hij om 19 uur aankomt. Als Herman op 24 december naar huis gaat, kan hij met de "Münsterwagen" niet verder dan Gronau, waar zijn vader of broer Jan hem zullen afhalen.
De postverbinding tussen Elberfeld en Enschede is wel vrij snel, een brief is in twee dagen over. Er zijn nog geen postzegels, bij het aanbieden van een brief betaalt men verzendkosten en bij aankomst bestelgeld.
Herman heeft grote belangstelling voor de jachtverhalen van zijn vader en zijn broer Jan. In

het jachtseizoen 1854 - 1855 worden hazen, houtsnippen, patrijzen en een wilde week (= woerd?) geschoten. Het beste jachtgebied is in de Broekheurne.
Hermans moeder schrijft, dat ze op Biddag voor het Gewas, de tweede woensdag in maart, op bezoek zijn geweest bij zijn oom Dethard. Biddag is dus geen gewone werkdag.
In januari 1855 heeft het flink gevroren en op sommige plaatsen "kan de Wupper al lijden". Herman moet stof kopen voor zijn zuster Julia (geb. 8-8-1832). De breedte wordt opgegeven in Franse duimen (Zoll) en de lengte in Brabantse ellen. Satijn van 24 Zoll kost 28 à 32 Silbergrosschen de Brabantse el (een französische Zoll is circa 2,7 cm).
Op 20 januari 1825 is de knecht van Hof te Koesveld 's avond dronken in de "schoppe" gekropen en daar is hij de volgende morgen stijf bevroren gevonden. De Enschedesche Courant van 24 januari schrijft hierover in een bericht van 21 januari: "De knecht van den landbouwer Jan Kwekkeboom op Hoftekoesveld in de Eschmarke (.....) had een paar dagen op het erve Zwartkate helpen houthakken en keerde gisteren avond huiswaarts, na eerst met een paar kameraden de zoogenaamde Knalhutte te hebben aangedaan. Men schijnt zich aldaar nog eens krachtig geproviandeerd te hebben van den goedkoopen Knalhutter, tenminste de voormelde knecht is dien avond niet op het Hoftekoesveld aangekomen maar werd den volgenden morgen dood in eene opene schuur gevonden, niet verre van het woonhuis."
In februari 1855 zit de cursus aan de weefschool erop. Op 14 februari betaalt Herman nog een rekening voor stoffen aan de weefschool.
In brief 399 van 4 oktober 1854 aan zijn zusje Grietje[8] beschrijft hij de avondmaaltijd: "Om kwart na zeven krijg ik mijn avondeten hetwelk meestal bestaat uit salade met een ei gekookte en gebradene aardappels gekookt of gebraden koud of warm vleesch en altijd tot dessert een pannekoek met pruimen er op gebakken de pruimen waar de steenen uitgedaan zijn worden op den pannekoek die nogal dik is gelegd wanneer hij half gaar is en in de pruimen is voorheen een weinig of zoo te zeggen geen suiker gestrooid, het verstaat zich dat zulks frissche pruimen zoo van de boomen zijn, die pruimenpannekoek smaakt echter overheerlijk."

Brief van Kaatje Blijdenstein aan haar broers Herman en Jan
Aantal brieven: 1, nummer 483
Datum: 9-5-1860
De brief is als kopie aanwezig, deze kopie is op 13 december 1921 gemaakt door Cato Elderink.
Kaatje schrijft over de zilveren bruiloft van Hermina Cornelia Blijdenstein, (geb. 29-11-1816) en Jan ter Kuile (geb. 9-11-1805). Zie Hoofdstuk 9.

Schema voor een reis langs de Rijn van 5-5-1865 tot en met 10-5-1865, vermoedelijk voor 3 personen

8Volgens bladen in de map "Geslachtsboom Elderink" (zie Hoofdstuk 1b) zijn de kinderen van Engelbert Elderink en Margaretha van Lochem: Jan, geb. 16-1-1829, Hermannus, geb. 29-11-1830, Julia Johanna, geb. 8-8-1832 en Johanna Aleida, geb. 19-3-1835, maar geen Grietje of Margaretha. Ook in "De Geschiedenis van Enschede en zijne naaste Omgeving" door Dr. A. Benthem Gz., uitgave 1920, VDI-bibliotheek D7 - B449, wordt Grietje niet genoemd.

Aantal schema's: 1, nummer 455
Aantal rekeningen: 5, nummers 474 t/m 478
Per trein in 4 dagen vanaf Rheine, via Elberfeld, Keulen en Ems naar Coblenz.
Per boot van Coblenz via Remagen naar Deutz
Per trein via Hamm terug naar Rheine

Verblijf van Kaatje Elderink-Blijdenstein in Lippspringe in 1875
Aantal brieven: 35
Datum eerste brief: 25-6-1875
Datum laatste brief: 25-7-1875 (laatste rekening: 29-7-1875

6brieven	geschreven door Kaatje aan haar man Herman, nummers 252, 257, 272, 313, 465, 473
1brief	geschreven door Kaatje aan haar dochter Julia, nummer 255
2brieven	geschreven door Kaatje aan haar dochter Grietje, nummers 258, 325
1 brief	geschreven door Kaatje aan haar dochters Julia en Grietje, nummer 297
1brief	geschreven door Kaatje aan haar dochter Nanny, nummer 324
7brieven	geschreven door Herman Elderink aan zijn vrouw Kaatje, nummers 263, 269, 295, 322, 454, 460, 466
4brieven	geschreven door Engelbert Elderink aan zijn moeder, nummers 260, 268, 294, 320
4brieven	geschreven door Julia Elderink aan haar moeder, nummers 262, 266, 292, 319
5brieven	geschreven door Grietje Elderink aan haar moeder, nummers 261, 267, 293, 318, 347
2brieven	geschreven door Nanny Elderink aan haar moeder, nummers 321, 323
1brief	geschreven door Wed. J.B. Blijdenstein-Stroink aan haar dochter Kaatje en aan haar zoon en schoondochter Jan Blijdenstein en Marie Blijdenstein-Ebeling, nummer 278
1brief	geschreven door Mina Scholten-Blijdenstein aan haar zuster Kaatje, nummer 274

Aantal rekeningen: 6, nummers 439 t/m 444
Aantal recepten: 1, nummer 453
Kaatje is van 22 juni tot 29 juli 1875 in Lippspringe. Ze logeert in Hotel Wegener. Ze is voor een borstkwaal, heesheid en hoesten, in behandeling bij Dr. Rohden.
De kinderen worden vaak opgevangen door de familie, ooms en tantes, grootvader Elderink en grootmoeder Blijdenstein-Stroink.
Er worden veel brieven geschreven. De postverbinding is snel, een brief, die vanuit Enschede meegaat met de trein van 11.50 uur, is dezelfde avond nog in Lippspringe.
Als Herman haar heeft weggebracht, brengt hij voor de kinderen, zoals Engelbert en Grietje schrijven, "een tuiten met Bentheimer moppen" mee.
Kaatjes broer Jan (Jan Bernard Blijdenstein, geb. 30-5-1844, overl. 11-2-1877) is ook voor behandeling in Lippspringe. Hij is er samen met zijn vrouw Marie (Maria Christina Helena Ebeling).
Op zondag 4 juli bezoekt Herman met de kinderen Engelbert en Julia zijn vrouw. Zij vertrekken met de trein van 6.25 uur en ze zijn dan om 12.53 uur in Paderborn. Hotel Wegener heeft een wagen, die tegen betaling gasten ophaalt en wegbrengt. Op maandag 5

juli of dinsdag 6 juli gaan ze weer naar huis met een oponthoud in Münster, waar ze de stad bekijken en eten.
Van de dingen, die gebeuren, wordt aan Kaatje verslag gedaan:
- Oom Jan Elderink en Engelbert plukken kersen
- Ze hebben aardbeien, doperwten en aardappelen uit eigen tuin en ook bessen, die ze b.v. op het brood eten.
- Herman gaat soms 's avonds met de kinderen naar het Volkspark, ze drinken daar dan koffie en spelen in de speeltuin of luisteren naar de muziek.
- De kinderen gaan op 30 juni over op school, Engelbert niet, want hij zit in de hoogste klasse, hij is 12 jaar.
- Nu ze 6 jaar is, zal Nanny op 1 juli ook naar school gaan, evenals Tine van Deinse.
- Julia Blenken, echtgenote van Beij Blijdenstein, schoonzuster van Kaatje, heeft op 17 juli het leven geschonken aan een dochter Catharina Maria, genoemd naar Kaatje en naar tante Marie, Maria Christina Helena Ebeling, echtgenote van Jan (Jan Bernard) Blijdenstein.
- Nanny kan nog niet schrijven, ze tekent alleen haar "potloodmerk": I A E. Ze wordt 13 juli 6 jaar.

Berichten uit Lippspringe:
- Mevr. Van Anrooy en haar man Ds. Van Anrooy en hun dochter Sophie zijn ook in Lippspringe, Sophie is in behandeling.
- Op 7 juli gaat het gezelschap Van Anrooy, Jan en Marie Blijdenstein en Kaatje met de wagen van Hotel Wegener naar het Hermannsdenkmal.
- Op 14 juli arriveren Robers en zijn vrouw, zij is in behandeling bij Dr. Rohden. Zij trekt met haar knipmuts veel aandacht. Volgens Kaatje is zij een net en fatsoenlijk mens, dat zeer goed haar verstand heeft en voor haar stand vrij beschaafd is.
- De laatste 10 dagen van haar verblijf hebben haar veel goed gedaan, ze weegt dan 130 pond, bij aankomst woog ze 124 pond. Ook haar broer Jan houdt zich goed.
- De advocaat Hattink uit Almelo is met zijn schoonmoeder en schoonzusters, allen dames Janssen, in Lippspringe gearriveerd.

Kaatje vertrekt, samen met haar broer Jan en schoonzuster Marie op 29 juli om 16.26 uur met de trein uit Paderborn, ze zijn dan om ruim 22 uur in Enschede. Herman haalt hen af van het station.

Brieven van Jan en Marie Blijdenstein uit Pau
Aantal brieven: 3
Datum eerste brief: 21-12-1875
Datum laatste brief: 3-3-1876

2brieven	geschreven door Marie Blijdenstein-Ebeling aan Kaatje Elderink-Blijdenstein, nummers 250, 464
1brief	geschreven door Jan Blijdenstein aan zijn zuster Kaatje Elderink-Blijdenstein, nummer 251

In december 1875 zijn Jan Blijdenstein en zijn vrouw Marie Ebeling in Pau, een bekende winterbadplaats in de Pyreneeën. Jan is nog steeds ziek, hij heeft koorts. Op 4 maart zijn ze nog steeds in Pau. Ze hebben een brief gekregen van Mevr. van Anrooy, die ze in elk geval kennen uit Lippspringe. Sophie gaat misschien weer naar Lippspringe, het gaat wat beter

met haar.

Enige brieven verzonden tussen Kaatje Elderink-Blijdenstein + Nanny in Almelo en thuis

Aantal brieven: 5
Datum eerste brief: 2-3-1876
Datum laatste brief: 7-3-1876

1brief	geschreven door Nanny Elderink vermoedelijk aan haar vader Herman Elderink, nummer 329
1brief	geschreven door Julia Elderink aan haar moeder en haar zusje Nanny, nummer 299
1brief	geschreven door Catootje Elderink aan haar moeder en haar zusje Nanny, nummer 337
1brief	geschreven door Herman Elderink aan zijn vrouw, nummer 338
1brief	geschreven door Grietje Elderink aan haar moeder en haar zusje Nanny, nummer 339

Begin maart 1876 zijn Kaatje en haar dochter Nanny in Almelo. Het is mogelijk, dat Nanny daar behandeld wordt voor haar ogen.
Op 5 maart, of was het op Engelberts verjaardag, 4 maart, hebben ze bij grootmoeder Blijdenstein gegeten. Vader Herman Elderink sneed de rijsttaart aan. Bij die gelegenheid werd Grietje geplaagd met Frits, zij zou met hem vrijen, zelf zegt ze, dat dat ook zo is. Frits zou Jan Frederik Scholten kunnen zijn (geb. 23-3-1867), zoon van Jan Scholten en Hermina Wilhelmina Blijdenstein. Hierbij werd gezongen: "Motten Greetgen habet gesagd doe sols nich doodslain doe solst nich doodstechen mainen Frits! Frits! Frits! Frits!
Julia schrijft, dat ze nog nooit de zee of een kanaal heeft gezien en dus ook geen schepen. Julia is op dansles.

Verblijf van Kaatje Elderink-Blijdenstein in Lippspringe in 1876

Aantal brieven: 10
Datum eerste brief: 3-6-1876
Datum laatste brief: 18-6-1876

3brieven	geschreven door Kaatje aan haar man Herman, nummers 256, 470, 471
2brieven	geschreven door Engelbert Elderink aan zijn moeder, nummers 288, 333
1brief	geschreven door Julia Elderink aan haar moeder, nummer 290
1brief	geschreven door Grietje Elderink aan haar moeder, nummer 283
1brief	geschreven door Nanny Elderink aan haar moeder, nummer 246
1brief	geschreven door Cato Elderink aan haar moeder, nummer 336
1kaart	geschreven door Jan Elderink aan zijn broer Herman, nummer 472

Aantal rekeningen: 1, nummer 445
Aantal recepten: 1, nummer 452
De rekening is van 30-6-1876
Er zijn ongetwijfeld nog meer brieven geweest.
Kaatje is op 3 juni weer in Lippspringe. Ze is weggebracht door haar man. Hij is dinsdagavond weer thuis. Kaatje blijft tot vrijdag 30 juni, Herman komt haar ook weer halen. Ze logeren in Hotel Wegener. De reis gaat per trein.
De kinderen noemen niet alleen broers en zusters van de ouders oom en tante, maar soms ook neven en nichten van de ouders, zoals Nicolaas Hermanus ter Kuile (geb.13-9-1836,

Oom Nico) en Anna Catharina Blijdenstein (geb. 25-3-1837, tante Anna). Op tweede Pinksterdag gaat Engelbert met Oom Nico en vier van zijn kinderen per trein naar Burg Steinfurt. Engelbert heeft daar gevochten met andere jongens. In Burg Steinfurt waren veel mensen uit Enschede.
Engelbert verzamelt postzegels.
Grietje schrijft: "We hebben op het gansenbrod gedaan."
Mevr. van Anrooy komt weer naar Lippspringe, ze brengt behalve haar dochter Sophie ook haar jongste twee zonen mee.
In Enschede is een "strike". Hoe komt Mina's huis nu klaar? (Mina is de zuster van Kaatje).
De rekeningen zijn niet meer in Thaler, Silbergroschen en Pfennige, maar vermoedelijk in Marken.
Met Pinksteren hebben de kinderen thuis een Pinksterkroon gemaakt, als je er onderdoor loopt moet je iets geven, b.v. een zakje lekkers.

Brief van de heer H. de Jong te Stiens
Aantal brieven: 1, nummer 309
Datum: 2-8-1876
Op 26 en 27 juli 1878 wordt te Enschede de 31e algemene vergadering van het Nederlandsch Onderwijzers Genootschap gehouden. De heer De Jong heeft daar een tafelspeech gehouden "Aan tafel te Enschede". De tafelspeech is op rijm en telt zes coupletten (zie Enschedeesche Courant van 30 juli 1876).
De heer H. de Jong heeft enkele dagen in het gezin Elderink gelogeerd. Ze kenden elkaar van tevoren niet. In de brief bedankt hij voor de gastvrijheid.
Wat was de functie van de heer De Jong? In het verslag van de vergadering wordt de heer De Jong niet anders genoemd dan met de voordracht aan tafel.

Verblijf van Kaatje Elderink-Blijdenstein in Lippspringe in 1877
Aantal brieven: 24
Datum eerste brief: 12-6-1877
Datum laatste brief: 24-6-1877

5brieven	geschreven door Kaatje aan haar man Herman, nummers 259, 284, 310, 332, 467
1brief	geschreven door Kaatje aan haar zoon Engelbert, nummer 296
1brief	geschreven door Kaatje aan haar dochters Julia en Grietje, nummer 253
4brieven	geschreven door Herman Elderink aan zijn vrouw Kaatje, nummers 336A, 340, 463, 469
2brieven	geschreven door Engelbert Elderink aan zijn moeder, nummers 335, 468
3brieven	geschreven door Julia Elderink aan haar moeder, nummers 301, 326, 342
2brieven	geschreven door Grietje Elderink aan haar moeder, nummers 300, 343
2brieven	geschreven door Nanny Elderink aan haar moeder, nummers 306, 327
1brief	geschreven door Toos Elderink aan haar moeder, nummer 305
1brief	geschreven door Julia Blijdenstein-Stroink aan haar dochter Kaatje, nummer 282
1brief	geschreven door Geertruid Blijdenstein aan haar tante Kaatje, nummer 183
1brief	geschreven door Trui Blijdenstein-Blenken aan haar schoonzuster Kaatje,

nummer 346

Op vrijdag 8 juni is Kaatje per trein door haar man Herman en haar schoonvader Engelbert Elderink naar Lippspringe gebracht, Herman en zijn vader zijn op maandag 11 juni weer terug in Enschede. Herman schrijft over deze reis: "Vader heeft zulk een plezier van de reis gehad en is er zoo vlug op geworden dat het liefverbrei is."
Op 27 juni haalt Herman haar weer op.
Berichten uit Lippspringe:
- De familie Van Anrooy is op 23 juni aangekomen. De dochter Sophie is zeer zwak. Mevr. Van Anrooy heeft vier weken geleden een zoon verloren.
- Kaatje schrijft naar huis: "Schrijft mij allen als gij eens wachten kunt".
- Na de kuur is de heesheid van Kaatje verdwenen.

Berichten uit Enschede:
- Engelbert heeft last van zijn ogen, later is het weer beter.
- Ze hebben twee jonge konijntjes, Sneeuwwitje en Haasje, de eerste ontsnapt.
- Engelbert moet Pietje verzorgen, eten, water en alle dagen een takje mierre.
- De titerjes (=?) in de abrikozenboom hebben jongen.
- Engelbert heeft nog twee nestjes gevonden, één van titertjes en één van zevenzangertjes.
- Ze hebben aardbeien en asperges uit eigen tuin en de kersen worden al rood.
- Ze hebben eieren van Banthams uit laten broeden door een kloek.
- Herman wil het huis teren, Kaatje zal daar, als ze thuis is, niet meer last van hebben dan anderen.
- Geertruid Blijdenstein, dochter van Beij en Trui Blijdenstein-Blenken, schrijft over uitjes naar de Welle en Peppels. Johanna, Grietje en Cato zijn ook mee geweest met een met takken versierde wagen.
- De kinderen krijgen soms eerder vrij van school omdat het te warm is.
- Catootje schrijft al een brief, hoewel ze pas ruim zes jaar oud is, mogelijk is ze eerder op school gekomen. Op 15 juni schrijft ze, dat ze een bankje verder is gekomen (= overgegaan?)
- Met juli gaan veel meisjes van school, Julia nog niet, ze wordt in november 12 jaar.
- Op een warme avond gaan de kinderen naar de Plaay. Als ze thuis komen drinken ze een fles "Rijnsche wijn" leeg.
- Tine Scholten, dochter van Jan en Mina Scholten-Blijdenstein, is gevallen en heeft haar arm uit het lid. Ze gaat er mee naar dokter Schoemaker in Almelo.
- Op maandag 18 juni gaan Beij en Trui Blijdenstein-Blenken met Geertrui naar Rotterdam voor een doktersbezoek aan Dr. Rinderhof. Geertrui heeft veel hoofdpijn, de oorzaak is de maag. Op 22 juni bezoeken ze kennissen in Utrecht en ook op 22 juni zijn ze weer thuis.
- Engelbert schrijft op 21 juni, dat de arbeiders bij Ten Cate schorsing hebben gekregen en dat de steenbakkerij weer aan de gang is.

Brieven van Iet van Anrooy-Philips aan Kaatje Elderink-Blijdenstein
Aantal brieven: 2, nummers 249, 484
Datum eerste brief: vermoedelijk december 1875
Datum laatste brief: 10-9-1877
- Vermoedelijk in december 1875 heeft ze een brief geschreven aan Marie Blijdenstein-

Ebeling, die in den vreemde is (Pau?)
- Haar dochter Sophie gaat zeer achteruit en haar oudste zoon trouwt in Leiden.

Verblijf van Kaatje Elderink-Blijdenstein in Lippspringe in 1878
Aantal brieven: 14
Datum eerste brief: 4-6-1878
Datum laatste brief: 17-6-1878

1brief	geschreven door Kaatje aan haar man Herman, nummer 273
2brieven	geschreven door Herman Elderink aan zijn vrouw Kaatje, nummers 244, 315
2brieven	geschreven door Engelbert Elderink aan zijn moeder, nummers 289, 314
3brieven	geschreven door Julia Elderink aan haar moeder, nummers 280, 341, 344
3brieven	geschreven door Grietje Elderink aan haar moeder, nummers 254, 281, 308
2brieven	geschreven door Johanna (= Nanny) Elderink aan haar moeder, nummers 245, 279
1brief	geschreven door Catootje Elderink aan haar moeder, nummer 243

Aantal rekeningen: 1 (van 3-7-1878), nummer 446
Kaatje is vanaf begin juni weer in Lippspringe. Ze zal per trein weggebracht zijn door haar man, althans hij komt maandagavond 3 juni weer thuis.
De kinderen eten en gaan op bezoek bij familie, Oom Hein (Hendrik ter Kuile, geb.1827), grootvader Elderink, Tante Trui Blijdenstein-Blenken, grootmoeder Blijdenstein-Stroink en Tante Ju Blijdenstein-Blenken. Op Hemelvaart, 30 mei, gaan ze naar "het Haverkate" bij de familie Immink.
Op zondagmorgen 2 juni gaan de kinderen naar de ouders van Aaltje Lefers, de dienstmeid. "Haar moeder was niet in."
Tante Mina Scholten-Blijdenstein schijnt ook in Lippspringe te zijn.
Herman Elderink en zijn zoon Engelbert gaan met Pinksteren, 9 juni, op bezoek in Lippspringe. Grietje en Nanny schrijven in briefjes van 7 juni, dat ze voor moeder "China's appels" hadden willen kopen, maar de kadater[9] had er geen in huis en de joden hadden sabbath.
Vader en Engelbert komen dinsdag 11 juni terug. Oom Jan Elderink en Grietje gaan die dag lopend naar Gronau om hen af te halen en reizen dan met de trein terug naar Enschede.
Oom Jan en Grietje hebben er echt een dagje uit van gemaakt. Eerst drinken ze thee bij Oom Hein (ter Kuile) op de Dommert. Op de Glanerbeek drinken ze een half glaasje wijn. In Gronau zien ze veel: Het huis van Oom Matthieu, het huis waar Grootvader vroeger gewoond heeft, de verbrande fabriek van Gerrit van Delden en de watermolen bij de Dinkel. Bij het station drinken ze een kopje koffie met een boterham voor Oom Jan en een paar spritsen voor Grietje.
Op zaterdagavond 15 juni krijgt Kaatje bezoek van haar broer Beij Blijdenstein, hij hoest ook.

9 Volgens Martin Bosch en Gerrit Jagt, Al is de Krim ook nog zo min..., blz 85 (VDI-bibliotheek D7 - B75a) kwamen in de Krim veel bijnamen voor, zoals Kadater voor de oude Wiggers, via zijn kleindochter Rika ging de naam ook over op de familie Rillmann.
Volgens Annemieke ten Thije Boomkamp in het artikel "Joop de Voer ziet vóór zijn achtste al vier moorden" in Dagblad Tubantia van 20-7-1996 is de Kadater de familie Rillmann, die in vis handelde.

Kaatje mag van Dr. Rohden vertrekken op 21 juni, er is echter nog een rekening van 3 juli. In een brief van Engelbert staat, dat ze op 19 juni terug zal komen.
Berichten uit Enschede:
- Het regent veel, de stadswei is zo zacht, dat een paard voor een hooiwagen is weggezakt, men had twee uur werk om het eruit te krijgen.
- Op 6 juni zijn Smelt met zijn zoon en schoondochter naar Amerika vertrokken.

Verblijf van Kaatje Elderink-Blijdenstein in Lippspringe in 1879
Aantal brieven: 8
Datum eerste brief: 30-6-1879
Datum laatste brief: 7-7-1879

3brieven	geschreven door Grietje Elderink aan haar moeder, nummers 298, 311, 317
1brief	geschreven door Julia Elderink aan haar moeder, nummer 458
1brief	geschreven door Herman Elderink aan zijn vrouw, nummer 459
1brief	geschreven door Catootje Elderink aan haar moeder, nummer 307
2brieven	geschreven door Engelbert Elderink aan zijn moeder, nummers 312, 345

Er moeten meer brieven geschreven zijn, die van Kaatje zijn niet aanwezig.
Aantal rekeningen: 2, nummers 447, 448
Kaatje zal omstreeks 20 juni in Lippspringe zijn aangekomen. Ze logeert weer in Hotel Wegener, vermoedelijk tot 8 juli. Julia bezoekt haar op 4 juli.
Berichten uit Enschede:
- De kinderen beschrijven hun belevenissen en uitjes:
  . Grietje gaat met Aaltje, de dienstmeid, naar de Welle.
  . De kinderen gaan naar Grootmoeder Blijdenstein-Stroink, naar Tante Ju Blijdenstein (Julia Johanna Blenken, gehuwd met Willem Joan Blijdenstein), naar Oom Jan (Gerrit Jan van Heek) en zijn tweede vrouw Tante Christine (Christine Frederike Meier) op het Amelink, naar het Stroot, met Vader naar het Park (Volkspark), met Tante Trui (Geertruida Julia Blenken, gehuwd met Oom Beij, Benjamin Willem Blijdenstein), naar de Welle, waar de jongens gebaad hebben en de meisjes alleen met de voeten in het water gingen, naar Grootvader Elderink om te eten, met Aaltje de meid naar de Plaay, waar ze met de stortkar zand gaan halen, naar het Bouwhuis naar Ina van Heek en naar Tante Mina (Hermina Wilhelmina Blijdenstein, gehuwd met Jan Scholten).
- Neef Willem Jordaan is wezen thee drinken, de heren hebben alleen maar over de jacht gepraat.
- Grietje heeft pianoles.
- De meisjes hebben met anderen een meisjeskrans, ze gaan o.a. naar het Patmos, waar ze op de zolder in het hooi spelen. De krans wordt ook bij Elderink gehouden.
- Julia heeft met anderen met de stortkar de broodmand gehaald bij Jenneken, de pony is er toen vandoor gegaan.
- Julia helpt ook in de huishouding; ze helpt Aaltje met worteltjes schrapen, vouwt het mangelgoed op en helpt Griet met de was rekken.
- Engelbert heeft een kloek op twaalf eieren gezet.
- Grootvader Elderink heeft het afgemaaide gras droog binnen gekregen.
- Op 17 juli heeft Engelbert examen.
- Catootje schrijft, dat hun konijntje heeft gesprongen, dus krijgen ze gauw een jong

konijntje (in plaats van dekgeld?).
- Herman Elderink en Beij Blijdenstein, broer van Kaatje, hebben gesproken met Mijnheer Wikman, ze hebben overlegd, dat de meisjes nu een uur Duits zullen krijgen. Mijnheer Wikman vond ook, dat het goed zou zijn de meisjes naar de juffrouwenschool te zenden.
- Op 2 juli hebben jongens van de Industrieschool de wieken van de molen, de Zuidmolen, in het water gegooid en die als vlot gebruikt. Dat water zal de bij de Zuidmolen gelegen stadsbleek zijn. De Zuidmolen is gekocht door de molenaar van de Rietmolen.
- Een zekere Boekhout, die bij de nieuwe gymnastiekschool werkt, was stomdronken en viel bij het hek van de fabriek van Elderink op de grond.

Verblijf van Kaatje Elderink-Blijdenstein in Lippspringe in 1880

Aantal brieven: 18
Datum eerste brief: 11-6-1880
Datum laatste brief: 22-6-1880

1brief	geschreven door Kaatje aan haar man en de kinderen, nummer 287
1 brief	geschreven door Kaatje aan haar kinderen, nummer 291
4brieven	geschreven door Herman Elderink aan zijn vrouw Kaatje, nummers 271, 275, 277, 462
1brief	geschreven door Engelbert Elderink aan zijn moeder, nummer 248
3brieven	geschreven door Julia Elderink aan haar moeder, nummers 285, 330, 461
2brieven	geschreven door Grietje Elderink aan haar moeder, nummers 286, 302
3brieven	geschreven door Johanna (Nanny) Elderink aan haar moeder, nummers 303, 328, 331
3brieven	geschreven door Cato (Toos) Elderink aan haar moeder, nummers 270, 276, 304

Aantal rekeningen: 2, nummers 449, 450
Kaatje is op donderdag 10 juni in Lippspringe aangekomen. Ze is weg gebracht door haar man Herman Elderink. Ze logeert weer in Hotel Wegener. Haar nichtje Marie van Heek (geb. 4-4-1862), dochter van haar zuster Julia Blijdenstein (geb. 3-6-1836, overl. 11-3-1867) en Gerrit Jan van Heek (geb. 9-11-1837) is er ook. Herman vertrekt op maandag 14 juni weer. Hij haalt zijn vrouw niet, maar Kaatje en Marie worden gehaald door Marie's vader, die op donderdag 24 juni uit Enschede vertrekt, op 25 juni vertrekken ze uit Lippspringe. Kaatje is nog bij dokter Rohden in behandeling, deze is zeer tevreden, maar hij vindt wel, dat ze een paar weken moet blijven.
Berichten uit Enschede:
- De kinderen zijn veel bij familie en gaan dan ook uit. Ze gaan naar tante Ju Blijdenstein-Blenken en tante Trui Blijdenstein-Blenken en gaan naar de Welle en ook naar grootmoeder Blijdenstein-Stroink.
- Nanny en Toos gaan naar de krans bij tante Mina Scholten-Blijdenstein, ze gaan dan met zijn allen naar de Peppels.
- Engelbert heeft op de Welle geangeld, maar dat gaf niet veel. Bernard .....(?) was met de filocépède naar de Welle gekomen, misschen is dit Jan Bernard van Heek (geb.18-11-1863), zoon van Gerrit Jan van Heek en Julia Blijdenstein.
- Julia is op school ongelukkig geweest met stijl, ze kreeg een 3, verder een 2 voor tekenen en een 1 voor alle andere vakken.
- Nanny heeft veel zin om naar de juffrouwenschool te gaan,

- Nanny schrijft: Wij gaan voort naar school.
- Julia schrijft: Willemken was ondeugend, hij smeet iedere keer zijn tinnen bordje op de grond en dan moest Grietje het opkrijgen; als zij het opgekregen had smeet hij het opnieuw weg.
- Engelbert schrijft: Bernard had een ekkelworm willen smijten (met zijn pet).
- De post (naar Lippspringe) gaat met de trein via Gronau.
- Ze eten plondermelk en ook hangop.
- Ze spelen het krokkertspel.

Brief van Mina Scholten-Blijdenstein aan haar zuster Kaatje Elderink-Blijdenstein
Aantal brieven: 1, nummer 265
Datum: 15-7-1881
Hermina Scholten-Blijdenstein is in Utrecht omdat haar man Jan Scholten daar met zijn oog in behandeling is bij een dokter. Het gaat niet zo goed met hem, ze stort haar hart uit bij Kaatje.

Reis van Engelbert Elderink door Thüringen
Aantal briefkaarten: 7, nummers 209 t/m 215
Datum eerste kaart: 16-7-1882
Datum laatste kaart: 24-7-1882
Engelbert maakt een trektocht, vermoedelijk een voettocht, door Thüringen, samen met een niet met name genoemd persoon. Ze bekijken allerlei bezienswaardigheden. Op 16 juli komen ze in Eisenach aan, waar ze logeren in Hôtel zum Großherzog von Sachsen. Via Liebenau, Friedrichsrode, Oberhof, Ilmenau en Schwatzburg komen ze op 22 juli in Rudolstadt aan. De volgende dag reizen ze per trein naar Frankfurt am Main en Rüdesheim. Op 24 juli gaan ze per boot naar Cöln, zodat ze op 25 juli weer thuis zijn.

Julia Elderink op kostschool in Hannover, juni 1883 t/m februari 1884
Aantal brieven: 56
Datum eerste brief: 6-6-1883
Datum laatste brief: 23-2-1884

47 brieven	geschreven door Julia aan haar ouders of aan haar moeder of vader, nummers 1 t/m 18, 20, 21, 24, 25, 26, 28 t/m 32, 34 t/m 40, 43, 45 t/m 55
4brieven	geschreven door Julia aan haar grootvader Elderink, nummers 23, 33, 42, 241
1brief	geschreven door Julia aan haar oom Jan Elderink, nummer 22
1brief	geschreven door Julia aan haar zusjes, nummer 41
1brief	geschreven door Julia aan haar broer Engelbert, nummer 44
2brieven	geschreven door Sophie Schäfer aan Kaatje Elderink-Blijdenstein, nummers 19, 27
1gedichtje, nummer 451	

Julia bezoekt van juni 1883 tot februari 1884 een kostschool in Hannover, die geleid wordt door Sophie Schäfer, door Julia "tante Schäfer" genoemd. Het is niet geheel duidelijk of de lessen intern of extern worden gegeven. Op zaterdag 2 juni 1883 komt ze in Hannover aan, weggebracht door haar ouders. Met Kerstmis gaat ze naar huis en reist dan samen met Mini Krabbe en Johanna Pelster, de laatste uit Enschede. Op 28 februari 1884 gaat ze voorgoed

naar huis. Het pensiongeld wordt door haar ouders elke keer na drie maanden betaald.
Ze volgt lessen in naaien (ook machine-naaien), knippen, handwerken, fijne handwerken (Kunststickstunde), hoeden opmaken (Putzstunde, waar ze ook mutsen leert maken zoals Grootmoeder draagt), Engels, Frans en Duitse literatuur. Ze gaat op pianoles (ze oefent elke morgen vòòr de lessen een uur) en dansles. Hemden naaien en stoppen kan haar moeder haar wel leren, vindt ze.
In de kostschool zijn behalve Duitse en Nederlandse ook enkele Engelse en Zweedse meisjes. De meisjes moeten bepaalde taken doen, zoals het dekken en het afruimen van de tafels, thee schenken en de kamers netjes houden. Als ze geen lessen hebben, helpen ze 's morgens in de keuken en gaan 's middags uit. Ze gaan 's avonds meestal om 10 uur naar bed en staan 's morgens om 6 uur op. Ze slapen met twee of drie meisjes op een kamer. De dag begint met brood met koffie of thee en om 11 uur kan men, indien gewenst, nog een boterham krijgen. Bij het brood wordt altijd Kümmelkäse en vlees of eieren gegeven. Om 1 uur is de warme maaltijd. Het voorgerecht is b.v. melksoep (lijkt op sagomelk of melk met eieren). Het middagmaal is voedzaam. Ze krijgen ook vaak rijstebrij met kaneel en ook pruimen en appeltjes en ingelegde peren. Om 8 uur 's avonds wordt er weer (warm?) gegeten. Soep en thee zijn slecht. Haar vader heeft een paar keer een deel van de jachtbuit gestuurd, hazen en snippen, die dan in de keuken worden bereid. Hij stuurt ook soms appels en geld, want Julia heeft wel eens geldgebrek.
Op 21 oktober schrijft Julia, dat een nichtje van tante Schäfer, dat ook in het pension woont, roodvonk heeft. Men is erg bang voor besmetting: Het kind moet op zijn kamer blijven en de meid wordt met carbol besprenkeld. Julia vraagt zelfs aan haar moeder om de brief te verbranden, wat deze niet gedaan heeft. Het moet in Enschede ook maar niet bekend worden, dat er roodvonk heerst, de mensen zouden haar met Kerstmis gaan mijden.
Julia heeft een abonnement op het theater en ze is ook naar Tivoli geweest, dat verlicht was met 40.000 lichtjes. Op 10 en 11 november zijn er in Hannover grote feesten en optochten ter gelegenheid van de 400ste geboortedag van Luther.
Op 30 oktober schrijft Sophie Schäfer, dat Julia zeer ijverig is en veel leert.
De treinreis van Enschede naar Hannover duurt 6½ uur en kost in omgekeerde richting 14,60 mark. De brieven zijn meestal in één dag over.
Daar de brieven, die Julia uit Enschede ontvangt, niet aanwezig zijn, zijn er maar enkele dingen bekend over hetgeen er in die tijd in Enschede gebeurt. In een brief van 24 juli wordt gemeld, dat Toos geslaagd is voor een examen, ze is dan 12 jaar en gaat vermoedelijk naar een andere school.
Julia schrijft, dat ze vroeger schoolfeesten hadden op Zeggeltsweide.
Haar vader stuurt haar een paar mooie korhoenveren, ze hadden vier korhoenders geschoten.
Julia koopt in Hannover pantoffels, veel goedkoper en beter dan bij Rommelaar.
Op 17 februari 1884, dus kort voor haar vertrek, schrijft Julia, dat ze erg naar huis verlangt. Dat verlangen naar Enschede blijkt duidelijk uit de brieven. Ze vraagt om kranten, ze krijgt de Tubantia's toegezonden, die ze dan met Johanna Melster ruilt tegen de Enschedesche Courant. Ze vraagt ook vaak de groeten over te brengen aan veel mensen en zelfs dieren. Dit zijn behalve familieleden en vriendinnen, de juffrouwen (van de school), Siena en Griet (dienstmeisjes), de familie Van Deinse, Hanna van de Plaay, Vrouw Immink en huisgenoten, Nero en Salomon (de honden?), Daisy en Pietje Kanari.

Nanny Elderink op de kweekschool in Arnhem, mei tot juli 1884
Aantal brieven: 20
Datum eerste brief: 8-5-1884
Datum laatste brief: 17-7-1884
18 brieven geschreven door Nanny aan haar ouders (+ broer en zusjes) of aan haar moeder, nummers 72, 74, 75, 96, 97, 100, 104, 105, 108, 109, 110, 126, 127, 176, 177, 178, 180, 182
1brief geschreven door Nanny aan haar broer Engelbert, nummer 107
1brief geschreven door Nanny aan haar grootvader Engelbert Elderink en haar oom Jan Elderink, nummer 242
De antwoorden van haar ouders, broer en zusjes ontbreken.
Nanny is vermoedelijk op 7 mei door haar ouders naar Arnhem gebracht, waar zij de kweekschool van onderwijzeressen zal bezoeken. De kweekschool is een kostschool, maar er zijn ook externe leerlingen, zoals Truus Kerbert, die in hetzelfde huis woont als Juffrouw Verwey. Deze Juffrouw Verwey heeft vermoedelijk in Enschede gewoond en later zal ze door Nanny Louise genoemd worden. Vermoedelijk is op de school ook Dina Wennink uit Enschede.
Ze verlangt steeds heel erg naar huis en ze schrijft dat herhaaldelijk in haar brieven. Eerst is er het verlangen naar Pinksteren (1 en 2 juni). Ze gaat met de trein naar huis, de reis duurt 3 uur. De lessen beginnen al weer op dinsdag na Pinksteren, om 1 uur 's middags. Direct na Pinksteren schrijft ze, dat ze over 6 weken, op 18 juli, weer thuis komt. Later schrijft ze, wat ze in de vakantie, 6 weken, wil gaan doen: uitstapjes naar Bentheim, naar Buurse, naar Gait Luursken (?), het Haverkate en de Welle. Ze verheugt zich er ook op om 's avonds en 's morgens in de tuin te eten. Op 8 juli schrijft ze: "Het duurt nog 248 uur voordat ik in Enschede ben" en op 16 juli: "Nog tweemaal naar bed en tweemaal opstaan".
Op 17 juli krijgt ze het rapport, ze schrijft direct, hoewel ze de volgende dag naar huis gaat. De cijfers zijn:
- lezen en stijloefening: kleine 3. Het lezen is voor haar moeilijk door haar Twentse uitspraak. Die verschilt heel veel van de taal die men hier (op school?) spreekt en mijnheer Leopold is hierop heel sekuur.
- handwerken: kleine 4
- schrijven: 3
- gymnastiek: 3 en 3
- huiselijk gedrag: grote 4

Mijnheer Leopold zei, dat hij tevreden was. Het lijkt echter niet zo'n goed rapport, daar het laagste cijfer vermoedelijk 5 is en het hoogste 1.
Ze stuurt haar ouders een overzicht van haar uitgaven en hierop komen b.v. voor: 12 cent voor de kerk, 10 cent fooi in Sonsbeek, 15 cent voor 3 postzegels en 12 cent voor 4 briefkaarten.
Ze heeft familieleden en kennissen in Arnhem, bij wie ze op bezoek gaat en met wie ze gaat wandelen. Soms wordt ze per rijtuig gehaald voor een bezoekje of een rijtoertje. Deze familieleden en kennissen zijn:
- Tante Jet (Henrietta Everharda Roelvink, geb. 5-5-1817, weduwe van Dr. Benjamin Willem Blijdenstein, advocaat en notaris te Enschede, oom van Nanny's moeder) en Nicht

Hermina (geb. 13-10-1842, dochter van Tante Jet). Daar ontmoet ze ook Nicht Anna (Anna Catharina Blijdenstein, geb. 25-3-1837, dochter van Tante Jet en gehuwd met Nicolaas Hermanus (Nico) ter Kuile). Nanny gaat met Nicht Hermina en Harry ter Kuile (geb. 20-4-1865, zoon van Nicht Anna) naar Carré (paardenspel).
- Nicht van Rossum (Maria Geertruida Stroink, geb. 1850, nicht van Nanny's moeder, weduwe (?) van Dr. Arend Jan van Rossum, leraar aan de Twentsche Industrie- en Handelsschool te Enschede, later te Arnhem). Dina Wennink zal Nicht Van Rossum aan Nanny voorstellen.
- Juffrouw Verwey (Louise) en haar moeder Mevrouw Verwey.

Op 13 juli is Nanny jarig (15 jaar), ze kreeg de volgende cadeaus:
- een horloge van haar ouders,
- een zilveren ketting van Grootmoeder Blijdenstein,
- een armband van haar broer Engelbert,
- bloedkoralen van haar zusjes Julia en Grietje,
- een naaiwerkje van haar zusje Toos,
- een Deventer koek van Grootvader Elderink,
- postpapier van Oom Jan Elderink,
- postpapier, speldjes, een "photographie" en een geborduurd zakdoekje van vriendinnen,
- een pak met flessen limonade via Van Gend en Loos (van haar ouders?).

Op 8 juli schrijft ze het reisplan voor de reis naar Enschede op 18 juli:
- met een stel meisjes met de tram naar Velp, aankomst 13.15 uur,
- wandelen naar Brummen (3 à 3½ uur),
- vertrek met de trein om 18.14 uur, aankomst in Zutphen 18.25 uur, vertrek 20.04 uur,
- Aankomst in Hengelo 20.49 uur, vertrek 21.00 uur, aankomst in Enschede 21.14 uur.

Berichten uit Enschede:
- In Enschede is per 1 juli 1884 een nieuwe burgemeester (Tjeerd van der Zee). Nanny schrijft over hem: Wat heeft die burgemeester een rare kwaal, het schijnt toch wel dat hij ijverig is, om 's morgens al zo vroeg de stad rond te gaan. Het dochtertje zal ook wel bij meester Van Braam op school komen (dit is de eerste Openbare Lagere School, gelegen Achter 't Hofje, het eerste schoolhoofd was D.W. Jennes, het tweede H. van Braam, zie L.A. Stroink, Stad en Land van Twente, R 1842V, VDI-bibliotheek D7 - S94). Ze heeft gehoord, dat de burgemeester bij meester Bloemendaal zes kinderen naar huis heeft gestuurd om hun handen te wassen.
- Op 20 juni schrijft Nanny: Grootmoeder zal wel ingenomen zijn met het engagement van haar oudste kleinkind (Dat moet zijn Marie van Heek, geboren 4-4-1862, dochter van Gerrit Jan van Heek en Julia Blijdenstein, zuster van Nanny's moeder. Ze trouwt op 14-8-1885 met IJsaak van Delden).
- Engelbert, haar broer, woont nu in Almelo bij P.W. Colenbrander, Mr. Loodgieter.

Taalkundige opmerkingen bij de brieven van Nanny:
- "Voort ga ik eten en dan naar bed."
- "Voort hebben we zangles."
- "Ik moet Johanna maar eens oetduutschen hoe het komt dat .....".
- "Ik kon het nu juist goed wachten". (het schrijven van een brief)

Hoofdstuk 2b
Brieven (tweede deel)

Grietje en Nanny Elderink op de kweekschool in Arnhem, september 1884 - juli 1885
Aantal brieven: 73
Datum eerste brief: 29-8-1884
Datum laatste brief: begin juli 1885

21 brieven	geschreven door Nanny aan haar ouders (+ zusjes) of aan haar moeder, nummers 79, 81, 84, 86, 93, 94, 99, 101, 103, 113, 114, 115, 120, 122, 123, 125, 128, 130, 166, 171, 174
1brief	geschreven door Nanny aan haar zusje Toos, nummer 71
1brief	geschreven door Nanny aan haar oom Jan Elderink, nummer 78
1brief	geschreven door Nanny aan haar grootvader Engelbert Elderink, nummer 240
1brief	geschreven door Nanny aan haar broer Engelbert, nummer 88
1brief	geschreven door Nanny aan de kransmeisjes, nummer 85
22 brieven	geschreven door Grietje aan haar ouders (+ zusjes) of aan haar moeder, nummers 73, 80, 82, 83, 87, 92, 98, 102, 111, 112, 116, 117, 118, 119, 121, 124, 129, 131, 158, 170, 175, 179
1brief	geschreven door Grietje aan haar broer Engelbert, nummer 89
1brief	geschreven door Grietje aan haar oom Jan Elderink, nummer 77
1brief	geschreven door Grietje of Nanny aan hun ouders, nummer 173
2brieven	geschreven door Engelbert Elderink aan zijn ouders, nummers 76, 95
15 brieven	geschreven door Kaatje Elderink-Blijdenstein aan haar dochters Grietje en Nanny, nummers 349 t/m 354, 357, 372, 375, 381, 383, 385, 386, 388, 391
1brief	geschreven door Toos Elderink aan haar zusjes Grietje en Nanny, nummer 376
2brieven	geschreven door Willem Blijdenstein aan zijn nicht Kaatje Elderink-Blijdenstein of aan haar man Herman Elderink, nummers 90, 188
1brief	geschreven door Hermina Blijdenstein aan haar nicht Kaatje Elderink-Blijdenstein, nummer 91
1 brief	geschreven door Sientje Kruysse aan haar vriendin Nanny Elderink, nummer 106

Nanny is vermoedelijk op maandag 1 september weer in Arnhem op de kweekschool aangekomen. Ze heeft tot Zutphen gereisd met Dien Wennink en Anna en Sophie van Benthem. "We konden zo prettig allemaal plat met elkaar praten." Op vrijdag 5 september komen haar moeder en haar zusje Grietje naar Arnhem, Moeder wil met mijnheer Leopold spreken. Het schijnt, dat Nanny op zaterdag 6 september mee terug reist naar Enschede. Vermoedelijk komen Grietje en Nanny op maandag 8 september weer naar Arnhem. Op dinsdag 9 september heeft Grietje examen, ze wordt in de tweede klasse geplaatst. Grietje en Nanny slapen met drie andere meisjes op één kamer.
Ze gaan ook naar de Godsdienstschool, Grietje komt in de vierde klasse, bij Ds. Slotemaker, zodat ze met Pasen 1886 belijdenis kan doen. Nanny komt in de tweede klasse bij Ds. Horst, de man van Marie Jannink. Ze gaan (soms?) naar de Remonstrantse kerk.
Grietje is ook op tekenles, waar ze doorgaat met koppen tekenen, zoals bij Bruna in Enschede. Ze gaat ook op pianoles en zangles.
Op 11 oktober schrijft Grietje: In de klassen wordt nu al gestookt, is dat niet vroeg?"

Ze zijn vreselijk blij, dat ze van 18 tot 27 oktober naar huis mogen. Terug naar Arnhem hebben ze een doorgaande trein vanaf Hengelo. De reis vanaf Enschede duurt 2½ uur.
Op 5 november eten ze op de kweekschool voor het eerst "een pot door elkaar", kool met aardappelen. Op 6 november schrijft Grietje, dat ze aan de Franse tafel zit (met eten?), ze moeten dan Frans spreken. Na het eten spelen ze in de tuin derde-man-voor, of Dritten Abschlag(?), zoals hun moeder het noemt.
In verband met de verjaardagen van hun zusje Julia op 24 november en hun vader op 29 november gaan ze op 29 november naar huis, ze verlangen er erg naar. Op maandag 1 december gaan ze met de eerste trein terug.
Op de kweekschool wordt ook Sinterklaas gevierd met pakjes. Grietje kreeg o.a. een leuke speld gemaakt van een korhoenderpoot. Nanny kreeg van Tante Mina Scholten-Blijdenstein een "ekkelworm" van suikergoed.
Op 19 december begint de Kerstvakantie, ze verlangen er erg naar. Grietje schrijft op 14 december: "Nu nog maar een kleine 5 dagen, dan zijn we weer thuis."
Grietje en Nanny zijn vermoedelijk op maandag 5 januari weer naar Arnhem vertrokken.
Op 1 februari schrijft Nanny, dat ze nu zegt Louise Verwey (i.p.v. Juffrouw V.).
Op 28 maart krijgen ze rapporten en op 1 april begint de Paasvakantie.
In mei is de overgang naar de volgende klas, daarna zit Grietje in de derde klas en Nanny in de tweede.
De grote vakantie begint op 17 juli en duurt 6½ week. Ze verheugen zich erop, dat ze dan nog eens naar Buurse, de Welle, de Vieker en het Haverkort kunnen gaan. Ze verlangen altijd heel erg naar huis en dat blijkt ook uit het feit, dat ze in de brieven soms ook de groeten doen aan Jans en Griet, de meiden, en aan Nero, de hond, en Pietje, de kanarie.
De kweekschool houdt toezicht met wie de meisjes uitgaan. Hun ouders moeten toestemming geven, dat ze gaan schaatsen.
Op 11 oktober schrijft Grietje, dat een meisje uit de vierde klasse, Jo Stroink uit Zwolle, is geëngageerd met een heer uit Zutphen, die in Indië is. Na het examen in mei trouwt ze met de handschoen. Er is een vergadering gehouden over de vraag of meisjes, die geëngageerd zijn, op school mogen blijven.
De meisjes hebben regelmatig kontakt met familieleden en kennissen in Arnhem: Tante Jet, Nicht Hermina, Nicht van Rossum, juffrouw Verwey (Louïse) en haar moeder Mevrouw Verwey. Bij Mevrouw Verwey spelen ze wel "kleuren met beenen", een kaartspel. Dit gaat onder het genot van een glaasje bessenwijn; ook drinken ze daar boerenjongens met Enschedese krakelingen. Ze worden ook uitgenodigd bij Juffrouw Verwey, Vader Herman Elderink had haar een haas gestuurd.
Ook krijgen ze vrij veel bezoek van familie en kennissen uit Enschede: Oom Jan Elderink, Vader en Toos, Cato van Deinse, Moeder en Julia, Engelbert en hun nichtje Geertruid Blijdenstein (geb. 6-2-1864, dochter van Oom Beij Blijdenstein en Tante Trui Blijdenstein-Blenken), die tandarts Friedrichs bezocht. Het bezoek blijft soms ook logeren. Ze gaan dan b.v. met de tram naar Oosterbeek of Velp en wandelen daar. Soms gaan ze nadien in een restaurant eten. Nanny wil, als Moeder en Julia komen een mantel kopen, maar veel winkels in Arnhem zijn op zondag dicht, ze kunnen beter op zaterdag komen.
Van huis krijgen de meisjes patrijsjes, brummelnat (bramenlimonade) en appels en van Oom Beij Blijdenstein een raampje honing. Ook aan Tante Jet en Nicht Hermina worden door Vader Herman Elderink korhoenders gestuurd en eveneens aan Willem Blijdenstein (geb.

20-7-1839, neef van Kaatje Elderink-Blijdenstein) en zijn vrouw Dientje te Hilversum. Willem Blijdenstein, de grote man van de Twentsche Bankvereeniging B.W. Blijdenstein & Co, bedankt in een vormelijk briefje.
Grietje en Nanny schrijven op 23 januari, dat ze verlangen naar de lekkere "kniepkeukskes".
Grietje en Nanny zijn in behandeling bij dokter Friedrichs om hun tanden te laten plomberen.
Grietje en Nanny ontmoeten in Arnhem Hendrik Elderink en Lau Lasonder, respectievelijk neef en aangetrouwde neef van hun vader.
Berichten uit Enschede en de familie, hierin zijn Herman en Kaatje de ouders Herman Elderink en Kaatje Elderink-Blijdenstein:

- Hoewel de familie Blijdenstein Doopsgezind is - Kaatje is zelf geen lid van de kerk - wordt in de brieven uitgebreid geschreven over het beroepen van de Hervormde predikanten Ds. G. Aalbers en Ds. W.H. Stenfert Kroeze. Kaatje gaat met de kinderen wel naar de Mennistenkerk. Opvallend is, dat zij in haar brieven altijd spreekt over "Mennistenkerk" en niet gewoon over "kerk". Ook het vertrek naar Zwolle van de Doopsgezinde predikant Ds. Cramer komt wel ter sprake, Moeder moet dan een nieuwe Dominee hebben.
- Na de herfstvakantie schrijft Grietje op 28 oktober, dat Juffrouw Verwey helemaal opfleurde van al het Enschedese nieuws. "Ze hangt toch nog zoo verschrikkelijk aan Enschede, maar dat is ook een heerlijke stad."
- Dankdag is in Enschede een speciale dag. Nanny vindt het thuis altijd een heerlijke dag. Toos heeft met de meisjes van haar klas gewandeld naar Boekelo en Usselo.
- Begin december 1884 zijn Piet van Deinse en Marie Aitton in ondertrouw gegaan.
- Engelbert schoot op een drijfjacht in Ochtrup drie hazen.
- De meisjes worden door haar moeder met een koosnaampje genoemd, Grietje met "Onze Greetemeuie" en Nanny met "Jote Pote".
- De vader van Nicht Van Rossum, Oom Bert Stroink, (1823 - 1884) heeft pleuris.
- Julia zingt bij het gemengde zangkoor "Patti" o.l.v. Bernard Heinrich Cramer (1828 -1889).
- Op 8 november willen Toos en anderen aan de Eekerdiek krozen plukken, ze beginnen al af te vallen.
- In een brief van 14 december vraagt Nanny aan haar ouders of Julia ook naar de contrapartij van Willem van Delden en Marie Blijdenstein gaat. (Volgens van Dale, Groot Woordenboek der Nederlandse taal, 11de herziene druk, is contrapartij beantwoordingspartij, inzonderheid die van de burgerij, de studenten na de lustrumfeesten aangeboden). Zij trouwen op 7 oktober 1885, de bruidstranen zijn op 3 oktober. Marie is Maria Geertuid Blijdenstein, geb. 24-12-1859, dochter van Albert Jan Blijdenstein en Geertruid van Heek. Willem is geboren 27-11-1858. Ze gaan wonen in Gronau. Vermoedelijk is Willem Duitser, want twee schoonzoons en één zoon sneuvelen in de Eerste Wereldoorlog.
- Op 6 november schrijft Kaatje: "Tante Marie kan nog niets met de telephoon geworden", ze kan niets verstaan.
- Op zondag 26 januari heeft Engelbert Elderink geschaatst van Almelo via Raalte naar Deventer. Ze hebben aangelegd bij 't Hancate (bij Hellendoorn) en den Zandbult tussen Deventer en Raalte.
- Begin februari gaat Toos niet naar school, ze heeft een zere arm en winterhanden.
- Op 4 februari gaat vader Herman op de eendenjacht.

- Op 4 februari schrijft Kaatje, dat ze zojuist schelvis hebben gegeten, er is twee maal per week verse vis bij Reman (Rilman?).
- Op 5 maart is in Enschede casino. Julia is erheen geweest met Ben ter Kuile, vermoedelijk Benjamin Jan ter Kuile, geb. 12-10-1863. Julia kwam pas om 4 uur 's nachts thuis, ze heeft tot 12 uur geslapen.
- Er wordt in Enschede erg veel gebouwd, dat is te zien aan alle aanbestedingen, vermeld in "Tubantia". (Is dat een gevolg van de grenswijziging van de gemeenten Enschede en Lonneker in 1884?)
- Op 19 maart is vader Herman met Oom Jan van Heek om half zeven naar Ochtrup op jacht gegaan. De dag tevoren schoot Oom Jan Elderink een watersnip.
- Nicht Ju van Heek (Judith Geertruida ter Kuile), geb. 15-2-1843, echtgenote van Helmich van Heek en een nicht van Kaatje is op 19 maart overleden. De knecht van Van Heek heeft het aangezegd. De dag na het overlijden hebben Herman en Kaatje 's morgens een condoleancebezoek gebracht. De kinderen, kleine Gijs, Martha, Minnie en Jan waren erg van streek. Het is nog niet zoveel jaren geleden, dat Kaatje dacht, dat ze de kinderen ook zo zou moeten achterlaten.
- Nicht Dientje Blijdenstein (Berendina Theodora Willemina Evers, geb. 19-8-1840, echtgenote van Benjamin Willem Blijdenstein, geb. 20-7-1839), is op 15 mei te Hilversum overleden. Haar man Willem is een zoon van Tante Jet en dus een neef van Kaatje. Hij schrijft Kaatje hierover uitgebreid in een brief van 18 mei.
- Neef Lau Lasonder is ziek. Volgens Prof. Pelle uit Amsterdam, die hem bezocht en onderzocht heeft hij loodvergiftiging, waarschijnlijk ontstaan door het gebruik van water, dat in loden goten heeft gestaan.
- Tot mei heeft Toos tekenles bij Bruna.
- Herman en Julia hebben het plan opgevat om op Hemelvaartsdag, 14 mei, heel vroeg op pad te gaan (dauwtrappen) om de korhaan te horen kraaien.
- De meisjes uit de krans van Ju en die uit de krans van Grietje repeteren op 13 mei op 't Wooldrik voor het tableau voor de bruidstranen van Mie en Herbert op woensdag 20 mei. Mie en Herbert zijn mogelijk Herbert Stroink, geb. 1858 en Catharina Maria van Heek, geb. 1861, gehuwd in 1885. Engelbert gaat er met zijn nichtje Margo ter Kuile, geb. 13-9-1862, naar toe, de bruidstranen zijn in het park (Volkspark).
- In april of mei gaat Marie van Heek, geb. 4-4-1862, dochter van Gerrit Jan (Oom Jan) van Heek en Julia Blijdenstein, met Tante Christine (Christine Frederike Meier), de tweede vrouw van haar vader naar Hannover om meubels te kopen. Marie trouwt op 14 augustus met IJsaak van Delden, geb. 25-5-1859. Na het huwelijk gaat het paar in Ahaus wonen.
- Rika Stroink (Hendrika Johanna Roessingh), geb. 1857, tweede echtgenote van Herman Stroink (geb. 1848), bevalt op 13 of 14 mei van een zoon.
- Oom Beij en Tante Trui Blijdenstein-Blenken hebben op de eerste Pinksterdag, 24 mei, de gehele familie voor het diner uitgenodigd[10].
- Herman gaat in de nacht van 17 op 18 mei met een heel stel heren op jacht in Ochtrup om een wild zwijn te schieten. Hij gaat dus niet naar de receptie van Dr. K. in de ochtend van 18 mei, zijn vrouw, Kaatje, gaat er dus ook niet heen.
- Op 9 juni schrijft Kaatje, dat ze goed kan merken, dat grote kinderen een boel meer kosten

10 Zij zijn dan 24 jaar getrouwd.

dan kleine.
- Julia helpt vaak in de keuken.
- Voor de grote vakantie krijgt Toos geen mooi rapport, ze is slordig, maar ze overtreft de andere meisjes in algemene ontwikkeling en ze heeft een goed geheugen.
- De grote vriendin van Toos is Marie ter Kuile.
- Op 24 juni is het Sint Jan, Kaatje gelooft niet, dat er veel mensen naar Bentheim zullen gaan (Was dat toen de gewoonte?).
- Het huwelijk van Marie van Heek is bepaald op 14 augustus, dan kunnen Grietje en Nanny ook naar de bruidstranen. Kaatje, hun moeder, heeft voor de bruiloft een deftige zwarte japon uit Parijs besteld, Juffrouw Zilverberg moet de japon dan nog maken.
- Op 30 juni schrijft Kaatje, dat ze aan de hand van stalen stof voor een japon voor Grietje en Nanny besteld heeft in Osnabrück.
- Op 30 Juni is er voor de eerste keer "Welvisite" (op de Welle). Toos heeft er "recht zin aan".
- In juli schrijft Kaatje, dat Oom Jan Elderink en Oom Jan van Heek met Jurriaan Stroink naar de Brechte (?) zijn geweest. Jurriaan schoot een ree, wat niet mocht.

Taalkundige opmerkingen:
- Twee meisjes doen examen, "die van 't voorjaar edroppen zijn." (= gedropen)
- Engelbert schrijft: "Als het weer te bijster is ....."
- "Wij hebben er nog geen verlet om."
- "Voort drinken we thee en dan hebben we dansles."
- Nachtwens: "Slaap wel, slaap gerust."
- "Zondag gaat Jans (de keukenmeid) naar Goor. Zij is in de wolken en bezundigt zich wel tien keer daags van blijdschap."
- De meisjes hebben Engelbert met zijn verjaardag op 14 maart ook "een tuitentje met Arnhemsche balletjes" gestuurd.
- "Zij was liever in gebleven." (= thuis gebleven)
- Moeder vindt, dat ze eigenlijk teveel schrijft, maar "we moeten maar niet op een blauw Willempje zien." (postzegel met Willem III)
- "De kookmachine (= fornuis) moest van haar plaats."

Grietje en Nanny Elderink op de kweekschool in Arnhem, september 1885 - juli 1886
Aantal brieven: 37
Datum eerste brief: 2-9-1885
Datum laatste brief: 7-7-1886

6brieven	geschreven door Grietje aan haar ouders en zusjes, nummers 161,168, 172, 185, 189, 194
1brief	geschreven door Grietje aan haar grootvader Engelbert Elderink, nummer 239
1brief	geschreven door Grietje aan haar zusje Toos, nummer 160
4brieven	geschreven door Nanny aan haar ouders en zusjes, nummers 169, 184, 186, 190
1brief	geschreven door Nanny aan haar grootvader Engelbert Elderink, nummer 238
6brieven	geschreven door Engelbert aan zijn ouders en zusjes, nummers 159, 181, 191, 192, 195, 316
18 brieven	geschreven door Kaatje Elderink-Blijdenstein aan haar dochters Grietje en Nanny, nummers 358, 360, 363, 364, 366, 367, 368, 370, 371, 374, 377, 379,

380, 382, 387, 389, 390, 392

Op 1 september 1885 zijn Grietje en Nanny op de kweekschool aangekomen. Ze zijn erg verontwaardigd over het feit, dat de kamerindeling veranderd is, ze mogen niet zelf meer kiezen, bij wie ze op de kamer willen. Grietje en Nanny slapen met drie andere meisjes op één kamer. De koffer met spullen is goed aangekomen. Er was niets gebroken (flessen sterke drank). Er zat ook een kaasje in van Oom Jan Elderink.
Grietje schrijft op 2 september, dat ze haar opstel nog niet af heeft, maar er zijn er meer. "Gelukkig ben ik niet de eenige âs Vader!" Ze levert het in op 5 september.
Er is een examen geweest (eindexamen?). Een meisje Verwey Meyan uit Goor is voor de tweede keer gedropen.
Moeder stuurt op 4 september weer een koffer met kleding. Hierin ook pruimen, peren en een meloen van Grootmoeder Blijdenstein. Moeder schrijft, dat er veel peren zijn, maar dat ze niet mooi zijn. "Een paar puikjes zend ik hierbij. De andere zijn allemaal schorrie morrie." Ze doet er ook nog wat grote peren van de fabrieksplaats bij, Bon Crétien Williams. Op 18 september stuurt Moeder druiven (pareldruif). Op 29 september drukt moeder de meisjes op het hart zich goed warm te kleden. Het Jäger goed maakt in Enschede nu ook opgang.
Nanny schrijft op 15 oktober dat de koffer met heerlijke inhoud is ontvangen: sterke drank en pruimengelei. Op 26 oktober zendt Moeder weer een mandje peren.
Grietje en Nanny komen waarschijnlijk op 1 november naar Enschede.
Na de Kerstdagen zijn de meisjes maandagavond 4 januari weer op de "kweek". De koffer is ook aangekomen, met veel lekkers, o.a. een borreltje.
Op 6 januari gaan ze 's avonds naar een nutslezing van prof. Jurissen uit Amsterdam over het laatste deel van de 18de eeuw.
In januari krijgen de meisjes een pakje van Grootmoeder Blijdenstein met o.a. "vergunning" (= punch).
Grietje schrijft, dat ze naar de Lutherse kerk is geweest.
Op 10 maart schrijven Grietje en Nanny, dat ze over zes weken weer in Enschede zitten, ze verlangen er erg naar.
Op 18 juli komen Grietje en Nanny met vakantie thuis.
Engelbert in Amsterdam:

Engelbert werkt en woont in Almelo. Hij verandert van baan en gaat naar Amsterdam, waar hij gaat werken bij de Twentsche Bank Vereeniging. Op zondag 8 november vertrekt hij naar Amsterdam, hij moet op 9 november om 9 uur op het kantoor zijn, maar hij heeft nog geen onderdak. Toos stuurt Engelbert met Sinterklaas een kompas. Hij schrijft zelf, dat hij het in Amsterdam goed zal kunnen gebruiken, omdat hij daar nog niet "zoo wegkunnig" is.

Engelbert stuurt zijn vuile was naar Enschede en Moeder stuurt de schone was terug met een trommeltje saucijsjes erin en eieren en een rookworst, omdat hij het in Amsterdam niet zo best heeft. Als hij te weinig overhemden heeft, koopt hij wel papieren.

Engelbert was met Kerstmis maar drie dagen thuis. Op zaterdag 6 februari komt hij weer, maar moet maandag met de eerste trein weer weg. Hij heeft ook een bezoek gebracht aan Neef W. in Hilversum (Benjamin Willem Blijdenstein, geb. 20-7-1839, de grote man van de Twentsche Bankvereeniging).

De verjaardag van Engelbert op 4 maart begint 's avonds om 12 uur met een rondje in de Löwenbräu.

Hij vraagt zijn moeder om hem een paar deeltjes van Fritz Reuter, Oet de franzosentid, te sturen.
Hij heeft een advertentie geplaatst voor een nieuwe kamer en heeft hierop 74 brieven ontvangen. Hij heeft een kamer gehuurd aan de Kerkstraat 92, waarnaar hij verhuist op 31 maart.
Hij stuurt Toos zijn kantoorvest, dat zo "kappot" is, dat hij het niet weer heel kan krijgen. Toos is zo vlug in de nuttige handwerken, dat ze het wel weer kan maken. Het moet wel gauw klaar, want "hij heeft er verlet om".
Het werk bevalt hem nog niet zo best.

Berichten uit Enschede en de familie, hierin zijn Herman en Kaatje de ouders Herman Elderink en Kaatje Elderink-Blijdenstein:

- Begin september is Grootmoeder Blijdenstein 's avonds geweest om te helpen met het schillen van peren om te drogen.
- Zaterdag 5 september is de eerste jachtdag. Engelbert is ervoor thuis gekomen. De jagers vertrekken om 5 uur 's morgens om in de Broekheurne te gaan jagen.
- Tante Marie (Maria Christina Helena Ebeling, weduwe van Jan Bernard Blijdenstein) logeerde in Haarlem en is daar ernstig ziek geworden. Haar zuster Tante Emma is dadelijk naar Haarlem vertrokken om haar te verzorgen. Tante Marie woont bij Grootmoeder Blijdenstein. Om deze reden is Julia, zus van Grietje en Nanny, nu een poosje bij Grootmoeder.
- Op donderdag 3 september is er kermis in Enschede, de meid Jans gaat dansen bij Kaldewaay.
- Tante Jet (Henrietta Everharda Roelvink, weduwe van Dr. B.W. Blijdenstein) is op 1 september naar Hilversum vertrokken, zodat Grietje en Nanny dit huis moeten missen om heen te gaan.
- Herman schoot op 16 september op de Welle drie hazen en Oom Jan Elderink ook.
- Engelbert kwam thuis op 18 september om 3 uur 's middags, hij was naar Gronau geweest en kwam te voet naar huis. Hij is toen dadelijk op jacht gegaan en schoot een patrijs.
- Marie (Maria Geertruid) Blijdenstein (geb. 24-12-1859), dochter van Albert Jan Blijdenstein en Geertruid van Heek, en Willem van Delden (geb. 27-11-1858) trouwen op 7 oktober. De bruidstranen worden op zaterdag 3 oktober gehouden op 't Park (Volkspark). De bruiloft wordt op de Sociëteit gehouden. Marie is een nicht van Kaatje. Oom Beij en Tante Trui Blijdenstein-Blenken, Oom Willem en Tante Ju Blijdenstein-Blenken en Oom Herman en Tante Emma Blijdenstein-Ebeling gaan er ook heen, alsmede Jan Blijdenstein, de zoon van Oom Beij en Tante Trui en hun dochter Geertruid en haar aanstaande man Mau ter Kuile. Zie ook Hoofdstuk 9.
- Tante Marie is op 2 oktober teruggekomen uit Haarlem. De dokter raadt haar aan naar Davos te gaan. Voor Grootmoeder is het "slim", dat Tante Marie op reis gaat.
- Op 7 oktober heeft Toos zich bij Ds. Aalbers (NH) opgegeven voor cathechisatie, die wordt gehouden in het kerkgebouw van de Doopsgezinden.
- Eind september of begin oktober stuurt Kaatje naar Grietje en Nanny een zending peren, double Philippes en bonne Louise d'Avranche (?).
- Uit brief 392, vermoedelijk van1 oktober, blijkt, dat er onrust was in de stad, er waren wel 1000 man bijeen.
- Op 7 oktober is Toos voor het eerst naar de zangcursus van Burgstaller geweest.

- De Enschedesche Footballclub staat in een Engelse sportcourant met de namen van alle deelnemers. De Graaf van Rechteren uit Almelo heeft de club uitgenodigd om bij hem een match uit te voeren. Engelbert doet ook wel eens mee, hoewel hij geen lid is. Hendrik Hannivoort heeft bij het voetballen een arm gebroken. Er is door de jongens een voetbalclub opgericht, die "Wilhelminaclub" heet. Tattersall heeft de "footballen" gegeven en Bernard Scholten is president. Het schijnt een gevaarlijk spel te zijn.
- Tante Marie is op 16 oktober om 12 uur naar Davos vertrokken. Ze komt pas maandagavond in Davos aan. Vermoedelijk reist ze met Oom Herman en Tante Emma Blijdenstein-Ebeling. Als het mooi weer is, blijven ze een dag in Heidelberg.
- Voor 16 oktober zijn Herman en Kaatje tot hun grote verwondering uitgenodigd voor de dubbele bruidstranen (2 bruidsparen, wie?). Zie Hoofdstuk 9.
- Op 24 oktober heeft Engelbert met Oom Jan Elderink in Haaksbergen gejaagd, hij heeft twee hazen, twee patrijzen en een houtsnip geschoten, Oom Jan één patrijs.
- Kaatje is (met Herman?) naar Ahaus geweest, naar Marie Blijdenstein, die op 14 augustus trouwde met IJsaak van Delden. Ze hebben IJsaaks fabriek ook gezien.
- Op 26 oktober gaat Kaatje naar de verjaardagsreceptie van Oom Willem ter Kuile, die 56 jaar wordt. Hij is getrouwd met Julia Elderink, de zuster van Herman. Grootvader Elderink komt haar met het rijtuig halen.
- Op 6 december schrijft Engelbert, dat "Mijnheer Blijdenstein" bij hem op kantoor is geweest. Vermoedelijk is hij Benjamin Willem Blijdenstein, de zoon van Dr. B.W. Blijdenstein, de oprichter van de Twentsche Bankvereeniging en zuster van Nicht Hermina uit Arnhem. Deze "Mijnheer Blijdenstein" moet op 7 december in Enschede zijn voor de opening van het Schaddenspoor.
- Julia werkt in de huishouding, op 6 januari heeft ze worst gemaakt en ze doet samen met de meid de was.
- Op 6 januari komt Tine Scholten (Bertine, geb. 10-8-1868) afscheid nemen, ze gaat naar Weimar.
- Toos heeft een mooi rapport, ze heeft ook goed haar best gedaan.
- Op 7 januari schrijft Kaatje, dat het goed gaat met Tante Marie in Davos.
- Op 13 januari schrijft Kaatje, dat in Enschede nergens anders over wordt gesproken dan over de treurige geschiedenis van de firma Stroink en Blijdenstein. Veel wevers komen op straat te staan. De oorzaak is slecht financieel beleid (zie Hoofdstuk 8). Een comedie, die op het Volkspark zou plaats vinden, gaat hierdoor niet door. (In de Enschedesche Courant wordt aan deze kwestie vrijwel geen aandacht besteed, alleen in de krant van 28 januari wordt vermeld, dat inzake de firma Stroink en Blijdenstein de Commissie van Toezicht erin geslaagd is, de grootste crediteuren over te halen tot een minnelijke schikking. De Enschedesche Courant is een uitgave van B.B. Blijdenstein te Enschede.)
- Herman heeft mijnheer Schlencker, de schoolopziener, gesproken en heeft gehoord, dat Louise V (Verwey?) veel kans heeft op een benoeming.
- Kaatje schrijft op 15 januari, dat Toos twee dagen vakantie heeft gehad om te schaatsen.
- Herman en Kaatje gaan op bezoek bij Ds. Aalbers en ook bij Ds. Stenfert Kroese, beiden Hervormde predikanten.
- Deze winter is er in Enschede bijna niets te doen. De bakkers klagen over de slechte tijd, geen soupeetjes of andere visites. Op de Sociëteit is niets te doen. De stemming blijft gedrukt, hoewel het nu zeker is, dat de bewuste firma's niet bankroet zullen gaan.

- Begin februari is Toos bij Ds. Aalbers op cathechisatie.
- Op 14 februari is Julia met een heleboel dames en heren naar Almelo om te schaatsen naar Wierden. Ze zal wel met de trein om 9 uur terugkomen.
- Kaatje stuurt om de vier weken de was naar Arnhem.
- Kaatje weet nog niet, wat ze Toos moet geven met haar verjaardag op 28 februari, het moet niet te duur zijn, want het is een bitter slechte tijd.
- Kaatje schrijft op 14 februari, dat ze wilde, dat Toos ook een hondje had, want dat bruine dier is toch niet in huis te hebben.
- Toos is op 3 (en 4?) april in Arnhem bij de zusjes geweest.
- Op 5 april schrijft Kaatje, dat er arbeidsonrust is in Enschede. Het is een erg slechte tijd voor de fabrikanten. Alle wevers van Scholten hebben het werk neergelegd. Ze worden opgestookt door de sociaaldemocraten. Domela Nieuwenhuis, V.d. Stad en Fortuyn hebben lezingen gehouden en een boel zwart zaad gestrooid. Er was een vreselijke oploop. Nu de huzaren er echter zijn, is alles weer rustig. Vader blijft 's avonds thuis, omdat hij zijn vrouw en kinderen niet alleen thuis wil laten. Zie Hoofdstuk 8.
- Op 24 mei vieren Herman en Kaatje hun 25-jarig huwelijk. Ze hebben het getroffen met het weer, als het geregend had, was de hele feestviering mislukt.
- Kaatje heeft ontvangen de Catalogus van den Printemps (op de kist, waarin zich de briefwisseling bevindt, staat Grands Magasins du Printemps, Jules Jaluzot & Cie, Paris).
- Op Hemelvaartmorgen, 3 juni, was er een vergadering van de Sociaaldemocraten uit Hengelo en Enschede bij het hek van 't Stroot. Zie Hoofdstuk 8.
- Op maandag 28 juni was er veel drukte bij de ovatie van de burgemeester, T. v.d. Zee, die was benoemd tot Ridder van de Nederlandsche Leeuw. Kaatje schrijft, dat ze bij Grootvader Elderink de tocht voorbij heeft zien trekken.
- Op 1 juli is Grootmoeder Blijdenstein-Stroink overgrootmoeder geworden. Marie van Heek, gehuwd met IJsaak van Delden heeft het leven geschonken aan een zoon. Op die dag vertrok haar zusje, Ju van Heek, met haar vader, Oom Jan van Heek, 's morgens om half vier naar Gronau. Haar vader ging verder naar Ochtrup om te jagen. Ju vertrok om half vijf met de trein uit Gronau en was om zes uur in Ahaus. Om 9 uur moest ze weerom, omdat ze haar daar niet konden gebruiken.
- Toos krijgt op 26 juli vakantie, op 1 september begint de school weer.
- Op 5 juli vertrekken Oom Beij en Tante Trui Blijdenstein-Blenken naar Friederichsrohde in Thüringen. De gezondheid van Oom Beij gaat erg achteruit.
- De weverij van Stroink en Blijdenstein is door Ter Kuile en Morsman gekocht voor 41.000 gulden. Zie verder Hoofdstuk 8.

Taalkundige opmerkingen:

- Nachtwens: "Sloap wal, sloap geröst en genacht."
- Nanny schrijft ter gelegenheid van de eerste jachtdag op 5 september: "Ik zal den duim in de hand houden en wensch Vader goede jacht en veel plezier."
- Engelbert schrijft: "Op de Kerstdagen zijn er zooveel feestjes en vretmeulkes."
- Engelbert schrijft, dat hij van zijn grijze pantalon een boksenpijp aan een spijker heeft gescheurd.
- Kaatje over het schrijven van een brief: "Ik kon het nu ook zoo best wachten."
- Grietje: "Wat heeft het toch veel gesneeuwd dit jaar! Ieder keer begint het nog weer eens nieuws."

- Engelbert: "Daar heb ik zin aan."

Grietje en Nanny Elderink op de kweekschool in Arnhem, september 1886 - juli 1887
Aantal brieven: 21
Datum eerste brief: 17-9-1886
Datum laatste brief: 29-7-1887

1brief	van Grietje aan haar ouders en zusjes, nummer 143
3brieven	van Nanny aan haar ouders en zusjes, nummers 66, 67, 187
4brieven	van Engelbert aan zijn ouders (en zusjes), nummers 61, 62, 63, 167
10 brieven	van Kaatje Elderink-Blijdenstein aan haar dochters Grietje en Nanny, nummers 164, 348, 355, 356, 359, 361, 365, 369, 378, 384
1brief	van Kaatje Elderink-Blijdenstein aan haar dochter Grietje, nummer 362
1brief	van Herman Elderink aan zijn vrouw Kaatje Elderink-Blijdenstein, nummer 334
1brief	van mevrouw Sophie Rohden-Sack aan Kaatje Elderink-Blijdenstein, nummer 138

Begin september zijn Grietje en Nanny weer op de kweekschool in Arnhem.
Op 4 februari schrijft Moeder, dat ze Grietje en Nanny de toiletjes stuurt voor het gecostumeerd bal op 's Konings verjaardag (19 februari). Grietje gaat in Spaans costuum en Nanny als boerinnetje.
Grietje zal examen moeten doen, haar moeder spreekt haar moed in, het zal wel loslopen.
Op 10 februari stuurt Moeder weer schone was naar Arnhem en pakt daar bij in worst, krakelingen en appels, de laatste raken op.
Grietje heeft op 9 maart tentamen in verschillende vakken.
Grietje schrijft op 9 maart, dat ze een bewijsje heeft gekregen, waarin staat, dat het bestuur der Kweekschool van Onderwijzeressen verklaart, dat Mejuffrouw M. Elderink zich onderscheidt door een loffelijk gedrag en dat zij met zijne toestemming zich zal onderwerpen aan het examen ter verkrijging van de acte van onderwijzeres. Volgens Grietje zegt het nog weinig over het examen, als men door het tentamen is, kan men nog evengoed druipen.
Moeder vindt, dat de meisjes elke dag een eitje moeten eten.
Op 9 mei begint in Arnhem de nieuwe cursus. Op 27 april is het toelatingsexamen voor de interne leerlingen.
Nanny komt in mei in de vierde klas.
Berichten uit Enschede en de familie, hierin zijn Herman en Kaatje de ouders Herman Elderink en Kaatje Elderink-Blijdenstein:
- Een meisje Tine (van Deinse of Scholten?) is twee keer naar Münster geweest om haar tanden te laten plomberen.
- Op 15 september zijn Kaatje en haar zuster Mina Scholten-Blijdenstein naar Ahaus geweest, naar Marie van Heek, getrouwd met IJsaak van Delden, die op 1 juli een kind heeft gekregen. Om 5 uur vertrokken ze uit Enschede, ze moesten een uur wachten in Gronau en waren om 7 uur in Ahaus. Om kwart over 9 gingen ze weer weg.
- Op 16 september hebben Ds. en mevr. Stenfert Kroese (NH) bij de Elderinks thee gedronken.
- Herman heeft voor Grietje en Nanny een paar patrijsjes geschoten, die zijn op 17 september gebraden en per postpakket met wat appels en peren naar hen opgestuurd. Er

zijn geen druiven meegestuurd, de pareldruif is op en de andere zijn nog niet rijp. Er zijn veel druiven gebruikt voor het vaatje wijn.
- Julia zingt nog bij de zangvereniging Patty.
- Op maandag 27 september schoot Herman twee hazen en op 1 oktober twee hazen en een patrijs.
- Op 3 oktober is er een repetitie van het tableau vivant, dat op de bruidstranen van Engelbert ter K. en Lida B. gegeven moet worden. (Dit betreft vermoedelijk Mr. Engelbert Hendrik Karel Justus ter Kuile, geb. 16-2-1860 en Christine Alide Blijdenstein, geb. 10-5-1861). De groenmaakpartij is op 13 oktober, de bruidstranen op 16 oktober en het huwelijk op 20 oktober. Zie verder Hoofdstuk 9.
- Op 3 oktober schrijft Engelbert uit Amsterdam, dat zijn vader hem dadelijk moet schrijven zo gauw de "houtsneppen" er zijn.
- Op zaterdag 9 oktober is de familie naar Buurse geweest. Kaatje schrijft: "Vader was 's morgens reeds vroeg op de jacht gegaan, maar Oom Jan (Elderink) ging met ons en mende zelf de beide paardjes voor den boerenwagen, daar Gart Jan reeds 's morgens om zes uur te voet naar Buurse was gegaan om vast met plukken te beginnen. De manden hadden wij reeds vroeger verzonden. Wij hadden om twaalf uur pannekoek gegeten en vertrokken precies om half één. Grietje Huckriede ging ook mee en was den heelen middag recht aardig. Toen wij om twee uur te B aankwamen had Gart Jan met den boer reeds al de manden volgeplukt en verscheiden boomen zaten nog vol, zoodat wij nu maar met zakken moesten beginnen. Ik geloof, dat wij over 't geheel wel achttien schepels gekregen hebben, waarvan wij het grootste gedeelte krijgen daar Grootvader er zoo veel niet van hebben wil en oom Hein (Hendrik ter Kuile, weduwnaar van Johanna Aleida Elderink, zuster van Herman) en tante Julia (Julia Johanna Elderink, zuster van Herman) zeggen dat zij reeds meer dan genoeg appels verbouwd hebben. Het zijn allen zeer late appels, als paradijzen, sterretje appels, courtperdus en grauwe renetten, maar wij hebben vooreerst nog noblessen genoeg. Ik denk dat wij er braaf wat van droogen zullen, daar wij veel te veel hebben om ze frisch te gebruiken. Wij wilden eerst nog helpen plukken doch de boomen waren daar niet geschikt voor. Oom J. was dadelijk op de jacht gegaan en Toos, Ju en ik zijn toen met Grietje nog eens naar het Kievitje gewandeld. Wij hebben alleen den weg gevonden. Het was er toch zoo aardig. Om half vijf waren wij weer bij Buursink. Wij hebben toen koffij gedronken met oom J. die een houtsnip had geschoten en om vijf uur hebben wij den terugtocht aanvaard. Het was nog een heerlijk ridje in den maneschijn. Vader had zes patrijzen geschoten, die wij aan Neef Willem B. (B.W. Blijdenstein, directeur van de Twentsche Bankvereeniging) te Hilversum hebben gezonden"
- Op 11 oktober schrijft Kaatje, dat Ko van Deinse is geslaagd voor de Normaalschool in Enschede.
- Op 11 oktober stuurt Moeder een zending noten, druiven en peren naar Grietje en Nanny. De noten zijn van Jans (de meid) en zijn van het Gronausche Kluwen (= kermis).
- Begin december schrijft Kaatje, dat wij hier in Enschede op de rechte dag Sinterklaas houden (dus ook op zondag).
- Kaatje is begin februari erg ziek geweest, volgens Dr. de K. "rheumatiek der tusschenribsche spieren".
- De verhouding met het huishoudelijk personeel lijkt zeer goed. Jans mag zondag 6 februari

een dag naar Goor.
- Op 4 februari schrijft Kaatje, dat het er gevaarlijk begint uit te zien met de oorlog. Jan en Isaac van Delden zijn beiden opgeroepen om deel te nemen aan de "zwölftägige Uebungen" met het nieuw ingevoerde geweer. (Jan en Isaac zijn vermoedelijk broers, die beiden in Ahaus wonen, IJsaac is op 14-8-1885 getrouwd met Marie van Heek en Jan zal op 14-6-1888 trouwen met Ju van Heek. Marie en Ju zijn beiden dochters van Oom Jan van Heek.) Ook Herman van Delden uit Gronau is opgeroepen.
- Op 4 februari schrijft Kaatje, dat Oom Beij en Tante Trui Blijdenstein-Blenken terug zijn uit Leiden. Oom Beij is geopereerd, de operatie is goed gelukt.
- Geertruid Blijdenstein en Mau ter Kuile, die op 12-8-1887 trouwen, hebben een huis kunnen krijgen in Almelo, tegen augustus is het klaar.
- Op 5 februari was er een concert waar Toos moest zingen.
- Herman is op 9 februari met een heleboel heren op de konijnenjacht geweest (dit is de eerste keer, dat er wordt gesproken over konijnen als jachtbuit). Daarna hebben de heren op het Stroot biefstuk gegeten. Hij heeft vier konijnen geschoten, hij heeft er echter maar één meegenomen.
- Kaatje schrijft op 10 februari, dat de industrieschool nu haast helemaal van de been ligt. Grote stukken muur worden omgetrokken, met als gevolg veel stof. Het is hierdoor licht in huis geworden. (Van 16-9-1886 tot 5-10-1887 werden de lessen elders gegeven, op de laatste datum werd de nieuwe school als Nederlandsche School voor Nijverheid en Handel door minister Heemskerk geopend.)
- Kaatje schrijft op 14 februari, dat de verkiezing van de nieuwe bestuursleden van het ziekenfonds goed is uitgevallen. De sociaal-democratische partij is met overgrote meerderheid geslagen. Gelukkig, anders zou het ziekenfonds wel te niet zijn gegaan.
- In Enschede worden voorbereidingen getroffen voor 's Konings verjaardag (19 februari). Er is een optocht, waarin Bernard van Heek (vermoedelijk Jan Bernard, geb. 18-11-1863, zoon van Gerrit Jan van Heek (Oom Jan) en Julia Blijdenstein) Jan Pietersz. Koen is en er is bal in de Sociëteit.
- Louise Verwey heeft een advertentie in de krant geplaatst voor kamers.
- Op 23 februari zijn Herman en Kaatje plechtig uitgenodigd bij Van de Lande voor een partij van alle bewoners van de Haaksbergerstraat om gezellig onder elkaar 's Konings verjaardag (19 februari) te vieren. Kaatje kan er niet heen, omdat Herman op reis is naar Leeuwarden en vermoedelijk pas op 25 februari terugkomt.
- Op 23 februari schrijft Kaatje een geheim bericht aan Grietje en Nanny, Margo (geb. 13-9-1862, dochter van Hein ter Kuile en Johanna Aleida Elderink, zuster van Herman) is geëngaggeerd met Chris ter Kuile (Arnold Christiaan Gijsbert, geb. 26-3-1860). Het moet nog 14 dagen geheim blijven. Kaatje kent de aanstaande neef niet. Voor Grootvader is het aardig, dat hij het beleefd heeft en het is voor hem veel plezieriger dan dat Margo een "hollands heer" had gekregen.
- Op 2 maart is er 's morgens een receptie ter gelegenheid van het engagement van Margo ter Kuile en Chris ter Kuile.
- Louise Verwey is geweest. Ze zal tijdelijk in pension gaan bij Mevr. Koentz.
- Dien (H.J.F.) Wennink is plotseling geëngageerd met Dr. (C.P.F.) Tergast uit Em(b)den (zie de advertentie in de Enschedesche Courant van 6-3-1887), weduwnaar zonder kinderen, 35 jaar. Op 4 maart is de receptie. Hij heeft een uitgebreide praktijk.

- Op 2 maart schrijft Kaatje, dat Tante Trui (Blijdenstein-Blenken) met haar dochter Geertruid en haar aanstaande schoonzoon Mau en Jet ter Kuile een paar dagen naar Amsterdam gaan om op de tentoonstelling meubels te kopen. Dat is gezellig voor Engelbert, die in Amsterdam woont.
- Uit een reactie van Kaatje op het engagement van Dien Wennink blijkt, dat ze hoopt op een engagement van haar dochters: "men kan niet weten, hoe het uit de lucht komt vallen".
- Op 5 maart is de pony van Arnold Jannink op de loop gegaan in de Haverstraat. De kinderen zijn ongedeerd maar de knecht is ernstig gewond. De pony liep door met het omgeworpen rijtuigje van de hoek van de Haverstraat tot het huis van Helmich van Heek, waar het paardje tot staan werd gebracht.
- Engelbert is in Amsterdam drie dagen uitgeweest met Tante Trui, Geertruid, Mau en Jet.
- Vermoedelijk heeft Kaatje geschreven naar Dr. Rohden en ontvangt zij in antwoord daarop bericht van zijn vrouw, dat Dr. med. Ludwig Rohden plotseling op 23 april in Gardone-Riviera am Gardasee is overleden. Met medische vragen kan ze zich wenden tot de broer van haar man, Dr. August Rohden in Bad Oeyenhausen in Westfalen, bij Minden.
- Ju van Heek, (dochter van Oom Jan van Heek en Julia Blijdenstein), is geëngageerd met Jan van Delden.
- Eind juli is Kaatje weer in Lippspringe, ze heeft een "attaque" gehad. Herman geeft precies aan, hoe ze de terugreis moet maken: Met de koets van Wegener (het hotel) naar Paderborn, met de trein naar Münster en van daar naar Enschede, maar hij wil haar ook wel halen van Münster of Lippspringe. Haar broer Beij is ook in Lippspringe.
- Op 29 juli schrijft Kaatje in een vertrouwelijke brief aan Grietje hoe ze zich moet gedragen tegenover nieuwsgierige lui, die willen weten of zij examen doet. Ze moet er niet al te geheimzinnig over doen, Grietje is waarschijnlijk thuis in Enschede.
- Op 12 augustus 1887 trouwt Geertruid Blijdenstein, dochter van Oom Beij en Tante Trui Blijdenstein-Blenken, met Mr. Maurits Karel Johan Justus ter Kuile (geb. 26-2-1862). Voor de bruidstranen worden uit elk gezin alleen de twee oudste kinderen uitgenodigd, dus Engelbert en Ju Elderink, Frits en Tine Scholten en Bernard en Henny van Heek. Marie van Heek en IJsaak van Delden worden ook uitgenodigd daar Geertruid en Mau ook op hun bruiloft zijn geweest.

Nanny Elderink op de kweekschool in Arnhem, september 1887

Aantal brieven: 2
Datum eerste brief: 9-9-1887
Datum laatste brief: 30-9-1887
2brieven van Nanny aan haar ouders, broer en zusjes nummers 162, 163
Begin september is Nanny weer in Arnhem. Op 8 september is de koffer aangekomen, hierin ook pruimen, Corned Beef (voor bij het brood), bitterkoekjes en "drupsjes".
Nanny zit nu in de vierde klas.
Op zaterdag 17 september komt Grietje vier dagen logeren.
Op dinsdag en vrijdag gaan ze altijd van 2 tot 4 uur naar de school van de heer Zijlstra om te luisteren.

Brief van Kaatje Elderink-Blijdenstein aan haar dochter Grietje

Aantal brieven: 1 , nummer 373
Datum: 29 mei of juni 1888
Grietje logeert in Zeeland (Axel?) bij Sientje Kruijse en haar ouders.
Grootvader is bang, dat ze de Zeeuwse koortsen zal krijgen en Moeder voegt er nog aan toe: "Eén ding moet ik je echter nog zeggen. Ge moet vooral, ook al is het weder zacht, des nachts het raam niet open zetten, want de nachtlucht is altijd het ergste en daar gij van ouder tot ouder twentsch zijt, is het beter wat voorzichtig te zijn."
Moeder is met Ju naar Scheveningen geweest, waar ze van de zee hebben genoten.
Vermoedelijk zal Ju daar de gehele zomer blijven, Moeder hoopt, dat ze daar goed zal kunnen geworden.
In Amsterdam hebben ze een profesor bezocht, die Ju's keel heeft onderzocht.
In Amsterdam hebben ze 's avonds met Engelbert bij Kras gedineerd.
Louise Verwey is onderwijzeres in Amsterdam.
Ju en Moeder hebben in Amsterdam een theeservies gekocht voor Jans (de meid), die gaat trouwen.

Engelbert Elderink in Hamburg, 1889
Aantal brieven: 9
Datum eerste brief: 30-1-1889
Datum laatste brief: 31-5-1889
8brieven van Engelbert aan zijn vader, ouders en zusjes, nummers 58, 59, 60, 64, 68, 69, 70, 216
1brief van zijn hospita in Amsterdam, M.H. Spatz, nummer 57

- Op 30 januari schrijft zijn hospita, M.H. Spatz, Kerkstraat 92 in Amsterdam in het Duits en in Gotisch schrift hem een brief over het opsturen van spullen met Van Gend & Loos. Engelbert is dan al in Enschede (Hij heeft vanaf 1 april 1886 op dit adres gewoond). Ingesloten is een rekening over januari 1889, betreffend broodjes, melk, enz. Op deze rekening komt ook voor de post "Wapens ingeleverd".
- Begin maart werkt Engelbert bij Wilhelm Rée Jr., Adolphsbrücke 7 in Hamburg. Volgens opgave van zijn werkgever is het bedrijf makelaar in wissels en effecten. In de praktijk heeft het bedrijf het karakter van een bankzaak. Behalve Engelbert zijn er nog elf kantoorbedienden en drie lopers. Er wordt veel minder hard gewerkt dan bij de Twentsche Bank.
- Op 11 maart schrijft Engelbert zijn ideeën over wat er moet gebeuren. (Grootvader Engelbert Elderink is op 16 januari overleden.) Oom Jan Elderink, die bij Grootvader inwoonde, wil in Buurse gaan wonen. Engelbert is er zeer opgesteld, dat Oom Jan voorlopig bij Engelberts vader intrekt. Hij schrijft "Ik geloof ook, dat zoolang de fabriek niet geheel aan de kant is gedaan, wat toch ook niet op stel en sprong kan gebeuren, eene andere schikking zeer moeielijk zal zijn." Hij stelt voor, dat Oom Jan op zijn kamer zal slapen, hij, Engelbert, kan als hij in Enschede mocht komen bij Grootmoeder (Blijdenstein) of ergens anders logeren.
- Engelberts vader heeft het plan geopperd om van de fabriek woonhuizen te maken en er nog enige huizen bij te bouwen. Engelbert voelt wel voor dit plan indien de fabriek niet voordelig en ook spoedig verkocht zal kunnen worden. Engelbert vindt, dat dit plan niet uitgevoerd moet worden, voordat de hele boedel van Grootvader uit elkaar is gemaakt.

Tot de boedel behoren ook "de Plaay" en "de Kerkegrond".
- Engelbert heeft een gemeubileerde zit-slaapkamer op de derde verdieping, het adres is Colonade 43III.
- Engelbert stelt voor met mei de huur van Hukriede (de buren?) op te zeggen. De opzegtermijn is een jaar of een half jaar; dit staat in verband met de bouwplannen.
- Engelbert vraagt zich af, wie het werk op "den Plaay" doet, nu Get Jaan daar niet meer als vaste arbeider is.
- Op 7 mei schrijft Engelbert aan zijn ouders, dat hij zijn werk heeft opgezegd.
- Engelbert wil een brief schrijven aan Neef Willem B. (Benjamin Willem Blijdenstein, geb 20-7-1839, de grote baas van de Twentsche Bankvereeniging en een neef van zijn moeder) over enige zaken, die hem niet helemaal aanstaan. Hij vraagt of hij de brief moet beginnen met "Waarde Neef" of met "Geachte Heer".

Toos Elderink in Hannover, 1890
Aantal brieven: 10
Datum eerste brief: 14-7-1890
Datum laatste brief: 5-12-1890
5 brieven van Toos aan haar ouders, broer en zusjes, nummers 140, 141, 142, 152, 202
1 brief van Toos aan haar moeder, nummer 139
2 brieven van Kaatje Elderink-Blijdenstein aan Johanna Wedekind, nummers 200, 201
2 brieven van Johanna Wedekind aan Kaatje Elderink-Blijdenstein, nummers 198, 199
Aantal Sinterklaasversjes: 1, nummer 481
- Van Mevrouw Molzer in Deventer heeft Kaatje het adres gekregen van Johanna Wedekind, die een pension voor jongedames heeft in Hannover. Kaatje zoekt voor haar 19-jarige dochter voor enige tijd pension in een beschaafde familie in Hannover en ze vraagt inlichtingen. Ze schrijft, dat haar dochter graag 's morgens in de keuken zou willen helpen. Het antwoord is, dat de pensionprijs 1000 Mark per jaar bedraagt, inclusief bed en linnengoed en dat er nog een plaats vrij is. Er zijn circa zeven jongedames van 16 tot 21 jaar. Kaatje antwoordt, dat haar dochter het liefst op 15 september komt en waarschijnlijk vier maanden zal blijven. Aldus wordt afgesproken.
- Toos is waarschijnlijk op 13 september door haar moeder weggebracht. De eerste avond krijgt ze al een brief van Grietje en Nanny en ze krijgt ook de kranten uit Enschede toegestuurd.
- In het pension zijn vier Zweedse, twee Duitse, één Amerikaans en twee Nederlandse meisjes. In het huis mag alleen Duits worden gesproken. Ze helpt in de keuken, wast en strijkt.
- Toos krijgt ook gymnastiekles, de eerste twee weken een uur per dag, daarna drie maal per week, dan beginnen ook de danslessen.
- Op 1 oktober komt Ida gräfin Schweinitz, ze is de oudste en al 23 jaar. De meisjes noemen haar Comtesse. Er komen ook twee Schotse meisjes en een Nederlandse, Jane Reinders, 15 jaar, die veel heimwee heeft. Op zondag mogen ze een uur Nederlands spreken.
- Toos is twee maal naar de kerk geweest, het boeide haar niet erg.
- Op 24 oktober 's morgens krijgt Toos bezoek van Marie van Heek en Harry ter Kuile, die op 22 oktober getrouwd zijn, ze wordt meegevraagd naar het theater.
- Als ze 's avonds een brief schrijft, doet ze dat bij een kaars.

- Op zaterdag 25 oktober is het feest in Hannover vanwege de verjaardag van Moltke; de scholen hebben vrij. (Hellmuth Karl Bernard Graf von Moltke, Pruisisch generaal, veldmaarschalk, geb. 26-10-1800)
- Op 22 oktober was het zondag, Bußtag.
- Met Sinterklaas heeft Toos pakjes uit Enschede gekregen.
- Toos is geweest naar Die Jahreszeiten van Haydn, alle meisjes van het pension waren er.
- Toos schrijft op 5 december, dat ze geschaatst heeft op gehuurde schaatsen.

Berichten uit Enschede en de familie:

- Uit het adres op de brieven van 19 september en daarna blijkt, dat de familie Elderink is verhuisd van de Haaksbergerstraat naar de Noorderhagen.
- In Enschede trouwt op 22 oktober Marie van Heek, dochter van Helmich van Heek en Ju ter Kuile, geb. 4-4-1868, met Harry ter Kuile.
- Nanny heeft het druk met Engels, Tubantia en Zondagsschool.
- In Enschede was een ijsfeest, ondanks de dood van de Koning (23 november).

Nanny Elderink onderwijzeres in De Rijp, 1891 - 1894

Aantal brieven: 26
Datum eerste brief: 9-9-1891
Datum laatste brief: 2-10-1894

7 brieven van Nanny aan haar ouders en zusjes, nummers 196, 197, 203, 204, 205, 220, 222
15 brieven van Kaatje Elderink-Blijdenstein aan haar man en de kinderen, nummers 223 t/m 237
4brieven van dokter Van der Vliet aan de familie Elderink, nummers, 217, 218, 219, 221

- In het "Nieuws van de Dag" staat, dat Mej. N. Elderink van Enschede tijdelijk benoemd is als onderwijzeres in De Rijp. Haar eerste brief is van 9 september 1891. Grietje stuurde haar haar akte en het bewijs van goed gedrag. (Is dit haar eerste benoeming tot onderwijzeres? Ze zou in 1888 eindexamen van de kweekschool hebben moeten doen, maar er zijn erg weinig brieven uit deze periode. De vorige brief van Nanny, die aanwezig is, is op 30 september 1887 vanuit Arnhem geschreven.) Haar voorgangster Leen werkt haar in. Op 9 september gaan Nanny en Leen op visite bij de burgemeester. Leen moet er afscheid nemen. Ze heeft 55 leerlingen in het lokaal, verdeeld over twee afdelingen. Buiten de schooltijd heeft ze tijd in overvloed om te wandelen en te roeien. Ze woont in het gezin van dokter Van der Vliet. Ze gaat ook om met Chris, die in de apotheek van de dokter werkt.
- Op zondag 6 september is ze naar de intrede van de nieuwe Doopsgezinde Dominee geweest.
- In de week van 14 september heeft ze vakantie.
- Elke dinsdag is er kaasmarkt in Purmerend. Ze (met Chris?) zijn ernaar toe geweest en meegereden met de boekverkoper en de wijnverkoper.
- Op de Rijper kermis zijn een paar cafés chantants. Ze is naar één geweest en ze hoopt iets dergelijks niet meer te genieten.
- Op maandag 21 september begint de school weer, dan komt Nanny er alleen voor te staan, daar Leen weg is. Ze geeft handwerkles in hetzelfde lokaal als Louise (Verwey?), ze hebben elk 30 à 40 meisjes. Ze moet ze leren breien en merken en moet ze allerlei steken leren en kousen leren breien. Verder geeft ze les in tekenen, rekenen, lezen, schrijven en aanschouwingsoefeningen, de leeftijd is van zeven tot negen jaar. Ze vindt het moeilijk de

kinderen in de hand te houden, het zijn lastige kinderen.
- Op zaterdag 10 oktober hebben Chris en Nanny een grote wandeling door de Beemster gemaakt. Die rechte wegen en vierkante stukken land vindt ze op den duur erg vervelend.
- In oktober heeft ze met Chris een paar prettige dagen in Purmerend doorgebracht. 's Avonds om 7 uur gingen ze met de boot weer weg. Ze troffen in de kajuit 1e klasse een gezelschap boeren, die naar de kermis waren geweest en die allen "een flink stuk in den kragen" hadden. Als je zo met de boerenmeisjes kennis maakt, verlies je alle respect. Ze vindt de boerenstand daar ruw en onbeschaafd. Als ze nuchter zijn, zijn ze erg stijf en als ze dronken zijn om van te walgen. Ze heeft meer op met de volksaard in Twenthe. Om 8 uur waren ze in Spijkerboer, waar een rijtuig stond, dat hen naar De Rijp bracht.
- Eind oktober 1891 wordt Nanny ziek, ze heeft koorts. Dokter Van der Vliet brengt in een aantal brieven verslag uit aan haar ouders. Omdat Nanny niet kan reizen, komt haar moeder haar verzorgen, ze komt op 3 november. Ze slaapt op de kamer van Nanny. De dokter is bang geweest voor tyfus, maar dat is het toch niet. De koorts is stationair 39 graden en de eetlust ontbreekt geheel, als medicijnen krijgt ze chininepoeder en antipyrin. Haar moeder schrijft elke dag naar huis.
- Kaatje schrijft naar haar man, dat ze er wat over tobt, dat ze op dit moment uit huis moet, "Doch wat zaste?"
- "Onze Ju moet zich nu maar eens flink hebben, dan zal 't ook nog wel zoo slim niet zijn."
- Kaatje schrijft, dat ze van Nanny een heel verontwaardigde blik kreeg, omdat ze bij ongeluk in tegenwoordigheid van de meid een paar woorden plat sprak.
- Herman heeft een haas en ook krozen gestuurd, geen van de familie Van der Vliet had deze ooit geproefd.
- Ju en Toos helpen bij het slachten thuis.
- Vanaf 12 november 1891 heeft Nanny bijna geen koorts meer.
- Op 27 november schrijft Nanny zelf weer, haar moeder is dan weer weg.
- Er is nog een brief van 2 oktober 1894 uit De Rijp.

Toos Elderink in de verpleging in Amsterdam, 1892 - 1894

Aantal brieven: 16
Datum eerste brief: 3-6-1892
Datum laatste brief: herfst 1894

16 brieven van Toos aan haar ouders, broers en zusjes, aan haar moeder of aan haar vader, nummers 65, 132, 133, 134, 145, 146, 147, 148, 150, 151, 153 t/m 157, 193

- Op 2 juni 1892 is ze in Amsterdam aangekomen. Ze gaat werken in het Buitengasthuis. Ze heeft nog geen diploma, maar er zijn meer zusters zonder diploma. De meeste zusters zijn jonger dan Toos.
- De eerste week heeft ze de zorg voor het eten van de patiënten.
- Later is ze samen met drie andere zusters op een vrouwenzaal van 40 patiënten.
- Op 30 juni schrijft ze, dat ze in de wacht zit tot 's morgens 9 uur. Om 3 uur begint ze al met waswater klaar zetten en water op gas aan de kook brengen. Om 4 uur temperaturen en verbedden. Daarna voor het ontbijt zorgen en om half 9 de vloer dweilen.
- Op 30 juni krijgt ze haar eerste salaris uitbetaald, f 7,72. Dat is iets minder dan anders, omdat ze niet precies op 1 juni is begonnen. Het salaris wordt elke maand uitbetaald.

- Het menu voor de zusters:
  - ontbijt: een ei, zoveel brood als ze willen, een beschuit, thee en melk
  - middagmaal: aardappelen, warm vlees, groente, een glas bier en wat na
  - avondmaal: brood met vlees en kaas en wat er van de toespijs 's middags is overgebleven
- Ze vindt Amsterdam een prachtige stad.
- In oktober komt haar vader. Moeder en Grietje zijn ook geweest.
- Ze heeft ook contact met Louise Verwey.
- Eind december heeft ze een paar heerlijke dagen in Enschede doorgebracht. De reis gaat via Zutphen.
- Ze heeft een tand laten trekken, het werd verdoofd met cocaïne.
- Toos mag met Kerstmis 1893 twee dagen naar huis. Op tweede Kerstdag komt ze om 11.37 uur in Enschede aan en ze moet de volgende dag 's avonds weer weg. Ze vindt het heerlijk, dat ze toch nog mag komen "kauken".
- Op 29 juni 1894 schrijft Toos, dat ze een vrije avond heeft, maar ze gaat niet uit want het is "balsemiek" drukkend zwoel, zoals haar moeder zou zeggen.
- Haar vader heeft haar kersen van de Plaay gestuurd.
- Ze moet veel studeren voor het examen. "Nu zal ik mijn boeken maar weer eens krijgen." Later schrijft ze, dat ze geslaagd is.
- Op 21 augustus 1894 komen Vader (?), Moeder en Julia haar opzoeken.

Berichten uit Enschede:
- Vader heeft (dit jachtseizoen?) al 28 hazen geschoten.
- De familie Elderink woont in december 1893 in de Marktstraat.

Kaatje Elderink-Blijdenstein in Scheveningen, 1893

Aantel brieven: 2
Datum eerste brief: 14-9-1893
Datum laatste brief: 16-9-1893
1 brief van Nanny Elderink aan haar moeder, nummer 144
1 brief van Grietje Elderink aan haar moeder, nummer 149

In september 1893 is Kaatje voor een kuur in Scheveningen. Beide brieven zijn geadresseerd aan Mevrouw Elderink-Blijdenstein p.a. Mejuffrouw Bokma de Boer, Villa "Mon Repos", Gevers Deynootweg, Scheveningen.[11]

Berichten uit Enschede:
- Nanny heeft door het mooie weer weer eens lawn-tennis gespeeld.
- Op 13 september was er een jachtvisite op 't Stroot. De ouders Elderink en Ju en Engelbert waren ook gevraagd. Van de Lande (Haaksbergerstraat?) heeft Vader en Engelbert erheen gereden en ook weer opgehaald. Ze kwamen om half twaalf terug. Grietje en Nanny lagen toen al onder de dekens. De dag te voren waren Vader en Oom Jan (Elderink) in Buurse, ze schoten elk een korhoen. Vader werd door Mans per equipage teruggebracht.
- Oom Willem Stroink (geb. 1817, overl. 1893), broer van Grootmoeder is ziek, maar gaat goed vooruit.
- Vader heeft op 14 september de "Keizer Alexanders" geplukt, de Noblessen moeten er ook

11 Vraag: Is zij de latere vrouw van P.J. Troelstra, Sjoukje Bokma de Boer, bekend als Nienke van Hichtum, de schrijfster van "Afkes Tiental"?

nog af en ook de druiven op de Plaay.
- Grietje geeft de hoenders elke dag "nen tosschen grös (= graszode)
- Het huis wordt geschilderd en behangen door Walter.
- De jonge Varvik heeft zich opgehangen, natuurlijk uit verdriet. Engelbert was er erg van onder de indruk.
- Vader heeft een haas geschoten, die eten ze zelf op.

Kaatje Elderink-Blijdenstein met haar zoon Engelbert in Neuenahr in het Ahrtal, 1895
Aantal brieven: 1
Datum: 30-7-1895
1brief van Kaatje aan haar man Herman en de kinderen, nummer 165
Kaatje is wegens haar gezondheid, ze hoest, in een "Curhotel" in Neuenahr, Engelbert is er ook. Hij is geheel onderzocht door dr. U.(?), en is geheel hersteld dank zij de behandeling door dr. Van Praag. Engelbert wordt door zijn moeder soms "Broi" genoemd. Kaatje hoest nog.

Engelbert, Grietje en Toos Elderink in Zwitserland, 1921
Aantal brieven: 8
2brieven van Engelbert aan Alexa, pleegkind, nummers 208, 395
3brieven van Grietje aan Julia en Nanny Elderink, nummers 207, 393, 457
3brieven van Toos aan Julia en Nanny Elderink, nummers 206, 394, 456
Datum eerste brief: 1-7-1921
Datum laatste brief: 12-7-1921
Engelbert, Grietje en Toos zijn in Zwitserland en ze maken voettochten, soms onder leiding van een gids. Het jaar tevoren waren er ook enkele leden van de familie Elderink, daar zijn geen brieven van aanwezig.
De volgende namen worden genoemd: Aeschi, Kandersteg, Blümli's Alp, Faulenseebad, Hommerich, het Suldthal, het Kienthal, Salden en Saas Fee.
Op de terugreis overnachten ze in Interlaken.
Grietje schrijft, dat ze op 19 juli terugkomen, zodat ze op 20 juli weer op het kantoor zullen zijn.

Latere toevoeging
Begin november 2000 ontving het Van Deinse Instituut van de heer Horstmar in Vriezenveen een brief, geschreven door Cato Elderink aan de heer H.W. Dingeldein te Denekamp, gedateerd 17 december 1937. Zij bedankt de heer Dingeldein voor het waarderend oordeel over haar boek. Zij schrijft, dat zij de eerste hoofdstukken al negen jaar geleden schreef. Het prettigst vond zij het verzamelen van de gegevens op lange fietstochten uit de mond van het oude boerenvolk. Ze vindt het jammer, dat ze geen gegevens heeft kunnen verzamelen in Burgsteinfurt, Vreden en Bocholt.
De brief heeft het nummer 487 gekregen.

Twentse Taalbank

Hoofdstuk 3
Diverse boekjes, agenda's en andere bescheiden

Hierin:

*Debiteurenboek uit 1829 in leren band, waarin 151 debiteuren voorkomen. In het boek wordt de naam van de eigenaar niet vermeld en ook de aard van de verkochte goederen niet, er wordt alleen vermeld "Aan goederen". De debiteuren wonen door het gehele land, met name in Gelderland, Utrecht en Noord- en Zuid-Holland. Uit de omgeving van Enschede worden genoemd: J. ter Weele & Zoon te Enschede, C.L. Weitzel en Herms Siemerink & Zoon, beiden te Oldenzaal, H. Elras te Borculo en A.J. Fortuin en Jacob Leen, beiden te Lochem.

*Leren portefeuille met daarin een blaadje met financiële aantekeningen uit 1842 en 1843, onder andere over hypotheken en een lening. Hierin worden de volgende namen genoemd: J.H. ter Heegde in Buurse, Divelaar, Greve, Michel Rothschild te Gronau (betreft Engels garen), Jan Geert Markenfoord te Gronau, Jan Bremmers te Gronau, Jan Hindrik Hilderink in Buurse, Jan Herm Bos Meestersboer, Reink Hendrik, J.H. Wolterink.

*Dr. Staring's Almanak voor den Twentschen Landman voor het jaar 1889, uitgegeven door Directeur en Leeraren der Rijks Landbouwschool. Zwolle W.E.J. Tjeenk Willink[12].
Spreuk op het titelblad: In den Almanak vin i de woarheid Gartjan!
Gezien de aantekeningen in het kalendergedeelte was de almanak eigendom van Herman Elderink. De aantekeningen betreffen betaalde lonen aan knechten en meiden, kosten gemaakt voor het boerenbedrijf en de vermogenspositie van Herman Elderink (behalve fabrikant was hij ook nog boer).

*De Lange's Practische Landbouw-almanak voor het jaar 1899 ten dienst van de Overijs. Maatschappij van Landbouw, onder redactie van K. de Vrieze, Leeraar a/d Rijkswinterlandbouwschool te Groningen, Veendam M.D. de Lange.
Hierin enkele aantekeningen over financiële zaken betreffende in- en verkoop van onroerende goederen en diverse kleine inkomsten en uitgaven aangaande het boerenbedrijf.

*De Liefde Sticht, Almanak voor het jaar 1874 uitgegeven door de Vereeniging tot verspreiding van Stichtelijke blaadjes, Amsterdam, 't Kouwenaar.
Op de bladzijde na het titelblad staat Johanna Elderink 14 Januari 1874 (Nanny Elderink, geb. 13 juli 1869, zusje van Cato Elderink). Op het titelblad staat ingekrast Engelbert Elderink (geb. 14 maart 1863, broer van Cato Elderink). De almanak bevat voor elke dag een Bijbeltekst, verder een in Gotische letters geschreven gedicht voor een gestorven dochtertje van de Duitse dichter Emil Rittershaus (geb. 3-4-1834).

*Aantekenschrift, vermoedelijk van Herman Elderink, bevattende:
- Kasboek over de jaren 1889 t/m 1893 met inkomsten en uitgaven in verband met het boerenbedrijf. Daarna volgt een lijst van ontvangen huren vanaf 1893 van Wed. G. Alink, E.J. Schouwink, A.H. Brasz, Johannes Stoete, Hendrik Jan ter Steege, Bernardus Voogsgeerd, Mannes Voogsgeerd, Gerard Gerritsen, J.H. Gerritsen, J.H. Afink, H. Huckriede, Lambertus Kellerman, H. Haverkate, Hendrik Voogd, Gerrit Wilmink, J.H. Wissink, Bert ter Kuile, J.H. Averink, G. ter Horst, Herman Lippinkhof, A.D. Hulshof,

12 Deze almanak is overgebracht naar de VDI-bibliotheek onder nummer D7 - A28s.

Kamp, Tannen, Robers op Wooldriks Herm, J.H. Wooldrik, J.H. ter Huerne (erve Nijenhuis en erve Groot Buursink),
- Uittreksel van den Perceelsgewijzen Kadastralen Legger der Gemeente Enschede per 1 maart 1889. Dat betreft de bezittingen van Engelbert Elderink, fabrikant te Enschede,
- Huurcontract betreffende 6 schepel land, gelegen aan de Haaksbergerweg, verhuurd door H. Elderink aan G. ter Horst. Datum 14 september 1899.

*Papieren betreffende onroerende goederen:
- brief van het Königliches Amtsgericht in Ahaus aan Jost Moritz Elderink te Enschede, gedateerd 22 juli 1891. Hem wordt als zakelijk gerechtigde medegedeeld, dat hetgeen in het "Grundbuch" van Epe, deel 35, blad 14 op naam staat van douanebeambte Hermann Heinrich Markenfort in de "Steuergemeinde" Eilermark in het kerspel Epe overgeschreven is op naam van zijn weduwe Gerharda geb. Nijlant in Epe en haar beide kinderen,
- Uittreksel uit het kadastrale plan Gemeente Lonneker, Sectie H, afgegeven 11 maart 1878, dit betreft percelen in de Broekheurne,
- Kaart van de boerenplaats Haverkaten-woner (in zeer slechte staat). Een deel van deze kaart vindt men terug in het hiervoor genoemde uittreksel uit het kadastrale plan. Op deze kaart bevindt zich ook nog een kaartje van een aantal percelen gelegen tegen de grens met de gemeente Haaksbergen,
- Inzate-lijst van Haverkate-woner, 18 percelen. Van notaris Jordens voor de heer E. Elderink,
- Lijst betreffende de veiling van de boerenplaats Haverkaten-woner, gelegen in de Broekheurne, met een korte beschrijving van de 18 percelen, grootte, ligging en soms kadastrale nummers,
- Uittreksel van het Kadastrale plan Gemeente Lonneker, Sectie G, afgegeven 11 maart 1878,
- Antwoord van B en W van Enschede, gedateerd 8 november 1897, op het verzoek om vergunning tot aansluiting van bestaande waterlozingen aan het nieuw te leggen hoofdriool in de Walstraat. De brief is gericht aan de heer E. Elderink ten behoeve van zijn perceel aan de Marktstraat en is ondertekend door Edo Bergsma, burgemeester,
- Briefje (afschrift) gedateerd 12 mei 1897, waarin Herman Elderink aan B en W van Enschede ten verkoop aanbiedt het perceel grond Gemeente Lonneker Sectie O No. 2393 voor f 13.900,--.
- Uittreksel uit het kadastrale plan Gemeente Lonneker, Sectie 0, afgegeven 16 maart 1889, betreft perceel 2393 in het Getvert,
- Afschrift van een brief, gedateerd 21 oktober 1865, en ondertekend door W.J.B. en H.G.B. (vermoedelijk Willem Johan Blijdenstein, geb. 22-12-1839 en Herman Gijsbert Blijdenstein, geb. 1-6-1841, zwagers van Herman Elderink) betreffende de verdeling van de bezittingen van hun ouders (Jan Bernard Blijdenstein, geb. 4-12-1805, overl. 18-11-1852 en Julia Stroink, geb. 24-1-1814, overl. 10-9-1895). Het betreft huis en tuin (aan de Langestraat?), de Hoenderbree en de Welle,
- Huurcontract (klad of kopie) van het Buursink voor 10 jaren à f 250,-- per jaar (zonder datum),
- Briefje (kopie) van H.E. (Herman Elderink) aan de heer H. ter Huurne, gedateerd 24

Twentse Taalbank

november 1899, over de verhuur van het erve Nijenhuis aan H. ter Huurne,
- Bewijs van onbezwaardheid, afgegeven door de Bewaarder der Hypotheken en van het kadaster te Almelo, betreffende het perceel Gemeente Enschede Sectie C nummer 2501, gedateerd 26 mei 1900,
- Een kwitantie voor de ontvangst van de huur voor een stuk weide of bouwland achter de Koeweide en Plaay van Hendrik Wagelaar voor 1-11-1882 tot 1-11-1889, ondertekend door E. Elderink,
- Huurcontract van 1 mei 1893 op gezegeld papier voor de verhuur door Hermannus Elderink te Enschede aan Hendrik Voogd, fabrieksarbeider te Enschede voor de boerderij, genaamd den Plaai, gelegen in de Gemeente Enschede, aan weerszijden van de grintweg naar Haaksbergen,
- Een met potlood geschreven deel van een contract over de minimale hoogte (30 meter) van een schoorsteen, riolen en hekken met betrekking tot percelen aan de Haaksbergerweg (zonder datum),
- Lijstje van verkoopopbrengsten en getaxeerde waarden van diverse percelen.

*Diversen:
- Declaratie van notaris Jordens te Haaksbergen van 1862-1863 voor de heren J. en H. Elderink,
- Declaratie van notaris Jordens te Haaksbergen van 1864 aan J. Elderink voor een "olographisch[13] testament",
- Memorandum d.d. 5 november 1901 van notaris Ten Cate te Haaksbergen voor H. Elderink over de opbrengst van veengrond,
- Een hierop betrekking hebbend krantenknipsel van 22 mei 1901 over de veiling van veengrond in 't Buurserveen,
- Plattegrond van een begraafplaats,
- Brief aan B en W van Enschede d.d.15 mei 1900 van H. Elderink over 8 graven op de Algemeene Begraafplaats der Gemeente Enschede in Lonneker,
- Kwitantie van de Gemeente-Ontvanger te Enschede voor H. Elderink, Marktstraat, voor een bedrag van 6 gulden voor belasting van een luxe hond over 1905,
- Een Duits gedicht over ouder worden,
- Een Engels gedicht "Nearer my God to Thee (2x),
- Een verklaring van de jagers van Lünten. J.H. Sendfeld verklaart, dat de jagers van zijn privé-jacht zijn Jan, Herman en Engelbert Elderink, datum augustus 1895,
- Een klein etuitje met erin een "groote jacht-akte voor 1912 - 1913 tot uitoefening van alle geoorloofd jachtbedrijf met uitzondering van de lange jacht en de valkenjacht, geldig tot en met 30 Juni 1913 in het geheele rijk" voor H.Elderink, oud 81 jaren, wonende te Enschede. De kosten van de akte waren f 15,00 voor recht, f 4,50 voor zegel en f 2,25 voor opcenten. Op 28 juni1912 is het bedrag van f 21,75 voldaan ten kantore van de Ontvanger der Registratie te Enschede,
- Kennisgeving aan Hermannus Elderink te Enschede van de vaststelling der belastbare opbrengst van de percelen E 2077 en E 3217 in de kadastrale gemeente Haaksbergen, 2 oktober 1905,
- Kennisgeving aan Margaretha Elderink te Enschede van de vaststelling der belastbare

13 = holografisch = geheel met de hand geschreven

opbrengst van het perceel E 3054 in de kadastrale gemeente Haaksbergen, 2 oktober 1905,
- Ontwerp van nieuwe statuten en ontwerp van het huishoudelijk reglement der Vereeniging "De Groote Societeit" te Enschede. Deze ontwerpen worden besproken in de algemene vergadering op 27 augustus 1883,
- Polissen en kwitanties van de Belgische Maatschappij van Algemeene Assurantiën tegen de gevaren van brand met betrekking tot de inboedel van H. Elderink over 5 jaren, 25 mei 1877 tot 25 mei 1882,
- Statuten van de Naamlooze Vennootschap de Twentsche Handelssocieteit. De vennootschap is gevestigd in Hengelo (O). Het doel is het oprichten van een gebouw in de Gemeente Hengelo en het verhuren of beschikbaar stellen van hetzelve tot het houden van verkopingen en vergaderingen,
- Twee aandelen, elk van f 100,--, met coupons, uitgiftedatum 1 november 1866,
- Twee kwitanties, elk van f 100,--, ter verkrijging van deze aandelen, gedateerd 6 september en 1 november 1866,
- Klein boekje, bevattende:
  . Huishoudelijk Reglement krachtens art. 20 van de statuten der Naamlooze Vennootschap de Twentsche Handelssocieteit, vastgesteld op 18 maart 1867,
  . Huishoudelijk Reglement der Beursvereeniging, vastgesteld in gevolge art. 2 van het Huishoudelijk Reglement der Twentsche Handelssocieteit te Hengelo, vastgesteld 3 mei 1867,
- Het boekje "De Vermogensbelasting" leiddraad voor de belastingplichtigen door G. van Iterson, Hoofdinspecteur der Registratie en Domeinen. Uitgegeven voor rekening van het Departement van Financiën, 's Gravenhage, Martinus Nijhoff, 1893,
- Brief van H.B. Blijdenstein, J.J. van Deinse en J.H. van Heek d.d. 2 februari 1912 aan de leden der Commissie voor de herdenking van den Brand van Enschede op 7 mei 1862, aangehecht is een oproep aan de ingezetenen van Enschede, die een dezer dagen in de plaatselijke bladen zal verschijnen,
- Een oproep "Aan Ingezetenen en Oud-Ingezetenen en verdere Belangstellenden", uitgaande van een comité van 43 personen, men wil proberen een bedrag van f 6000,-- voor de viering bij elkaar te krijgen voor het oprichten van een gedenkteken,
- Officieel Programma der Herdenking van den Brand van Enschede van 7 Mei 1862 op 7 Mei 1912, het programma vermeldt: koraalmuziek voor de toren, om 12.45 uur (de tijd waarop de brand ontstond), het luiden van de klokken van de stadstoren, godsdienstoefeningen, onthulling van het monument op de Markt, voordracht met lichtbeelden over de brand in de concertzaal "Irene" aan de Noorderhagen door de heer J.J. van Deinse, muziek op het Volkspark en vuurwerk,
- Liturgie van de godsdienstoefening der Ned. Herv. Gemeente te Enschede ter herdenking van het afbranden der stad op 7 mei 1862 in het kerkgebouw op de Markt den 7^{en} mei 1912 des namiddags te 2 uur, in deze dienst zijn er toespraken van ds. Otto Schrieke en Dr. J.M. Vorstman, tijdens de brand predikant te Enschede,
- Een brief van B. van Leeuwen & Co., Batavia, gedateerd 11 november 1890, gericht aan de heren J. & H. Elderink te Enschede over het registreren van een jeansmerk en verzoek om het opzenden van 3 afknipsels, deze brief is in Enschede afgestempeld

vermoedelijk op 4 februari 1890, ingesloten is een geschreven brief op zeer dun papier, geschreven door dezelfde schrijver als de vorige. Deze laatste brief is bijna niet te lezen, de inkt is verdwenen.

Hoofdstuk 4
Kleding

In pakket 3 (zie Hoofdstuk 1a) bevindt zich een aantal schrijfblokvellen met aantekeningen over kleding. Hieruit blijkt, dat de boerendracht voortdurend verandert. Deze dracht hangt samen met de kleding van de hogere stand. De gebruikte stoffen waren degelijk, maar niet goedkoop. Van deze kleding is alleen het beste bewaard gebleven: de vesten en borstrokken, ook voor vrouwen, uit zwaar damast van wol met linnen in wisselende (changeant) kleuren, meestal blauw en rood geweven, slobkousen voor mannen, des zomers van linnen, des winters van zwarte wollen stof, de aardige vrouwenjakjes, die bij voorbeeld uit rood katoen of zware bruine wollen stof vervaardigd waren, laag uitgesneden aan de hals en met een kort maar dicht-geplooid schootje, de daarbij behorende halsdoeken uit wit neteldoek met open borduurwerk, de lange satijnen mansvesten, de grote witte vrouwenhoeden met witte rand en keelbanden, gevlochten uit fijn Italiaans stro, te dragen bij hoge feestdagen en het avondmaal.
De grovere kledingstukken voor dagelijks gebruik de "pi-jjekkers" en pi-jrökke, bleven niet bewaard.
Cato Elderink herinnert zich nog uit omstreeks 1880 enkele oude boeren, die de driekante zwarte steek en de korte kuitbroek droegen en oude vrouwen met de bontgeruite "kopdoek", die, vrij laag over het voorhoofd vallend, het hoofd omsloot en door een knoop in de nek werd samengehouden.
De kleding van de mannen bestond bij het werk op de akker en achter het weefgetouw uit een blauw-katoenen borstrok met ingeweven wit patroontje, een ook bij dag gedragen "pimpklok" of slaapmuts van blauwe wol met grijze of witte randen, een onderbroek van blauw- of bruinachtig baai, die slechts bij koud weer of bij wijze van luxe door een bovenbroek overdekt werd, dikke gebreide wollen kousen en klompen. Dit négligé werd ook door de stadsburger wel op straat gedragen.
Wanneer de boer ter markt ging of grotere afstanden met paard en kar had af te leggen, droeg hij een wijde blauw-linnen kiel, die naar beneden los neerhing tot aan de knieën. 's Winters droeg hij daarbij een pelsmuts met oorkleppen en "voesthaansken".
Voor vijftig jaar[14] droegen alle boerenvrouwen en volwassen meisjes daags nog het bruin-pilow "rumpken", omboord met blauw of kersrood veterband, met gladde korte mouwen, waaruit 's winters gebreide wollen moffen te voorschijn kwamen. Laag uitgesneden liet het veel van de heldere roodgeruite halsdoek zien. Onder het bont-katoenen "doedelkapken", dat nauw om het hoofd sloot, droeg men een zwart ondermutsje.
Voor gekleed droeg men een lang jak, uit zwarte, bruine, blauwe of groene wollen stof, vaak wollen damast met ingeweven gebloemd patroon.
De tamelijk korte, zuinig geplooide bovenrok van zwart "viefschacht" bedekte een groot aantal onderrokken, de "bovenste onderrok" uit eigengesponnen schapenwol in wit-zwart-blauwe strepen geweven, was van enige opnaaisels voorzien, de kousen waren van dikke sajet gebreid en de voeten staken in klompen. Bovenaan de "slocht" of voorschoot van donkerblaauw linnen was een "lengsken" van bont geruite katoen gezet. Kleine meisjes droegen een zwart "bonnetken", dat met een veer en een zwartzijden plooisel het gezichtje

14 zo opgetekend door Cato Elderink

omsloot.
Kostbaar was het geklede kostuum van de boerin, vooral door de hoofdbedekking. De knipmuts met dichtgeplooide strook van fijne kant, had een bol van fijne tule. Het gehele gelaat werd vroeger tot onder de kin door een geplooid strookje omgeven, dat thans ter weerszijden slechts tot onder de oren reikt. Daarbij horen gouden bellen uit filigraanwerk. Verder een gouden slot met kralen om de hals, dat bij de Roomsen vaak werd vervangen door een gouden ketting met gouden kruis, gouden ringen om de vingers, schoenen met zilveren gespen en vaak een zilveren beugeltas.

In pakket 11 (zie Hoofdstuk 1b) bevindt zich een los blaadje over "Kleeding": Het lijkt mij niet mogelijk aan een bepaald costuum den naam van "Twentsche Kleederdracht" te geven, want ook op het platte land hebben naar ik meen in den loop der tijden verschillende "modes" de voorkeur genoten. Daar de kleedingstukken van ouders op kinderen overgingen wisselden die modes niet zoo snel en algemeen als wij het gewend zijn. Bij trouwen en bij "geloof aannemen" echter werd nieuwe kleeding aangeschaft en deze zal steeds van het geldende "nieuwe snit" geweest zijn. Bij trouwen werd als "kistenvullinge" zooveel kleeding aangeschaft, dat er voor het heele leven voldoende was en de beste stukken werden als erfgoed door kinderen soms nog door kleinkinderen gedragen. Dat de mode veranderde bewijzen enkele bewaard gebleven exemplaren van kleedingstukken in de Oudheidkamer of op sommige boerenerven nog aanwezig. De driekante zwarte steek en de korte kuitenbroek was in mijn kindertijd nog bij enkele oude mannen in gebruik. Zij droegen nog een tondeldoos en vuurslag in den zak om hun korte pijpjes in werking te brengen. De vrouwen droegen toen bij het dagelijksch werk nog den bonten schuin doorgevouwen "kopdook". Bij bruiloften en begrafenissen werd echter sinds lang de hooge, toen aan 't boveneind wijder uitloopende "hooge zijden" gedragen en ook de brulftenneugers droegen voor vijftig jaren hooge hoeden. De vesten en borstrokken ook voor vrouwen uit prachtig wol met linnen? damast meestal uit rood en blauw "changeant" geweven zijn alleen uit bewaard gebleven stukken bekend, evenzoo de slopkousen voor mannen uit wit linnen of uit zwarte stof, de vrouwenjakjes met zeer stijf geplooiden korten schoot, o.a. uit bruine wol of rood katoen, de halsdoeken uit wit neteldoek met open borduurwerk, de lange satijnen mansvesten, de groote vrouwenhoeden met breeden rand en keelbanden uit wit fijn gevlochten Italiaansch stroo voor hooge feestdagen of avondmaal en de eigenaardige kleeding door de vrouwen bij begrafenissen gedragen. Uit de herinnering kennen we nog de zwarte bonnettes voor kleinere meisjes met om 't gezichtje sluitende zwarte veer en zilveren gesp. Tot herinnering gaan welhaast behooren de bont geweven Indische sjaal of omslagdoek en de zijden hoed rijk met linten en bloemen versierd, die over de knipmuts gedragen werd. Nog kennen we de eigenaardige vrouwenhoeden uit Noord Twente vooral uit de Lutte. Hoog 15 tot 20 cM boven het voorhoofd opgetoornd en op zij aansluitend om het gelaat. De knipmuts gaat snel verdwijnen, vroeger omsloot zij het heele gezicht tot onder de kin en was met de bijbehoorende gouden bellen van filigraanarbeid een kostbaar kleedingstuk.

Op 17 juli 1875 schrijft Kaatje Elderink-Blijdenstein, de moeder van Cato Elderink, vanuit Lippspringe (bij Paderborn), waar zij in verband met haar gezondheid voor een kuur is, een brief aan haar man (brief 313, zie Hoofdstuk 2a): "Robers en de vrouw zijn hier woensdag avond te zeven uur goed en wel aangekomen; ..... Wij wandelen nu 's morgens en 's avonds

geregeld met hen op de promenade, waar, zoo als gij denken kunt, de knipmuts zeer veel aankijk heeft."

Op 29 september 1885 schrijft Kaatje Elderink-Blijdenstein aan haar dochters in Arnhem, dat ze zich goed warm moeten kleden en dat het Jäger ondergoed nu ook opgang maakt in Enschede (brief 379, zie Hoofdstuk 2b).

Hoofdstuk 5
Sagen en Legenden[15]

"De mondelinge overlevering in Twente en de oude vertellers"
Lezing gehouden voor de Vereeniging tot Beoefening van Overijsselsch Regt en Geschiedenis[16]

Dames en Heeren,

Zoowel de juist genoten voordracht over het dialect onzer provincie als het onderwerp waarover ik U gaarne iets wil vertellen, geven mij den moed in het dialect tot U te spreken. Het onderwerp: de mondelinge overlevering in Twente en de oude vertellers, die ze tot op heden voor ons bewaarden, zou naar ik meen al zijn eigenaardigheid verliezen, bij een bespreking in gewoon Hollandsch.
Mijn dialect is Enscheder stadsplat, dat zich van 't boerenplat onderscheid, van mijn vertellers neem ik evenwel enkele uitdrukkingen over.
Ik mag van Uw geduld niet veel vergen en ga zonder verdere inleiding tot mijn voordracht en tot het dialect over, hopende dat onze oude Twentsche taal door U verstaan zal worden.
Wat de sproake angeet, dames en heeren, et is Enscheder stadsplat. I-j weett wal, dat oaveral in Twente de oetsproake weer luk aanders is, en dat der rechtevoort vuural tusschen stads- en boerenplat 'n groot oonderscheid is. Ik meen, dat 't bi-j mi-j met et Enscheder plat nog wal goan mot. In miene eerste keendertied hè 'k ginne aandere sproake 'ekènd of 'eheurd. Miene familie wönden vanoalds doar in de stad. Meer één ding wi 'k ow eerlik zeggen eenen oavergrootvader[17], aleer placht men annekebesvaar te zeggen, hè 'k ehad, dee was nig in Enschede meer in de Gronau geboren. 'n Paar vrènde van mi-j zegt doarum mangs da 'k der Gronäuws tusschenduur proat. Ik mog b.v. nig proaten van nen "droom", dat mos wên "nen dreum" en nog 'n paar zukke dinge meer. Vuur dee vrènde he 'k wal 'n aantwoord, zee heb ginnen annekebesvaar meer nen grootvader ehad, dee was oet Almelo afkumstig, doarum is et wisse, dat ze van suker proatt as 't bi-j oons sokker mot wên en schoalder zegt teggen wat bi-j oons schoolder heet.
Ik zeg ow dit van te vuurten, da-j der an dènken zölt, dat 't nig maklik is um goed plat te sprèkken.
Seent joaren bin ik te gang ewest um bi-j mekaar te gadderen, wat oonder oale leu nog an sagen en vertelsels is bewaard eblewwen. Vieftig joar vrogger zol 't 'n roemer beschot hebben opelèverd, meer wat ik te heuren kreeg völ mi-j toch nig teggen. Woo oald of ze zeent, dee vertelsels? Ik zal mi-j der nig an woagen um der 'n aantwoord op te gewwen. 't Mag joo wal wên, dat de Witte Wiefkes, Hoenen en Hèmannekes en de Weelde jäger oet de Heidensche tied stamt, meer ik kan door nig vuur instoan. Net zoo min wi 'k beweeren dat de Weelde Jäger en Derk met 'n Beer vrogger zukke hooge namen hadden as Wodan en ..... .

---

15 Zie ook pakket 2 en de schriften met het opschrift "Sagen" in pakket 3 (zie voor beide pakketten Hoofdstuk 1a)

16 De lezing is opgetekend in het schrift "Oude vertellers en Middenwintertijd" in pakket 3, zie Hoofdstuk 1a.

17 Joost Maurits Elderink, 1759 - 1842

Van dee geleerdheid weet ik net zoo min as miene oale vertellers en dee wörren op 'n 6den Dec. aleer nog nig bange emaakt vuur Sunte Kloas, meer vuur "den Keerl, dee vanoavend wil kommen". Toch zeent der wal oaverlèveringen woar 'j nog van weten könt woo oald of ze umtrent zeent. Zoo hef joaren eleen de oale boer van 't Lippinkhof ees an 'n Heer van Deinse oetelegd, woo et koomp dat zien èrve gin groond in de stadsmö hef, zooas de meeste eschboeren wal. Dat kwam, zè hee, de bisschop har dee groond in der tied egewwen vuur de beume dee de boeren hadden elèverd um 'nen toen of 'n staketsel um de stad hen te maken. 't Lippinkhof kreeg doar nig van met umdat et 'n èrve was, dat de bisschop zölf angung; de beume dee der van kwammen heurden em ook too doarum hoofden hee der niks vuur weerum te doon. En now kö-j precies nogoan woolang ze zik dit op 't Lippinkhof van vader op zön verteld hebt want in 1465 hef Bisschop David van Bourgondië dat stakketsel um de stad loaten maken en der 'n stukke "woeste veld landes" vuur weerum egewwen. 'n Aander geval kö-j ook nog ten nösten bi-j de tied van weten. Kaptein's Jaan in Ollenzel vertèlden 't mi-j. Doo doar de Plechelmus kèrke met den zwoaren torent ebouwd wör, heelendals oet Bènthemmer steene, doo hebt de boeren, zeg Jaan, zeuven joar achtereene met eere peerde hen en weer noa Gilhoes motten veuren um de steene oet de steengroaven te halen en in al dee joaren hebt ze bi-j eere meeren gin vullen maggen fokken.
'n Enkelt vertelsel heur i-j nog oaver Bernardino Cerneago, 'nen ruter dee umtrent 1590 oonder de Spanjolen deenden en völ vertelsels natuurlik oet de Meunstersche oorlogen oonder Beernken van Goalen. De vertelsels oaver de kozakken en 'n tocht oaver de Beresina zeent um zoo te zeggen nog ni-j, meer a-j oet heele oale tieden wat heuren weelt, dan kent de oale boeren nog al dee sagen oaver et Blauwe Dampen, de Zwatte Dood of de Pest. Meer van welke tied zeent dee eiglik? Men zeg wal aait oet 1350, meer a-j ees lèst woo 't bi-j oons in 1580 en 81 gestèld was, dan kan 't net zoo goed doo gebuurd wên, dat der nog meer dree Hofstèèn um 'n Enscheder esch veur an 'n heerd glom en dat zik de boeren van 't Goolkot en 't Lippinkhof iederen moargen duur 'n kloomp too reupen of ze nog lèfden.
Langzamerhaand heb ik völ zukke vertelsels bi-j eene bracht; meer ik begriepe wal, as i-j an leu, dee eer weten nig bi-j 't boerenheerdvuur meer meestendeels oet de scholen en beuke vandan ehaald hebt zukke dinge weelt vertellen, dan doo'j 't wieste met voort te zeggen woo i-j der an zeent ekommen. Dat doot de geleerde leu ook, as ze wat bi-zoonders hebt en de beuke woar ze eere wiesheid oet haalt neumt ze eere bronnen. As dee beuke oald en zèldzaam zeent beent ze de grootsch op. Meer ik heb ook miene bronnen, zoo wal als zee. Oald zeent ze meespats en 't spiet mi-j da'k et zeggen mor, zèldzaam wodt ze woo langer woo meer. Weinig leu kent ze en ne ni-je oplage zas dow der nooit meer van belèven. Et wazzen, ja 't is zoo jammer, dat ik van de meesten nig meer kan zeggen "et zeent" lèvende bronnen. Doarum wazzen ze allemoal van verschillenden aard, want niks wat lèft is allèns. Et zeent of et wazzen dan oale leu en in al eere vertelsels lag iets van eer zölven, van eere eigene wieze um 't lèven an te kieken. Ik loster geerne noa eer, want mennigmoal vaalt et mi-j in: wi-j dee now lèft, zeent et leste geslacht, dat zoo wat nog hef können heuren. De meinschen stèrft oet, dee van de vuurvaders nog met dee vertelsels oet lang vergangene tieden de keunst hebt eerfd um ze eenvoudig vot en toch in nen teekenenden traant te vertellen. Zukke leu he 'k nog evoonden oonder et boerenvolk in oonze Twènter esschen. Now wi 'k probeeren ow te zeggen wat vuur leu of dat wazzen. Een ding alleenig, eere rechte namen mag ik ow nig neumen. Eenvoudige leu hebt nig geerne, dat oaver eer

ekuierd wodt. Vuur 't övrige is allens echt gin margarine in 'n zulvren pampierken vuur botter van de koo.
Doar ha-j dan um met te beginnen Jaan en Jannöaken de ko't bi-j Ollenzel wönden. Breur en zuster wazzen ze. Beide oaver de tachentig joar oald doo ik ze kennen leerden. "Wi-j zeent de oaldste keender" zèden ze mi-j den eersten middag en woonderlik kloonk et mi-j too, dat ze zik keender neumden, dee oale leu, 't gezicht vol reempels en krom van ne zwoare dracht an aarbeid en joaren, dee eer op de rugge zat. Ze wollen meer zeggen, ze wazzen ewest met zin vieven, joonk ewodden en opewassen in 't zölfde hoes woar ze now nog in wönden, meer de dree jongsten wazzen et eerste estoarven. Jannöaken was grootsch op breur Jaan, dee zoo vastköppig was, dat em allens nog heugden, wat hee in ziene jonge dage eheurd har. Van zik zölven har ze zonnen hoogen deunk nig. Ze leut em leever proaten en toch kon zee ook heel mooi vertellen en dan har ze wat woonderliks oaver zik, dat mi-j dö deinken an "die blassen im Heideland" dee met vuurgezichten 'eploagd zeent. Dat heb ik bi-j gin aander weer anetroffen. As Jannöaken grootsch was op eer breur, dan was hee, Jaan, nig meender grootsch op zienen oalen komof. Zien volk, zè hee, har al vuur doezend joar hier ewoand. Op 't stadhoes was 'n oald pampier doar ston 't in te lèzen. Now schient et zóó te wên, dat et èrve woar hee noa heet al in dee oale tied eneumd wodt en dee der op wonden heb aait 'n naam van 't hoes edroagen. Meer of doar now aait et zölfde volk op ewoand hef? Hee leuft et vast en dee wille mot men em loaten.
"Now, wat dee vuurvaders angeet" zè Jaan op 'n keer: "der zeent ook leu dee der 'n hoop last met beleft". Hee lachten doo hee 't vertelsel begon: "Op 't Johannik, kot hier in de nögte doar kwam op nen oavend ees nen hoazenkrämer oet Hobsten. 't Was in de zommer en der kwam 'n geweldig grommelschoer opzetten. Der zat nig aanders op, as dat de krämer de nacht oaver doar bleef. 'n Heelen oavend höl 't löchten en rommelen an en met zuk weer geet men bi-j 'n boer natuurlik nig noa bedde. Ze dön de peerde de haalter an en bleven um de toafel zitten. Net har et twaalven eslagen, doo kwam der in eenmoal 'n groot gerommel in 'n schosteen en vuurdat de Hoazenkrämer begreep wat der te doon was leut zik 'n growlik moonster oet 'n boozem in de kökken vallen en bleef heel gemoddereerd tusschen de meinschen zitten. 't Gekste was nog, dat nums der acht op gaf en der gin woord oaver ezegd wör. 'n Ieder bleef zitten net as 'e zat. Doo 't een uur har eslagen gung 't moonster dezölfde weg duur 'n boozem weer vot, 't oonweer bedaarden en allens gung noa bedde. 's Moargens doo de hoazenkrämer vot wol goan vreug em Johannik: "Hef 't ow nig ewoonderd van nacht, wat hier de kökken in kwam?" "Joa", zè de krämer, "ik wil 't wal wetten, 't growwelden mi-j zoo, ik heb der gin ooge van dicht können doon." "Och," zeg Johannik, "wi-j trekt der oons niks meer van an. 't Is oonze besvaar dee alle nachte nog weer koomp."
Vuur 't boerenhuusken woar Jaan en zien zuster in wont, steet bi-j de putte nen oalen iebenbosch. Jaan weet nig te better of men kan 't ook wal nen palmbosch neumen. Met Palmpoaschen komt der oet de stad wal mangs hoonderd meinschen dee der 'n teugken van met nemt. "In oale tieden " zeg Jaan, "doo hier de meinschen nog heidensch wazzen hef der op 'n Taankenbèrg ook zonnen iebenbosch estoan en de leu hebt doar ne godinne bi-j anebid, meer laterhen wönden der in Ollenzel zölven nen god, dee heetten Bakhoes, de leu mossen em wöste en scheenkens brengen en hee gaf doar mangs ne moaltied vuur an 't volk." An dat leste vertelsel kon ik doo ter tied gin touw an vastknuppen, meer later doo Heendik in Buurse mi-j van 'n Bakhoeskeerl vertelden, mèrkten ik, dat Jaan ne vasseloavendsgrap met nen afgodendènst har verwesseld. 'k Zal ow temet wal zeggen, woo

dee voark in 'n stel zit.
Völ wus Jaan ook te vertellen oaver wat besvaar en ziene oalders in de Fraansche tied hadden belèfd, woo zien mooder nog al eer lèven edöschet har met nen vlèggel, dee oet ne kozakkenpeeke emaakt was. Woo 't hem nog heugden, dat de boerenpeerde gin hoofiezers en de râ um de koaren en wagens gin iezerne bände hadden umdat der nog nèrgens nen ha'dden weg was. Vol woondre vertelsels wus hee oaver de weelde jacht en oaver de Laandrebenallée woar 't 's middaags um twaalf uur spookten, dan kwammen der keerls met roode jässe en witte teempmussen oet de losthuuskes of prieelen, dee doar stunnen, men har der ook al ne vrouw midden in de bekke an ne botterkeerne zeen stoan, een van de noabers har in eenmoal ne mooie dekken vuur ziene veute zeen liggen, meer hee was wal zoo wies, dat hee ze nig anraakten. Vieftig trad wieder har ze der in eenmoal weer elègen, meer van zoowat mo-j ofblieven zeg Jaan.
Now za'k nog van den Bakhoes vertellen, meer dan mo-j met noa Buurse goan, noa 'n oalen Hendik. Dat was nen man met nen kloaren kop en nen vrèndlikken man was 't ook. De heele boerschop kwam em aait road vroagen. Ieder kreeg goed bescheed en 'n vrèndlik gezicht en ook hölpe as 't wèzen mos. Sagen kènden hee völle. Van 'n Vrètberg in Ossel b.v. woar 'n weeld volk in wönden, dat zik oonzichtboar kon maken. Meer geerne vertelden hee ook van feesten en gebroeken oet de oale tied. Met vasseloavend gung al 't jonge volk van Buurse noa Alstè. Dan wörren der allerlei grappen oet ehaald en al dee grappen mossen luk gèld of wost en scheenke opbrengen woar later op trakteerd wör. Doar ha-j de foekepotkeerls met 'n schoapsvel oaver de kop en de jässe krang anetrokken, growlik um te zeen, dee zungen eer leedken van de foekepotteri-j of van Boaven in den hanenvo'st doar haank de lang metwo'st gèwt mi-j meer nen langen en loatt de kotten hangen en dan was der nen scheerbaas, dee de jongs inzeepten met 'n bessem en scheerden met de tange en 'n dokter oet Paries, dee was geleerd en woonderwies, kon oogen oetstèkken en taande oetbrèkken meer de pien, dee moch de deksel liên. Meer 't vuurnaamste was 'n Bakhoeskeerl, dee hadden ze roondumhen in 't stroo ewoonden en op ne ledder of ne toafel dreugen ze em roond en ieder dee 't zag gaf der 'n paar duite vuur woar ze wöst en scheenkens vuur konnen koopen. Now begreep ik, dat Bakhoes nums aanders was as Bachus 'n god van 'n wien en wat et met Jaan zienen afgodendènst in Ollenzel te beduûn har ehad.
Now mo'w weer noa aandre vertellers. In 'n Lönneker bèrg wonden Mans met de breurs en eere beide zusters. Mennigen zommermiddag heb ik der zitten proaten. Dat was weer 'n aander slag leu. 'Elachen wör der aaltied völ, ze zatten vol gekheid. Meer ik mos oppassen, mangs dachen ze "Now zö'w eer ees wat op de mouw spelden" en ze kwammen met bedènksels en grappen, dee niks met sagen of oald gebroek te maken hadden. Dat was nig slim. Men zeg wal dat er ko'ts meinschen zeent, dee oalde schöttels en meubels zoo mooi noamaakt, da'j 't van 't echte nig könt kennen. Met oale vertelsels liekt dat zoo maklik nig te goan, hier in de Lonneker bèrg was et duudlik genoog. Meer wat hier now weer zoo mooi was, dat was dat disse leu nog de vertelsels kenden oet de dage doo de deers nog in meinschentaal sprakken. Door mott joo aleer völ zukke fabels oonder 't volk wên verteld. Ik deinke, dat Mans en de breurs ze zoo goed hadden onthoalden umdat ze zukke leefhebbers van deers wazzen en van beume en plaanten en al wat in 't vèld en op 'n esch wast en left wussen ze ook goed bescheed. Bi-j dage en nachte hadden ze vol roondedweld en goed too ekekken, want jagen was eere leefebri-j. Meer vol mooier nog as jagen, zèden ze, was et streupen, dan was i-j jäger en weeld tegelieke i-j mossen too zeen da-j wat kregen en

tegelieke oppassen dat 'n aander ow nig kreeg en zee wazzen meisters in dee beide keunsten. Meer 't mag wên woo 't wil, goee leu wazzen et toch woar 't zik plezeerig met proaten leut, wat hebt ze mi-j nig 'n sagen oaver de witte wieve verteld en oaver de gleunige en 't grieze vul. En wat kenden ze 't laand. Ze konnen vertellen woo 't veld der bi-j nachte in de weentertied oetzag bi-j lechte moane in 'n snee meer ook woo woonder et mangs in 'n hèrfst kon wèzen bi-j zoel weer as de steerne nig duur wollen kommen dan lag der in 't bosch n rottend stuk hoalt te glemmen as veur. 't Was eer ook oaverkommen dat et leek of der veur sprung oet struke en teuge woar ze met 'n kolf van 't geweer teggen stotten en of der veur lag in 'n vootstap dee ze achterleuten. Zee wazzen nig bang en gungen der nig van duur, meer in eer vaders en besvaders tied doo was dat aanders ewest, doo leufden 'n ieder in Lonneker nog an de gleunige, 'n spook dat as vuur oet eene sprung met 'n groot geknèster a-j te kot der bi-j kwammen. Hadden ze zukke dinge now wezlik allemoal ezeen, was et verbeelding, jägerlatien of woarheid ik weet et nig.
Heel aanders was 't weer bi-j 't oale Graats an de Buursche bèkke, in ziene keenderdage har hee de beeste motten heun en in hoes en goarn eholpen, tied um noa de schoole te goan was der vuur em nig oaver eschotten, lèzen en schrieven har hee nooit eleerd. Vuur em was allens wat er van Hunen en Witte Wieve en Hèmannekes aleer verteld wör, zuvere woarheid en nig alleenig vuur em, vuur völ oale leu is dat nog zoo. Zolven har hee ze ezeen de hèmannekes. Kleine keerlkes wazzen dat dee löchtkes dreugen met blauwe vlämmekes der in, 't heele veld was der 'n keer vol van ewest. Dat was ewest in den nacht doo hee noa Alstè mos met zienen noaber dee doar ne zuster op sterven har liggen. Ko't an de grenze hadden ze in eenmaol dee blauwe lechtkes ezeen. Hi, hi, hi, har et ieder bod eroopen, meer de beide manleu, schoonwal de noaber bewden en em de taande op mekaar sleugen, hadden net edoan of ze niks mèrkten, zoo wies wazzen ze wal. Vuur zoowat is 't beste ow stille te hoalden. I-j magt ze wal, zeg Graats, gen dag of gen oavend wenschen, dat hebt zukke dinge wa geerne, meer wieders mo-j der ow nig met ofgewwen. Wat et jonge volk mangs doon wil, tèrgen en spotten, da's glad verkeerd doar is al mennigeen met an 'n slim ènde ekommen.
Nen aandren oalen man hef mi-j ees ezegd dat 't best wên kan, dat de Witte Wiefkes der nog wal zeent, meer dat ze zik doekt, umdat 't eer te drok is ewodden in de wèlt, dat zè hee half in eernst en half in gekheid.
Weer nen heelen aanderen man was weer Herm[18] in Lonneker. A-j in 't plat 'n vrömd woord mochen broeken, dan zo'k zeggen, dat hee nen philosoof was. Bi-j alle dinge vreug e zik of woar koomp et hen en woo is et möglik. Dan prakkezeerden hee der zölf wat op oet, nig dat hee zeggen wol, zóó is et, meer 't zol toch wal ees zoo können wên. Mangs was et em oaverkommen, dat hee de dinge vuuroet zag. Zoo har hee van Heeks stoom in de Krämersmö zeen brannen veerteen dage vuur dat et wèzlik gebuurden. An speukeri-je, witte wieve, hèmannekes en zoowat doar leufden hee nig an, dat was kwakeri-j oet de oale tied, meer vuurgezichten, dat was wat aanders. "As ik vuur 'n joar of veertig 's oavens noa 't doarp hen gung um te kaarten, was mennigmoal 't veld vol blauwe vlämmekes," zè hee. "Now zut men dee nooit meer, meer 't is toch gek dat men now vake net zoovöl fietsenlanteerns langs de wège zut goan. As dat wat is met dee vuurgezichten en et is mi-j joo zölven al oaverkommen, as dat wat is, dan mott dee blauwe vlämkes 'n vuurgezicht wên

18 Elders (Hoofdstuk 1a, pakket 1, Aanteekeningenschrift IV) wordt hij genoemd Wallenbekken Heendik.

ewest van de fietsenlanteerns, zoowal as in vrogger tied de leu mangs gleunige wagens zoonder peerde duur 't vèld hebt zeen jagen, woar now 'n spoortrein vuurbi-j geet". Oet zik zölven zol dissen Heendik nooit met sagen of oale vertelsels vuur 'n dag kommen, hee was völs te bang, dat i-j em vuur zo dom zollen anzeen dat hee der an leufden, meer a'k der em noa vreug, dan zè hee, ja as et di-j um dee löggens te doon is, aleer placht men zoo te zeggen en dan kwam der vake n heel mooi verhaal. Mennige sage wus hee van et geheim-zinnige Aamsven want zien mooder was van 'n erve door in de buurt ekommen. Doar was em 'n keer ne rare geschiedenis verteld. Een van de noabers van de Lappe har nen knecht ehad, wat nen Hollaander was, 'n onbacht van 'n jong, dee vuur niks nig bang was. 'n Keer har hee in de vennekoele an 't torfmaken ewest. Doo heurt hee van wiedten 'n hèmanneken, dee deuikersche dinger zit ook aait in de vennekoelen en dat röp: hè, hè, hè. Wat now ginnen hierlaanschen jong zol edoan hebben, dat dö hee, hee näwwelden, kloar loeter oet baldrierigheid, em net zoo noa en now reupen ze umschichtig hè, hè, hè. Meer 't hèmanneken, dat ko-j heuren wör woo langer woo helliger en kwam woo langer woo kotter bi-j. An 't lèste zag de jong 't as 'n blauw vlamken ankommen. Doar daansten 't al um de vennekoele hen. Now wör de jong bange en scheiden met noanawwelen oet. Meer 't was te laten. In éénmoal zat em 't vlammeken in 'n nekken. De jong an 't sloan met aarme en beene en an 't schreeuwen Marijoo! Maijo! Meer gin sloan of schreeuwen hölp. 't Vlammeken zat en bleef zitten en hee op 't hoes an al watte loopen kon. Doar zaggen ze wal wat der te doon was en wörren net zoo benauwd as hee. Meer ze konnen em nig helpen. In alle heuke kreup hee roond met 't vlammeken in 'n nekken. Doo völ et de vrouw in, dat ze nog ne gewi-jde keerse in hoes har, dee stak ze an en warachtig et vlammeken leut los en flodderden roond duur de kökken en de delle, totdat et de zeeve an de waand gewaar wör, doar kreup et in en met de zeeve vleug et de niendure oet. Later hebt ze de zeeve oet de vennekoele weerume können halen. Meer zè Herm bi-j dit vertelsel is nog wat bi-j an. Ze wussen bi-j den boer heel goed, wat dat hèmanneken te beduun har. Lange joaren eleen was doar op 't èrve ne oale kraanke meuje ewest, meer de man, dee doo de boer was, was nen oonbarmhattigen, ha'dden keerl. Hee har eer de stè an 'n heerd nig egeund en eer verstot, doarum was hee noa zienen dood in de vennekoele verwèzzen en mos as hèmanneken roondspooken.

Doar zat an 't groondelooze meer alle nachte 'n wit wiefken te spinnen, en wee der goed met um wus te goan, dee leup in de wèlt allens met, zoo zèèn de leu tenminsten door ter tied.

In ziene jonge dage placht hee doar in de buurt wal te jagen en 's middags rösten hee zik dan op 'n èrve woar nog leu oet eere vrendschop wonden. Doar was 'n oald eumken, dat har der 'n stè an n heerd en dat keerlken kon vertellen, dat mos i-j heuren. "Vrogger," har et 'n keer ezegd, "vrogger ko-j hier zoo geröst nig goan te jagen as rechtevoort. Doo kon 't ow mennigmoal geburen, da-j nen hazen vuur 't geweer kregen, wat eigenlik ginnen hazen meer ne hekse was. Dat et zoowat gif, is wisse. Doar is mi-j zolf ees wat met oaverkommen. Ik ston in ne vennekoel en maakten torf, doar zee ik nen hazen dee liek op mi-j an koomp, woo langer woo nöder bi-j en ik denke, wat deksel hef dat deer der gin erge in, dat ik hier stoa. Doo e kot bi-j was zag ik, dat et deer an ieder oor 'n potkanneken har hangen, doo wus ik dat et ginnen richtigen hazen was en doo wör ik slim benauwd, ik nam mienen torfspoan stief in de haande en dachte as e mi-j te noa koomp houw ik der em een oaver. Doar spreenk et deer in eenmoal bi-j mi-j in de vennekoel en hooge teggen mi-j op, ik houwe too,

meer of ik eenmoal of tweemoal heb eslagen, dat weet ik nig, ik kwam eers weer bi-j mi-j zolven 'n aandren dag in miene beddestè, oonze volk har mi-j gelukkig evoonden en noa 't hoes edroagen, meer acht dage lang hek ginnen voot konnen verzetten".
Now wi 'k ow tot slot nog loaten heuren van eene oale vertelster, dee mi-j van allemoal et leefste was, dat was de oale Jannoa. Nee, nèrgens in de wèlt was 't zoo geneuglik um noa oale vertelsels te losteren as bi-j eer in het losse hoes op 't oale gewaarde èrve. An 't vlammende schaddenveur wör ow nen stool eschoaven 'n zwatten kettel hung an 't hoal oaver n glood, in 'n umzeen har eene van de vrouwleu ne smodde met koffie in de heete assche te trekken ezat. Now wör eerst de beeste nog wat vuur elegd oet ne stotkoar met greun voor dee op de delle stun, dat reuk noa bleuiende kloaver. I-j heurden et woo ze de tonge der in sleugen en 't voor noa binnen werkten, mangs keken ze de kökken ees in met eere groote vromme koobeesten oogen net of ze ook noa Jannoa losterden en Jannoa vertelden: Ja, van beeste gesprokken, zè ze 'n keer, der was ees ne maagd dee zat de beeste te melken, ze wazzen net oet de moat edrewwen en an de reppel ezat. Meer in dee moate woar ze grösden, doar har klein Duumpken in de kloaver ezetten en et domme koobeest har zoonder der iets van gewaar te wodden em met nen fossen grös opeslokt. Doar zit now de maagd en melkt, meer ineenmoal heurt ze 'n fien stemmeken zingen dat koomp oet 'n boek van et beest en dat zeenk "Strip, strap, strul is dat leupen nog nig vul". Wat nen schrik, ze spreenk piel op 'n ende, warachtig dat beest mot behekst wên. Al 't volk löp te hoop en allemoal heurt ze 't zingen. Doarvuur is gin aanderen baat, ze mot wetten wat hier te doon is. De koo wodt eslacht en Klein Duumpken stapt oet eere maage en bedaankt zik, dat ze em weer an 't lecht hebt eholpen.
Joa, zè Jannoa zoo placht men aait te vertellen en as wi-j met melken luk teuterig wazzen en te lange oonder de beeste bleven zitten, dan placht oonze mooder aait nog te roopen: "Strip, strap, strul, is dat leupen nog nig vul". 'n Paar van zukke leupens van eekenhoalt met kopperne bände der um, dee heurt ook op de broedswage van ieder boerendochter en as zee ze dan ook as vrouw blaank hölt en hèlder schoert, dan kan ze der stoat met maken in eeren wasschehook. En now doerden 't nig lang of Jannoa har weer 'n aander vertelsel. Ze kenden ook nog, en zee alleenig van alle leu, dee ik der noa evroagd heb, zoo half en half dat heele oale weegenleedken van 't Hunenwief. Zóó zè ze dat:

"Suja, Suja kleine wicht
Sloape zeute eugkes dicht
As et an de heija koomp stoan
Zal ik et Hunenwief votsloan."

Dan har ze ook nog 'n vertelsel van 'n duvelken dat oaver de delle daansten en 't vee har behekst, meer alleen de heksenbanner kon em zeen en de man dee hee zienen jas oaver de schoolder lè. As ze dan zoo recht met iever an 't vertellen was dan zag ze zolven dat duvel daansen now is 't hier en dan weer an ginnen ende en dan dö ze de duvelbander noa dee em in 'n tuk van zienen langen jas stopten et was hoast of i-j in de komedie zatten, wat zee zolven zag leut ze oons ook zeen.
Now he'k ow, duch mi-j, wal zoovöl oaver miene oale vertellers ezegd, da-j zölf könt noagoan, wat vuur slag van volk of et was en dat ze toch ieders weer eeren eigenen aard hebt. Al dee leu leu kan ik ow nig beschrieven doorvuur zeent et te volle. Ook in Maarkel en Riessen in Vasse en Latrop, Rossum en meerderweggens heb ik bi-j zukke goeie oale vertellers zitten losteren. Mangs kwam ik ook bi-j nen schoolmeister in Twenter laand

geboren en opebrocht, dee der aardigheid an har van ziene schoolkeender of eere besmooders zukke vertelsel oet te vroagen en op te schrieven. Op zonne wieze bin ik ook wal ees an mooie oaverlèveringen ekommen. Meer 'n enkelt moal wazzen ze slecht bewaard en mos ik deinken an bloomen dee al 'n dag of wat op 'n fleschken hebt estoan, de mooiste kleure en 'n fiensten rök was der of. Benaamp was dat 't geval as ze oet et plat in goed Hollaansch wazzen noavertèld. Meer dan is 't ook lang nig allèns woar i-j zon vertelsel heurt. Ik[19]

19De verdere tekst ontbreekt.

Hoofdstuk 6a
Dialect (eerste deel)

Lezing voor arbeiders ontwikkeling (=a.o.w.), 12 maart 1926[20]

Vanavond wil ik gaarne met U spreken over Twentsche en platduitsche schrijvers en dichters. Om hen te begrijpen behoeven wij ons naar geen ander land te verplaatsen, zij zijn onze ras- en stamgenooten, onze noabers, levende vrijwel in gelijke omgeving, in het zelfde landschap, naar dezelfde zeden en gebruiken, zoodat we met een oud Twentsche uitdrukking kunnen zeggen "Oons kènt oons".
"Wer den Dichter will verstehen muß in Dichters Lande gehen." Dit woord van Goethe geldt in dubbele mate voor de dialectschrijvers, want zij brengen juist het eigenaardige van taal, volk en natuur eener bepaalde streek op den voorgrond. Indien wij echter dit dichterwoord omkeeren en zeggen "Wilt gij een land en volk verstaan, dan moet gij tot zijn dichters gaan", dan krijgen we een raad te hooren, die ons van groot nut kan zijn, wanneer wij belangstellen in het leven van onze geboortestreek. Die dichters en schrijvers, die zich met voorliefde uiten in den tongval, de "Mundart" zooals de Duitschers zeggen van hun engere vaderland, dat zijn immers de zonen van dat land, die het ãån bijzondere, warme liefde toedragen. Van hun jeugd af kennen zij het in iedere eigenaardigheid in al zijn uitingen en als dichters hebben zij de gave dit alles weer te geven, ons de oogen te openen voor veel moois en merkwaardigs, dat misschien onopgemerkt rondom ons leeft. Maar wij zelven ook, wij zullen die dichters en hun volk beter verstaan, naarmate wij dieper zijn doorgedrongen en ons nauwer verwant voelen aan den aard en den geest van onze streek. Daarom lijkt het mij ook voor een modernen grootstedeling onmogelijk om van de werken van Fritz Reuter, Klaus Groth, Wibbelt om slechts enkelen te noemen zóó te genieten, als wij Twentenaren dat doen kunnen. Het is geen wonder dat wat deze schrijvers interesseert, de onderwerpen die zij behandelen, ook onze belangstelling hebben, daar wij toch, om het met een Twentsch woord te noemen, van denzelfden "komof" zijn en hunne omgeving zoo veel met de onze gemeen heeft. Onderling is er tusschen al die dialectschrijvers wel een groot verschil van opvatting, zoo groot soms, dat men b.v. Fritz Reuter en Klaus Groth wel tegenstellingen heeft genoemd. Toch is er bij alle verschil in den grond van hun gemoed een zelfde beweegreden, die hen drijft zich in proza of dicht te uiten, ieder naar zijn bijzonderen aard en dat is de liefde tot een betreklijk kleinen kring van taaleigen volk en land. Den lof hunner taal zingen zij allen en gewoonlijk herhaaldelijk in hunne werken. Ik wil beginnen met U eenige voorbeelden hiervan te laten hooren.
Fritz Reuter zegt in een brief aan een zijner vereerders, dat de lof, die deze hem brengt, eigenlijk toekomt aan het plat Meckelenburgsch, een taal, die volgens beider meening, hoezeer zij het ook betreuren ten doode is opgeschreven. En vervolgt Fritz Reuter: "Zij, d.i. de taal, zal begraven worden, ook hier bij ons gaat zij haar laatste uurtje tegemoet. Maar als het dan zijn moet, dan zal zij met gezang en klokgelui ten grave dalen, dan mogen eenmaal de komende geslachten aan haren grafheuvel knielen en berouwvol erkennen, dat zij een éénvoudig, trouwhartig kind niet tijdig in zijn oprechtheid en reinheid hebben begrepen."

---

20 Opgenomen in de schriften "Dialect" in pakket 3, zie Hoofdstuk 1a.

Twentse Taalbank

In "Hanne Nüte"[21] geeft Fritz Reuter ons het gedicht van den "Eikbom"[22], waarna zich in Duitschland wel vereenigingen van Heimathschutz noemen. Ook hier wordt de lof der platduitsche spraak gezongen. Ik wil U dit gedicht laten hooren, maar vooruit moet ik opmerken, dat het platduitsch uit verschillende streken wel verwant maar niet volkomen gelijk is aan ons Twentsch en sommige woorden of uitdrukkingen ons dus vreemd klinken.

Ik[23] weet eenen eekboom, dee steet an de zee
De noordstorm broest duur zien knäst
Trots rekt hee de machtige kroon in de höh
Zoo hef dat al doezend joar west
Gin meinschenhand dee hef em plaant
Hee rekt zik van Pommern tot Nedderlaand

Ik weet eenen eekboom, voll knorrn en vol knast
Op den vat gin biel nich of äkst
Zien bast is zoo row en zien hoalt is zoo vast
As was hee ebannt en behekst
Niks hef em daon
Hee zal nog stoan
As wedder mal doezend van joaren vergoan

En de konink en ziene vrouw K.[24]

En as now de konink zoo aantwoord begeert
Tredt vuur em nen jongen gezel
Heer Konink doar he-j ow nog nooit um escheerd
Owe vrouw nig of owwe mamsel
De vuurname lut
De hadden gin tied
Um te zeen of de boom wal zien rech geschut

21 Sämtliche Werke, Deel 7, blz. 1 t/m 196. VDI-bibliotheek G6 - R 40

22 met de titel "Hoch die Muttersprache", zie F. Reuter, Sämtliche Werke, Deel 7 blz. 96, VDI-bibliotheek G6 - R40.

23 Deze tekst geeft Cato Elderink in haar aantekeningenschrift met een aan het Twents aangepaste spelling.

24 In het aantekenschrift staat van het derde couplet alleen de eerste regel. Het derde couplet luidt in de originele tekst:

Un de König un sine Fru Königin
Un sin Dochter, de gahn an den Strand:
"Wat deiht dat för 'n mächtigen Eikbom sin,
De sin Telgen reckt œwer dat Land?
Wer hett em plegt,
Wer hett em hegt
Dat hei sine Bläder so lustig rögt?"

En toch wast zoo vrölik 'n eekenboom now
Wi-j Aarbeidslud hebt ne bewaard.
Den eekenboom Konink den boom is van oons
Oonze platdutsche sproak is 't en aard
Gin vuurname konst
Hef ze oons verkunzt
Vri-j wasten ze op zoonder koningsgoonst

Doo gif em de konink zien dochter de haand
God zègen di-j gezel vuur dat woord
As de stormweend ees broest duur et Duutsche laand
Dan weet ik n veiligen oord
Wee eigen aard
Vri-j hef bewaard
Bi-j den is in nood men et beste bewaard

Klaus Groth wijdt het eerste gedicht van den bundel Quickborn[25] eveneens aan "Min Modersprak" en zegt in de laatste regels:

Min Modersprak, so slicht un recht,
Du ole frame R_d!
Wenn blot en Mund "min Vader" seggt,
So klingt mi't as en B_d

So herrli klingt mi keen Musik
Un singt keen Nachdigal;
Mi lopt je glich in Ogenblick
De hellen Thran hendal.

Het motto dat Landois aan 't begin van zijn boek "Frans Essink"[26] plaatst luidt:

Well kann den hellen Klockenklank
So schriewen, äs he klinkt?
Well schrieww den Nachtigallensank?
Un wu de Geitlink singt?
Kien Mensk kreeg't ferdig noch beslank,
Kien Buur - kien ut de Stadt!
Un wu met Klock un Vuegelsank,
Geiht't met uss Mönstersk Platt!

Onze tijdgenoot de Westfaalsche dichter Augustin Wibbelt begint den bundel "Mäten-

25 VDI-bibliotheek Klaus Groth, Gesammelte Werke G6 - G91g. Zie ook de voetnoot bij de bespreking van de gedichten van Klaus Groth later in dit hoofdstuk.

26 VDI-bibliotheek G6 - L18fe

Gaitlink"[27] ook met een lofzang op "Min leiwe aolle Moderspraok":

Min leiwe aolle Moderspraok!
Du bis de ruggen Wiäge gaohen,
Du häs de sure Arbeit daohen,
Nu nimm din beste Sunndagskleed,
Nu stimm äs an din schönste Leed!
Häs lang' genog tobuten staohen,
Nu sett di dahl an usen Häd!
Du bis den Ährenplatz wull wäd.

En zulke lofzangen vindt men bij allen in dicht of proza, de Thouars, Berghege, Wagenfeld, Meinen, ook in het Twenter Brulftenleed uit 1811. De dichter B.W. Blijdenstein is de grootvader, overgrootvader en op zijn Twentsch gezegd annekebesvaar van bijna 300 Twentsche burgers, op hem kom ik niet terug en wil U daarom thans zijn Twenther Brul'ftenleed laten horen[28]. Het is echt, oud Enschedeesch plat en werd als voorbeeld daarvan reeds eenige malen gedrukt, het eerst in 1836 in den Overijsselschen Almanak[29] met verklaringen van eenige woorden door Dr. Halbertsma, later in Driemaandelijksche Bladen[30] en thans ook in Ons Twenthe van Mr. ter Kuile[31]. De woordverklaringen van Dr. Halbertsma lijken mij voor Twentenaren grootendeels overbodig. Men denke zich nu terug in het oude Enschede, rustig tusschen Esch- en Veldpoort gelegen omgeven door den stadsgraven. 't Is in den tijd toen Napoleon "de groote ni-je keizer" zooals het gedicht hem noemt, de wereld onder zijn scepter dwong. De dichter had hem 9 jaren vroeger te Parijs gezien als 1ste Consul wiens verjaardag met schitterend vuurwerk en illuminatie gevierd werd.
Nog even wil ik terug komen op den lof aan ons dialect gebracht. Het meest wordt dit geëerd door het oordeel dat de Gebr. Grimm aan het Westfaalsche dialect (zoo nauw aan het onze verwant) geven. Zij de groote taalkundigen en verzamelaars van sprookjes en sagen, geven juist die sagen welke zij in 't Munsterland hoorden vertellen in dat dialect weer[32]. In de inleiding tot de Kinder en Hausmärchen zeggen zij: "de mooie platduitsche

27 VDI-bibliotheek G6 - W60m, blz. 4, (Mäten-Gaitlink = maart-merel)

28 Hier niet opgenomen.

29 VDI-bibliotheek D7 - A28

30 VDI-bibliotheek G1 - B60

31 Zie Twenther Brul'ftenleed in Mr. G.J. ter Kuile, Ons Twenthe, blz. 67. VDI-bibliotheek, D7 - K95ot

32 Dit schijnt in tegenspraak tot hetgeen staat in de WP-Encyclopedie (1934). Hierin staat bij Jacob Grimm, dat de uitgegeven sprookjes geen getrouwe weergave zijn van hetgeen hem is medegedeeld, er is voortdurend aangeschaafd. De werkelijke populaire vorm kan men leren kennen uit het handschrift, dat in de Abdij Ölenberg in de Elzas aanwezig is. In de zevende druk uit 1952 van De Sprookjes van Grimm uitgegeven door W. de Haan in Utrecht, volledige uitgave, waarin 210 sprookjes, staat dat de broeders Grimm bij het verzamelen uitgegaan zijn van

sprookjes uit het vorstendom Munster en Paderborn hebben wij aan bijzondere welwillendheid en vriendschap te danken. De innigheid van de volkstaal komt hier bij de volkomenheid der samenstelling bijzonder gunstig uit".
Ook elders prijzen zij het Westfaalsche dialect. Na al den lof, zooals wij zagen door zoovelen aan het dialect dezer streken gebracht, zal het U niet vreemd meer toeschijnen, dat de V.U. onzer Nederduitsche stad Enschede besloot dit onderwerp op haar programma te plaatsen[33]. Maar toch ben ik er wel wat verlegen mee, dat tot mij de vraag werd gericht hierover te willen spreken en durfde het slechts aan te nemen in de hoop, dat een zeer eenvoudige behandeling hier misschien praktisch zou blijken. Had men een taalkundige kunnen vinden voor de behandeling van dit onderwerp, dan zou hier veel belangrijks te leeren zijn geweest. Ik kan niet anders doen, dan U voor zoover het in mijn vermogen is, iets van het werk onzer dialectschrijvers laten hooren en daarbij hier en daar op den geest en den volksaard die uit die boeken spreken wijzen.
Ter wille van de verscheidenheid, want groot is het aantal der Twentsche dialectdichters niet, zullen we ons ook wat verder van huis moeten begeven en ons bezig houden met boeken uit Meckelenburg, Dithmarschen, Westfalen en de Geldersche Graafschap. We kunnen die echter tot onze noabers en verwanten rekenen, want zij behooren tot den zelfden volksstam. Het verschil der dialecten is wel is waar in den loop der tijden vrij groot geworden, want de taal ontwikkelt zich en verandert als ieder levend ding en doet dat in iederen kring op een andere wijze, maar zooveel overeenkomst is er wel, dat wij onze buren verstaan en begrijpen kunnen.
Hier moet ik weer veel van uwe welwillendheid vragen, want ik wil vooropstellen en er met nadruk voor uitkomen, dat ik die dialecten niet kan spreken en weergeven, zooals men ze hoort in de streken waar ze thuis zijn. Daarvoor zou een jarenlange studie noodig zijn. Vanavond zal dus overal het Twentsche dialect en de Twentsche uitspraak te veel op den voorgrond komen en daarom hebben deze voordrachten taalkundig geen waarde. Hier liggen onverwachte moeilijkheden want iedere Twentsche plaats heeft zijn verschillende uitspraak, Almelo - Gronau. Wie nu lust krijgt zich eens wat meer in ons dialect te verdiepen, die kan eens gaan snuffelen in de Driemaandelijksche Bladen[34] of in het woordenboek van het Geldersch-Overijsselsch Dialect van Prof. Gallée[35].
Behalve de taal is er nog iets, dat alle dialectschrijvers herhaaldelijk prijzen, het is het eenvoudige landleven met de vreugden, bezwaren en eigenaardigheden aan het boerenbedrijf verbonden. Zij doen ons het simpele leven kennen, de eenvoudige opvattingen, de sterke gebondenheid aan den huislijken haard, het hartlijk en hulpvaardig

---

de streek, waar zijzelf geboren en getogen waren. Verder hadden zij in Westfalen goede bekenden, die hun talrijke sprookjes hebben medegedeeld. Maar uit het overige grote Duitse gebied kwamen hun de optekeningen slechts sporadisch in handen. Meer dan de helft van de sprookjes is afkomstig uit Hessen en Westfalen, de andere komen uit andere delen van Duitsland, zelfs uit Oostenrijk, Zwitserland en Zevenburgen. Een belangrijk aantal sprookjes namen de Grimms over uit tijdschriften en letterkundige werken uit de Middeleeuwen.

33 Deze laatste zin heeft ze gewijzigd voor een lezing in Hengelo.

34 VDI-bibliotheek, G1 - B60

35 VDI-bibliotheek, A2 - G13

Twentse Taalbank

verkeer met de buren. Maar dit alles is niet eentonig, want er blijkt een rijkdom aan origineelen onder ons nederduitsche volk te bestaan, het beste bewijs misschien van de kracht, die er in leeft, dat zoovelen onder hen geheel zich zelf durven en kunnen zijn. Op de waarde van het behoud van eigen aard en de vrije ontwikkeling van de persoonlijkheid, wordt door Landois op geestige wijze de aandacht gevestigd in het voorwoord van "Frans Essink" waar hij zegt: Wat will Ji denn eegentlick mit Juen Frans Essink? - söll Ji wull altemaol fraogen.
Niet alleen bij de nederduitsche schrijvers die nog het dialect van den geboortegrond gebruiken, ook bij de nakomelingen van den Saksenstam, die de officieele landstaal schrijven, vindt men vaak hetzelfde menschenslag beschreven en dezelfde toestanden geteekend. Frensen leert ons Jörn Uhl, Lena Tarn, Wieten Klook en Heim Heiderieter kennen, die volmaakt in deze lijst passen. Ik voor mij vindt deze karakters krachtiger geteekend dan de meer steedsche personen van den schrijver, de uitverkoren heldin Lisbeth b.v., van wie de schrijver schijnt te gevoelen dat zij op overtuigende wijze moet bewijzen, dat ze niet "sip" is.
Ook Hermann Löns[36] schildert in zijn forst- en jachtverhalen echte kinderen van den nederduitschen stam. Zijn Jan Torf is een veenboer, die best bij ons op 't Aamsveen zou kunnen wonen. Zijn natuurbeschrijvingen leeren ons eigen omgeving kennen en genieten. Detlev von Liliencron geeft soms ook dergelijke typen, een zijner mooie gedichten heet Krisjoan Smeer. In een man met zulk een Twentsch klinkenden naam zullen wij toch dadelijk een stamgenoot begroeten, ook de aanhef en het slot geven een gelijken indruk. "Auf dem Tütvogelmoor, am Wollgrasmeer Arbeitet Peter, Hans, Christian Schmeer", zoo begint het gedicht en dan wordt beschreven hoe deze arme tobber, als zoovele zonen der "rothen erde" een voorgezicht heeft. Krisjoan's eenige zoon, de trots van zijn leven was een kermisganger en vechtersbaas, na een twist waarbij hij het mes trok vluchtte hij naar Amerika en was voor zijn vader verloren. Maar nu op dien heeten zomermiddag terwijl geen riethalm zich beweegt, maar boven de eindelooze vlakte de lucht trilt van de warmte ziet Krisjoan, die daar eenzaam staat door lucht en wolken een zonderlinge stoet naderen, van voren vogel, van achteren visch zijn de vreemde wezens die op hem toekomen, vliegtuigen zijn het, waaruit een koning, een schitterende held met een rijken hofstoet op hem toekomt. Allen buigen zich voor Krisjoan Schmeer en eeren in hem den stamvader van hun vorst. Plotseling verdwijnt alles, Krisjoan komt tot zijn alledaagsche omgeving terug en sjouwt op zijn hondekar de turven naar de stad. Minder dan ooit is hij dien dag bestand tegen de verlokkingen van de herberg en 's avonds ligt hij in diepen slaap in de goot. Tot zoo eindigt het gedicht. "Bis die Polizei ihm weckt und zur Rede stellt. Da hett hee dat unklookste Tüg vertellt".
Ook in Annette Droste Hülshoff, wel Duitschlandsch grootste dichteres genoemd, leert men een dochter van het Westfaalsche land kennen. In haar "heidebilder" zien wij door dichteroogen een natuur aan de Twentsche gelijk. Ook de volkoverleveringen en 't volksgeloof van Westfalen zoo na aan de onze verwant worden door Annette Droste Hülshoff vertolkt. In "Vorgeschichte" verhaalt zij van de bijzondere gave van het 2de gezicht, die hier en in de Westfaalsche volklore zoo'n groote rol speelt. Maar de Mundart van hare

36 Gesneuveld september 1914, zie M. Herbert, Hermann Löns zum Gedächtnisse, Westmünsterland, augustus 1916, VDI-bibliotheek D9 - W56

Twentse Taalbank

streek gebruikt zij bij dit alles niet.
Wij Twentenaren zijn stamgenooten van de zooeven genoemde dichters, allen zijn wij nakomelingen van den eens zoo machtigen en sterken stam der Saksers, die wel in een langen wreeden en harden strijd door Karel de Groote werd overwonnen, maar toch al stond hij daarna onder Frankische graven en koningen trouw en taai vasthield aan zijn eigenaardigheden, zeden en rechten. Al werd ook het Christendom toenmaals met geweld ingevoerd, maar niet van harte aangenomen, langzamerhand geloofsovertuiging, toch bewaarde het volk onbewust tot op onze dagen herinneringen aan zijn oude heidensche goden en instellingen, al zal men die moeilijk herkennen in de grillige verhalen over lang vereerde boomen, bronnen en steenen, in de griezelige spookverhalen van wilde ruiters en grijze veulens. Dat een volk zoo sterk gehecht aan zijn overtuigingen ook de taal der vaderen niet zou verloochenen spreekt wel van zelf en zoo vinden wij in het land der oude Saksen nog overal een of anderen vorm van het Nederduitsch, waarvan volgens de taalgeleerden de stammoeder het Oud Saksisch was. In die oud Saksische taal werd reeds duizend jaar geleden gedicht en gezongen. Uit de 9de eeuw bleef het Nederduitsche epos de Heliand bewaard, dat in stafrijm de geschiedenis van Christus verhaalt. Voor ons leken evenwel en ik ben zoo vrij het meerendeel der aanwezigen met mijzelf daaronder te rekenen is het onverstaanbaar. De taal is evenals de mensch een levend en veranderlijk ding. In die oude Saksers, als we ze plotseling voor oogen konden zien, zouden we waarschijnlijk ook geen voorouders vermoeden. Zonder hen zouden wij en onze taal er niet zijn, maar wat wij van hen erfden heeft zich vervormd en gewijzigd en met andere elementen vermengd.
In het Nederlandsch en Hoogduitsch werd in oude tijden meer voortgebracht, maar het gehalte der Nederduitsche dichtkunst was, dat blijkt uit hetgeen bewaard bleef, volgens het oordeel van deskundigen, niet minder. Veel zal er bovendien verloren zijn gegaan, want dat er heldenzangen en sagen onder het volk de rondte gedaan hebben, die wij niet meer of slechts in verbasterde overblijfsels kennen, staat wel vast.
Velen onzer zijn niet meer gewoon de landstaal zooals zij zich in den loop der eeuwen tot ons dialect ontwikkelde te spreken, zelfs niet allen verstaan ze meer en er zijn nog slechts weinigen, die ze in hun gedachten gebruiken. Door velen wordt zelfs ons dialect, ons "plat" zooals men 't ten onrechte noemt, miskent en geminacht, men ziet er een bedorven Hollands in, dat in den mond der lagere volksklasse is verbasterd en ontaard, maar dat is het toch geenszins, het is de vrucht van een eeuwenlange ontwikkeling der oude stamtaal. Eenmaal was ze hier algemeen, ook in de Middeleeuwen ontstonden gedichten en verhalen in het Nederduitsch, waarvan Reyneke Vos en Oelenspeegel voorbeelden zijn. In oude documenten in onze streek opgesteld komt ook telkens het Twentsch te voorschijn. Men vindt b.v. in "Ons Twenthe" van Mr. G.J. ter Kuile[37] geschriften opgenomen van Melchior Winhoff, die zich een geboren landzaat van Overijssel noemt, die zelf te Ootmarsum en wiens vader te Oldenzaal woonde. Zijn taal klinkt ons soms even huislijk in de ooren als ons eigen plat. In zijn Landrecht der Twente[38], te boek gesteld omstreeks 1550 leest men o.a. "Van den Richters".
Ook mondeling is er van het oude Twentsch nog wel wat bewaard, waaruit het dichterlijk

37 VDI-bibliotheek D7 - K95ot

38 in "Ons Twenthe", blz. 4

gemoed van het volk zelf spreekt, we bezitten immers nog een schat van oude rijmpjes, wiegeliedjes, spreuken, aftelsels, kinderspelletjes, brulftenneugerssprökke, enz. in de oude taal. We kennen ze allen nog, zooals:

1. Hensken Diedeldansken
2. Sunte Mertens Voggelken
3. Sap, sap piepe
4. Doar zat ne oel op span
5. Duumling har 'n varksken slacht,
   Vingerling har et noa hoes ebracht,
   Laankman har et slacht,
   Fikfat har der wostkes van maakt
   en dat kleine lutte peenksken har allens allens opegetten.

Soms is 't wel eens vermakelijk na te gaan hoe de kinderen zingende, wat ze niet begrijpen, die versjes verbasteren, b.v.:

1. Doar kwammen 2 kannunnekes an
2. Wee zit doar in den blauwen toren
3. Potheurneken, Potheurneken

Bijzonder groot is de rijkdom aan spreekwoorden en spreuken in ons plat. We vinden er zooals te verwachten was ook, die ontleend zijn aan 't dagelijks werk, het weven en spinnen en de overige vlasbewerkingen. Daaraan herinneren b.v.:

- Dat mo-j mi-j nig in 't zeumken sloan, of Hee hef 't in 't zeumken.
  Dat zeumken was een pot, gevuld met een soort pap, die de wever bij zich had staan om soms het garen mee te bestrijken. Vroor het zoo hard, dat het zeumken bevroren was, dat ging men klootschieten.

Verder kennen wij de uitdrukkingen:

- 't Is nen raren haspeldreedroad.
- 't Is scheering en inslag.
- Hee hef 't an de lengbände (draden van de schering opgebruiken).
- 't Is nen eigengereiden keerl.
- Hee speent der gin ziede bi-j.
- Dat zeent nachtbrakers.

De spreekwoorden geven, zooals dikwijls is opgemerkt een beeld van het leven en streven, van het lijden en volharden onzer voorvaders en van een schat van niet te verwoesten humor. Men vindt er praktische levenswijsheid en levenservaring. Enkele minder bekende wil ik hier even noemen, vaak worden ze met de woorden "zè de boer" op diens rekening gesteld.

- Gif God jongs, zè de boer.
- Bookweit is nig eer zeker as ze in de mage is, zè de boer, doo vol em de pannekoke in de asche.
- Met di-j za'k 't wa kloar kriegen, zè de boer en zag noa 'n hemmel, lötst dow 't règenen dan veur ik mest.
- Dee vuur dertig joar ridt mot noa dettig joar te voot goan.
- Bètter 'n deemeudig veuren as 'n hoofveerdig goan zeiden onze grootvaders als ze een os voor de tilbury spanden.
- Roadt mi-j goed, meer road 't mi-j nig of, zèi de broed.

Twentse Taalbank

- Hee hef 'n gewetten woor men met 'n voor heui in umdraeien kan, enz., enz.
Uit dit alles blijkt, dat ons volk van beeldspraak houdt en dichterlijk gevoel heeft. Tot hetzelfde gebied van volksdichting behooren sommige aardige namen voor planten en dieren: bouwmeester, kwikstert, levenheershemdeken, Sunte kuuksken, Kwekkemeie, Iesbrekkerken en de aardige vertolking van vogellied en klokkenklank. Voor den brand werd hier 's Zaterdagsavonds met de kleinste klok geluid, door deze maar zacht te laten aanslaan (teempen) en ieder verstond wat ze riep: Maan, maan, Zöndag, maan, maan. Zöndag[39].
Maar bij al de lof voor beeldspraak en volksdichting komt het mij toch voor, dat ons Twentsche volk met een ding oorspronkelijk slecht bedeeld was, n.l. met muzikaal gehoor en gevoel. Thans komt wel vooruitgang door zangvereenigingen en orkesten in de laatste jaren opgericht, maar vaak komt ook daar de drijfkracht van niet Twentenaren. 't Eenige instrument bijna, dat in vroeger jaren bespeeld werd was de handharmonica, maar vaak klonk ze zoo, dat ze voor de omwonenden de rust van den zomeravond bedierf. Gezongen, ofschoon niet mooi werd er wel op bruiloften, kermissen en ook achter 't weeftouw, zelden waren dit Twentsche versjes, 't meest hoorde men "Aan den oever van een snellen vliet" en het oude half Duitsche, half Hollandsche "Susanna sasz auf einen Stein".
Maar er waren toch enkele dialectversjes en die kennen we nog allen, één er van was zelfs een tijdlang het clublied van de Twentsche studenten in Leiden, n.l. het welbekende "Mien vader zè ees".
Er is of was in vroeger jaren een Twentsch liedje met een alleraardigste melodie, dat ik nog steeds vergeefs tracht op te sporen, het begon: 's moargens in den riep zoo koald, draafden hopsasa, vievla falderaldera reden dree ruterkes vuur mien duur.
Wat den ouden tijd betreft is het opmerkelijk, dat vanaf den hervormingstijd met den 80 jarigen en 30 jarigen oorlog er weinig meer in dialect schijnt geschreven te zijn, gedurende een langen tijd. Meer en meer krijgt het geheele land een officieele schrijftaal, die door alle ontwikkelden wordt gebruikt. Het laat zich ook wel verklaren, dat ons dialect langzamerhand in onbruik geraakte toen de Statenvertaling van den bijbel het geheele land door werd gelezen als dagelijksche lectuur en men hierin zulk een schoonklinkend Nederlands leerde kennen, dat tot voorbeeld kon strekken. In Duitschland zal het met Luthers bijbelvertaling wel evenzoo zijn gegaan. De staatslieden en kooplieden in de groote steden moesten ook de algemeene taal kennen en de geleerden gebruikten steeds nog gaarne het latijn. Daarbij waren op het platte land de schooltoestanden meestal nog zeer gebrekkig zoodat van hier niet veel te verwachten was. Hoe die toestanden waren, komt zeer duidelijk uit in een stukje van de hand van den Heer van Wijngaarden te Rijssen, die aldaar omtrent het midden der 19de eeuw hoofdonderwijzer was, zooals thans nog zijn zoon is en voor hem zijn vader was. Van toenmaals (omstreeks 1850) reeds hoogbejaarde menschen en uit het kerkelijk archief bracht hij vele gegevens samen, die hij tot een aardige schets verwerkte. Naar ik meen bestaat deze echter slechts in handschrift en is nooit uitgegeven[40].

---

39 Deze zin niet in de lezing in Hengelo.

40 W.J.C. van Wijngaarden, De lagere school en de schoolmeester der 17e eeuw in Twenthe, VDI - bibliotheek D7 - W97I en Oud Rijssen, VDI-bibliotheek D7 - W97. De genoemde schets is opgenomen in "Met n oalen Màester biej n Heard, VDI-bibliotheek G3 - W97, blz. 201 en uitgegeven in 1955.

Wij zien daarin, hoe de eerste Rijssensche schoolmeester, waarvan de documenten en herinneringen gewagen, een soldaat of krijgsknecht was, die onder de bevelen van den Heer van den Grimberg, een havezathe bij Rijssen, den oorlog had meegemaakt. Hij werd gewond en was daarna ongeschikt voor den dienst. Zijn overste nam hem naar den Grimberg mede en liet hem eenige jaren als koetsier op den bok zitten of als palfrenier op de staatsiekoets staan. Maar de Heer van den Grimberg had ook het schoolmeesterambt te begeven en bood dit op een goeden dag zijn koetsier aan, die waarschijnlijk wel eenigszins kon lezen en schrijven al werd daarna schijnbaar niet in 't bijzonder geinformeerd. Zijn beste aanbeveling scheen zijn kolosale stem te zijn, hij was tevens voorzanger en koster. Of die stem ook mooi en goed in den toon was, weet ik niet, maar wel dat zij zeer krachtig was, Zijn broer een boer die bij Rijssen woonde kon reeds vijf minuten van te voren zeggen: "Door koomp ons Jaan[41] an, ik heur em al zingen", voor welk laatste woord hij ook wel den minder welwillenden vorm "göllen" gebruikte. Of deze meester zijn leerlingen zooals verwacht werd in de kunst van het psalmzingen ver bracht, wordt niet vermeld maar wel dat hij hun overigens niet ten voorbeeld gesteld kon worden.
Na hem kwam er een meester van wie men de hoogste verwachtingen koesterde, hij was zeer geleerd en diepzinnig, maar na korten tijd bleek hij de goede Rijssenaren veel te geleerd, hij kon heksen en het naar eigen goeddunken laten regenen en onweeren. Zoo iemand moest zoo spoedig mogelijk weg uit de gemeente. Men gaf hem schitterende getuigschriften, ik meen naar het eiland Urk en raakte hem zoo kwijt. Voor zijn opvolger was het een groot feest, wanneer er in de gemeente iemand stierf, want dan moest de doode door de noabers verluidt worden, daarbij werd op snaps getracteerd en de schoolmeester-klokkenluider die er bij tegenwoordig was, had het drinken voor niets; de jongens hadden vacantie en als extra pretje geleiden ze 's avonds hun in kennelijken staat verkeerenden mentor naar huis.
Het zal niemand verwonderen, dat waar het onderwijs vaak zoo slecht was op het platte land geen goede dialectschrijvers werden aangetroffen en dat het weinige, dat bij gelegenheden in de plattelandstaal werd geschreven ook gewoonlijk in iederen zin plat en ruw was. Wie iets geleerd had en schrijven kon, schreef hoog Hollands, met het dialect zou hij zich geblameerd hebben.
Daarom ging die taal echter niet verloren als spreektaal, als "umgangssprache" bleef ze algemeen in alle standen in gebruik. De moedertaal bleef dus wel de liefde van het geheele volk behouden en heeft in den familiekring het innige dat den onderlingen band die aan den huislijken haard hecht nog versterkt.
Een 80 jaar geleden werd het dialect ook nog in de scholen gebruikt bij het les geven en opzeggen. Enkelen uwer herinneren zich misschien nog den ouden meester Weggelhorst, een zeer goed en bekwaam onderwijzer. Ik weet van mijn vader, die bij hem in de klas gezeten heeft, dat hij zijn lessen nooit anders dan in 't Enschedeesch gaf, maar wat hij onderwees zat er goed in bij de jongens en werd niet vergeten.
De dialectschrijvers, over wie ik met U spreken wil hebben in school en in huis, uitgezonderd enkele jongeren waarschijnlijk, ook nooit anders dan hun bepaalde landsdialect gesproken. In hun jeugd zullen zij er wel nooit over gedacht hebben, dat zij in hunne huiselijke en weing bekende taal eenmaal werken zouden schrijven, die voor hun landgenooten bronnen van

41 Volgens de geschriften van Van Wijngaarden heette de schoolmeester Klaas Ezeman.

Twentse Taalbank

groot genot zouden zijn.
Gedurende een paar eeuwen, was er, zooals gezegd is, in de platduitsche taal bijna geen boek uitgekomen. Lauremberg[42], een landgenoot van Fritz Reuter, was haast de eenige, die ze in een paar schertsgedichten gebruikte, maar hij kon met recht in 1652 zeggen: "De sprake in ganz Neddersaxenland Blift unverzücht und heft bestand." Zij bleek werkelijk bestand en een taai leven te hebben en eindelijk beleefde zij den dag waarop werkelijk schoone gedichten van groote waarde in hare oude klanken werden weergegeven. Dat was in 't jaar 1852 toen Klaus Groth[43] den bundel "Quickborn"[44] liet verschijnen.
Tot verwondering van het publiek en misschien niet minder van den dichter zelve oogste dit boek dadelijk grooten bijval, een latere beoordelaar zegt: Gelijk een schatgraver kwam hij (K.G.) en bracht uit den bodem die tot nog toe als woest en onvruchtbar, als plat in den slechten zin van 't woord gegolden had, steeds nieuwe en ongedachte schatten, edelgesteenten en goudkorrels aan het licht.
"Nu moest het Nederduitsche volk toch de ooren tot luisteren zetten, nu moest het toch den welluidenden zingenden, klinkenden toon opvangen, die in de platte spraak woont en in Quickborn wakker wordt." Ook bij Klaus Groth is het de liefde tot taal en volk, die hem tot schrijven drijft, maar bij de lezing gevoelt men dadelijk, dat hij een dichter een kunstenaar is. De taal wordt bij hem iets moois en teers en hij verstaat het vele verschillende onderwerpen te bezingen. Maar als bij de meeste dialect dichters spreekt ook bij hem de aanhankelijkheid aan land, volk en huisgezin het sterkst. Mooi komt dat uit in een gedichtje gewijd aan zijn broer Johan, "Min Jehann"[45]. Het woord "sot"[46], dat daarin voorkomt beteekend "put".

---

42 Lauremberg, Joh. Wilh., satiricus, geboren 26 februari 1590 in Rostock, werd aldaar in 1618 benoemd tot professor in de poësie en in 1623 tot professor in de mathematiek aan de ridderacademie in Sorö (op het Deense eiland Seeland), hij stierf aldaar op 28 februari 1658. Hij schreef satires in het platduits. (Zie Brockhaus Konversations-Lexikon, VDI-bibliotheek A2 - K73)

43 Klaus Groth, geboren 24 april 1819 in Heide in Dithmarschen, gelegen ten westen van Kiel in Sleeswijk - Holstein, nabij de Noordzee-kust. Hij werd in 1866 benoemd tot professor in de Duitse taal en literatuur in Kiel. Hij overleed te Kiel op 1 juni 1899.

44 K. Groth, Gesammelte Werke, VDI-bibliotheek G6 - G91g, Band 1 en 2, Quickborn = lebendige Quelle = levende bron. De hierna genoemde gedichten zijn overgenomen uit de uitgave van 1898. Niet alle genoemde gedichten, die misschien wel zijn voorgelezen, zijn opgenomen in de tekst; de verschillen met het Twents en met het Duits zijn vrij groot, zodat de juiste betekenis voor ons niet altijd duidelijk is. Over de uitspraak staat hier het volgende vermeld: Das œ (verschlungenes a mit e) ist ein Umlaut des tiefen a, also kaken Kœk, malen Mœl. Es is kein Mischlaut, sondern genau der französische Vokal in heure, malheure, im Hochdeutschen aber nicht vorhanden, außer in Namen wie Stör, Plön. Wer die erste Silbe in "Götter" lang singt oder spricht, trifft genau den Laut des œ. Das lange plattdeutsche a ist tieftonig, genau wie das englische, z.B. Water, engl. water. Es ist also kein hochdeutsches langes o, man hat genau Mohr von Mahr (Nachtmahr), Saat von Sot (Brunnen), ik drap von ik drop (traf), wa (wie) von wo (wo) zu unterscheiden. In veel gedichten komt de letter e met een cedille, _, voor maar over de uitspraak wordt niets gezegd.

45 in Quickborn, blz. 2

46 Dithmarscher plat

Even gevoelig maar weemoediger nog is "Min Port"[47].
Voor aanhankelijkheid en trouw, dat zien wij uit deze gedichten, kan het dialect de goede woorden wel vinden. Een ander genre is er echter waarvoor het niet deugt. De sentimenteele, dweepende maneschijnpoesie in K.G.'s tijd in Duitschland nog al zeer in de mode. Onze dichter drijft er den spot mee, in zijn vers "An de Maan"[48].
Van dezelfde huislijke gemoedelijke soort is het gedicht "En Breef"[49] dat meteen een prachtig recept geeft om gauw met correspondentie klaar te komen, door den brief te herhalen die men beantwoord, ik maak er wel eens gebruik van en anderen ook.
De brief gaat nog niet per officieele post maar wordt door de boodschaploopster of bodevrouw Klun-Antje bezorgt, zij kan meteen vertellen, wat mogelijk in de mededeelingen ontbreekt. Vóór het Schaddenspoor er was hadden wij hier ook wel zoo'n Klun-Antje, elken middag trokken een man en vrouw met een ezelwagentje naar Haaksbergen met brieven en boodschappen. Het bericht dat door deze Antje werd overgebracht luidde:[50]
Onder de gedichten van Klaus Groth die op muziek gezet zijn vind ik bijzonder aardig "Prinzessin"[51]. Hierin komt het woord "bur" voor in de beteekenis van bauer = vogelkooi en van bauer = boer.
Ook "Min Vaderland"[52] zal wel op muziek gezet zijn, het zingt van zelf al, dat hoort men aan 't eerste vers.
Weemoedig, alsof het gedicht werd in onzen tijd in den vreeslijken oorlog, klinkt "Verlarn"[53]

Sin Moder geit un jammert,
Sin Vader wischt de Thran'n,
Ik melk de Köh un s_g de Stuv,
Mi lat se stan un gan.

De Nawers[54] kamt te trösten
Un snackt en hartli Wort,
Un wenn se tröst, un wenn se weent,
Slik ik mi truri fort.

---

47 in Quickborn, blz 219, Port = poort (tuinpoort)

48 in Quickborn, blz 25

49 in Quickborn, blz. 7

50 Deze tekst ontbreekt.

51 in Quickborn, blz. 14

52 in Quickborn, blz 213

53 in Quickborn, blz. 262

54 buren

Des Abends inne Kamer
Bi depe düstre Nach,
Denn ween ik all de Laken natt,
Bet an den hellen Dag.

Se hebbt je noch en annern,
Se hebbt je noch en Sœn:
Ik heff je nix as bittre Thran'n,
Un mutt se heemli ween'n.

Un kamt sin Kameraden
Un seggt, wa brav he weer,
So mutt ik rut alleen nan Hof,
Un legg mi anne Eer[55].

Mi dünkt, ik hör dat Scheten,
Un wa de Kugeln fallt,
Mi dünkt, ik hör, he röppt, he röppt:
Min Anna, kumm man bald!

Van een verdriet dat wel zal terecht komen spreekt "He sä mi so v_l"[56]

He sä mi so v_l, un ik sä em keen Wort,
Un all wat ik sä, weer: Jehann, ik mutt fort!

He sä mi vun Lev[57] un vun Himmel un Eer,
He sä mi vun allens - ik weet ni mal mehr!

He sä mi so v_l, un ik sä em keen Wort,
Un all wat ik sä, weer: Jehann, ik mutt fort!

He heel mi de Hann', un he b_[58] mi so dull[59],
Ik schull em doch gut w_n[60], un ob ik ni wull?

---

55 op de aarde

56 in Quickborn, blz. 223

57 liefde

58 vroeg

59 zeer

60 lief hebben

Ik weer je ni bös, awer[61] sä doch keen Wort,
Un all wat ik sä, weer: Jehann, ik mutt fort!

Nu sitt ik un denk, un denk jümmer[62] deran,
Mi düch, ik muss segt hebbn: Wa geern, min Jehann!

Un doch, kumt dat wedder, so segg ik keen Wort,
Un hollt he mi, segg ik: Jehann, ik mutt fort!

Vroolijk en uitgelaten: "Jehann, nu spann"[63]

Jehann, nu spann de Schimmels an!
Nu fahrt wi na de Brut!
Un hebbt wi nix as brune P_r,
Jehann, so is't ok gut!

Un hebbt wi nix as swarte P_r,
Jehann, so is't ok recht!
Un bün ik nich uns Weerth sin Sœn[64],
So bün'k sin jüngste Knecht!

Un hebbt wi gar keen P_r un Wag',
So hebbt wi junge Been!
Un de so glückli is as ik,
Jehann, dat wüllt we sehn!

We hebben van Klaus Groth geen uitvoerige familiegeschiedenissen zoo als Fritz Reuter geeft, maar mooi schetsen in de groep "Familjenbiller". 't Beste daarvan lijkt mij hieruit "Dat Gewitter"[65]. Waarin Klaus Groth wel bijzonder geslaagd is, dat is het weergeven van volksverhalen uit zijn streek, zuiver volgens den geest en de opvattingen van de eenvoudige menschen, die ze vertellen, b.v. in "He wak"[66]. Mooi is ook de "Pukerstock"[67]. Zulk een

61 maar

62 immer

63 in Quickborn, blz. 226

64 de zoon van de heer des huizes

65 in Quickborn, blz. 146

66 in Quickborn, blz. 120

67 in Quickborn, blz. 124

Twentse Taalbank

pukerstock is uit een wilde rozenstruik gesneden en de plaats van iederen doorn is met een koperen spijker beslagen. Aan dezen bijzonderen stok waarvan Klaus Groth vertelt is de eigenschap verbonden, dat hij zijn eigenaar het tweede gezicht geeft, hem waarschuwt wanneer in den omtrek iemand zal sterven en de man moet dan mee of hij wil of niet, hij moet het huis zoeken waar het onheil dreigt en ziet daarna de begrafenis, zelfs moet hij boven over dien stoet heen gaan. Vreemde middeleeuwsche gedachten denkt men bij het lezen, maar 't is al haast een eeuw geleden dat Klaus Groth dit gedicht schreef[68] en in onze eigen goede stad leven nu nog menschen die de gave van het voorgezicht bezitten verbonden aan een ander voorwerp, dit zijn namelijk menschen, die met den helm geboren zijn en deze helm verschaft hun een blik in de toekomst. Niet altijd op zulke sombere zaken. De laatste waarschuwing, die mij door de gelukkige bezitster van zulk een helm bekend is, is dat hij zijn eigenaares aanried theewater op te zetten omdat er bezoek zou komen, ik ben het zelf geweest, die deze spookachtige thee gedronken heeft en .... ze is mij best bekomen. Bijna alle dialectschrijvers hebben als Klaus Groth een bijzondere liefde voor deze volksverhalen en trachten ze weer te geven, geen echter slaagde zoo goed als Klaus Groth. Vóór Fritz Reuter de dialectschrijver van het volksleven werd poogde hij ook in een hoogduitsch gedicht een dergelijk onderwerp te behandelen, maar slaagde niet. Zeldzamer dan de sage wordt een gebeurtenis, door de geschreven geschiedenis vermeld, door de dialectschrijvers bezongen. Maar ook hierin heeft Klaus Groth veel moois tot stand gebracht[69]. Zijn onderwerpen vond hij in de oude Dithmarschensche kronieken en de verzameling dezer gedichten noemt hij dan ook "Ut de oale Kroniek", een enkel moge als voorbeeld dienen: "De letzte Feide"[70], voorvallen in de nabijheid zijner geboortestad Heide.

De letzte Feide
(1559 Juni 20.)

Nich en Wort war hört, nich en Stimm, nich en Lut[71],
Se stunn as de Schap oppe Weid,
Se stunn' as de Rest vun en dalslan[72] Holt,
To Föten de Trümmer[73] vun Heid[74].

68 Meester Mulder uit Agelo vertelde haar ook dat een toekomstziener over een lijkstoet heen gaat.

69 Heinrich von Zütphen, in Quickborn, blz. 133. Heinrich Moller uit Zutphen in de Nederlanden, de eerste evangelische predikant in Dithmarschen, op 11 december 1524 bij Heide verbrand.

70 "De laatste strijd", in Quickborn, blz. 135

71 geluid

72 neergeslagen

73 overblijfselen

74 de stad Heide

So wit man seeg[75], de Besten ut Land,
Dar weern se fulln as dat Reeth[76]:
Nu stunn noch de Rest un sack oppe Knee-
Se sw_rt[77] nu en Herrn den Eed.

Dar klopp wul menni[78] Hart inne Bost[79],
Un dat Blot dat krop un steeg,
Doch de Ogen gungn mit Thran'n œwert Land,
Un de Mund weer stumm un sweeg.

Denn wit umh_r de Besten ut Land
In Fr_den un Strit vœrut,
De legen nu dot[80] oppet Feld[81] vun Heid
Un stumm ünner Asch un Schutt.

Nich en Lut war hört, as dat Haf[82] un de Floth,
Un de Prester leet se sw_rn,
Oppe Knee dar leeg dat Ditmarscher Volk
Un de Acht un veertig Herrn[83].

Noch schint de H_ben[84] der blau hendal

---

75 Zo ver men keek

76 riet

77 zweren

78 menig

79 borst

80 dood

81 slagveld

82 Waddenzee

83 die Achtundvierziger, de gekozen overheid van Dithmarschen

84 hemel

Twentse Taalbank

Un grön dat Holt un de Eer[85]:
De Ditmarschen fallt de Thran int Gras,
Un de Friheit seht se ni mehr!

PAUSE[86]

85aarde

86Voor het vervolg van de lezing zie hoofdstuk 6b

Twentse Taalbank

Hoofdstuk 6b
Dialect (tweede deel)

Voor mij blijft Fritz Reuter[87] steeds de eerste onder de dialectschrijvers. Meer nog dan bewondering heb ik voor hem een gevoel van dankbaarheid voor den goeden kijk die hij ons op het leven geeft en het genot, dat zijn boeken ons verschaffen. Voor hoevelen en hoe vaak in onze Nederduitsche streken heeft niet een avond lectuur in zijn boeken ziekte of zorgen doen vergeten.
Ik weet wel, dat men zeggen zal, dat kunst niet op deze wijze moet gewaardeerd worden en dat Fritz Reuter ons geen hooge kunst geeft. Ik wil dat wel aannemen, maar dat hij aan zijn stamverwanten geeft, wat zij noodig hebben en waarvoor ze hem dankbaar zijn is tallooze malen gebleken. Zijn boeken zijn een vrucht van het geboorteland en van zijn volkstam. Zóó groeit ook op onze Twentsche esschen de rogge, een gewas, dat hier past, dat wij noodig hebben, méér dan de vruchten van het zuiden, oranjes, bananen en druiven, voor onze streken is het het dagelijksch brood. Al komen nu naar onze akkers niet van heinde en ver de vreemdelingen zooals ze naar Italië en Zwitserland stroomen om de weelderige, woeste of romantische natuur te genieten, daarom zien wij, inheemschen toch niet met minder genoegen naar onze groene roggelanden, zooals ze in winter en voorjaar frisch en kleurig zich uitstrekken ver in 't rond te overzien, of zooals straks in den Pinkstertijd de bloeiende rogge vroolijk er over zal golven en wuiven en eindelijk met St. Joapik die akkers het tooneel zullen worden van het bedrijvig werk der maaiers en bindsters. Zóó zijn Fritz Reuters boeken passend voor het land en het volk waarvoor ze geschreven zijn en geven trouw den aard van beide weer. Maar hij is niet zoo van zelf er toe gekomen dit alles af te beelden; eerst laat heeft hij zijn schrijvers talent en den bijzonderen aard daarvan ontdekt. In hem leefde in zijn jeugd de drang om iets voort te brengen, als kunstenaar uiting te geven aan wat in hem omging, maar hij hoopte dit als schilder te kunnen doen. Een zeer bijzonderen, droevigen en moeilijken levensloop was noodig om hem tot den platduitschen schrijver te maken van wiens werken zoovelen innig genieten. Door dien levensloop wordt hij ons in niet mindere mate sympathiek als door zijn boeken. Treffend is dat hij ondanks en zelfs door zijn vreeslijk lot tot deze hoogte is gestegen. Hoe anders zou in de meeste gevallen de richting der ontwikkeling zijn bij begaafde jonge kunstenaars van onzen tijd onder dergelijke omstandigheden. Wanneer wij ons thans zulk een geval voorstellen, een begaafde jongen, die zijn moeder van wie hij veel houdt niet anders dan zwaar ziek heeft gekend en jong heeft verloren, die door zijn vader niet begrepen wordt omdat hij zoo anders van aard en gemoedsgesteldheid is. Die vader laat hem in de rechten studeeren, ofschoon de zoon daarvoor niets voelt. Schilderen en landbouwbedrijf waarvoor hij lust en aanleg heeft worden hem verboden. Op de hooge school vat hij op 22-jarigen leeftijd met zijn vrienden een brandende geestdrift op voor de staatkundige denkbeelden van den nieuwen tijd, voor vrijere staatsinstellingen en de vereeniging van de versnipperde, machtelooze kleine staten. De voor 't meerendeel zeer onschuldige jongelui worden gevaarlijk geacht, gevangen genomen en Fritz Reuter wordt achtereenvolgens in vreeselijke, ongezonde en donkere vestingen opgesloten. Terwijl vele anderen gratie of onbeduidende straffen krijgen, wordt Fritz Reuter, die eerst ter dood veroordeeld was, tot levenslange vestingstraf veroordeeld, en als

87 Geboren 7 november 1810 in Stavenhagen (Mecklenburg-Schwerin), overleden 12 juni 1874 in Eisenach.

Twentse Taalbank

de andere veroordeelden reeds lang op vrije voeten zijn, blijft hij door ongelukkig samenloopende omstandigheden, door haatdragendheid en onverschilligheid van hooger hand zeven lange jaren zonder hoop opgesloten, zonder middel om eenige studie te ondernemen zonder kans eenig vak of ambt te leeren, dat hem later een bestaan kan verschaffen. In den kouden winter wordt hij herhaaldelijk van de eene vesting naar de andere gebracht onder allerlei nood en ontberingen en zoo groot is zijn verlangen naar menschenleven en menschenlot, dat hem op zulke moeilijke tochten zelfs het zien van een lijkwagen als afwisseling genot verschaft.
Eindelijk komt hij vrij, maar dan is hij ongeneeslijk ziek tengevolge van ontbering en slechte voeding, deze zenuwkwaal kan hij nooit geheel te boven komen en door velen, zelfs door zijn eigen vader wordt hem dit verweten, hoewel overtuigend gebleken is, dat het niet in zijn macht stond iets daartegen te doen. Bovendien heeft hij in de donkere gevangenissen veel aan de oogen geleden en gedeeltelijk zijn gezichtsvermogen verloren. Zou niet in onzen tijd wanneer zulk een arme bevrijde nog moed tot schrijven vond het doorloopende thema daarvan zijn waanzin, degeneratie, zelfmoord en aanklachten tegen de menschen en de maatschappij. Hoe anders bij Fritz Reuter, wanneer hij na langen moeilijken strijd eindelijk zijn eigen schrijverstalent en het bijzondere genre daarvan ontdekt heeft schrijft hij boeken, die hoop, moed en opgewektheid geven. De menschen die hij ons afbeeld, zooals ze in zijn ziel leven worden onze vrienden. Vooral de eenvoudigste staan ons het naast, Braesig, Hawermann, Fru Pastern, Fru Nüßler, Moses, 't is of wij ze allen zelf gekend hebben. Beter is de beschrijving van deze geslaagd dan van de personen uit adelijke of hooge militaire kringen, die hij teekent, ook is er meer leven en natuurlijkheid in de goede en eenvoudige menschen zijner werken, dan in de weinige slechte en verachtlijke, die hij ons als tegenhangers afbeeldt. En deze eenvoudige menschen hebben de eigenschappen, die de groote zooveel anders geaarde Goethe in het gedicht das Göttliche van den mensch eischt met de woorden: Edel sei der Mensch, hilfreich und gut. Zij doen en denken geen kwaad, helpen hunne naasten zonder omslag of lang overleg, hopen en vertrouwen op het goede en zijn geen boekenhelden maar alledaagsche, natuurlijke, gewone en toch weer zoo origineele menschen en zeker verwant aan den aard van hun schrijver.
Mij komt het voor of ik ze al mijn leven heb gekend. Toch herinner ik mij den mooien zomeravond toen ik als kind voor 't eerst van Fritz Reuter hoorde spreken. 't Was onder het naar huis keeren van een wandeling op den Haaksberger weg vlak bij de stad, waar men nu niet anders dan dichtbevolkte straten ziet. 't Was toen nog het oude Enschede, een klein stil provinciestadje, waarin Fritz Reuters helden zich dadelijk thuis gevoeld zouden hebben. Over de groote bloeiende stadsmaten zag men de groene boomen van 't Volkspark, waar het oude gebouw "de zaal", vriendelijk kwam doorschemeren en verder weg de golvende roggevelden bij Janninksbleek; aan de andere zijde de lange spoordijk waarboven de eikenkruinen van 't Schuttersveld vroolijk heen en weer wuifden. Ik was toen nog een niet zeer ijverig leerling in een der laagste klassen van Van Braams school. Wat ik hoorde vertellen had dadelijk mijn grootste belangstelling. 't Was over Fritz Reuters Hanne Nüte[88], die mooie vogel en menschengeschiedenis, waarin de dieren meespreken en meehandelen. In mijn onnoozelheid meende ik toen, dat dit letterlijke waarheid was en Fritz Reuter een mensch was met de benijdenswaardige gave de dierenspraak te kunnen verstaan. Dat

88 Sämtliche Werke, Deel 7, blz. 1 t/m 196, VDI-bibliotheek G6 - R40

Twentse Taalbank

moest wel een groot mensch zijn en ik voelde dadelijk voor hem de meeste vereering. Al begreep ik later dat ik mij had vergist, toch voelde ik mij nooit teleurgesteld. In den daarop volgenden winter werd 's avonds in onzen familiekring voorgelezen uit Fritz Reuters Franzosentied[89]. Dat waren genotrijke avonden, telkens kwamen wij onder den indruk van al het goede en hartlijke, het dappere en ondernemende van de personen uit het boek: Fiken en Hinrich, de oal Herr Ampsthauptmann, Mamsel Westfalen, de Urkenmaker en Möller Voss allen leefden ze voor ons en soms rolden wij kinderen van lachen haast onder de tafel. En als we 't hartlijkst lachten klonk uit de keuken een even vroolijke echo want het keukenmeisje had de deur open gezet om mede te kunnen luisteren en zoo was er den volgenden dag niemand in huis die niet kon napraten en na genieten van het gehoorde.
Zoo geloof ik moeten Fritz Reuters boeken gelezen worden, men begint er niet te vroeg mee, want geen kind of het kan er voordeel uit trekken en de menschen die beschreven worden, worden ons als vrienden voor het heele leven. Als echt Twentenaar heb ik in den vreemde wel eens aan heimwee geleden, maar als ik op een stillen avond mij bezig hield met Braesig, Fru Nüßler, Hawermann, Triddelfitz, Moses en alle anderen[90], dan was het of ik maar op hoefde te kijken en hen naar de overzij de tafel toe te knikken, met een Twentsche uitdrukking zeggende: "Oons kènt oons", d.i. wij begrijpen elkaar en voelen ons met elkaar thuis.
Ik geloof niet dat er veel schrijvers zijn wier helden ons in die mate tot vrienden en bekenden worden, ook bij Dickens kan men hetzelfde gevoel hebben, Fritz Reuter voelde voor dien schrijver groote vereering, hunne opvattingen over menschen en leven zijn waarschijnlijk zeer verwant.
Ik wil het echter niet wagen U hedenavond iets van Fritz Reuter te laten hooren, want zijn werk komt volgens mijn meening in korte uittreksels niet tot zijn recht. Zelf heb ik op Reuteravonden wel hartlijk gelachen en veel genoten bij voordrachten uit zijn boeken, maar voor hem, die de werken niet zelf heeft gelezen, ontstaat vaak een indruk alsof Fritz Reuter en zijn meest geslaagde figuur Onkel Braesig slechts grappenmakers zijn en daarmede doet men beide zeer veel te kort. Ik wil U daarom aanraden deze boeken nog eens van A tot Z te lezen, het is voor een Twentenaar steeds weer een genot. Hier willen we nu liever tot andere schrijvers en dichters overgaan.
Ferdinand Zumbroock is wat woonplaats betreft een nadere buur van ons, in 1816 werd hij in Munster geboren en overleed er 1890, een echt Munstersche paalburger dus, een genoeglijk tevreden ook wel eens ondeugend spottend man. Tot de eigenlijke dichters is hij echter nauwelijks te rekenen, maar hij hoort tot hen, die het eerst in het Munstersch stadsdialect schreven en geeft dit bijzonder trouw en aardig weer, ook oude gebruiken en toestanden beschrijft hij ons levendig, zoodat wij voor kennis van taal en volk veel aan hem hebben, bovendien kan hij ons nog hartlijk doen lachen.
Wat oude gebruiken betreft, beschrijft hij ons wat wij een "Richtemoal" zouden noemen, hoewel wij thans het woord nog wel, maar minder goed het feest dat er mee aangeduid wordt, kennen. Wanneer op een nieuw gebouw het dak was opgericht, dan werd het Richtemoal gehouden, dan moest de bouwheer het werkvolk tracteeren. De oudste

89 VDI-bibliotheek G3 - R40u en G5 - R40a

90 Fritz Reuter, Ut mine Stromtid, Sämtliche Werke, deel 5, VDI - bibliotheek G6 - R40

Twentse Taalbank

timmerman klom tot boven bij den Meiboom of de vlag, die bij deze gelegenheid het gebouw versierde en sprak van die verheven plaats zijn vers uit, dat evenals de brulftenneugerssprökke[91], die we nog kennen, vrij vaste vormen en woorden had, waar voor ieder bijzonder geval bepaalde namen of toespelingen ingevoegd werden. Zumbroocks "Timmermanns - Spruch"[92] zegt:

Richtet was dat Hus,
Un up den Giewel grön un krus
Satt en Struk, en Dook deran;
Dao kleihd'[93] de öllste Timmermann
Up den Giewel äs ne Katte
Un küerde[94] boll[95] von düt und datte:
"Met Gott den Häern sin wi so wied,
Un Gott de Häer höd'[96] alle Tied
Vöär Ungemack den Bau,
Den Bauhäer un de Frau.
Geiwe[97] is dat Fundament,
Risk[98] steiht dat Hus nu up en End,
Un wenn't de Wind auk stur ümweiht,
Wenn't riägnt un sniet 'ne Kleinigkeit,
Daoran is alle nicks geliägen.
Et kann et alle gued verdriägen.
Wi alle häfft met Lust un Fliet
All baut fröh in de Morgentied.
De Keller is recht deip un graut,
En Fatt full Wien litt dao kien Naut,
Un wat man süs döär'n Halse spöllt,
Ick weet, dat't sick dao prächtig höllt.
De Küeke, daorin de Kamin,

91 Zie ook Lehrer Bügener, Ahaus, Hochzeitsgebräuche in Epe, Münsterland, nov. 1919, VDI-bibliotheek D9 - W56, blz. 380 - 386

92 Zie voor dit en de volgende gedichten Zumbroock - Büchlein, VDI-bibliotheek G6 - Z40

93 klimt

94 praatte

95 weldra

96 behoede

97 Sterk

98 Rechtop

De kann auk gar nich biäter sien,
De Koakerien, besonders Braoden,
Söll't dao wull ganz gued geraoden,
De Braodgeruch stigg risk heran,
Dat man't in'n Hiemel ruken kann.
Un soviel Kammern, soviel stoaven
Sind der unnen un der boawen,
Dat hier Frau un Mann,
Met ne Dutzend Kinner wuehnen kann.
Dat Dack wärd auk ganz up et best;
So hauge wärd't, dat wiß sien Nest
De Stoark der gärn up mäck,
De aolle Kinnergeck.
Wat ussen Mester nu angeiht,
So wull'ck, dat Gott en lang' us leit.
He mäck den Bau erst up't Papier
Un dann hanteert he met us hier;
Un alle, de der flietig sind,
Dao sorgt he för, es för sien Kind!
Män[99] well der süpp viel Brandewien,
De draff[100] bi em nich lange sien.
Un datt's en Dink, dat sick versteiht,
Ick drink män mankst ne Kleinigkeit,
Süs söll mi't nett hier boawen gaohn,
Ick söll hier wull nich lange staohn,
Koppüöwer, koppunner
Quaim ick von baowen herunner!
Jä! - un gaoh ju't gued! - is Smuserie!
Un dao sin'ck doch so gärn met bi.
Ick niehm min Glas nu an den Mund
Un drink et ut bes up den Grund:
Den Bauhäer un de Frau,
All siägne Gott de Häer,
Un daomet kähr'
Ick min Gläsken rund üm rund
Un smiet et nao den Grund."

Zumbroock heeft ook voor Westfalen, hoewel minder dichterlijk dan Klaus Groth voor Dithmarschen, de overleveringen tot onderwerp gekozen. In "Grienken Smid" vinden wij een van de honderden verhalen, waarin een overmoedige bruiloftgast door een Hun, wit wijf, of in dit geval door den spookachtigen smid uit de Baumbergen (hij was een reus, dus

99 Maar

100 mag

Twentse Taalbank

ook wat men hier onder een Hun verstaat) wordt vervolgd. Enkele verzen van dit gedicht volgen hier[101].

Wat Grienken mok, bleef immer nie,
Recht duerhaft waorn de Saken,
En Braodspitt hadd he auk es makt,
Dat konn nüms biäter maken.
Woa Hochtied was, was auk dat Spitt,
Dat lennden se van Grienken Smid.

Fört Lehnen von dat Spitt kreeg dann
De Smid en düftgen Braoden,
Un em dao ümme helpen, dat
Waor nüms doch antoraoden;
Dao quamm en Schult es schön met an,
Will seihn, off ick't vertellen kan.

Bi Schulte D... es Hochtied was,
Dao wuard unnüsel[102] friäten,
Un Grienken sienen Braoden, o!
Dao was ganz up vergiäten;
't was alle up, wu fonk man't an
Met Grienken Smid, den grauten Mann?

"Ao!" sagg de Piärdeknecht: "dat 's nix,
Ick will dao foarts hen rieden,
Den Braoden krigg he nich, un 't Spitt
Smiet ick em to von wieden!"
Dat beste Piärd besteeg he dann
Un reed gau up de Smiede an.

Veel dichterlijker is Zumbroocks "Sloapleedken". Aardig en recht in den volkstoon is "De Moder to de Dochter".
Een in het Munsterland zeer geeerd dialectschrijver is een stadgenoot van Zumbroock uit weinig lateren tijd, Hermann Landois, prof. in de Zoologie, ook met boeken over dit, zijn eigenlijke vak maakte hij naam, bekend is een werk van hem over de stemmen der dieren[103]. Hij was een in Munster algemeen bekend man met veel zin voor humor. Voor ongeveer 25 jaar geleden was hij het die de bekende Munstersche vastenavondspelen op touw zette en die voor een groot deel ook zelf schreef. Vele Twentenaren hebben ze meegemaakt. 't Waren avonden waarop veel en hartlijk werd gelachen, er heerschte een echt duitsche

101 Cato Elderink geeft niet aan welke verzen.

102 zeer veel

103 H. Landois, Thierstimmen, VDI-bibliotheek V - L18

Twentse Taalbank

"Gemuthlichkeit" en Landois was de ziel van dit alles; 't ging er zeer eenvoudig toe, men zat op harde banken aan lange tafels, die met bierglazen zwaar beladen waren, en allen waren in de wolken n.l. in blauwe wolken van tabaksrook, maar de stemming was er zóó, dat wie nog van bier nog van tabak meegenoot, deze dingen toch als elementen van gezelligheid meevoelde. Velen die ze meemaakten, deze avonden, beschrijven ze nog met ingenomenheid, helaas ken ik ze slechts van hooren zeggen.
Prof. Landois boek "Frans Essink, sien Liäwen un Driewen äs aolt Mönstersk Kind"[104] maakte bij de verschijning dadelijk grooten opgang, in weinigen tijd werd het 5 maal herdrukt. Voor in het boek dat in mijn bezit is vindt ik verscheiden zeer gunstige beoordeelingen en warme aanbevelingen van bekende schrijvers als Robert Hamerling, Klaus Groth, Felix Dahn, Gustav Freytag en anderen. In een dezer beoordeelingen wordt Landois zelfs "der Fritz Reuter des Westfälischen Münsterlandes" genoemd. Maar dit is den schrijver toch zelf te sterk, hij zegt: "Gradezu beschämend ist es, daß Karl Braun mich sogar "den Fritz Reuter des Westfälischen Münsterlandes" nennt und in die Reihe der "wirklichen Dichter" versetzt. "Nu slao doch kien Mensk siene Kinder daud, man weet nich wat der noch ut wären kann!"[105].
Gaarne neem ik aan, dat de zooeven genoemde schrijvers juist oordeelen en het boek voortreffelijke eigenschappen bezit, die mij ontgaan, maar ik voor mij kan het lang niet op de hoogte stellen, waarop het door die beoordeelingen wordt geplaatst, daarvoor vind ik het te weinig uitgewerkt, te weinig samenhangend en te eentonig en soms te plat in den letterlijken zin van het woord, het heeft volgens mijn smaak te veel van de grove grappigheid van den ouden Oelenspeegel.
Ieder hoofdstuk geeft een verhaal op zich zelf, zoo zelfs dat men tusschen 1810 en 1875 heen en weer springt zonder dat de personen veel ouder of jonger worden. Maar veel genot is er toch uit dit boek te halen, door de komische toestanden die het beschrijft, maar in de eerste plaats door de levendige wedergave van oude zeden, gebruiken en toestanden en vooral van de oude taal. Dat echte oud Monsterske plat vond ook bij taalkundigen groote waardeering, het boek wordt daarom vaak als voorbeeld genoemd. De schrijver zegt in het voorwoord tot het tweede deel "Frans Essink nao sienen Daud", dat dit werk een kleinen en kleinzieligen burger, "ein Philister vom echten Schrot und Korn" noemt hij hem, wil schilderen, zooals ze naar hij beweert toen nog bij dozijnen in zijn vaderstad rondliepen, maar het hoofddoel van zijn werk noemt hij het bewaren van den nog bestaanden schat der Westfaalsch Munstersche taal, die hem zoo lief is. Het boek is met bijtende satire geschreven en hekelt het bekrompene en kleinzielige; maar ook politieke en kerklijke partijen en zelfs dagbladen die tijdelijk of plaatselijk belang hadden, en ons daarom niet sterk meer interesseeren kunnen, krijgen een veeg uit de pan mee. Het boek geeft evenwel levendige beschrijvingen van thans vergane toestanden, waarvan ik U een en ander wil voorlezen. Mocht het U wat overdreven schijnen dat een waard zijn gasten zoo lomp zou behandeld hebben als hier wordt geteekend, dan verzoek ik U er aan te denken dat de geeerde clientele omstreeks 1800 nog niet zoo om gewaardeerde orders werd nageloopen. Iedere tijd heeft zijn eigen vormen en dergelijke opvattingen zijn bij ons nog niet lang verdwenen, ik herinner mij nog wel, dat ik als kind eens moest gaan vragen om een

104 VDI-bibliotheek G6 - L18fe

105 in Vorwort zur fünften Auflage

schilderijlijst die al 14 dagen klaar had moeten zijn en op mijn vraag of ze klaar was ten antwoord kreeg: Kloar, owe lieste kloar, kas di-j begriepen, meens wisse, dar ik niks aanders te doon hebbe as owe liesten kloar maken. Op deze wijze gaat in Frans Essink de waard met zijn gasten om.
In 't eerste hoofdstuk van Frans Essink wordt verteld, hoe de moeder van den held plotseling is gestorven: In de letzte Tied waor se wull en lück luurig west, süss konn man ehr nich viel anmiärken. Josep waor et aower upfallen, dat siene Frau den Kaffee manksen staohn leit; in ehre besten Jaohre drunk se doch Muorgens fröh, bi't Teihnührken, Noamdags un Aowends jidesmaol so tiegen teihn Köppkes.
Frans Essinks vader Josep is een man voor wie het de grootste ramp is uit zijn gewonen doen te komen en als de klok 's middags 5 uur[106] slaat dan moet hij naar "den Hals" het Oaltbeerhoes, waar hij stamgast is, evengoed als op iederen anderen dag: T' schlog de Klocke jüst siewen Uhr; un dao wurde't Tied füör Josep, in't Wärthshuus te goahn. Et passede sik wull nich recht, up en Stiärwedag von siene Frau, män he hadde so 'nen verwehrten Kopp, he wull es up "andere Gedanken" kuemmen. Wenn em auk nog wat Leigeres passeert wäör, wenn et Backsteene riägnet hädde, ik gleiwe, em hädden kiene teihn Spann Piärde in Huuse haolen.
In een later hoofdstuk wordt een klein boerenhutje in de heide beschreven, als twee droppels water gelijkende op een kottershutje, dat vroeger in de Broekheurne stond en waarvan mij vaak werd verteld. Ik wil U daarom deze beschrijving nog even voorlezen. Onze Twentsche hutbewoner Laurens was echter in die primitieve omgeving een wijsgeer, bij hem was er in al dien eenvoud poesie. Met zijn eenige huisgenoot, de koe ging hij om als met een goed kameraad en hield lange gesprekken met haar, in den veldplas waaruit hij zijn drinkwater haalde hield hij stiekkelvischkes, die 't water voor hem helder moesten houden. Zijn huis was van dezelfde constructie als het stulpje, dat wij uit de volgende beschrijving leeren kennen.

Essinks Mucke[107]
Midden in de Topphaide lagg en klein Hüüsken. Tüsken de Pöste, ruh in en eene timmert, waoren de Wände ut Holtsprickels tesame flochten un met Lehm beschmiärt. An en Schuorsteen wass nich te denken, de Qualm un Rauk moss ut de Düöre heruttrecken; Winterdag gonk he ut de büöwerste kaputte Rute von't Fenster. Un wat ne iärmlike Inrichtunk! En aollen isernen Kiettel, en paar höltene Näppe, en Emmer met en hölten Sleif en un paar Lieppels waoren't ganze Gereih. Nich es en Pütt wass bi't Huus, un se mossen et Water ut de neigste Kuhle halen, wao de Pedden un Füöske Hochtied fieert.

Voor wij tot de dialectschrijvers van onzen tijd naderen, wil ik U nog even iets doen hooren van 2 Twentsche dichters uit vroegeren tijd, de naam van den eerste zou ons zeker niet verraden, dat hij Twentenaar was, indien wij dit niet wisten. Hij is de Markies (G.A.C.W.) de Thouars, Page aan het hof van Koning Willem I[108].
En thans van de zoo bekend in onze ooren klinkende namen nog even een gedicht van een

106 In het boek staat 7 uur, zie de originele tekst hierna.

107 H. Landois, Frans Essink, hoofdstuk Essinks Mucke, deel 1, blz. 42, zie VDI-bibliotheek G6 - L18fe

stadgenoot, hier in 1805 geboren, Jacob ter Meulen. Geschiedkundig juist zijn de feiten die de dichter meldt niet[109].
Thans zijn wij genaderd tot de dialectschrijvers van onzen tijd, maar er zijn er te vele om ze alle te noemen, want men moet niet meenen, dat thans niet meer in onze taal geschreven wordt.
Eigenaardig is juist, dat in eeuwen, waarin ieder het dialect sprak er soms bijna niets in gedrukt werd en dat thans nu de oude taal uit 't dagelijks leven schijnt te zullen verdwijnen, velen haar nog eens in geschrift trachten vast te leggen.
Men schijnt toch te gevoelen, dat iets goeds en eerwaardigs aan 't uitsterven is, dat niet spoorloos mag worden weggevaagd.
Voor Twenthe willen we dan in de eerste plaats de bundel gedichten van Berghege[110] noemen. Zooals aan 't begin van het boekje wordt opgemerkt heeft iedere Twentsche plaats nog een eigen taaltje en verschilt zijn Haaksberger tongval nog eenigszins van ons Enschedeesch en neigt iets naar 't Geldersch. Het Haaksbergsch klinkt ons in deze gedichtjes zeer welluidend in de ooren. Zij zullen U allen bekend zijn. Ik kies er dus slechts een uit, dat mij het liefste is n.l. "De watermölle biej Hoksebarge":

Nog heurt mien oor dat stöarig zoezen,
Nog zut mien ooge 't draeiend rad,
Woar 't wit van schoem kwamp oaver broezen,
Het röstloos water, 't frisse nat.

In 't dreuge welzand ston alleene
Nen weependoorn, in vollen bleui,
Doar zat ik gaern' met bloote beene
As kind, in 't heete zunn' gegleui.

Het worden miej zoo vrömd en wonder
As ik doar noa dee mölle keek,
Woar 't water, met zo'n wild gedonder,
Deur de donkre stöwwe streek.

't Was of dee greun-gel-grieze steene
Van lang vervloagen tied wat zèèn,
Was 't bliedschop mangs, was 't will' alleene,
Of troanen, woar z' an denken dèèn?

---

108 Zie zijn gedicht Brèèf van Swooflings Hinke oet Amsterdam an zien volk in De Lutte bij Oldenzaal in Mr. G.J. ter Kuile, Ons Twenthe, blz. 118, VDI-bibliotheek D7 - K95ot

109 Zie zijn gedicht Prins Maurits' tocht door Twenthe in 1597 in Mr. G.J. ter Kuile, Ons Twenthe, blz. 64, VDI-bibliotheek D7 - K95ot. Het gedeelte over Jacob ter Meulen niet in de lezing in Hengelo.

110 H. Berghege, Uit het land van den Tubant, VDI-bibliotheek, G4 - B46

Twentse Taalbank

O as ik dan dat water heurden
Dat brullend deur de stöwwe sprong
En as in doezend fladden scheurden,
Dan kreeg ik angst. Maer wietter drong
't Zich kalm weer, net as of 't wol vriejen
Met al de bleumkes langs den wal,
Ten kanten op, met röstig vliejen,
'k Vertrouwen 't miej dan nummedal.

En doezend half gezeene dinge,
Vertelsels nooit neet oet verteld,
Een lokkend en vrömd gezinge,
... 't Was miej as in een spreukskeswelt!

Na dit Twentsche dialect wil ik U nog even iets uit de Geldersche Graafschap laten hooren, eerst van H. Odink[111], die in Eibergen woont.
Weinig verder van ons verwijderd woont bij Winterswijk een andere dialectschrijver, Meinen, in wiens boek "Eenvoudige Menschen"[112] wij de Geldersche taal, niet belangrijk van het Twentsch verschillend, leeren kennen. Uit een dezer gevoelige schetsen wil ik U een klein gedeelte voorlezen[113].
Van de vele dialectschrijvers van onzen tijd wil ik U slechts enkele in herinnering brengen, Vloedbelt in Almelo met vertalingen van Wibbelt[114], maar ook eigen werk, in echte typisch Twentsche Taal in bladen als Woninggids voor Twente.
Thans willen we ons eens weer "achter 'n poal" begeven en een Hamburgs dichter hooren, een waar dichter evenals Klaus Groth en opvallend is, dat zijn dialect en ons Twentsch zooveel overeenkomst hebben, Herman Boßdorf[115].
Wanneer dat wat we lief hebben door tegenspoed of zelfs met ondergang bedreigd wordt, voelen wij 't levendigst zijn waarde.
De rampen van den wereldoorlog hebben in Duitschland de liefde tot den geboortegrond nog versterkt ook tot den engeren geboortegrond en zijn tongval.
Overal komen vereenigingen van Heimathschutz tot stand, die tijdschriften uitgeven voor een deel in dialect geschreven. Vóór den oorlog had het Munsterland reeds goede dialectschrijvers en deze zijn nu de bezielende kracht dier vereenigingen en uitgaven. Ook in de scholen tracht men thans het dialect weer tot zijn recht te doen komen en de overheid

111 Niet aangegeven welke tekst.

112 VDI-bibliotheek, G4 - M43

113 Niet aangegeven welk gedeelte.

114 VDI-bibliotheek, G4 - W60i, G4 - W60n, G4 - W60v en G4 - W60w

115 Herman Boßdorf, geboren Wiesenberg (Kr. Belzig) 29 oktober 1877, overleden Hamburg 24 september 1921. In de aantekeningen is niet aangegeven welke gedichten ten gehore zijn gebracht.

Twentse Taalbank

werkt daartoe mee.
De twee Munsterlandsche schrijvers die men in deze beweging het vaakst genoemd vindt zijn Karl Wagenfeld en Augustin Wibbelt, hun taal is dezelfde maar hunne werken zijn van zeer verschillenden aard.
De eerste, Karl Wagenfeld, is volksschullehrer. In het tijdschrift Westmünsterland (later Münsterland) welks uitgave thans helaas, daar zij te kostbaar was voor het verarmde volk, gestaakt is, vindt men van hem enkele kleine gedichtjes, bijna alle geschreven onder den indruk van het groote wereldgebeuren, b.v. "Niejaohr"[116]:

"Dat aolle Jaohr is daud, is daud!" -
Hör si de Klocken klagen? -
"'t was raud von Blot, 't was bleek van Naut,
't hät grülick' Wunnen slagen."

Wat batt[117] dat Klagen, Daudensang? -
Verluoren is Verluoren! - -
Nu wärd bi Daudenklockenklang
En nie Jaohr us gebuoren.

O junge Jaohr, häß du 't Gesicht
Vull Schrumpeln un vull faolen!
Dräggst grisen Sack, äs Bligewicht
So swaor - is kuum to haollen! -

Dräggst garnix äs den Suorgensack?
Kin Blättken Grön, kin Blaihen? -
Brengst, niee Jaohr, bloß Ungemack?
Kin Siägen un kin Freien?

O Härguod, pack dat niee Jaohr
- Hör gnädig usse Biäden -
In sinen Sack vull Suorgen swaor
Din' Hölpe un den Friäden!

Dann, Nie-Jaohr, lad din' Suorgen af!
Helpt Guod, wilt wi se driägen,
Bis dat se lüd't auk di to Graff:
Ut Suorgen wäß dan Siägen.

Evenwel Karl Wagenfeld zou geen Munsterlander zijn als het element van humor uit geen

116 Jan. Febr. 1919, blz.8, VDI-bibliotheek D9 - W56

117 baat

Twentse Taalbank

zijner geschriften sprak. Dit geeft hij ons in "Die Frau"[118], waar hij begint met Schillers woord "Ehret die Frauen! sie flechten und weben", enz. en ons dan doet zien hoe anders de vrouw er af komt in de boeren spreekwoorden.
Karl Wagenfeld heeft echter ook grootere dichtwerken geschapen waarin onderwerpen gekozen worden die men bij geen andere dialectschrijvers aantreft, men hoort het reeds aan de titels: Lucifer - Antichrist[119] - Daud un Düwel (Westm.l. Juli 1916)[120]. Ook in deze gedichten blijkt hij dikwijls onder den indruk van den vreeslijken oorlog, die hij als een teeken van het naderende wereldeinde schetst, dat satan met vreugde vervult. En later beschrijft hij het einde der wereld. Een echt Westfaalsche trek is toch ook hier weer op te merken in de beschrijving van den laatsten grooten volkeren slag bij den Berkenboom. Men voelt dadelijk dat deze gedichten buiten de gewone dialectonderwerpen staan. Toch blijkt de taal ook hiervoor geenszins te arm wanneer een dichter ze hanteert.
Van geheel anderen aard en van veel minder zwaren toon zijn meestal de proza en de dichtstukken in Munsterlandsche Mundart, die men in 't Monatschrift für Heimatpflege[121] aantreft. Vol humor zijn vele der gedichtjes van B. Holtmann b.v. het volgende "Ansmeert"[122]:

De Beßvader sitt in de Stuorw, is ant weigen[123],
He smökt zik en Piepken un jagd' em de Fleigen.
Dao lag in de Weige son nüdliken Bengel,
Drei Wiäken aolt, - sleip he so rüg es en Engel, -
Dao kümp in de Döre son stämmigen Jungen,
Fief Jaohr was he iäben, daobi ganz gelungen.
De wull sik sin Bröerken auk es bekieken
Un dei met sin Händken dat Köppken em strieken.
"Du Beßvader!" röpt he, (düt was em nich klaor)
"Dat Kindken, dat hew jä up 'n Kopp kine Haor!"
De Beßvader lachde: "Dat sall sik wull riegen,
De Häörkes, de sall he van sölwen wull kriegen!"
Dao gapte dat Kleine, mok't Mündken wiet laos.
"Nee, Beßvader, kiek es, - nu kiek doch es blos,
Nu kiek doch es hier, - (düt was em te bunt)

118 In Karl Wagenfeld, Volksmund, Plattdeutsche Sprichwörter und Redensarten des Münsterlandes in ihrer Anwendung, blz. 24, VDI-bibliotheek, G1 - W15

119 VDI-bibliotheek G8 - W15a

120 VDI-bibliotheek G6 - W15d

121 (West)münsterland, VDI-bibliotheek D9 - W56

122 B. Holtmann, An 't Hädfüer bi Flaßkamps-Vader, blz. 70, VDI-bibliotheek G6 - H74 en een iets andere tekst in Westmünsterland, 1916, blz. 68 VDI-bibliotheek D9 - W56

123 wiegen

Twentse Taalbank

Dat Kindken häw jä kine Tiän in de Mund.
Seg, - gar kine Tiän, - wu sall et dan bieten?"
"Aoch Jung si doch rüg, - de waßt met de Tieden!"
De Jung de seg niks, steiht stiew es en Paol,
Kikt stiew up sin Bröerken, dann röpt he up'n maol:
"Nee Beßvader, - nee - den könn w' nich behaollen,
Met düssen sin w' ansmeert, 't sicher en Aollen!"

Dat echter in de dialectdichting uit de laatste jaren de oorlog en daaropvolgende nood, die aller harten en hoofden vervult ook telkens doorklinkt is geen wonder b.v. in "'ne Spann Perde" van W. Crone, een span waaraan zijn hart hangt en dat voor krijgsdienst wordt opgeeischt, wijdt hij 't volgende vers[124]:

'ne Spann Perde! Brutgaut is't! Nich, Greite[125],
Den Hochtietswagen[126] häbt s' us togen[127].
Du weist't noch: Tüsken, Brut un Brune
Daor güegen hen un her min Ogen.

"'n jung Spann vörn Woagen, uppen Woagen,"
Sä de Pastor bit[128] Händegewen.
De Lüe hurroadn. De Sünne lachde.
Tweimoal tweispännig rin int Lewen!

Dät Dubbelspann et hüllt tehope,
Un tein Joahr häf de Sünn üm schenen.
Doch gistern äs dät Schriewen komen,
Häb ik ertrurt[129] un Greite grenen[130].

Un dann van Mägn dei Hochtietswoagen
'n Spann up, 'ne Spann vör - dät leste Teinen!
De Lüe hurroadn. De Sünne lachde -
Nu goaht! Nu mö Ji'n König deinen!

---

124 W. Crone, 'ne Spann Perde, Westmünsterland, jaargang 1915, blz. 33, VDI-bibliotheek D9 - W56

125 Greite is de bruid.

126 bruiloftswagen

127 getrokken

128 bij het

129 getreurd

130 weende

Ook Augustin Wibbelt, wiens werk mij onder de proza en poesie dezer tijdgenooten het liefst is, voelt zwaar den druk der tijden. Hij, Augustin Wibbelt kent zijn volk in zijn goede en slechte eigenschappen en geen wonder, deze pastoor gaat als een trouwe herder tusschen zijn menschen rond en leeft hun leven mee. Ook is hij een kind van het land, op een ouderwetsche Munsterlandsche hoeve geboren, waar hij een heerlijken kindertijd beleefde, zooals men telkens in zijn gedichten voelt.
Maar toch is hij geen eenzijdig lofdichter, hij ziet de zwarte kant van menschen en leven ook en weet die scherp te treffen. Dat bewijst zijn Roman "Wildrups Hoff" die ik U wil voorlezen[131]. Ruw, bijna te ruw klinkt ons dit, maar toch ook hier bij ons wanneer we de vraag stellen "Zijn er zoo?" zullen we helaas moeten antwoorden "Zoo zijn er". Evenwel in deze prozawerken (Wibbelt gaf eenige romans en schetsen uit) ligt zijn kracht m.i. niet. Meer genot geven zijn dichtbundels "Mäten-Gaitlink"[132] en "Pastraoten - Gaoren"[133]. Mag ik U tot slot daaruit nog eenige gedichtjes voordragen. Zij brengen ons dadelijk naar 't land in den zomertijd en doen ons een muziek hooren, die weldra tot het verleden zal behooren evenals nu reeds het rythmisch geklepper der dorsvlegels. Het is het kloppen waarmede de boer zijn zeis weer opscherpt op het haarspit, het "zeisen dengeln"[134], zooals 't in 't platduitsch heet:

Seißen - Dengeln

Laot us äs lustern!
Singet de Engel?
Swenket de Klocken
Sülwerne Swengel? -
Üöwer de Wiesken
Klinget dat Seißengedengel.

Üöwer de Wiesken
Tüsken de Hagen
Gonk ick an siälig
Sunnigen Dagen.
Wat hät dat Hiätt so
Wuoll un so wiällig mi slagen!

Klingende Seißen,
Glück häfft se sungen,

131 VDI-bibliotheek G6 - W30w, niet aangegeven welk gedeelte.

132 VDI-bibliotheek G6 - W30m, Mäten-Gaitlink = maart-merel

133 VDI-bibliotheek G6 - W60pa, Pastraoten - Gaoren = pastorietuin

134 in "Mäten-Gaitlink", blz. 21

Owwer dat glasen
Glück is mi sprungen -
Laot us äs lustern!
Nu is dat Dengeln verklungen.

Mooi zijn die zomerdagen in weiden en veld, dat voelt men ook in "So mögg ick sien"[135].. Zoo teekent Wibbelt ons de Munsterlandsche natuur in alle jaargetijden, ook in "Fröjoahrswind"[136].

So mögg ick sien!

So mögg ick sien äs düsse Dag:
So siälenwarm un wiet,
So klaor in minen Üöwerlag,
So still un aohne Striet.

De Blomen staoht an Wiägesrand,
Dat Feld ligg vuller Gold.
Dorüöwerhiär de Himmel spannt
Sin Telt so blank un stolt.

So mögg ick sien: för annere riek
Un för mi selwer froh,
Den Himmel drüöwer - dann is't gliek,
Of't so kümp oder so.

Maar hij is niet steeds buiten en alleen in de natuur, een der afdeelingen in de "Pastraoten - Gaoren" heeft tot ondertitel "Min gaoren hät ne Paot" en daarop volgt "De Patt löpp in un ut". De pastoor gaat tot zijn menschen en deze komen met hun lief en leed tot hem, hij leert ze kennen van allerlei slag en beeldt ze ons af soms aandoenlijk in eenvoud en onschuld, soms in een ondeugenden toon hun tekortkomingen schilderend. Van de eerste soort is het gouden bruiloftspaar "Vör fiftig Jaohr"[137]:

Segg äs, Moder, weeß no wull?
O, wat wör'n wi junk un dull
Nu vör fiftig Jaohr!
O, wat wörs du'n wacker Lüt,
Äs man nu kin' eene süht,
Met so giälle Haor!

135 in "Mäten-Gaitlink", blz. 22

136 in "Mäten-Gaitlink", blz. 41

137 in "Mäten-Gaitlink", blz. 49

Weeß nu wull, up Kiärmisdag
Häff wi danzet Slag up Slag -
Laot dat Telt män[138] knastern!
Ick met di un du met mi,
Rundümrund, an alle vörbi,
Bis tot Hiättklabastern[139]

Äs ick frogg, do säggs du Jau,
Un so wör'n wi Mann un Frau,
Häfft tosamen haollen,
Trü tosamen alle Tied -
Un nu is't met us so wiet:
Nu sin wi de Aollen.

Doch min Hiätt dat wäd nich aolt,
Wäd nich aolt un wäd nich kaolt,
Sind auk gries de Haor.
Bis nich mähr de flinke Dähn[140],
Häff di doch no jüst so gähn[141]
Äs vör fiftig Jaohr.

Nog eenmaal wagen ze zig op den dansvloer deze beide oudjes, "De leste Minneweh"[142]:

"Moder, kumm, wi willt äs waogen
Enen kleinen Danz!
Laot mi nich so lange fraogen,
Kumm, du saß di gar nicht plaogen,
Dreih di sacht in'n Kranz!"

"Vader, ne, wat söllt se seggen,
Wenn ick danzen gaoh!
Kann mi nich so flink mähr weggen,
Kanns den Arm so fast nich leggen,
Dat ick siecker staoh."

---

138 maar

139 hartkloppingen

140 meid

141 graag

142 in "Pastraoten - Gaoren", blz.139, Minneweh = menuet

Twentse Taalbank

"Moder, kumm, ick will nich wieken,
Segg nich langer Ne!
Laot de Musikanten strieken,
Laot de Vigelinen quieken -
Ene Minneweh!"

Süh, wat könnt se sick no dreihen
Ümmer rundümrund!
Moder fänk all an to glaihen,
Vader giff sick gar an't Kraihen -
't wät binaoh to bunt.

"Mine leiwen Hochtiedsgäste,
Kiekt äs an us Twee!
Moder, dat was use leste,
Dat was use allerbeste,
Lustige Minneweh!"

Maar nu leeren we een paar valsche kweezeltjes kennen in "Mariktrin un Kattrin"[143], 't is ook in Wibbelts Menschenwereld niet alles heldere zonneschijn.
Behaaglijker menschen leeren we weer kennen uit "Din Lachen"[144]:

Häör ick hell din Lachen klingen,
Lut harut un frie un frank,
Geiht mi'n lustig Sunnenlöchten
Dör de Siälle warm un blank.

Un ick mein, de Welt wör schöner,
Un dat Liäben wör vull Glans -
O, wat bis du üöwer Maoten
Riek, dat du so lachen kanns!

Ondeugend is weer "So geiht't"[145]en "De Köster"[146]:

De Köster

Dat Üörgelspiell gefällt ju nich?

143 in "Pastraoten - Gaoren", blz. 144

144 in "Mäten-Gaitlink", blz. 84

145 in "Mäten-Gaitlink", blz. 66

146 in "Mäten-Gaitlink", blz. 113

Ji Lüde sind nich klok.
Ick segg, de Köster is en Mann
So äs he steiht int Bok.

Grad' nao de Schrift, denn wenn he spiellt -
Afseihen von de Föt -
Dann weet nich sine linke Hand,
Wat sine rächte döht.

De voorgaande gedichtjes doen ons af en toe aan Klaus Groth denken. Aan Annette Droste Hülshoff worden wij herinnert door een groep die is verzameld onder den titel "Üörgelspiell"[147], al wordt "das geistliche Jahr" van Annette Droste Hülshoff hierin niet geevenaard, er is toch veel moois in. Een enkel wil ik U als proeve voordragen dat op het bijbelsche verhaal der Emmaus gangers berust, "Emmaus"[148]:

Gedüllig bis du met us gaohen,
Den langen Wäg dör Sand un Steen.
Wi häfft din Waort män[149] half verstaohn,
Häfft dinen hillgen Willen daohen
Män bloß von ungefähr:
Nu gaoh nich wieder, leiwe Här,
Nu laot us nich alleen!

O häff Geduld! Wi sind so swack,
Us Mot un Kraft is lok[150] un lack[151]
De Augen träönenblind.
De leiwe Sunn is längst hendahl,
Dat Aobendraut wäd bleek un fahl.
Kumm met us unner Dack,
Ut Nacht un Wind
In usen hellen Saal!

Un is de Saal män eng un arm,
Et brennt en Lüchtken drin.
Un is dat Lüchtken auk män minn,

147 in "Mäten-Gaitlink", blz. 185 t/m 224

148 in "Mäten-Gaitlink", blz. 218

149 maar

150 los, luchtig

151 laat

Twentse Taalbank

Et schint so hell, et brennt so warm -
Gaoh nich vörbi!
Dat Lüchtken brennt för di.

Met di an eenen Disk to sitten,
De Ähr is viell to graut!
Met dine Hänn, de witten,
De smallen, weeken,
Muß du dat Braut
Us gnäödig reeken.

O Här, din Braut is aohne Glieken!
Us hätt dat Hiätt all lange brannt,
Nu häff wi di erkannt
An dinen Üöwerflaut.
Nu mott de Nacht met Naut un Daut,
Mott alles, alles wieken.

Voor kinderen heeft deze schrijver een warm hart, hij begrijpt hen, in hun spelen en phantseeren. In "För dat Blagentüg"[152] vinden wij verscheiden gedichtjes opgenomen, "Up 'n Wanneropshucht"[153] heet een daarvan, in 't Enschedeesch zouden wij zeggen "Op 'n weulenhoop" en Hollandsch Molshoop. De kinderverbeeldingskracht komt er aardig in uit. Evenzoo in "Äppelken wilt danzen"[154].

Up'n Wanneropshucht

Hier up düssen Wanneropshucht,
Wick[155] mi'n Gaoren[156] planten,
Mak mi auk en Tun harüm,
'n Tun nao allen Kanten.
Wat sack[157] nu in minen Gaoren,
Wat sack drinne puotten?
Bauhnen häfft so graute Schaunen[158],
Wuottelnkrut dat süht nich ut,

152 in "Mäten-Gaitlink", blz. 115 t/m 134

153 in "Mäten-Gaitlink", blz. 117

154 in "Mäten-Gaitlink", blz. 129

155 wil ik

156 tuin

157 zal ik

De Salaot is schuotten.[159]

Wat sack nu met minen Gaoren?
Will der'n Kamp von maken!
Slaoht de Piärdkes met de Stiättkes,
Sind de Ößkes falske Vößkes,
Un de grauten willt mi stauten -
Dat sind leige Saken!

Wat sack nu met minen Gaoren?
Will der'n Feld von maken!
Doch dat saien un dat Maihen
Is so suer för den Buer,
Un de kleinen Knuspermüse
Krupt mi alle in de Hüse -
Dat sind leige Saken!

Wat sack nu met minen Gaoren?
Will der'n Busk von maken!
Un dann will ick Karo fleiten,
Un dann will ick Hasen scheiten,
Füerken böten[160], Hiäsken braoen[161] -
Hu, wat sall dat herrlick gaohen!
Hu, wat sall dat smaken!

Enkele gedichten schilderen uitvoeriger, b.v. "Du auk"[162].
Mag ik U ten slotte er thans aan herinneren, dat wat hier in deze avonden is voorgedragen misschien de laatste uitingen zijn eener stervende taal en dat met het verdwijnen dier taal volksaard en volkskarakter gaan verflauwen, lijdt geen twijfel. Want wie onder de jongeren spreekt ze nog anders dan om er een grap in te debiteeren. "Virgiel zung Roomsch, Homerus Grieksch, wi-j Haverstroatsch en Labbedieksch" zoo zegt het oude Twentsche Brulftenleed. Maar als ik thans de kinderen hoor spelen op den Labdiek waaraan onze tuin grenst, dan hoor ik dat oude Labbedieks niet meer. Zelfs de namen, vroeger Heendik, Fenneken, Mienken hebben een uitlandschen toon gekregen en klinken nu Henny, Fanny, Minnie. Het hartlijk ouderwets Hollandsche vader en moeder zelfs werd omgedoopt, wij plachten nog te

158 bonendoppen

159 De sla is geschoten.

160 vuur aanmaken, opporren

161 braden

162 in "Pastraoten - Gaoren", blz. 199

vragen: "Moeder, wil Moeder mi-j helpen." Nu is het: "Ma, wilt U mij helpen." In mijn ouderwetsche ooren klinkt nog steeds de vroegere toon hartlijker en eerbiediger.
Maar soms komt ook de gedachte bij mij op, dat het ons met ons plat Twentsch zal gaan als met zooveel ouderwetsche dingen, die wij pas leerden waardeeren toen zij zeldzaam werden. Waar zijn de zware mahoniehouten kabinetten, de eikenhouten spinden en klaptafels, de mooie blauw Delftsche schotels en kommen, de tinnen borden en kruiken gebleven?
Wij mogen niet aan den brand van Enschede alleen de schuld geven, dat zij verdwenen. Zij waren ons al te vertrouwd, we zagen ze zoo vaak, dat wij ze niet meer opmerkten, niet wisten hoe mooi en degelijk ze waren.
Menigeen verruilde de mooie empire stoelen uit zijn grootvaders huis tegen nieuwmodisch gepolsterde peluche meubels en in plaats van de staande klok, die maand en dag aangaf kwam een vergulde pendule onder een glazen stolp.
Ik ken zelfs boeren, die de mooie blauwe borden die op de schöttelriege om de schouw stonden ruilden tegen bont glimmend marktgoed omdat de oude hier en daar een barstje hadden. Maar nu we dat mooie oude niet meer dagelijks zien, nu weten we pas dat het mooi en karakteristiek was, nu zoeken we er naar en hebben veel over voor de dingen, die we eertijds niet op prijs stelden.
Onlangs op een mooien Zondagmorgen in den herfst zag ik een Twentsch boerenkerkje uitgaan, de zon en de mooie herfsttinten deden al hun best om er een heerlijke schilderij van te maken, maar het Twentsche landvolk liep daar in een kleeding van nagemaakt Parijs snit en hoe pasten hun gang en beweging daarbij, as de tange op 't verken, zooals een Twentsche spreuk het zou uitdrukken.
Hoe anders zouden ze er uitgezien hebben in de degelijke en deftige kleeding van voor 50 jaar met wijde rokken en witte mutsen die om de blozende en blinkende wangen zoo goed staan.
Wie wel eens een dorpskerkje op Walcheren heeft zien uitgaan weet welk een eerbiedwaardigen, deftigen indruk een volk maakt dat zijn kleederdracht en zijn verleden in eere houdt.
Tot het eerbiedwaardige uit het verleden, dat wij eenigszins roekeloos versmaden en verloren laten gaan geloof ik in de eerste plaats de taal te moeten rekenen. Het spreekwoord zegt: Het hemd is nader dan de rok, maar de taal staat toch zeker nader tot onze ziel en onzen aard dan meubels en kleeren, omdat zij het voertuig is van onze gedachten. Zouden wij bij verandering winnen aan veelzijdigheid of verliezen aan eenvoud, degelijkheid en eerlijkheid. Dat is moeilijk uit te maken. In de taal, die het naast aan onzen aard verwant is, kunnen wij ons toch zeker met de meeste oprechtheid en volkomenheid uitspreken en dat zij niet te arm aan woorden en beelden daartoe is, dat hoop ik hebben ons de dialectdichters, die wij hoorden, geleerd.
In nood en tegenspoed sluit zich een volkstam enger aan een dan spreekt weer het oude gevoel van noaberplicht en noabertrouw. Onze Oostelijke buren ondervonden het en bij hen zien wij de belangstelling in de oude taal en de oude gebruiken weer herleven.
En zullen we na al het reizen en trekken dat de moderne tijd en vervoermiddelen meebrengen, ook ons Twentsche landschap niet meer leeren genieten, zooals Wibbelt zijn

Twentse Taalbank

Munsterland ziet: "Et geiht doch nicks"[163]. Ik[164] verander zijn Munstersche namen in Twentsche:

Doar geet toch niks boaven het leeve oalde keenderlaand woar de eerste wotteln ligt van ons lèven en wèzen. Al mag 't ook meer 'n bescheiden heuksken eerde wên, woar de vrumden geels nig van weet, wat ze der groot an priezen zölt. Ze bekiekt oonze Twentherlaand luk van boaven daal trekt de nözzen kroes en zègt genäedig, aadig is 't wal, meer völ is't nig. Vuur oons is 't genoog, en wee 't te weinig is kan votblieuwen.

Et Twentherlaand maakt gin spiktakel met hemmelhooge berge, met groote waters en al zuk aander spil wat voort in 't ooge völt. Völ eer kan men zeggen et hölt zik verlègen trugge en spölt verstoppen. Men mot zik tied nemmen en nöger tookieken, men mot dat laand leefhebben en zachte achter de Joargetieden angoan, dan koomp et mooie en leeflike langzaam vuur 'n dag en kik ow an met keenderoogen en kik ow deepe in herte in.

Et laand is vlak en plat. Ze zegt dat is laankwielig, mi-j duch dat hef ook wat goeds vuur zik. Men hef nen grooten umkiek en nen wieden hemmel, men hef de zunne van 's moargens tot 's oavends as ze schient en koomp der 'n schoer op, dan kan men 't al van te vuurten op de kiek nemmen en 't heele wolkenspul lig ow vri-j vuur oogen. Meer wi-j hebt ook bèrge, de Lonneker berge, de Maarkeler berge, de Lutterberge met mooie bussche en aardige bèkskes en zeent ze now ook nig oaverhooge, dat is zoovöls te kommodiger. Wi-j zeent nig vuur dat oavermoatige klaien en klemmen en klabasteren. Wel partoet wied kieken wil dee mag op 'n toorn klemmen en de nöze oet 't oelenlüksken stekken. Ik zegge meer met 'n oalen dichter Goethe:

Wat zal dee wiede bisteri-j
Et goee lig joo dichte bi-j.

Et goee in oons Twente lig ook meestenpats kot bi-j de haand.

Wee met mi-j goan wil, dee wieze ik stille wège duur kämpe en bussche en an dichte hooge walheggen langs, - ze zeent nog nig alle umehauwen en wieder op lig 'n helderen vèldplas dee blauw oet de heide bleenkt, en ginne stoat dikke leendenböme en nen lägen belt, woar boaven op ne weendmölle eere vlöggel noa 'n hemmel draeit. En rechts en links lig hier en doar nen boerenerve met schoppen en schuren en mangs 'n köttersplaetsken met proemenböme en zunnebloomen en eindelik koomp der ook ees 'n doarp an met 'n aadig kerksken en nen greunen goaren.

Doar is, God bettert, ook völ ni-jplichtigheid te zeen en mennigen boerenhof wil stoat maken op stadsche wieze en oetheemschen bouw. 't Kan di-j ook licht passeeren das te op diene platte vroage 'n hoog Hollaandsch aantwoord krigs. En de mooie knipmussen en doedelkäpkes mos te in de Oaldheidkamer zeuken.

Als veraandert en völ vergeet, men mag nog bli-j wèzen as der iets blif van et deggelikke oalde en as 't menschenslag duur de baanke nog van goeen aard is. Wi-j zeet langzamerhaand in dat wi-j met oonzen riekdom lichtveerdig umegoan zeent en wel nog 'n mooie oale kiste, 'n kabinet of teilders hef hölt ze now vaste. En ook oonze moodersproake koomp weer in eere. De tieden zeent vuurbi-j doo men zik schaamde, as men plat kuiern kon en doo men oet de vrömde geerne ne hooghollaansche oetsproake met noa 't hoes

163 Augustin Wibbelt, Mönsterland, tijdschrift "Münsterland", augustus 1919, blz 141, VDI-bibliotheek D9 - W56

164 Cato Elderink

Twentse Taalbank

brach. Groavinnen en Dokteressen heb ik kottens mangs plat heuren kuieren en de eersten konnen 't meestpats nog better as de lesten. Ik denke wat wi-j nog hebt van 't goee oalde, dat wille wi-j bewaren 't is toch al weinig genoog. Zoo zegt Wibbelt het op zijn eigen geestige manier in proza in 't zelfde nummer van Münsterland, echter slaat hij in een gedicht een ernstiger toon aan. Hieruit blijkt welk een steun het gevoel van noaberschap en saamhoorigheid in ernstige tijden geeft, want de taal, het landsdialect, is immers een van de dingen die het sterkst de menschen samenbindt. En weten wij, in onzen snel wisselenden tijd, waar wij misschien nog eens steun en eenheid zullen zoeken? Ik wil U daarom tot slot dit vers nog laten hooren.

Wat us bliff[165]

Auk du, min leiwe Mönsterland,
Häs viell verluoren, viell to viell:
De Besten ächter Plog un Seiß
De namm di wäg dat wille Spiell.

Auk du, min leiwe Mönsterland,
Häs swaor to driägen, viell to swaor,
Un wenn de Härguott us nich helpt,
Wät alle gröne Hüöppnunk saor[166].

Doch wat se us auk niehmen müggt,
De Sunn an'n haugen Himmel bliff,
De friee Wind, de Riägen brengt
Un dann de Wolken wier verdriff.

Un Kämp un Wiesken sind no grön,
Lebennig Gold wäß Feld an Feld,
Et steiht no'n männigen Eekenbaum,
Et steiht no'n männig Hillgenbeld.

Un is de Wäg auk no so rugg
Un no so hatt de swaore Drächt,
Wi hoolt us stief un küert[167] Platt
Un niehmt, wat kümp, of gutt of slächt.

Denn wat se us auk niehmen müggt,
Se laot't us wiß dat aolle Platt;

165 Münsterland, augustus 1919, blz. 161, VDI-bibliotheek D9 - W56

166 dor

167 praten

Watt weet denn wull de wiede Welt
Von usen haugen hill'gen Schatt!

Du selwer, du min Mönsterland,
Min leiwe Volk, vergiätt et nich,
In düsse leige Tied, wo een'
Von dine störksten Wuotteln ligg!

Hoofdstuk 7
Kinderspelen

Lezing voor kinderen in een speeltuin[168]

We mogen allemaal wel blij zijn, de mooiste tijd van het jaar, het voorjaar, is weer in aantocht, de tijd van het spelen buiten in de vrije lucht. In de speeltuinen heb je kameraden, vroeger ging dat anders, de gehele buurt speelde met elkaar, op den molenberg[169]. Nooit vervelen - Niet zeggen "daar is niks an" - Zich de dingen voorstellen als klein boerenjongetje.
Wat wij vroeger speelden:

- In den zandberg, groote vesting - Huis voor de aardmannetjes - Graven tot de tegenvoeters, tot 't water, tot 't vuur.
- En dan om de molen, Verbannen, Verstoppen, Rooveren, Hoaltwagen eenbeen, Kleisterboer, Balslaan.

Sommige spelletjes zijn wel eenige eeuwen, anderen misschien wel duizend jaar oud. Is dat niet grappig? Zal ik jullie eens vertellen welke spelletjes dat zijn?
Toen spraken alle menschen nog plat.
Toen sponnen ze nog zelf wol en linnen en weefden ze nog in hun eigen huis.
Toen waren er nog wilde dieren, wolven: Wi'j wollen ees noa 'n mooien Hagengoarn goan, Wolvenbeek bij Padmos, verhaal van Wargerink, de Ossens van Hofstèdenboer[170].
Toen geloofde men nog aan heksen en spoken.
Spelletjes:

- Wie klopt daar?
- Anneke Tanneke tooverheks,
- Oal Wiefken was does door te zitten,
- Toen zat een koningsdochter gevangen,
- Spinnewiefken,
- Wie zit daar in den blauwen toren,
- Ruze Klikspoan - Oelejaan,
- Schellevisch zal duurgoan,
- Sunte Mertens vögelken,
- Vader ik sta op jouw kasteel,
- Kaatje mijn keizer ik heb geen ijzer,
- Tunneken, tunneken Beerenbosch,
- In Holland staat een huis.

Spelletjes buiten:

---

168 De lezing is niet geheel uitgeschreven, maar de namen van spelletjes, liedjes worden alleen genoemd. De tekst is bewerkt tot een lopend geheel en is overgenomen uit het schrift "Notities voor Ons Huis Rotterdam" in pakket 3, zie Hoofdstuk 1a.

169 van de Zuidmolen, waar Cato Elderink tegenover woonde?

170 Zie Hoofdstuk 1a, Pakket 2, boekje II

- kransen van paardebloemen,
- mutsen van biezen (röschen),
- heele hoeden van korenbloemen,
- kopjes en theepotjes van eikels en kastanjes,
- brillen van wilde wingerd,
- lijstjes van denappels en mos,
- kettingen van seringenbloempjes,
- kralensnoer van vogelbessen,
- mandjes van heide,
- kallebassen - lantaarns,
- kransen van korenbloemen.

Dat was van de planten. Nu willen we eens luisteren wat de dieren zeggen:
- Piep, piep piep,
- Zeg zeg zeg hes mien Greet ook zeen,
- Smiet mi-j nig,
- Ik ik ik bin de konink, In mien laand, doar is braand,
- Zwaluw "Doo ik vot gung".

Maar wat doen we om deze tijd van 't jaar?
- Sap, sap piepe,
- Sunte Kuuksken stoeve.

Nu hebben we met elkaar gepraat over allerlei spelletjes en versjes uit de oude tijd en nu ga ik ten slotte over iets praten dat heel, heel heel oud is en dat we nu in den nieuwen tijd nog eens terug willen brengen. En dat is nu juist iets, dat hoort in den mooien voorjaarstijd. Weet je al wat het is, heb je het geraden? Het is palm paschen.

Palm palm paschen
Toen ik klein was in de stoof
Palmbosch achter 't huis
Ook van posseln of gagel
Groote zwaan met kleine zwaantjes
Zonnerad
Allens er aan hangen
Zingen

Raadsels:
- Toen ik was jong en schoon.
- Hoalder de Boalder.

Aprilgrappen:
Gäeit: Hest al heurt?
Haarm: Nee, wat dan?
G.: Jong bi-j oons is vanmoargen braand ewest.
H.: Zoo, woo is 't an kommen.

G.: De leu hebt et anestokken.
H.: Dat zal eer lilk zitten - Is 'n boodel verbraand?
G.: Nee, niks as 'n paar torve in de kokmachine.

G.: Hest heurt? der is nen grooten opstaand west van morgen.
H.: Woo zoo?
G.: Joa mien vaar en mien moor en ikke en nog 'n heelen hoop leu meer zeent van morgen op estoan.

G.: Hest heurt? Der is van morgen ne slageri-j ewest, net um acht uur.
H.: Dow zas wal släge hebben 'had van dien vader.
G.: Nee jong, heel wat aanders en midden op 't markt.
H.: Now dan zeg ees, wel hebt zik slagen?
G.: O! ik meen meer de kleppel en de klokke.

Kinderspel[171]
Buurse 25 Sept. 1938
Hanna Wargerink op de Wönner herinnert zich een kinderspel, dat bij de school werd gespeeld en waarbij het volgende versje werd gezongen:

Trie, trie, trie, wie doet er mee
Trie, trie, trie wie schaamt zich
Deur op, deur op dansen
Ik sprak mijn liefste Sina an
Die zich zelven kussen kan
Streep op streep
Streep al op de mouwen
Met goeie wille trouwen
Goeien dag saam vrouw
Klein kindje in de wieg
Klein kindje op het kerkhof
Wit kleed, blauw kleed
Allerhande soort van kleed
(Heel of, half of ? deze regels hooren er)
(Mietje ligt op 't kerkhof misschien niet bij)

"Verkoezen" is een spel, dat vroeger zoowel door volwassenen als door kinderen gespeeld werd. Iedere speler heeft een stok (koeze?) met een eenigszins gebogen en afgeplatten kogel aan het eene einde, gelijkend naar men vertelde op een hockeystok.
In 't midden is een grootere kuil in den grond gemaakt, rondom kleinere kuiltjes. Een der spelers moet trachten een kloot in de middenste kuil te werpen met zijn stok. De andere spelers trachten met hun stokken dit te beletten. Het spel kan een uur of langer duren. Er gebeurden wel eens ongelukken door het slaan met de koezen.

171 Uit Aanteekeningenschrift VII, pakket 1, zie Hoofdstuk 1a

Twentse Taalbank

Oud aftelreim vroeger gebruikt bij de Buursche school en ook bij Grooters school in de Eschmarke[172]

Ane mane, miene messe
Schöttel veier, vieve of zesse
Uten, tuten, dikken sleef,
Oater, poater, pennendeef.

172 Zie Hoofdstuk 1a, Pakket 1, Aanteekenschrift VII. Enkele aftelversjes staan ook in het katerntje schrijfpapier in Pakket 2 (zie Hoofdstuk 1a).

Twentse Taalbank

Hoofdstuk 8
Industrie en Stakingen

Brief van Kaatje Elderink - Blijdenstein aan haar dochters Grietje en Nanny, 13 januari 1886[173]

Enschede 13 Januari 86

Beste Kinderen.

Ge zult, denk ik, wel eens gaarne weer tijding van hier hebben en dus zet ik er mij maar eens voor; ik kan het nu ook zoo best wachten, want ik hou nog altijd het huis en heb dus al wat ik te doen had afgemaakt. Wij zijn allen best in orde, behalve dat mijn kiezen mij soms nog pijn doen. (.....)

Ge kunt denken dat hier tegenwoordig nergens anders over gesproken wordt dan over die treurige geschiedenis van B en S. De zaak staat veel erger dan zich in 't begin liet aanzien en al zal het misschien niet tot een opentlijk bankroet komen de schuldeischers zullen toch zeker niet meer dan 60 à 65 per cent krijgen en zelf houden zij hoegenaamd niets. Ik weet niet of Vader je reeds geschreven heeft dat ook Herman Stroink[174], de man van Jet ter Kuile, de betalingen gestaakt heeft. Gisteren is er over zijn zaak reeds vergadering van schuldeischers geweest en besloten hem niet bankroet te verklaren, daar dan zooveel door de advokaten en 't gerecht verslonden wordt, doch in minnelijk accoord alles te vereffenen. Teun Scholten, Beukers en Barend Höpink zijn tot commissarissen benoemd; doch er zal wel bitter weinig te recht komen, daar er f 170.000 schuld en nog f 80.000 ongedekte wissels zijn en er genoegzaam geen dekking voor is. Nu moet gij er bij weten dat hij eerst in 1880 uit de firma ter Kuile en Stroink is gegaan en eerst een jaar later deze zaak heeft begonnen; dan is het haast onbegrijpelijk hoe hij zoo spoedig zoo veel heeft kunnen opmaken.De administratie moet dan ook meer dan schandelijk en de boeken slecht in orde zijn. Met Herman en Bert Stroink[175] heeft dan ook niemand medelijden maar elk is verontwaardigd over eene zoo ongeoorloofde slordigheid op zaken. Naar men zegt trekken zij beide en Cato Stroink het zich ook maar weinig aan. Herman Blijdenstein[176] echter is wanhopend. Ook hij heeft wel onverantwoordelijk gehandeld, doch hij meende rijk te zijn, terwijl de beide anderen zeer goed wisten dat zij eens anders geld waagden. Maar hoe vreesselijk voor die arme

---

173 Vermeld in Hoofdstuk 2b, Grietje en Nanny Elderink op de kweekschool in Arnhem, september 1885 - juli 1886, brief nummer 390

174 Herman Jurrian Stroink, geb. 1840, zoon van Jan Stroink en Johanna Aleid Wennink, gehuwd met Henriette Gijsberta Wilhelmina ter Kuile, geb. 1841.

175 Herbert Stroink, geb. 23-5-1838, overl. 13-12-1891, broer van Herman Jurrian, gehuwd met Catharina Wilhelmina ten Cate, geb. 1849.

176 Mogelijk Herman Gijsbert Blijdenstein, geb. 15-11-1840, overl. 12-3-1889, zoon van Herman Gijsbert Blijdenstein en Gezina Margaretha Budde, gehuwd met Elisabeth Catharina Stroink, geb. 13-9-1843, overl. 25-4-1872 en na haar overlijden met Hermanna Udink ten Cate, geb. 12-7-1845, overl. 13-7-1892.

Twentse Taalbank

Jet ter K en Anna t. C. met hare kinderen. Zij kunnen er toch niets van helpen en er blijft toch hoegenaamd geen uitzicht voor haar dan het medelijden van hunne bloedverwanten. Herman en Jet hebben hun huis onmiddelijk overgedaan aan den nieuwen secretaris van Lonneker. Ze gaan bij den ouden heer Stroink in wonen. Met de zaken van B en S. zijn ze nog niet zoover als met die van Herman S. daar die nog veel ingewikkelder zijn en over grooter bedrag loopen. Er komen voortdurend nog nieuwe schuldvorderingen in, vooral ook ten laste van Herman B als particulier. Het is ongeloofelijk dat de menschen nog rustig slapen konden met zooveel schuld. Tot commissarissen in die zaak zijn benoemd Helmich August v. Heek, H.J. Morsman en Teun Scholten. In de fabrieken wordt afgeweven wat er nog op de touwen zit en dan komt er stop. Dit is ook een vreesselijk iets voor zoo vele huisgezinnen in 't hartje van den winter, want de wevers kunnen bij de andere fabrikanten geen werk vinden alles is bezet. Het jaar 86 begint wel erg treurig voor onze stad. De stemming is hier dan ook zeer treurig; de comedie die op 't park zou plaats hebben van de Nederlandsch tooneelisten is dan ook afgeschreven, daar er toch niemand zou komen. Hendrik Bl.[177] zal waarschijnlijk door bemiddeling van de Heeren ergens een plaats als klerk krijgen. Hij moet er erg onder gebukt gaan, maar Jantje[178] geeft er niets om. Hij komt in 't Soceiteit als of er niets gebeurd is en hij maakt nog altijd gekheid. Het kan ook zijn dat hij zich maar groot houdt en er een eer in stelt niets aan zich te laten merken. Het spreekt van zelven, dat alles hier thans openlijk besproken wordt, er is nu geen geheim meer bij; de een vertelt dit, de ander dat en dus wordt er ook wel eens iets verteld dat niet precies waar is. (.....)

Nu vaartwel, beste meisjes als altijd Uwe hartelijk liefhebbende Moeder.

Brief van Kaatje Elderink - Blijdenstein aan haar dochters Grietje en Nanny, 4 februari 1886[179]

Enschede 4 Februari

Lieve Meisjes,

De bakkers, zegt men, beginnen al te klagen, dat zij ook zoo'n slechten tijd krijgen. Er worden volstrekt geen soupértjes of andere visites gegeven; op de Soceiteit is in 't geheel niets te doen, behalve verleden week toen er Nut is geweest, waarheen onze Toos geweest is. Ge kunt denken dat hier niet veel animo is voor partijtjes. De stemming blijft nog altijd heel gedrukt, ofschoon het nu zeker is, dat de bewuste firma's niet bankroet zullen gaan, vallen beider zaken toch erg tegen, de schulden zijn zoo vreesselijk groot, ook die van Herman S. dat men haast niet denken kan hoe ze 't zoo lang hebben volgehouden. Daar er zooveel nauwe bloedverwanten van de betrokken partijen zijn, kunt ge wel denken, dat het hier niet vroolijk is. Tante Saar moet zich het ongeluk van haar zuster Jet vreesselijk aantrekken. Die arme Jet is ook erg te beklagen, zij trekt het zich zelve zoo vreesselijk aan

177 Waarschijnlijk Hendrik Herman Blijdenstein, geb. 4-2-1866, naar Duitsland gegaan, daar getrouwd en op 10-12-1920 te Vught overleden.

178 Waarschijnlijk Jan Johan Blijdenstein, geb. 23-1-1868, hij vertrok ca 1889 naar Amerika en is daar getrouwd.

179 Vermeld in Hoofdstuk 2b - Grietje en Nanny Elderink op de kweekschool in Arnhem, september 1885 - juli 1886, brief nummer 382.

Twentse Taalbank

dat zij niet voluit hun schulden betalen kunnen en later van de gaven der familie zullen moeten leven en haar man is er zoo onverschillig onder. (.....)

Uwe u hartelijk liefh. Moeder.

Brief van Kaatje Elderink - Blijdenstein aan haar dochters Grietje en Nanny, 5 april 1886[180]

Enschede 5 April 86

Mijn lieve Meisjes,

(.....)
Toos heeft jelui zeker al verteld dat wij hier zoo in staat van beleg verkeeren en dat er dragonders zijn om de orde te bewaren. 't Is eigentlijk een heel nare toestand en heel alleen aan het stoken der sociaal-democraten toe te schrijven die hier gedurig lezingen houden en de goede verhouding, die hier altijd tusschen werkgevers en arbeiders geheerscht heeft, geheel verstoord hebben. Zoo als gij reeds weet is het tegenwoordig een erg slechte tijd voor de fabrikanten en nog nimmer heeft een dergelijke malaise in den handel zoo lang geduurd. Niet alleen wordt op elk stuk, dat verkocht wordt, veel verloren, maar zelfs met schade kunnen de heeren het goed niet kwijt worden en alle magazijnen zitten vol. Tot nu toe hebben de fabriekarbeiders te Enschede nog volstrekt niets van dezen toestand gevoeld. Geen enkele fabriek te Almeloo heeft dezen winter bij lamplicht gewerkt, maar hier is den geheelen winter vollen tijd tegen hoog loon gearbeid, zoodat er hoegenaamd geen gebrek geweest is. Nu de slechte tijd zoo lang aanhoudt hebben eenige fabrikanten het loon eenigzins, ik meen 5 percent, verlaagd. Bij Scholten is deze loonsverlaging van af 1 Februari in de fabriek aangeplakt en met 1 Maart in werking getreden. Geen van alle wevers heeft toen aanmerking gemaakt, daar de heeren het noodzakelijke van dezen maatregel aan eenigen hunner hadden uitgelegd en het faillissement van Stroink en Bl. en van H.J. Stroink het bevestigden. Bij de firma Stroink en Cº. zou nu ook het loon verlaagd worden en toen de wevers daar het werk staakten hebben die heeren eenigzins toegegeven, ditzelfde heeft bij Blijdenstein en Cº plaats gehad. Den volgenden dag staakten alle wevers van Scholten het werk en eischten het vroegere loon; dit is hun geweigerd, echter met de belofte, dat, wanneer de tijden minder drukkend worden, het loon weer verhoogd zal worden. Men denkt algemeen dat de wevers voor het grootste gedeelte wel gaarne zouden werken, maar de sociaal democraten stoken eronder. Domela Nieuwenhuis, v d Stadt en Fortuyn hebben hier telkens lezingen gehouden en een boel kwaad zaad gestrooid. Goorhuis en Groothuis loopen voortdurend tusschen het volk en zullen hunne orders wel overbrengen. Iederen morgen wordt de fabriek van Sch. wel aangezet om de gewilligen de gelegenheid te geven het werk te hervatten maar tot nu toe zijn er maar twintig weer begonnen. De eerste avonden was er een vreesselijke oploop, want de arbeiders uit andere fabrieken voegden zich ook bij den hoop. Wij dachten niet anders of er zouden weer glazen worden ingegooid enz. Nu de huzaren er echter zijn is alles rustig. Al de andere fabrieken werken door. Toos

180 Vermeld in Hoofdstuk 2b - Grietje en Nanny Elderink op de kweekschool in Arnhem september 1885 - juli 1886, brief nummer 370.

Twentse Taalbank

heeft jelui dezen middag geschreven dat de arbeiders van Menco en Cohen ook gestaakt hadden; doch dit is een vergissing. Deze fabriek is stop gezet, omdat er defect aan de machine was. De wevers zijn wel gewillig. Zondag was er een vergadering van Sociaaldemocraten in de schuur bij Groothuis. Er was een verschrikkelijke boel volk bij elkaar. Wel duizend man, die niet meer in de schuur konden, doch natuurlijk voor 't grootst gedeelte nieuwsgierigen. Er moet erg oproerig gesproken zijn, zoodat de burgemeester die er natuurlijk weer bij was, eenige keeren den spreker het woord heeft ontnomen. 'S avonds was het echter rustig in de stad. 't Is gelukkig dat de Burgemeester zoo ferm is. Het is jammer dat sommige der fabrikanten eenigzins hebben toegegeven want, daar dit waarschijnlijk door de arbeiders aan vrees wordt toegeschreven, zullen zij nu licht denken dat zij de heeren de wet kunnen stellen. Bij ons in de fabriek is alles rustig. De menschen zingen hun hoogste deuntje onder het werk en groeten beleefd als men hen tegenkomt. Oom J. en Vader hebben echter natuurlijk ook nog 't oude loon betaald, daar in zulk een kleine fabriek daarmede niet begonnen kan worden. De slechte tijden merken wij echter even goed als de anderen.
Gij zult met Toos wel al het andere nieuws hebben doorgepraat. Gij hebt zeker ook wel gehoord dat de comedie Zaterdag onbepaalden tijd is uitgesteld. Julia heeft gisteravond ook geen krans gehad. Ook Vader zit elken avond gezellig bij ons te huis, daar hij ons bij voorkomende onaangenaamheden niet alleen wil laten. Tot nu toe is er echter nog niets gebeurd. Nu moet ik eindigen want het papier is vol. Als er soms iets mocht gebeuren krijgt gij dadelijk bericht. Ik hoop dat alles goed gaat. Weest hartelijk van ons allen gegroet vooral van Uwe u zoo innig liefhebbende Moeder.

Brief van Kaatje Elderink - Blijdenstein aan haar dochters Grietje en Nanny, 12 april 1886[181]

Enschede 12 April 86

Mijn beste kinderen,

(.....)
Nu nog iets over de onlusten hier; het is hier nog altijd rustig, doch de toestand deugt niets. De arbeiders bij Scholten zijn nog niet weer begonnen. Zeker zijn er velen bij, die dol gaarne weer werken zouden, doch het niet durven uit vrees voor de raddraaiers. Gistermiddag is er weer vergadering geweest van de Sociaaldemocraten bij Groothuis op de Zoeten. Fortuin sprak over de toekomst der arbeiders in hevige en opruiende taal. Hij zei dat de arbeiders van Sch. niet weder beginnen moesten tot die firma geheel aan lager wal was. Dan moest het werk gestaakt worden in eene andere fabriek tot ook die was uitgeput en zoo alle fabrieken rond tot alle kapitalen in Enschede weg waren. De stakers moesten zoo lang door de anderen onderhouden worden, waartoe ook de Belgische en Hollandsche vrienden zouden bijdragen. Het reservefonds van 't ziekenfonds moest ook opgevraagd worden en gebruikt om werkstakingen te organiseren en een heeleboel fraaiigheid meer. De

181 Vermeld in Hoofdstuk 2b, Grietje en Nanny Elderink op de kweekschool in Arnhem, september 1885 - juli 1886, brief nummer 371.

Twentse Taalbank

burgemeester was er dus den geheelen middag met zijn insignes omhangen. Vanmorgen toen ik uit het raam keek om half zeven was de straatweg voor Sch' stoom al weer zwart van volk. De drie heeren, de burgemeester en de politie waren er ook reeds. De heeren hebben toen nogmaals gezegd dat zij geen verandering in hun besluit konden brengen en de troep ging omstreeks acht uur uiteen. Wij zagen Fortuyn hier passeren tusschen Goorhuis en Groothuis. Hij was hier van nacht gebleven om de arbeiders dezen morgen weer op te stoken. Daarom was de Burgemeester ook gekomen met het voornemen om hem, als hij te ver ging, op te pakken, maar hij weet precies hoe ver hij gaan mag. In een gesloten vergadering durft hij meer te zeggen dan in de open lucht. Zoolang de arbeiders van S. niet weer beginnen en misschien langer, blijven de dragonders hier nog en dat is wel goed ook; wij kunnen dus veilig en pleizierig vacantie houden. Gij moet Sientje[182] maar niet te bang maken, want dan mocht zij eens niet komen willen en het zal, hoop ik alles nog wel zonder oproer afloopen. Ik denk echter niet dat er op 't Park met Paschen veel amusementen worden toegelaten. (.....)

Uwe u zoo hartelijk liefhebbende Moeder

Brief van Kaatje Elderink - Blijdenstein aan haar dochters Grietje en Nanny, 6 juni 1886[183]

Enschede 6 Juni 1886

Lieve beste kinderen

(.....)
Hemelvaart morgen hoorden oom J en tante C[184] op eens muziek aan 't hek van 't Stroot en daar ze dit zoo aardig vonden ging tante C reeds naar de kelder om de gasten op bier te onthalen, toen de kinderen kwamen zeggen dat daar menschen met roode vlaggen waren. Het waren de sociaal democraten van Hengeloo en Enschede. Ze hielden daar een vergadering in de open lucht. Juf, die zoo nieuwsgierig is, als ze groot is was niet te houden en ging met de kleinen aan de hand eens kijken. Er werd weder een redevoeing gehouden als altijd vol van bloed, vergelding, slaven enz. vervolgens werd er gecollecteerd. Juf maakte toen dat ze weg kwam. Nu worden die menschen vervolgd door den burgemeester wegens het houden van vergaderingen en optochten in de open lucht zonder permissie van de overheid en juf moet voor het gerecht komen als getuige. 't Mensch is er wanhopig over maar wordt, zoo als ge denken kunt geducht geplaagd in huis. (.....)

Uwe u zoo liefhebbende Moeder.

Brief van Kaatje Elderink - Blijdenstein aan haar dochters Grietje en Nanny, 7 juli 1886[185]

182 Sientje Kruysse uit Axel

183 Vermeld in Hoofdstuk 2b, - Grietje en Nanny Elderink op de kweekschool in Arnhem, september 1885 - juli 1886, brief nummer 380.

184 Oom Gerrit Jan van Heek, weduwnaar van Julia Blijdenstein en tante Christine Frederike Meijer.

Twentse Taalbank

Enschede 7 Juli 86

Mijn beste meisjes,

(.....)
De weverij van Stroink en Bl. is door Ter Kuile en Morsman gekocht voor 41.000 gulden. Er komen ook nog wel veel onkosten bij op zoodat ze hun op f 50.000 komt te staan. Men vindt dat hier nog al veel omdat de boel lang niet nieuw meer is. (.....)

Uw u zoo liefhebbende Moeder.

185Vermeld in Hoofdstuk 2b, Grietje en Nanny Elderink op de kweekschool in Arnhem, september 1885 - juli 1886, brief nummer 367.

Twentse Taalbank

Hoofdstuk 9
Familiefeesten

Zilveren bruiloft op 7 mei 1860

Op 9 mei 1860 schrijft Kaatje Blijdenstein[186] een brief (nummer 483, zie Hoofdstuk 2a), waarvan een door Cato Elderink gemaakte kopie aanwezig is. Zij schrijft deze brief aan haar broers Herman[187] en Jan[188]:

Lieve Herman en Jan

Ik heb opzettelijk gewacht met schrijven om u iets van de zilveren bruiloft[189], welke eergisteren heeft plaats gehad, te kunnen mededelen. Het spreekt van zelf dat wij veel pleizier gehad hebben, het was dan ook bijzonder geanimeerd, zooals bij een wijnkoper wel moest. Oom Jan[190] had verleden jaar al zoo'n boel fijne wijn en champagne gekocht, die er nu van heeft moeten lijden. Om drie uur begon het diner en er werden zooveel toasten ingesteld, dat Hendrik Elderink[191] nog voor wij aan den champagne waren reeds geéclipseerd en het overige van het feest op Oom Herman[192] zijn Bouwhuis in eenzaanheid heeft doorgebracht. De overige heeren waren voor het grootste gedeelte wel goed aan den gang, maar hielden het toch vol. Ik wou dat gij Hein uit Almelo eens gezien had, hij was president en het was wezenlijk een aardig gezicht, hoe hij op zijn stijve wijze jolig was. Hij had een bloemkrans, die van een taart was gevallen om den hals en zag er net uit als een gekroonde os. Wij hebben ook veel gezongen; maar ons dichtsel werd het mooist gevonden en oom Jan heeft het bij zijne papieren in het kabinet gelegd. Later hebben wij gedanst, toen hebben de jonge heeren vuurwerk afgestoken. Om tien uur ben ik met de oude lui naar huis gegaan, maar de overige jonge lieden zijn nog tot half één gebleven. Onze Mina[193], Ina Hermance en Saartje zijn er ook geweest, doch Helmich was hun eenige heer, daar de

186 Catharina Blijdenstein, geb. 31-8-1838, en op 24-5-1861 getrouwd met Herman Elderink. Ze is de moeder van Cato Elderink.

187 Herman Gijsbert Blijdenstein, geb. 1-6-1841

188 Jan Bernard Blijdenstein, geb. 30-5-1844

189 Op 7 mei 1835 trouwden Hermina Cornelia Blijdenstein, geb. 29-11-1816, en Jan ter Kuile, geb. 9-11-1805. De bruid is een dochter van Benjamin Willem Blijdenstein en Catharina ten Cate en een zuster van Jan Bernard Blijdenstein, de vader van Kaatje.

190 Oom Jan zal zijn de bruidegom Jan ter Kuile.

191 Hendrik Elderink, geb. 4-8-1834, zoon van Dethard Elderink en Gezina Aleida Wilderink, een neef van de aanstaande man van Kaatje.

192 Herman van Heek, oom van Kaatje, eigenaar van "het Bouwhuis".

193 Hermina Wilhelmina Blijdenstein, geb. 7-4-1846, zuster van Kaatje,

Twentse Taalbank

wijnkoopertjes en Bernard natuurlijk veel te klein waren. (.....)

Driedubbele bruiloft op 24 mei 1861

Op 11 mei 1861 schrijft G.J. van Heek te Enschede aan A. Ledeboer te Manchester (zie de kopie van de brief in het eerste dictaatcahier, genoemd in Hoofdstuk 1b onder pakket 8):
Het werkvolk van Elderink, Blijdenstein en ons hebben heden groot feest op Tubantia op kosten van de drie bruidsparen[194]. Het geheele getal bedraagt circa 500 personen. Zij zijn voornemens met zes paarden voorop de geheele stad door te trekken evenals op het feest der E.K.S. Zij treffen best weer en ik twijfel niet of het zal een pleizierig feest worden. Vrijdag 17 mei hebben wij bruidstranen, waarop bijna de geheele stad komt, altijd bij wijze van spreken. Zij zal op het Bouwhuis plaats hebben.

Op 28 mei 1861 schrijft H.G. Blijdenstein J.Bzn. aan A. Ledeboer te Manchester (zie de kopie van de brief in het eerste dictaatcahier, genoemd in Hoofdstuk 1b in pakket 8):
..... Om de geschiedenis dezer dagen te beschrijven zou ik eigenlijk moeten beginnen met de bruidstranen, die zooals gij weet, op het Bouwhuis plaats hadden. ..... (Aanvankelijk koud) ..... tegen het einde van den avond werd het veel warmer, niet alleen door den invloed der dames en des stommen jongens, maar ook in de natuur, de maan begon helder te schijnen, de wind ging liggen, kortom alles moedigde ons tot vermaak aan. .....
De versjes die er waren, waren mijns inziens goed, doch maakten niet bijzonder veel opgang daar het gezelschap zich te veel op de verschillende buitens verstrooid had, dit weinig opgang maken stond mij overigens goed aan, daar men zich anders misschien nog eens ten mijnen koste zou vermaakt hebben, wat in zoo'n groot gezelschap nooit pleizierig kan zijn: in één Enschedeesch liedje van Karel Blijdenstein[195] als ook in een Hollandsch van Herb[t] Stroink en Herman Siesse, had men mijn vroegere verstandhouding met Trui nog herdacht, hoewel ik mij sterk daartegen verzet had .....
De partij is tamelijk goed afgeloopen Karel Westenberg was de éénige smoordronkene, men heeft hem 's nachts in de sloot vinden liggen en bij een boer in huis gebragt. Verder waren nog mooi aangesmeerd: Bets Oome, van den Broek en Jan Harenberg ..... Chris Elderink en Andréa Kosters bleven alleen over en gingen naar huis voor het donker werd. ..... Alleen zij nog aangestipt, dat wij onze dames om drie uur naar huis bragten en toen, na Bets Oom cum suis uit den wagen geholpen te hebben, naar de Graaf gingen en daar tot half vijf bleven. .....
Nu de bruiloft, het begon eerst tamelijk tragisch en er heerschte niet veel animo, dit kwam waarschijnlijk door het al te groote gezelschap 76 personen. Ik zat tusschen Ju Blenken en Jet ter Kuile en kon uit die dames in het begin bijna geen woorden slaan, later echter toen de champage kwam werd het beter, zoowel voor mij als voor het geheele gezelschap, vooral toen om half zeven de drie bruidsparen op reis gingen om van rozengeur en maneschijn te leven, toen werd de tafel opgebroken en allen zetten zich in een kring, van alle jongelui die

194 Op 24 mei 1861 trouwen in Enschede drie kinderen van de Wed. Julia Blijdenstein - Stroink, te weten: Benjamin Willem (Beij) met Geertruida Julia (Trui) Blenken, Julia met Gerrit Jan (Jan) van Heek en Catharina (Kaatje) met Hermannus (Herman) Elderink.

195 Zie Hoofdstuk 1b in pakket 13, de tekst van het liedje volgt na de brief.

er waren, was ik de eenige, die bij de toebedeelde dame (Ju Blenken) bleef. Herman Siesse liep van Hermina naar Ju ter Kuile, onze Willem van Ju ter Kuile naar Hermina B., Bram ten Cate van Chris Elderink naar Hermina t.K., Hendrik ter Kuile van Julia Eld. naar Marie Oliemolen, Jan Elderink van niets naar Jet ter Kuile en de familie D. Elderink ging, na veel gezwegen, veel gedronken en zich verveeld te hebben vroegtijdig naar huis. Op de eerste Woensdagsvisite, die wij dit jaar hielden bij B.W.B. Jr. hadden wij jonge lui een versje gemaakt van den vischarend, zeer gelukkig getroffen en dat dan ook het eenige was dat slaagde. Dominé trouwoom was bijzonder vroolijk, stelde toast op toast in en overgoot zijn buurdames met wijn. Bets Oom en Hermina B. werden met elkaar geplaagd; Hendrik t.K. stelde zelfs een toast op hen in, die algemeen gejuich opwekte en Hermina de grootste verlegenheid veroorzaakte.
Jan t.C. was dien avond niet toasterig gestemd, hij heeft slechts tweemaal het woord gehad en geen vreemde dingen verteld. Dat ik niet van Ju Blenken weggeloopen ben, zal U wel verwonderen, tenminste mij zelven doet het zulks, maar die dame beviel mij op het laatst zoo bijzonder, dat het niets te wenschen overliet .....
Gij kunt U denken wat er een Champagne gedronken is, wij begonnen er al mee vóór zes en gingen onverpoosd voort tot één uur. De meeste oude lui gingen vroeg naar huis, om half twaalf waren er nog slechts: H.J.v.H., A.J.B., Bussemaker en Blenken, doch maakten deze wel spektakel voor honderd, Hendrik Oom sprong soms wel drie voet hoog op van pleizier en moet ik bekennen hem nog nooit zoo vroolijk gezien te hebben ..... Bussemaker was natuurlijk vroolijk reeds toen wij nog aan tafel zaten zong en reciteerde hij liedjes, die zeer veel tot de vroolijkheid bijdroegen, een van die liedjes, die hij reciteerde, was dusdanig, dat alle jonge dames er van bloosden en hunne oogen neersloegen, zelfs de jonge heeren wisten niet hoe zich te houden, dat liedje handelde over het huwelijksleven en beschreef den eersten huwelijksnacht alleraardigst. Ook Blenken deed zijn best ten minsten op het laatst, hij vertoonde ons al zijn kunsten, leerde ons de spelletjes, die in zijn jonge dagen in gebruik waren en deed alsof die jonge dagen nog niet verloopen waren. ..... Deze bruiloft, eenieder gelooft zulks zal het engagement van Hendrik ter Kuile en Marie t.C. ten gevolge hebben. .....
Van de bruidsparen vernamen wij tot heden nog niets, doch zal er morgen of overmorgen wel een brief zijn. Bey, Jan en echtgenooten gaan over Parijs naar Zwitserland, de beide anderen komen misschien van Parijs direct terug, dewijl Jan Elderink nog niet geheel weer beter is en dus het werk niet alleen doen kan. Bij het trouwen op het stadhuis zijn onze Willem en ik niet tegenwoordig geweest, daar wij te huis de honneurs moesten waarnemen voor de familie die de kerkelijke inzegening kwam bijwonen. Dominé Jonas of trouwoom heeft mij zeer amuseerd, doch ben ik blij hem niet alle dagen te moeten hooren, hij heeft zulk een indruk gemaakt, dat er na afloop een huilparij in folio plaats had.
Ces jours de fête sont passés, wij allen staan weder volkomen met U gelijk, tenminste nu het katzenjammer over is, dat in 't voorbijgaan gezegd, niet erg was.

Brulfeleed door Karel Blijdenstein, Wieze "De wereld is in rep en roer"

1. Dat trouwen is een duuvelsch spul
   Daor helpt gin jacht, daor helpt gin bril;
   Netzölfde aarm of rieke (bis)

En steet 't ook stille now en dan
Dan geet 't wäer, wat 't mäer halen kan;
Mangs dree paar tegelieke. (bis)

2. Zoo hef 't egaon, zoo geet 't ook nog,
Et hadde, et hef, et krig ow toch;
Daor helpt geen nukke of kuren. (bis)
Zoo lang de hoonder eijer leigt
Zoo lang z'in Bookele Jantjen zeigt
Zoo lang zal 't trouwen duren. (bis)

3. Gejt Jan van Heek, et jongste oet 't nust,
Dat hadde al zoo mangs en mäeken ekust,
Wat jonk is, dat is wierig. (bis)
Al hold ze in 't äerste zik ook goed,
An 't lange leste mot 't er oet;
Want wichter bint nijsgierig. (bis)

4. Al vroo wödde Jan zoo raar ontsteild,
As 't Ju zag, mos't met vrömd geweild
Absloet zien härte luchten. (bis)
Al zee 'k nig scherp, ik veul 't zoo fien;
'k Mag di-j zoo dreuvig gäerne lien;
En Ju leut em nig zuchten. (bis)

5. Dat vrijjen, Jongs! dat is en dink,
Zoo sprak lest Herman Elderink
Dat moj sikuur beschouwen. (bis)
Mangs äer aj 't weet, bi-jj et woord al kwiet,
't Is regtevaort zonnen schrandren tied
Vuur jongeleu um te trouwen.

6. Mäer jagen, dat's mien leefhebberijje
Op hazen, hoonder, vösse - Weeje!
Daor mo'k mien meister zeuken. (bis)
'k Smiet an, en ik ture, 'k trek of - en 't lig,
Want 'k zorge dat 't alle keurne krig;
Dat wik ow wal to vleuken. (bis)

7. Op de Welle vleug zoo now en dan,
Nen vischaornd, zäen ze tot Hemman,
Vret niks as visch en pieren. (bis)
Hee scheut ne mis; in de linkerzied;
Veulde nen stekke; - isse nog nig kwiet,
Daor kreeg'e et vuur de nieren. (bis)

Twentse Taalbank

8. Bo! dat is toch en raar geval
Mien zusters bin 't an 't vrijjen al;
En ik kan nog to kieken. (bis)
As oldste zönne, 't is te gek,
Docht Bij; 't is of mi-j 't herte brek,
Dat mot gaw anders lieken. (bis)

9. 't Is goed, dat 'k just er now um deinke,
'k Bestelle kämme en ree bij Vader Bleinken.
Dee wille wal vuur mi-j maken, (bis)
En hef mien breur ze ook nog zoo gäerne,
Ik vraoge met eene ziene oldste deerne,
Want ik bin menisten diaken. (bis)

10. Now hewwe zongen, wat ieder weet,
Now weet en ieder, waor 't op steet;
Elk stöt zich ees an de schenne. (bis)
Mäer wat men nig alle dage zut,
Ne weddewe tegelieke slit,
Twee dochters en nen zönne. (bis)

Huwelijken in 1885 en 1886

Op woensdag 13 mei 1885 schrijft Kaatje Elderink - Blijdenstein aan haar dochters Grietje en Nanny in Arnhem (zie Hoofdstuk 2b, brief 381):
Vanmiddag zijn alle meisjes van Ju's krans (vriendinnenkring) en ook die van Grietje's krans met Mieken Jannink en Bertha v. Heek naar 't Wooldrik geweest om te repeteeren voor een tablau, dat zij denken te geven op de bruidstranen van Mie en Herbert[196], aanstaande Woensdag.
Engelbert Elderink gaat naar de bruidstranen, hij heeft Margo ter Kuile[197] als juffer gevraagd.

Op 23 juni 1885 schrijft Kaatje Elderink - Blijdenstein aan haar dochters Grietje en Nanny in Arnhem (zie Hoofdstuk 2b, brief 383):
Het huwelijk van Marie van Heek is op den veertienden Augustus bepaald, naar ik hoor. Dat is nog wel aardig voor jelui; dan komt gij ook op de bruidstranen. (.....) Ik heb voor de bruiloft van Marie een deftige zwarte japon met kant uit Parijs besteld, juffr. Zilverberg moet deze nog maken, maar die heeft het zoo vreesselijk druk dat ik werk zal hebben ze klaar te krijgen. Grootmoeder de hare moet ook nog klaar. Het zit er nog diep in.
Op 7 oktober 1885 trouwen Marie Geertruid Blijdenstein, geb. 24-12-1859, dochter van Albert Jan Blijdenstein en Geertruid van Heek en Willem van Delden, geb. 27-11-1858. Na

196 Dit zijn mogelijk Herbert Stroink, geb. 1858, en Catharina Maria van Heek, geb. 1861, gehuwd in 1885.

197 Sarah Margaretha ter Kuile, geb. 13-9-1862, nichtje van Engelbert, dochter van Hendrik ter Kuile en Johanna Aleida Elderink

hun huwelijk gaan ze wonen in Gronau. Willem zal wel Duitser geweest zijn want twee schoonzoons en een zoon sneuvelen in de eerste wereldoorlog. De vader van de bruid is een oom van Kaatje Elderink - Blijdenstein.

In een brief van 14 december 1884 (zie Hoofdstuk 2b, brief 115) van Nanny Elderink, die de kweekschool in Arnhem bezoekt, vraagt zij aan haar ouders of Ju, haar zusje, ook naar de contrapartij van Willem van Delden en Marie Blijdenstein gaat. Deze contrapartij zal dus wel omstreeks het einde van het jaar 1884 gehouden zijn.
Op 29 september 1885 schrijft Kaatje Elderink - Blijdenstein aan haar dochters Grietje en Nanny, die beiden de kweekschool in Arnhem bezoeken, dat op zaterdag 3 oktober de bruidstranen is (zie Hoofdstuk 2b, brief 379).
De zondag ervoor hebben de meisjes van Julia's krans een alleraardigst vers gemaakt, het is geestig en ook wel een beetje ondeugend. Het laat zich bijzonder goed zingen op de wijze van Madame Angot. Julia's krans doet ook mee in een tableau. De bruidstranen worden op het Park (Volkspark) gehouden en de bruiloft op de Sociëteit. De broers van Kaatje met hun vrouwen gaan er ook heen: Beij en Trui Blijdenstein - Blenken, Willem en Ju Blijdenstein - Blenken, alsmede Jan Blijdenstein, zoon van Beij en Trui Blijdenstein - Blenken en Geertruid hun dochter met haar aanstaande man Mau ter Kuile. De jongere kinderen uit de gezinnen worden waarschijnlijk niet uitgenodigd en ook niet Jan van Heek, weduwnaar van Kaatje's zuster Julia en diens tweede vrouw en Kaatjes zuster Mina en haar man Jan Scholten.

Op 17 oktober 1885 schrijft Kaatje Elderink - Blijdenstein de volgende brief (zie Hoofdstuk 2b, brief 363) aan haar dochters in Arnhem:

Enschede 17 October 85

Beste meisjes

Ik zend jelui hierbij de versjes die gisteravond op de dubbele bruidstranen gezongen zijn, maar daar Koos mij ook een brief ter insluiting heeft gezonden en ik toch bang ben dat de brief te zwaar zou worden, zend ik ze onder kruisband[198]. Tot onze groote verwondering werden Vader en ik er ook nog verzocht. Het was heel aardig; er was veel animo door de liedjes, die met geestdrift gezongen werden en de aardige stukjes. Vooral het café chantant was aardig. Het werd uitgevoerd door de dames van Geertuids krans, Enna Wennink met twee logées, juffr. Slotemaker en juffr. Haaysma uit Sneek, en een heele massa heeren. Sijbram ten Cate was directeur; op zijn gewone kluchtige manier vertelde hij de geschiedenis van de vrijaadje der beide paartjes; hij had daarbij prachtig geteekende platen waarop de geschiedenis was afgebeeld. Bij iedere plaat zong het koor als de directeur had uitgesproken. De dames waren allen à la Kate Greenaway[199] gekleed, de heeren in allerlei

198 Bij de posttarieven in Dr. Staring's Almanak voor den Twentschen Landman voor het jaar 1889 (Zie Hoofdstuk 3) staat vermeld, dat een brief tot 15 gram gefrankeerd moet worden met 5 cent. Drukwerken (onder kruisband) kosten tot 25 gram 1 cent, tot 50 gram 2 cent, enz.

199 Kate Greenaway (1846 - 1901), Engels tekenares, illustratrice en schrijfster, belangrijk in de ontwikkeling van het moderne Engelse kinderboek.

fantasiecostuums en daar er zeker wel 25 man, stond dit heel aardig. Bij ter Kuile stelde dr. André voor. Hij was net als deze gekleed, had een hoogen zwarten hoed op en een parapluie onder den arm; hij deed de eigenaardige manieren van André grappig na en vooral de scène, waar Tina kiespijn heeft en hij haar in den mond kijkt, was alleraardigst. Die werd voornamelijk gesproken in 't enschedeesch. Enna W. was Tina en speelde ook alleraardigst. Aleida W. speelde voor de liefde. Zij zong heel mooi, was in 't rose gekleed en had een pijl en boog in de hand, waarmêe zij Jan Harenberg (Jurriaan Stroink) en dr. André wilde treffen. Enna had de woorden gemaakt, Sijbram natuurlijk zijne partij, en juffr. Haaysma had de wijzen voor de piano gesteld, 't waren natuurlijk allerlei bekende wijsjes. Ik zou ze er wel bij schrijven, maar dan mag het niet onder kruisband. De meeste kunt gij wel raden. Frederik Wennink accompagneerde. Er was ook nog een allerkomiekst stukje van Nico, Bij ter Kuile, Bert Wennink en J. Höpink. Die Gebrüder Semmeler. Het was maar een zangstukje, maar zoo potsierlijk voorgesteld, dat wij schudden van lachen. Ze stelden Poolsche jooden voor en waren precies gelijk gekleed met lange vuurrood en wit geruite kaftans, die van voren los waren zwarte korte broeken en witte kousen, een muts net als de kaftan en vreesselijk groote zwarte baarden. Zij zongen en dansten allerkluchtigst. Ik had niet gedacht, dat die jongens zulke mooie stemmen hadden. Dit stukje viel erg in den smaak en er werd zoo lang geklapt tot het gordijn op nieuw werd opgehaald. Ze zongen toen nog weer een ander komiek ding. Hardy Stroink en Laura Roessingh feliciteerden de bruidsparen ook, als boerinnetjes gekleed. Ze deden het heel aardig en vlot weg. Julia's krans had een tableau, het altaar van 't huiselijk geluk voorstellende en een duitsche vriendin van Anna Scholten stelde Roodkapje voor. Er was dus wel variatie.
Julia's krans was allemaal door heel jonge heeren gevraagd, zoodra de invitaties waren gedaan, zoodat Engelb. Bernard en Ben geen juffers hadden. Ju was met Ko v. Deinse, Ju v. H. met Bert W., Ju B. met Höpink, Dien met Nico, Jet met Bij en Daatje met Albert B. Ju had heel veel pleizier gehad. Ze is over drieën te huis gekomen.
Nu heb ik, naar ik meen alles verteld wat je kan intéresseren, alleen dit nog dat het ons allen goed bekomen is. (.....)
Nu lieve, beste meisjes, de groeten van Vader, Engelbert en de zusjes en vooral van Uwe u zoo hartelijk liefhebbende Moeder.

Op 2 oktober 1886 (zie Hoofdstuk 2b, brief 355) schrijft Kaatje Elderink - Blijdenstein aan haar dochters Grietje en Nanny in Arnhem:
Morgen avond is er de repetitie van een tableau vivant dat op de bruidstranen van Engelbert ter K en Lida B[200] zal gegeven worden en wel bij Jet ter K. op het Wooldrik Ju's krans en die van Grietje komen er allemaal en eenige jonge heeren, samen 18 in getal. Zij zullen denkelijk veel pleizier hebben, want Jet had gevraagd of ze na afloop der repetitie wat gezellig zouden bij elkaar blijven.

Op maandag 11 oktober 1886 (zie Hoofdstuk 2b, brief 369) schrijft Kaatje Elderink - Blijdenstein aan haar dochters Grietje en Nanny:
Gisteren zijn de jongelui allen weer naar 't Woodrik geweest, zoo het heette om het tableau

200 Vermoedelijk Mr. Engelbert Hendrik Karel Julius ter Kuile, geb. 16-2-1860, en Christine Alide Blijdenstein. geb. 10-5-1861, gehuwd 20-10-1886

Twentse Taalbank

in te studeren, waarvan echter niets gekomen is. Ju had echter heel veel pret gehad. Zij hadden nog een versje gemaakt voor de bruidstranen. Ik vond het wel heel aardig. We zullen ze jelui natuurlijk dadelijk zenden. Van morgen zijn wij verzocht. Zoo als ge weet is het Zaterdag[201]. Van Nanny's krans is er geen een verzocht als Bertha v. H. Woensdag is de groenmaakpartij, ook op het Park evenals de Bruidstranen.

201 16 oktober 1886

Hoofdstuk 10
Voor en na de Enschedese stadsbrand van 1862

In pakket 7 (zie Hoofdstuk 1a) bevindt zich een aantal kopieën van brieven, geschreven voor en na de stadsbrand van 7 mei 1862. Deze brieven zijn vermoedelijk geschreven door Julia Stroink, grootmoeder van Cato Elderink en weduwe van Jan Bernard Blijdenstein. In het boek C. Elderink, Het Geslacht Blijdenstein (VDI-bibliotheek D3 - E23b), Hoofdstuk XXIV Uit de dagen onzer Grootvaders en Grootmoeders, is een aantal van deze brieven gedeeltelijk opgenomen.

Brief van 27 januari 1862 aan Hermina Wilhelmina Blijdenstein te Deventer, dochter van de schrijfster

Ik heb het dien dag[202] zoo stil gehad, dat mij zulks volstrekt niet is bevallen, want daar ik de broeders en zusters des avonds had ten eten genoodigd, heb ik over dag niemand gesproken dan Willem en Kaatje, die des namiddags kwamen om te zien of zij mij ook het een of ander konden helpen. Wij hebben ons des avonds zeer goed geamuseerd en daarbij ook nog wel de drie afwezigen bedacht .....

Kaatje en Herman kunnen nog maar altijd de menschen niet uit het huis krijgen, dat ze willen laten opbouwen[203]. Zij hebben nu nog weer tot Mei uitstel gegeven, maar als ze dan nog geen ander huis hebben, twijfel ik er sterk aan, of van het heele bouwen wel iets komt, want de oude Heer Elderink kan niet doortasten, en als de menschen niet verhuizen willen, zal het wel weer op de lange baan geschoven worden. Willem ter Kuile en Julia Elderink zijn voorleden woensdag geheel in stilte getrouwd en des namiddags naar Munster vertrokken. Zij hebben plan een reisje door Brabant te maken, maar zullen waarschijnlijk wel niet lang uitblijven.

Brief van 30 januari 1862

Ik hoor heden avond toevallig van Bey dat er tegenwoordig volstrekt geen vrachtwagens den straatweg passeeren mogen uit hoofde van de vorst die nog in den grond zit, en zoo is ook de vrachtboer, die ik het trommeltje had medegegeven genood geweest om zijnen wagen aan het tolhek te laten staan en met zijn paarden huiswaarts te keeren ..... Ik hoop nu maar dat de straatweg spoedig weer los komt, anders zouden de koekjes wel bij Tol Geeze in de schuur kunnen verschimmelen.

Brief van 8 februari 1862

Johanna Kosters is gisteren met een groote meerderheid van stemmem door den raad tot Juffrouw verkozen. Zij zal nu wel genoodzaakt zijn hunne groote voorkamer in te rigten, daar hun bovenhuis verhuurd is. .....

Het huwelijk van Jans en Bert zal nu toch ook in het voorjaar voortgang hebben, zij zijn voornemens om gedurende den zomer op den Kotten te gaan wonen, welk huis in het voorjaar vergroot en opgebouwd zal worden, en hoopen dan in het najaar op het huisje van

---

202 24 januari, de verjaardag van de schrijfster

203 Het huis van Mensink aan thans de Marktstraat

Herman en Kaatje, zoo er voor dien tijd niets anders te krijgen is. .....
Het begint er hier met de fabrieken al meer en meer treurig uit te zien, de groote stoom staat geheel stil, de andere fabrieken werken nog wel, doch korter dan andere winters en van de nieuw gebouwde fabrieken is er nog geen beginnen te werken en zal dit waarschijnlijk ook vooreerst wel niet gebeuren, zoodat het hier met de armoede elken dag erger wordt; het is wel gelukkig dat wij nog al geenen heelen strengen winter hebben; men heeft hier nog alle hoop dat nu Torbecke weer minister is, men het zal kunnen gedaan krijgen dat er met het voorjaar met het graven der aarden baan van den spoorweg een begin zal gemaakt worden om daardoor de arbeiders die geen werk meer in de fabrieken kunnen bekomen werk te verschaffen.

Brief van 27 februari 1862
..... Voor een paar dagen is hier het berigt gekomen dat de Minister Torbecke besloten heeft om
te Enschede een Telegraph kantoor op te rigten .....

Brief van 17 maart 1862
..... Kaatje en Herman hebben nu plan om een geheel nieuw huis te laten bouwen, vlak naast hunne stoomfabriek naar de kant van den Haaksberger straatweg, er is daar nog een vrij groote ruimte zoodat zij er ook nog een mooi bloemtuintje achter kunnen krijgen en zoo zij eenen vruchtentuin willen hebben kan die achter de fabriek aangelegd worden. Zij zijn thans zeer druk bezig met een teekening te maken hoe het van binnen ingerigt zal worden. Ik hoop nu maar, dat dit plan zal doorgaan, want zij komen er zeer pleizierig te woonen, hoewel het wel wat ver van ons af is.
De fabriek van Herman Blijdenstein en Bert Stroink komt nu (in plaats van op het Jooden kerkhof zooals ik u vroeger meldde) op de stadsweide achter het huis van Haverman te staan. De stad was met dien anderen grond zoo duur, dat er geen denken aan was om dien voor een fabriek te koopen.

Ongedateerde brief, geschreven waarschijnlijk op 8 mei 1862
..... Het is een verschrikkelijke ramp die ons arm stadje heeft getroffen maar Goddank zijn er zeer weinig ongelukken te betreuren, wel hoort men hier en daar nog wel van iemand die vermist wordt, doch later kwamen zij allen wel teregt en men weet tot nu toe met zekerheid dat niemand verbrand is dan een heele oude vrouw die op den hagen woonde en Grevenstuks Naatje genoemd werd. Gij kunt U de confusie die hier gisteren aan huis heerschte niet voorstellen, wij waren met allerlei uit den brand geredde voorwerpen zoo overladen dat men er letterlijk niet door kon komen. Julia en Jan[204] hebben niets dan hunne boeken hun goud en zilver en de wieg met eenig kindergoed gered. Kleeren bijna niet anders als wat ze aan het lijf hadden, Kaatje en Trui[205] hebben nog wat meer tijd gehad. Julia

204 Haar kinderen Julia Blijdenstein en Gerrit Jan van Heek

205 Haar dochter Kaatje, echtgenote van Herman Elderink en haar schoondochter Trui Blenken, echtgenote van Benjamin Willem (Beij) Blijdenstein.

Twentse Taalbank

is des namiddags met baker en kind[206] naar het Amelink gegaan, natuurlijk met een bed van ons en al het noodige voorzien. God geve dat zij hier goed mag afkomen, zij was niet erg geschrikt en hield zich heel bedaard. Ook Trui heeft zich zeer goed gehouden, zij is des avonds met kind[207] en baker naar Gronau vertrokken, want daar wij nog den heelen nacht in angst verkeerden dat ook ons huis zou worden aangetast, konden zij hier niet naar bed gaan en dit was toch voor haar noodzakelijk; Kaatje en Herman, Blenken en Ju, Beij en de meiden van alle familles huisvesten hier nu nog. Trui wilde ook zoo gaarne weer hier komen want zij heeft in Gronau rust noch duur. Daarenboven heb ik ook nog eene kamer voor het kantoor moeten inruimen, daar men daar nergens anders mede heen kon, gij kunt dus wel denken, dat gij op het oogenblik hier niet goed komen kunt, later als alles eens weer geregeld is, zoude ik u ook heel graag eens zien, al was het dan ook maar voor een enkele dag, maar nu moet gij u geduldig schikken en God danken, dat onze geheele famille het er nog zoo gelukkig hebben afgebracht. Allen hebben hunne huizen en inboedel verzekerd, de papieren en boeken van waarde gered en als de brand waarborg maatschappijen zich nu maar goed houden, dan zal alles mettertijd wel weer teregt komen, hoewel het zeker jaren zal duren, eer ons stadje weer het oude is. Gisterenavond hebben wij het eens gewaagd om door de straten te wandelen, zoover het dan nog straten heeten kunnen. Gij kunt u met geen mogelijkheid voorstellen welk een verwoesting het is, alles alles is weg en als men er midden in staat, weet men dikwijls volstrekt niet, op wat hoogte men is, de toren is reeds meer dan half weg en het andere gedeelte zal waarschijnlijk ook wel spoedig vallen, alle kerken zijn geheel verwoest, de klokken liggen gesmolten midden op de markt, hoe ze daar gekomen zijn weet niemand. Wij hebben het aan de hulp der Gronausche spuiten voornamelijk te danken, dat wij hier behouden zijn, de schuur naast Aleida's huis (Dethard Elderink) en de huizen daar tegen over zijn de laatsten geweest.

Brief van 11 mei 1862

..... om u nog het een en ander omtrent het hier voorgevallen vreeselijke ongeluk mede te deelen en mijn best te doen U daarvan een meer geregeld verhaal te geven, want de berigten die gij tot hiertoe gehad hebt, zullen wel allen zeer verward geweest zijn, want niemand had de gedachten nog regt bij elkander.

Ik was des morgens twaalf uren even naar onze Julia gegaan om te zien, hoe het met haar ging, daar ik des morgens berigt ontvangen had, dat zij des nachts nog zeer veel pijn aan de borst gehad had. Ik trof haar echter niet tehuis, daar Jan haar bepraat had eens met hem naar Oom Hendrik's hof te gaan dewijl het zulk schoon weer was en de dokter wel graag had, zij wat in de buitenlucht was. Ik stond nog even met de baker te praten toen er brand geroepen werd. Op straat gekomen hoorde ik, dat die was uitgebroken achter in de Klanderstraat naast het huis van Oom en Jannes, ik ging daarop naar tante Na, waar wij in den tuin den brand zeer goed zien konden en wij ook spoedig bemerkten, dat die een bedenkelijk aanzien kreeg, daar ook weldra de huizen aan den overkant der straat in brand stonden; daar nu ongelukkig de wind juist over de stad was en deze vrij hevig was, sloeg het ook dadelijk naar den zoogenaamden Maseland's stoom op den hagen over, van daar op Schlenckers huis en de schoolen en stond in een oogenblik geheel het achter 't hofje in

206 Marie, geboren 4 april 1862.

207 Jan Bernard (Jan), geboren 16 april 1862.

brand. Ik ging zoodra ik bemerkte, dat het erger begon te worden dadelijk naar Julia's huis terug om te zien wat ik daar helpen kon. Nog nauwelijks daar gekomen stonden ook reeds de huizen van Jan Lemker en Willem ten Cate in brand. Wij lieten toen dadelijk een rijtuig komen, waar in wij Ju met baker en kind naar ons huis zonden; ik ging daarop naar boven om te zien, wat nog te redden was, haar zilver (behalve de mooije schildpadden doos, die ik haar als geschenk in het huishouden had gegeven), wat linnengoed en het kindergoed met de wieg is nog gered, de overige boedel met bedden, onder en bovenkleeren, kortom alles is verbrand. Van daar terugkeerende kon ik reeds niet meer door de voordeur uit komen, maar moest achter door de schuur, die toen ook reeds van boven begon te branden, waarop ook weldra de geheele hofstraat in vlammen stond, terwijl zich de brand ook tevens naar de andere zijde, het stadhuis en de geheele lange straat uitbreidde, natuurlijk hadden de brandspuiten reeds lang alles opgegeven, daar een ieder wegliep om zijn eigen have en goed te redden. Ik heb echter van den verderen brand niets gezien, daar wij het allen veel te druk hadden om te staan kijken. Ons geheele huis was vol vlugtelingen, Julia met baker, kind en meid benevens de minne met haar kind, Trui met baker, kind en meid, Kaatje met hare meid, tante Trui met drie kinderen en twee meiden, tante Na, Julia Blenken, enz, allen hadden een toevlucht bij ons gezocht, waarbij zich ook later al de heeren voegden, toen zij zagen, dat er toch niet meer te redden viel. Toen wij de zinnen weder een weinig bij elkander hadden, zag ik wel spoedig, dat het voor Julia en Trui geen zaak was in zulk een verwarring en drukte te blijven, daar het eene onmogelijkheid was hen de gemakken en rust te bezorgen, die zij nog zoo zeer behoefden. Julia is toen met met tante Trui, baker, kinderen en meiden in twee rijtuigen naar het Amelink vertrokken, waar wij haar ook spoedig een geheel rijtuig met allerlei benoodigdheden hebben nagezonden. Trui is des avonds met Oom Matthieu en Tante Mietje, Tante Na en de baker en kind naar Gronau vertrokken. Onze Kaatje heeft ook zeer weinig gered, haar zilver, eenig beddegoed en linnen, maar het grootste deel van dit laatste, als ook al haar meubelen zijn verbrand. Gelukkig is Elderink's en van Heek's stoom gered. De Firma Joan Stroink en Zoonen is er het ergste aan toe, daar van hen alles is verbrand, woonhuizen, fabrieken, pakhuizen, stalling, verwerijen enz., het zal dus bij hen wel het langste duren, eer zij weder op stel komen; bij ons zijn ze dadelijk weer met hunne fabriek op de Welle begonnen en daar hunne bleek en verwerij behouden zijn gebleven, hoopen zij spoedig weder aan den gang te kunnen komen, hoewel het lang zal duren, eer zij de fabriek weer op de oude hoogte zullen kunnen brengen. Gij kunt u niet voorstellen welk een menigte menschen er heden met den zondag door de ruïnen wandelden om alles eens in oogenschouw te nemen, allemaal vreemdelingen, ik geloof, dat ik niet te veel zeg, zoo ik het getal op twee duizend bepaal, en gisteren en eergisteren was het ook reeds druk bezocht. Ook onze Jan is dadelijk op het ontvangen van den telegram overgekomen; ik heb hem wel evenals u, door Kaatje laten schrijven en verzoeken geduldig te wachten tot alles hier geregeld was, doch hij heeft dien brief niet afgewacht, maar is dadelijk vertrokken; hij gaat echter heden avond terug. ..... De treurige omstandigheden in aanmerking genomen zijn wij hier welgemoed, niemand die den moed laat zinken, wij helpen ons onderling zooveel wij kunnen, en wij kunnen de hulp en bereidvaardigheid, die wij van alle omringende plaatsen tot Deventer en Zwolle toe ontvangen niet genoeg roemen. Dat onze Herman over komt denk ik niet; wij hebben hem te gelijk met U en Jan getelegrapheerd en daarna geschreven; als hij hier later van dienst kan zijn, kunnen wij hem wel laten komen.....

De familie Evers daar gij naar vraagt heeft zich naar alle kanten verspreid; de Dominé en Mevrouw zijn naar Hoogeveen, twee van de Juffers naar Utrecht, de anderen naar Leiden en Harlingen. De famille Kosters woont op hunne bleek en van Dr. Kosters op den Kruidkotten, en zoo zijn de meeste familles verspreid, daar meest allen de kinderen hebben weggezonden. Blenken hebben nog al een goed gedeelte van hun boedel gered, doch het is zeer geschonden en heeft weinig waarde meer en zoo is het met het meeste dat gered is, want door de gruwelijke verwarring was het niet mogelijk er behoorlijk voor te zorgen. Van Uwe onderkleederen behoeft gij niet over te zenden, ik heb genoeg om in den eersten nood te voorzien, en wij hebben er reeds werk van gemaakt om nieuw te laten maken. De beide naaisters Hanna en Leida logeeren hier op den zolder en naaijen alleen voor onze familles, zoodat wij er nog wel spoedig weer zullen inkomen....

Brief van 10 september 1862
Onze Kaatje is maandag weer verhuisd, zij woont nu reeds heel pleizierig en gezellig op de bovenkamer in haar nieuwe huis, wij hebben er gisteren morgen koffij gedronken. O, het is zulk een vroolijke kamer.

Brief door Maria Geertruid Ledeboer - van Heek van mei 1862
In pakket 8 in het eerstgenoemde dictaatcahier (zie Hoofdstuk 1b) bevindt zich een kopie van een brief, geschreven in mei 1862, enkele dagen na de brand door Maria Geertruid Ledeboer - van Heek aan haar zoon Abraham in Engeland:

Lieve Abram,

Gode zij dank, die ons allen zoo genadig bewaard en gered heeft! Mijn dierbaar kind, wat hebben wij in weinige oogenblikken niet ondervonden. Mijne pen weigert het U te beschrijven. Mijne gedachten verdringen elkander. Toch wil ik trachten zooveel ik kan U mede te deelen. Wij zaten om een uur nog zoo rustig bij elkander. Julia[208] was voor het eerst weer bij ons koffiedinken, toen ons het geroep van brand verschrikte. Julia, die nog zeer zwak is, breng ik te huis en zie daar, dat het zeer erg is, doch heb ik nog geen gedachten, dat ons oude huis last zal lijden. Weer thuis komende wordt de brand zoo verontrustend, dat dadelijk de boeken en papieren benevens het geld en zilver wordt geborgen en naar het Wageler gezonden. Doch nu meent Oom Hendrik, wij door het nat houden van het dak het huis zullen behouden en worden daartoe alle pogingen aangewend. Doch wat helpen eenige emmers water tegen zulk een vuurgloed. Onderwijl pakken wij het linnen, damast, bedden, kleeren etc. op een wagen en zenden hem weg. De vuurgloed bedreigt ons meer en meer. De Haverstraat, Hofstraat, Langestraat, het huis en de schuur van Oom Bert, ons schuurtje, de schoenmaker, de Jonker, Blijdenstein, de Roomsche kerk, de geheele Markt en de Groote Kerk branden. Nu wordt er geroepen, dat het magazijn van achteren reeds brand. Nu wordt het tijd voor ons. Oom Hendrik, die altijd even bedaard is gebleven, begint ook te wanhopen aan het behoud van het huis; half met geweld dwing ik Arnold, die onderwijl altijd even ijverig is geweest met het redden der schilderijen, om met mij, die Bernard aan

208 Julia Blijdenstein, gehuwd met Gerrit Jan (Jan) van Heek. Zij was op 4 april 1862 bevallen van hun dochter Marie.

de hand houdt het huis te verlaten. Met gevaar vluchten wij onder de brandende kerk heen onder het loeijen en brullen en knetteren der vlammen. En daarbij een wind als een orkaan. Ik weet niet hoe ik het U beschrijven zal. Op 't kerkhof loopt Ds Evers, die zijn vrouw en kinderen mist en radeloos is. Het huis staat in volle vlam. Vrouwen met kinderen in den arm en aan de hand, met wiegen, met beddegoed, met meubels passeeren met mij de Mennisten Steeg. Bernard heeft zijn vogeltje bij den Koster gebracht. Hij haalt het en met het kooitje in de hand passeeren wij de Twistbrug, waar de menschen aan alle kanten aan het redden zijn. Wij gaan naar de fabriek, waar nu alle pogingen in het werk worden gesteld om die te behouden. De stukken, die te droogen hangen worden afgetrokken, overal het dak met menschen bezet om naar de vonken te zien. Onderwijl is het dak der kerk donderend ingevallen, de vuurgloed nadert meer en meer. Voor ons wordt het om de stof en de hitte ondragelijk. Met Mietje, die ik reeds veilig vooruit gezonden had en met Bernard begeven wij ons verder met den stroom van kermende menschen verder. Daar sleept men met ouden van dagen, hier roept men om verloren kinderen. Stom van smart over al de ellende gaat het verder. Achter over de Heurne willen wij een toevlugt bij Grootmoeder zoeken. Helaas, wij vinden haar reeds op den weg. Haar huis was reeds meest uitgepakt. Zij kon bijna niet gaan, het was of zij half verwezen was. Zij wist er niets van, dat de geheele stad in brand stond. Zij meende, dat de brand zich van de Kalanderstraat naar haar huis had uitgebreid. Wij sukkelen weer met haar terug naar het Jan Amelink. Ach, wat was het daar een treurig gezigt. De weg is bezaaid met menschen, die met een weinig have en goed de stad verlaten. Doch nu komen de boeren op wagens aangereden om nog te redden, wat nog te redden is. Grootmoeder zend ik met Mietje, die vreeselijk van streek is, naar het Pot. Ik blijf met Bernard terug bij J. Amelink. Hier heb ik uren gestaan in doodsangst over Arnold, Oom Hendrik, Herman en Jan, die allen in de fabriek achter gebleven waren. Van tijd tot tijd kon men de fabriek zien en dan was allens weer in rook en vlammen gehuld. Zoo lang ik nog menschen op het dak zag, was ik gerust. Hier vond ik ook Ds Evers met familie terug, zij hadden niets gered dan de kleeren, die zij aan het lijf hadden. Kees Jennes sleepte zich daar ook half dood voort. Hem is alles verbrand en hij heeft het laag geassureerd. Terwijl ik daar sta komen de brandspuiten van Oldenzaal, doch de menschen kunnen niet meer ademen om den verstikkenden damp, zoodat zij niet veel meer kunnen uitrigten. Aan de Lossersche spuiten hebben ze meest het behoud der fabriek te danken.
Daar komt van Munster uit Amsterdam ons opzoeken, wij krijgen van alle kanten betooning van deelneming en hulp en worden overladen met weldaden. Van Rijssen hebben wij een vat boter, 4 hammen, 2 nagelhouten, tien groote krentenstoeten, 200 eieren benevens een vrachtwagen vol spek en brood voor het volk ontvangen. Daaruit kan men de Rijssensche gulheid aan kennen. Oom Isak is hier geweest, hij heeft onze Mietje, Mietje Stroink, Wilhelm en Bernard Blijdenstein mede genomen. Oom Hendrik wil dezen vervolgen.

Uit de brief van Hendrik Jan van Heek en Mevrouw M.G. v. Heek - Ledeboer
Gisteren kwam de minister Thorbecke ons een bezoek brengen, hij kwam met van der Linden en zijn vrouw, welke laatste zoolang bij Moeder op het Wageler is gebleven..... ik geloof, dat zijn komst een weldadigen invloed zal hebben..... in 't algemeen is de gemoedsstemming hier vrij bedaard. ..... Ik heb het bij het redden der fabriek 's nachts zoo weg gekregen, dat ik een paar dagen geen adem kon halen.....
Tante Roessingh was met Berts Oom en twee logés naar 't Stroot en hebben van den brand

niets gemerkt.....
Berts Oom heeft 's nachts met groot levensgevaar er zijn ijzeren brandkist uitgehaald. vandaar het verhaal in de krant. Menschen die tegen 3 à 4 uur in den morgen de straten zijn gepasseerd, hebben hem zittende op de brandkast gevonden..... de poorten waren te spoedig verspert en men kon de stad niet uit, zoo is ons ook een geheele wagen met beddegoed verbrand. De schilderijen heb ik Goddank gered doch 't overige is zoo erg niet omdat alles geassureerd is.. ..... Ik kan niet meer zien H.J.v.H.
Daarna schrijft nog Mevrouw M.G. v. Heek - Ledeboer o.m.: Ons pellen en linnen, mijne, Bernards en Mietjes kleeren zijn alle verbrand. Ons porcelein ligt aan scherven in den kelder, het kristal is een glasklomp geworden. Grootmoeder huist hier bij ons op het Wageler. Zij heeft haar bedden en linnen nog behouden. ..... Tante Trui is alles verbrand, zoo ook Gerh. Jannink, de geheele straat door, de Markt op allen hebben alles verloren, Lasonder hebben niets behouden. Zij zijn op 't Mörs, alwaar zij in een kelder sliepen..... Dan wil ik hopen, dat gij Uwe geboortestad, die gij nu wel niet meer zien zult opnieuw schooner zult zien verrijzen.
Alles is één ruine. Het huis van Blijdenstein gelijkt een bouwval van een Griekschen tempel, ons huis doet U denken aan de ruines aan den Rijn en al wil men zich goed houden als men er door gaat, men kan het niet, zóó geweldig ontroert en schokt het U, men raakt er geheel door van streek.

Aanvulling:
In de "Twentsche Courant Tubantia" van 29 juni 2002 staat een artikel "Een zeldzame brief" over een brief die Kaatje Elderink - Blijdenstein op 9 mei 1862 schrijft aan haar broer die in Engeland is.

Twentse Taalbank

Bijlage 1
Over het leven van Cato Elderink

In het knipselarchief van het Van Deinse Instituut bevinden zich in de map "Cato Elderink" een groot aantal krantenknipsels met artikelen over Cato Elderink. Deze artikelen geven de feiten over haar leven niet alle op dezelfde wijze weer.
Ze werd geboren op 28 februari 1871 in Enschede.
Uit brieven, aanwezig in het archief (zie Hoofdstuk 2b) blijkt, dat ze in 1890 op een kostschool in Hannover was en in 1892 tot 1894 of langer werkte in het Buitengasthuis in Amsterdam.
Ze overleed op 14 juni 1941, volgens het ene artikel thuis, volgens het andere in het ziekenhuis "Ziekenzorg".
Bij haar zeventigste verjaardag werd ze in het museum gehuldigd. Volgens een artikel in "Tubantia" van 8 juni 1951 werd ze de dag na haar huldiging ziek. Volgens een artikel in "Tubantia" van 24 februari 1996 over Gé Waardenburg, die onderzoek deed naar Cato Elderink, kreeg ze tussen Usselo en Buurse een ongeluk met haar fiets. Deze aanrijding leidde tot medische complicaties, ze overleed niet lang daarna. Het artikel van 24 februari 1996 werd geplaatst naar aanleiding van het plaatsen van een gedenksteen bij het voormalige woonhuis van Cato Elderink in de Marktstraat op 28 februari 1996, haar 125ste geboortedag.
In een artikel in "Tubantia" van 3 april 1976 staat echter, dat ze na een periode in Amsterdam waar ze een verpleegstersopleiding kreeg, terugkwam in Enschede, waar ze met haar eveneens ongehuwde broer en zuster samen ging wonen in het Elderinkhuis.
Een duidelijk beeld van haar leven geeft "Tubantia" van 20 juni 1941:
"Gistermiddag is het stoffelijk overschot van de Twentsche dichteres en schrijfster Cato Elderink op de Algemeene Begraafplaats nabij de Gronauscheweg in allen eenvoud ter aarde besteld. Vele vrienden van de overledene volgden haar op haren laatsten gang. Onder hen bevonden zich bestuursleden van de Oudheidkamer "Twente" en vele anderen, die mej. Elderink van nabij hebben gekend en haar werk hebben bewonderd. De burgemeester van Enschede, de heer J.J.G.E. Rückert, vertegenwoordigde het Gemeentebestuur en mr. J. Offerhaus de Volksuniversiteit Enschede."
Sprekers waren:

- Dokter W.C.H. Wefers Bettink namens de afdeeling Enschede van de Vereeniging tot Bestrijding der Tuberculose. "Zuster Elderink" begon in 1909 haar werkzaamheden als enquêtrice van de toen pasopgerichte afdeeling Enschede. Haar naam heeft in de annalen der afdeeling een eereplaats verkregen. Dit werk hield zij vol tot 31 juli 1920 toen haar op haar verzoek ontslag werd verleend.
- De heer L.A. Stroink, voorzitter van de Oudheidkamer "Twente". Hij sprak tevens namens de directeur van het Rijksmuseum "Twenthe", de heer Jan van Heek en namens de vrienden der Oudheidkamer. De spreker herinnert aan de 28ste februari, de dag waarop Cato Elderink 70 jaar werd en in het museum werd gehuldigd.
- De heer W.H. Jannink sprak een persoonlijk woord namens zijn echtgenote[209] en

209 Alexa Benedict, die in de eerste wereldoorlog als pleegkind uit Hongarije opgenomen werd in het gezin Elderink

kinderen.
- De heer E. Elderink, broer van de overledene, dankte voor de vele blijken van belangstelling.

Na haar afscheid van het medische werk schreef ze een aantal boeken:
- in 1921 "Oet et Laand van Aleer"
- in 1923 "Een Twentsch Fabriqueur van de achttiende eeuw"
- in 1926 "Het geslacht Blijdenstein"
- in 1937 "Twènter Laand en Leu en Lèven".

Bijlage 2
Brieven, versjes, enz. in datumvolgorde met toegekende nummers

datum	nummer	beschrijving
geen	247	van Kaatje Elderink -Blijdenstein aan haar man en kinderen
geen	264	van Kaatje Elderink - Blijdenstein aan haar man
geen	479	sinterklaasversje, vermoedelijk van Grietje of Nanny Elderink uit Arnhem, vòòr 1890
geen	480	sinterklaasversje, vermoedelijk van Grietje of Nanny Elderink uit Arnhem, vòòr 1890, zie brief 490
geen	482	sinterklaasversje in het Twents
geen	485	sinterklaasversje in het Twents
geen	486	sinterklaasversje
02-01-1841	430	Herman Elderink aan zijn ouders
16-08-1848	135	Benjamin Willem Blijdenstein aan zijn ouders
16-08-1848	136	Willem Blijdenstein aan zijn ouders
16-08-1848	137	Kaatje Blijdenstein aan haar ouders
01-02-1854	416	Herman Elderink aan zijn ouders, broer en zusters
04-02-1854	418	Herman Elderink aan zijn ouders, broer en zusters
19-02-1854	429	Herman Elderink aan zijn ouders, broer en zusters
25-02-1854	433	Jan Elderink aan zijn broer Herman
03-03-1854	407	Herman Elderink aan zijn ouders, broer en zusters
08-03-1854	432	M. Elderink - van Lochem aan haar zoon Herman
17-03-1854	406	Herman Elderink aan zijn ouders, broer en zusters
23-03-1854	396	Jan Elderink aan zijn broer Herman
30-03-1854	397	in potlood, klad voor brief 413
30-03-1854	413	Herman Elderink aan zijn ouders, broer en zusters
28-04-1854	400	Herman Elderink aan zijn ouders, broer en zusters
04-05-1854	434	Herman Elderink aan zijn ouders, broer en zusters

Twentse Taalbank

datum	nummer	beschrijving
17-05-1854	410	Herman Elderink aan zijn ouders, broer en zusters
04-06-1854	408	Jan Elderink aan zijn ouders en zusters
15-06-1854	431	Herman Elderink aan zijn ouders, broer en zusters
28-06-1854	421	Herman Elderink aan zijn ouders, broer en zusters
28-06-1854	422	Herman Elderink aan zijn zuster Grietje
14-07-1854	405	Herman Elderink aan zijn ouders, broer en zusters
23-07-1854	420	Herman Elderink aan zijn ouders, broer en zusters
03-09-1854	412	Herman Elderink aan zijn ouders, broer en zusters
08-09-1854	423	Herman Elderink aan zijn ouders, broer en zusters
19-09-1854	409	Herman Elderink aan zijn ouders, broer en zusters
04-10-1854	399	Herman Elderink aan zijn zuster Grietje
04-10-1854	401	Herman Elderink aan zijn ouders, broer en zusters
18-10-1854	414	Herman Elderink aan zijn ouders, broer en zusters
24-10-1854	417	Engelbert Elderink aan zijn zoon Herman
31-10-1854	419	Herman Elderink aan zijn ouders, broer en zusters
12-11-1854	426	Engelbert Elderink aan zijn zoon Herman
16-11-1854	435	Herman Elderink aan zijn ouders, broer en zusters
27-11-1854	402	B. Scholten te Almelo aan Herman Elderink
28-11-1854	428	Jan Elderink aan zijn broer Herman
29-11-1854	427	Verjaarswens van Grietje Elderink aan haar broer Herman
01-12-1854	403	in potlood, klad van een brief van Herman Elderink aan B. Scholten
01-12-1854	404	Herman Elderink aan zijn ouders, broer en zusters
15-12-1854	415	Herman Elderink aan zijn ouders, broer en zusters
17-12-1854	436	Engelbert Elderink aan zijn zoon Herman
1854	438	Abr. Pott, Elberfeld, prijsopgave van Jacquard-machines
05-01-1855	398	Herman Elderink aan zijn ouders, broer en zusters

datum	nummer	beschrijving
20-01-1855	411	Herman Elderink aan zijn ouders, broer en zusters
26-01-1855	424	Jan Elderink aan zijn broer Herman
06-02-1855	425	Engelbert Elderink aan zijn zoon Herman
12-02-1855	437	Rekening van de höhere Webeschule, Elberfeld voor stoffen
09-05-1860	483	Kaatje Blijdenstein aan haar broers Herman en Jan
	455	Schema voor een reis langs de Rijn, 5-5-1865 t/m 10-5-1865
06-05-1865	474	Rekening Hotel Weidenhof, Elberfeld
07-05-1865	475	Rekening Cölnischer Hof, Cöln
08-05-1865	476	Rekening Hôtel de France, Bad-Ems
09-05-1865	477	Rekening Hôtel Monjau, Remagen
10-05-1865	478	Rekening Zum Prinzen von Preussen, Hamm
24-06-1875	439	Rekening Hôtel Wegener, Lippspringe
25-06-1875	318	Grietje Elderink aan haar moeder
25-06-1875	319	Julia Elderink aan haar moeder
25-06-1875	320	Engelbert Elderink aan zijn moeder
25-06-1875	321	Nanny Elderink aan haar moeder
25-06-1875	322	Herman Elderink aan zijn vrouw Kaatje
28-06-1875	258	Kaatje Elderink - Blijdenstein aan haar dochter Grietje
28-06-1875	255	Kaatje Elderink - Blijdenstein aan haar dochter Julia
28-06-1875	272	Kaatje Elderink - Blijdenstein aan haar man Herman
29-06-1875	453	Recept voor Kaatje Elderink - Blijdenstein, vermoedelijk van dr. Rohden
29-06-1875	454	Herman Elderink aan zijn vrouw Kaatje
30-06-1875	274	Mina Scholten - Blijdenstein aan haar zuster Kaatje
01-07-1875	466	Herman Elderink aan zijn vrouw Kaatje
01-07-1875	292	Julia Elderink aan haar moeder

datum	nummer	beschrijving
01-07-1875	293	Grietje Elderink aan haar moeder
01-07-1875	294	Engelbert Elderink aan zijn moeder
01-07-1875	295	Herman Elderink aan zijn vrouw Kaatje (2de brief op deze datum)
01-07-1875	323	Nanny Elderink aan haar moeder
01-07-1875	440	Rekening Hôtel Wegener, Lippspringe
02-07-1875	278	Wed. J.B. Blijdenstein aan haar dochter Kaatje, zoon Jan en schoondochter Marie Blijdenstein - Ebeling
03-07-1875	347	Grietje Elderink aan haar moeder
06-07-1875	441	Rekening Hôtel Wegener, Lippspringe
09-07-1875	252	Kaatje Elderink - Blijdenstein aan haar man Herman
10-07-1875	266	Julia Elderink aan haar moeder
10-07-1875	267	Grietje Elderink aan haar moeder
10-07-1875	268	Engelbert Elderink aan zijn moeder
10-07-1875	269	Herman Elderink aan zijn vrouw Kaatje
13-07-1875	324	Kaatje Elderink - Blijdenstein aan haar dochter Nanny
13-07-1875	325	Kaatje Elderink - Blijdenstein aan haar dochter Grietje
circa 13-07-1875	473	Kaatje Elderink - Blijdenstein aan haar man Herman
17-07-1875	260	Engelbert Elderink aan zijn moeder
17-07-1875	261	Grietje Elderink aan haar moeder
17-07-1875	262	Julia Elderink aan haar moeder
17-07-1875	263	Herman Elderink aan zijn vrouw Kaatje
17-07-1875	313	Kaatje Elderink - Blijdenstein aan haar man Herman
17-07-1875	442	Rekening Hôtel Wegener, Lippspringe
20-07-1875	297	Kaatje Elderink - Blijdenstein aan haar dochters Julia en Grietje
20-07-1875	460	Herman Elderink aan zijn vrouw Kaatje

datum	nummer	beschrijving
22-07-1875	257	Kaatje Elderink - Blijdenstein aan haar man Herman
22-07-1875	443	Rekening Hôtel Wegener, Lippspringe
25-07-1875	465	Kaatje Elderink - Blijdenstein aan haar man Herman
29-07-1875	444	Rekening vermoedelijk Hôtel Wegener, Lippspringe
21-12-1875	250	Marie Blijdenstein - Ebeling aan haar schoonzuster Kaatje
22-12-1875	251	Jan Blijdenstein aan zijn zuster Kaatje Elderink - Blijdenstein
dec. 1875?	484	Iet van Amrooy - Philips aan Kaatje Elderink - Blijdenstein
02-03-1876	329	Nanny Elderink, vermoedelijk aan haar vader
03-03-1876	464	Marie Blijdenstein - Ebeling aan haar schoonzuster Kaatje
07-03-1876	299	Julia Elderink aan haar moeder en zusje Nanny
07-03-1876	337	Catootje Elderink aan haar moeder en zusje Nanny
07-03-1876	338	Herman Elderink aan zijn vrouw Kaatje
07-03-1876	339	Grietje Elderink aan haar moeder en zusje Nanny
03-06-1876	452	Recept voor Kaatje Elderink - Blijdenstein, vermoedelijk van dr. Rohden
03-06-1876	336	Cato Elderink aan haar moeder
07-06-1876	333	Engelbert Elderink aan zijn moeder
07-06-1876	470	Briefkaart van Kaatje Elderink - Blijdenstein, aan haar man Herman
08-06-1876	290	Julia Elderink aan haar moeder
08-06-1876?	246	Nanny Elderink aan haar moeder
08-06-1876	283	Grietje Elderink aan haar moeder
11-06-1876	256	Kaatje Elderink - Blijdenstein aan haar man Herman
14-06-1876	471	Briefkaart van Kaatje Elderink - Blijdenstein aan haar man
16-06-1876	472	Briefkaart van Jan Elderink aan zijn broer Herman
18-06-1876	288	Engelbert Elderink aan zijn moeder
30-06-1876	445	Rekening van Hôtel Wegener, Lippspringe

datum	nummer	beschrijving
01-08-1876	309	H. de Jong te Stiens aan de heer en mevr. Elderink - Blijdenstein
12-06-1877	332	Kaatje Elderink - Blijdenstein aan haar man Herman en kinderen
12-06-1877	342	Julia Elderink aan haar moeder
12-06-1877	343	Grietje Elderink aan haar moeder
12-06-1877	463	Herman Elderink aan zijn vrouw Kaatje
14-06-1877	183	Geertruid Blijdenstein aan haar tante Kaatje Elderink - Blijdenstein
15-06-1877	259	Kaatje Elderink - Blijdenstein aan haar man Herman en kinderen
15-06-1877	305	Catootje Elderink aan haar moeder
15-06-1877	306	Johanna Elderink aan haar moeder
15-06-1877	340	Herman Elderink aan zijn vrouw Kaatje
16-06-1877	282	Wed. J.B. Blijdenstein (- Stroink) aan haar dochter Kaatje
17-06-1877	326	Julia Elderink aan haar moeder
17-06-1877	335	Engelbert Elderink aan zijn moeder
17-06-1877	336A	Herman Elderink aan zijn vrouw Kaatje
18-06-1877	284	Kaatje Elderink - Blijdenstein aan haar man Herman en kinderen
.....06-1877	253	Kaatje Elderink - Blijdenstein aan haar dochters Julia en Grietje
21-06-1877	300	Grietje Elderink aan haar moeder
21-06-1877	301	Julia Elderink aan haar moeder
21-06-1877	467	Kaatje Elderink - Blijdenstein aan haar man Herman
21-06-1877	468	Engelbert Elderink aan zijn moeder
21-06-1877	469	Herman Elderink aan zijn vrouw Kaatje
23-06-1877	296	Kaatje Elderink - Blijdenstein aan haar zoon Engelbert
23-06-1877	327	Johanna Elderink aan haar moeder
23-06-1877	346	Trui Blijdenstein - Blenken aan haar schoonzuster Kaatje

datum	nummer	beschrijving
		Elderink - Blijdenstein
24-06-1877	310	Kaatje Elderink - Blijdenstein aan haar man Herman
10-09-1877	249	Iet van Anrooy - Philips aan Kaatje Elderink - Blijdenstein
04-06-1878	243	Catootje Elderink aan haar moeder
04-06-1878	244	Herman Elderink aan zijn vrouw Kaatje
04-06-1878	245	Johanna Elderink aan haar moeder
04-06-1878	280	Julia Elderink aan haar moeder
04-06-1878	281	Grietje Elderink aan haar moeder
04-06-1878	289	Engelbert Elderink aan zijn moeder
07-06-1878	254	Grietje Elderink aan haar moeder
07-06-1878	279	Johanna Elderink aan haar moeder
08-06-1878	344	Julia Elderink aan haar moeder
13-06-1878	308	Grietje Elderink aan haar moeder
13-06-1878	314	Engelbert Elderink aan zijn moeder
13-06-1878	341	Julia Elderink aan haar moeder
14-06-1878	315	Herman Elderink aan zijn vrouw Kaatje
17-06-1878	273	Kaatje Elderink - Blijdenstein aan haar man Herman
03-07-1878	446	Rekening Hôtel Wegener, Lippspringe
25-06-1879	447	Rekening Hôtel Wegener, Lippspringe
30-06-1879	317	Grietje Elderink aan haar moeder
30-06-1879	458	Julia Elderink aan haar moeder
30-06-1879	459	Herman Elderink aan zijn vrouw Kaatje
03-07-1879	298	Grietje Elderink aan haar moeder
03-07-1879	307	C(atootje) Elderink aan haar moeder
03-07-1879	345	Engelbert Elderink aan zijn moeder
07-07-1879	311	Grietje Elderink aan haar moeder

datum	nummer	beschrijving
07-07-1879	312	Engelbert Elderink aan zijn moeder
09-07-1879	448	Rekening Hôtel Wegener, Lippspringe
11-06-1880	291	Kaatje Elderink - Blijdenstein aan haar kinderen
13-06-1880	449	Rekening Hôtel Wegener, Lippspringe
15-06-1880	303	Johanna Elderink aan haar moeder
15-06-1880	304	Cato Elderink aan haar moeder
15-06-1880	461	Julia Elderink aan haar moeder
15-06-1880	462	Herman Elderink aan zijn vrouw Kaatje
17-06-1880	276	Catootje Elderink aan haar moeder
17-06-1880	302	Grietje Elderink aan haar moeder
17-06-1880	328	Johanna Elderink aan haar moeder
17-06-1880	330	Julia Elderink aan haar moeder
18-06-1880	277	Herman Elderink aan zijn vrouw Kaatje
19-06-1880	248	Engelbert Elderink aan zijn moeder
19-06-1880	275	Herman Elderink aan zijn vrouw Kaatje
21-06-1880	270	Catootje Elderink aan haar moeder
21-06-1880	285	Julia Elderink aan haar moeder
21-06-1880	286	Grietje Elderink aan haar moeder
21-06-1880	331	Johanna Elderink aan haar moeder
22-06-1880	271	Herman Elderink aan zijn vrouw Kaatje
22-06-1880	287	Kaatje Elderink - Blijdenstein aan haar man Herman en kinderen
25-06-1880	450	Rekening Hôtel Wegener, Lippspringe
15-07-1881	265	Mina Scholten - Blijdenstein aan haar zuster Kaatje Elderink - Blijdenstein
16-07-1882	209	Briefkaart van Engelbert Elderink naar huis
17-07-1882	210	Briefkaart van Engelbert Elderink naar huis

datum	nummer	beschrijving
20-07-1882	211	Briefkaart van Engelbert Elderink naar huis
21-07-1882	212	Briefkaart van Engelbert Elderink naar huis
22-07-1882	213	Briefkaart van Engelbert Elderink naar huis
23-07-1882	214	Briefkaart van Engelbert Elderink naar huis
24-07-1882	215	Briefkaart van Engelbert Elderink naar huis
06-06-1883	12	Julia Elderink aan haar ouders
09-06-1883	14	Julia Elderink aan haar ouders
12-06-1883	38	Julia Elderink aan haar ouders
18-06-1883	48	Julia Elderink aan haar ouders
24-06-1883	18	Julia Elderink aan haar ouders
29-06-1883	55	Julia Elderink aan haar ouders
10-07-1883	20	Julia Elderink aan haar ouders
12-07-1883	52	Julia Elderink aan haar ouders
20-07-1883	50	Julia Elderink aan haar ouders
24-07-1883	17	Julia Elderink aan haar ouders
09-08-1883	16	Julia Elderink aan haar ouders
10-08-1883	451	Tekst over "Freundschaft"
15-08-1883	21	Julia Elderink aan haar ouders
17-08-1883	47	Julia Elderink aan haar ouders
21-08-1883	42	Julia Elderink aan haar grootvader Engelbert Elderink
25-08-1883	39	Julia Elderink aan haar ouders
28-08-1883	45	Julia Elderink aan haar ouders
30-08-1883	49	Julia Elderink aan haar moeder
02-09-1883	35	Julia Elderink aan haar ouders
07-09-1883	15	Julia Elderink aan haar ouders
08-09-1883	3	Julia Elderink aan haar moeder

datum	nummer	beschrijving
13-09-1883	13	Julia Elderink aan haar ouders
13-09-1883	23	Julia Elderink aan haar grootvader Engelbert Elderink
18-09-1883	5	Julia Elderink aan haar ouders
25-09-1883	24	Julia Elderink aan haar ouders
01-10-1883	7	Julia Elderink aan haar ouders
04-10-1883	22	Julia Elderink aan haar oom Jan Elderink
04-10-1883	25	Julia Elderink aan haar ouders
09-10-1883	51	Julia Elderink aan haar ouders
11-10-1883	37	Julia Elderink aan haar ouders
16-10-1883	29	Julia Elderink aan haar ouders
21-10-1883	34	Julia Elderink aan haar moeder
23-10-1883	32	Julia Elderink aan haar ouders
26-10-1883	31	Julia Elderink aan haar ouders
29-10-1883	33	Julia Elderink aan haar grootvader Engelbert Elderink
30-10-1883	19	Sophie Schäfer te Hannover aan Kaatje Elderink - Blijdenstein
31-10-1883	30	Julia Elderink aan haar ouders
06-11-1883	54	Julia Elderink aan haar ouders
10-11-1883	46	Julia Elderink aan haar moeder
13-11-1883	36	Julia Elderink aan haar ouders
15-11-1883	6	Julia Elderink aan haar ouders
20-11-1883	2	Julia Elderink aan haar moeder
24-11-1883	40	Julia Elderink aan haar ouders
24-11-1883	41	Julia Elderink aan haar zusjes
25-11-1883	44	Julia Elderink aan haar broer Engelbert
28-11-1883	9	Julia Elderink aan haar vader
01-12-1883	1	Julia Elderink aan haar ouders

datum	nummer	beschrijving
04-12-1883	4	Julia Elderink aan haar moeder
05-12-1883	27	Sophie Schäfer te Hannover aan Kaatje Elderink - Blijdenstein
07-12-1883	8	Julia Elderink aan haar moeder
13-01-1884	26	Julia Elderink aan haar ouders
20-01-1884	10	Julia Elderink aan haar ouders
03-02-1884	11	Julia Elderink aan haar ouders
06-02-1884	53	Julia Elderink aan haar moeder
17-02-1884	43	Julia Elderink aan haar ouders
20-02-1884	28	Julia Elderink aan haar ouders
23-02-1884	241	Julia Elderink aan haar grootvader Engelbert Elderink
08-05-1884	177	Nanny Elderink aan haar ouders
14-05-1884	180	Nanny Elderink aan haar ouders
21-05-1884	176	Nanny Elderink aan haar ouders
21-05-1884	127	Nanny Elderink aan haar ouders
28-05-1884	182	Nanny Elderink aan haar ouders
06-06-1884	96	Nanny Elderink aan haar ouders
10-06-1884	110	Nanny Elderink aan haar ouders en zusjes
12-06-1884	100	Nanny Elderink aan haar ouders
16-06-1884	75	Nanny Elderink aan haar ouders en zusjes
16-06-1884	178	Nanny Elderink aan haar moeder
20-06-1884	104	Nanny Elderink aan haar ouders
24-06-1884	107	Nanny Elderink aan haar broer Engelbert
27-06-1884	72	Nanny Elderink aan haar ouders en zusjes
01-07-1884	105	Nanny Elderink aan haar ouders en zusjes
06-07-1884	108	Nanny Elderink aan haar ouders en zusjes
08-07-1884	109	Nanny Elderink aan haar ouders en zusjes

datum	nummer	beschrijving
13-07-1884	97	Nanny Elderink aan haar ouders en zusjes
14-07-1884	242	Nanny Elderink aan haar grootvader Engelbert Elderink en Oom Jan Elderink
16-07-1884	126	Nanny Elderink aan haar ouders
17-07-1884	74	Nanny Elderink aan haar ouders
29-08-1884	106	Sientje Kruysse te Axel aan haar vriendin Nanny Elderink
02-09-1884	84	Nanny Elderink aan haar ouders en zusjes
10-09-1884	91	Hermina Blijdenstein te Arnhem aan Kaatje Elderink - Blijdenstein
10-09-1884	92	Grietje Elderink aan haar ouders en zusjes
10-09-1884	93	Nanny Elderink aan haar ouders en zusjes
16-09-1884	86	Nanny Elderink aan haar ouders
16-09-1884	87	Grietje Elderink aan haar ouders en zusjes Julia en Toos
16-09-1884	90	Willem Blijdenstein te Hilversum aan Herman Elderink
18-09-1884	73	Grietje Elderink aan haar moeder
18-09-1884	88	Nanny Elderink aan haar broer Engelbert
18-09-1884	89	Grietje Elderink aan haar broer Engelbert
20-09-1884	98	Grietje Elderink aan haar ouders, haar zusjes Julia en Toos en haar broer Engelbert
20-09-1884	99	Nanny Elderink aan haar ouders
20-09-1884	101	Briefkaart van Nanny Elderink aan haar ouders
26-09-1884	85	Nanny Elderink aan de meisjes van de krans
28-09-1884	102	Grietje Elderink aan haar ouders en zusjes
28-09-1884	103	Nanny Elderink aan haar moeder
08-10-1884	121	Grietje Elderink aan haar ouders
08-10-1884	122	Nanny Elderink aan haar ouders en zusjes
10-10-1884	111	Briefkaart van Grietje Elderink aan haar moeder

datum	nummer	beschrijving
10-10-1884	95	Engelbert Elderink aan zijn ouders
11-10-1884	119	Grietje Elderink aan haar ouders, haar broer Engelbert en zusjes
11-10-1884	120	Nanny Elderink aan haar ouders
13-10-1884	112	Grietje Elderink aan haar ouders en zusjes
13-10-1884	113	Nanny Elderink aan haar ouders en zusjes
16-10-1884	117	Grietje Elderink aan haar moeder
18-10-1884	130	Nanny Elderink aan haar ouders
19-10-1884	131	Grietje Elderink aan haar ouders en zusjes
28-10-1884	129	Grietje Elderink aan haar ouders en zusjes
02-11-1884	94	Nanny Elderink aan haar ouders en zusjes
06-11-1884	71	Nanny Elderink aan haar zusje Toos
06-11-1884	124	Grietje Elderink aan haar ouders en zusjes
07-11-1884	375	Kaatje Elderink - Blijdenstein aan haar dochters Grietje en Nanny
07-11-1884	376	Catootje Elderink aan haar zusjes Grietje en Nanny
09-11-1884	123	Nanny Elderink aan haar ouders en zusjes
14-11-1884	118	Grietje Elderink aan haar ouders en zusjes Ju en Toos
19-11-1884	125	Nanny Elderink aan haar ouders en zusjes
26-11-1884	82	Grietje Elderink aan haar ouders en zusjes
06-12-1884	83	Grietje Elderink aan haar ouders haar broer Engelbert en haar zusjes Ju en Toos
06-12-1884	81	Nanny Elderink aan haar ouders en zusjes
11-12-1884	114	Nanny Elderink aan haar ouders
12-12-1884	385	Kaatje Elderink - Blijdenstein aan haar dochters Grietje en Nanny
14-12-1884	115	Nanny Elderink aan haar ouders
14-12-1884	116	Grietje Elderink aan haar ouders en zusjes

datum	nummer	beschrijving
06-01-1885	386	Kaatje Elderink - Blijdenstein aan haar dochters Grietje en Nanny
15-01-1885	78	Nanny Elderink aan haar oom Jan Elderink
15-01-1886	77	Grietje Elderink aan haar oom Jan Elderink
23-01-1885	79	Nanny Elderink aan haar moeder
23-01-1885	80	Grietje Elderink aan haar moeder
27-01-1885	76	Engelbert Elderink aan zijn ouders en zusjes
01-02-1885	128	Nanny Elderink aan haar ouders en zusjes
04-02-1885	349	Kaatje Elderink - Blijdenstein aan haar dochters Grietje en Nanny
04-03-1885	174	Nanny Elderink aan haar ouders en zusjes
04-03-1885	175	Grietje Elderink aan haar ouders en zusjes
06-03-1885	350	Kaatje Elderink - Blijdenstein aan haar dochters Grietje en Nanny
08-03-1885	170	Grietje Elderink aan haar ouders en zusjes
08-03-1885	171	Nanny Elderink aan haar moeder
19-03-1885	391	Kaatje Elderink - Blijdenstein aan haar dochters Grietje en Nanny
21-03-1885	357	Kaatje Elderink - Blijdenstein aan haar dochters Grietje en Nanny
22-03-1885	166	Nanny Elderink aan haar ouders en zusjes
22-03-1885	179	Grietje Elderink aan haar moeder
01-05-1885	372	Kaatje Elderink - Blijdenstein aan haar dochters Grietje en Nanny
13-05-1885	381	Kaatje Elderink - Blijdenstein aan haar dochters Grietje en Nanny
14-05-1885	173	Grietje of Nanny Elderink aan haar ouders of zusjes
17-05-1885	388	Kaatje Elderink - Blijdenstein aan haar dochters Grietje en Nanny

datum	nummer	beschrijving
18-05-1885	188	Willem Blijdenstein te Hilversum aan Kaatje Elderink - Blijdenstein
03-06-1885	353	Kaatje Elderink - Blijdenstein aan haar dochters Grietje en Nanny
09-06-1885	354	Kaatje Elderink - Blijdenstein aan haar dochters Grietje en Nanny
14-06-1885	240	Nanny Elderink aan haar grootvader Engelbert Elderink
23-06-1885	383	Kaatje Elderink - Blijdenstein aan haar dochters Grietje en Nanny
24-06-1885	158	Grietje Elderink aan haar moeder
30-06-1885	351	Kaatje Elderink - Blijdenstein aan haar dochters Grietje en Nanny
begin juli 1885	352	Kaatje Elderink - Blijdenstein aan haar dochters Grietje en Nanny
02-09-1885	168	Grietje Elderink aan haar ouders en zusjes
02-09-1885	169	Nanny Elderink aan haar ouders en zusjes
04-09-1885	360	Kaatje Elderink - Blijdenstein aan haar dochters Grietje en Nanny
06-09-1885	161	Grietje Elderink aan haar ouders en zusjes
18-09-1885	364	Kaatje Elderink - Blijdenstein aan haar dochters Grietje en Nanny
29-09-1885	379	Kaatje Elderink - Blijdenstein aan haar dochters Grietje en Nanny
circa 01-10-1885	392	Kaatje Elderink - Blijdenstein aan haar dochters Grietje en Nanny
08-10-1885	374	Kaatje Elderink - Blijdenstein aan haar dochters Grietje en Nanny
15-10-1885	184	Nanny Elderink aan haar ouders en zusjes
17-10-1885	363	Kaatje Elderink - Blijdenstein aan haar dochters Grietje en Nanny
26-10-1885	387	Kaatje Elderink - Blijdenstein aan haar dochters Grietje en

datum	nummer	beschrijving
		Nanny
06-12-1885	159	Engelbert Elderink aan zijn ouders en zusjes Ju en Toos
06-01-1886	185	Grietje Elderink aan haar ouders en zusjes
06-01-1886	186	Nanny Elderink aan haar ouders en zusjes Ju en Toos
07-01-1886	389	Kaatje Elderink - Blijdenstein aan haar dochters Grietje en Nanny
13-01-1886	390	Kaatje Elderink - Blijdenstein aan haar dochters Grietje en Nanny
15-01-1886	358	Kaatje Elderink - Blijdenstein aan haar dochters Grietje en Nanny
27-01-1886	239	Grietje Elderink aan haar grootvader Engelbert Elderink
27-01-1886	238	Nanny Elderink aan haar grootvader Engelbert Elderink
01-02-1886	172	Grietje Elderink aan haar ouders en zusjes
04-02-1886	382	Kaatje Elderink - Blijdenstein aan haar dochters Grietje en Nanny
14-02-1886	368	Kaatje Elderink - Blijdenstein aan haar dochters Grietje en Nanny
02-03-1886	194	Grietje Elderink aan haar ouders en haar zusjes Ju en Toos
07-03-1886	181	Engelbert Elderink aan zijn ouders en zijn zusjes Ju en Toos
10-03-1886	189	Grietje Elderink aan haar ouders en haar zusjes Ju en Toos
10-03-1886	190	Nanny Elderink aan haar ouders en haar zusjes
13-03-1886	160	Grietje Elderink aan haar zusje Toos
14-03-1886	191	Engelbert Elderink aan zijn ouders en zijn zusjes Ju en Toos
21-03-1886	195	Engelbert Elderink aan zijn ouders
28-03-1886	192	Engelbert Elderink aan zijn ouders en zusjes
05-04-1886	370	Kaatje Elderink - Blijdenstein aan haar dochters Grietje en Nanny
08-04-1886	316	Engelbert Elderink aan zijn ouders en zusjes
12-04-1886	371	Kaatje Elderink - Blijdenstein aan haar dochters Grietje en

datum	nummer	beschrijving
		Nanny
27-05-1886	377	Kaatje Elderink - Blijdenstein aan haar dochters Grietje en Nanny
06-06-1886	380	Kaatje Elderink - Blijdenstein aan haar dochters Grietje en Nanny
02-07-1886	366	Kaatje Elderink - Blijdenstein aan haar dochters Grietje en Nanny
07-07-1886	367	Kaatje Elderink - Blijdenstein aan haar dochters Grietje en Nanny
17-09-1886	356	Kaatje Elderink - Blijdenstein aan haar dochters Grietje en Nanny
?- 09 1886	187	Nanny Elderink aan haar ouders en zusjes
02-10-1886	355	Kaatje Elderink - Blijdenstein aan haar dochters Grietje en Nanny
03-10-1886	167	Engelbert Elderink aan zijn ouders en zusjes
11-10-1886	369	Kaatje Elderink - Blijdenstein aan haar dochters Grietje en Nanny
?-12-1886	348	Kaatje Elderink - Blijdenstein aan haar dochters Grietje en Nanny
04-02-1887	361	Kaatje Elderink - Blijdenstein aan haar dochters Grietje en Nanny
10-02-1887	378	Kaatje Elderink - Blijdenstein aan haar dochters Grietje en Nanny
23-02-1887	164	Kaatje Elderink - Blijdenstein aan haar dochters Grietje en Nanny
02-03-1887	359	Kaatje Elderink - Blijdenstein aan haar dochters Grietje en Nanny
07-03-1887	365	Kaatje Elderink - Blijdenstein aan haar dochters Grietje en Nanny
09-03-1887	143	Grietje Elderink aan haar ouders en zusjes
18-03-1887	384	Kaatje Elderink - Blijdenstein aan haar dochters Grietje en Nanny

datum	nummer	beschrijving
24-04-1887	66	Nanny Elderink aan haar ouders en zusjes
03-05-1887	138	Sophie Rohden - Sack aan Kaatje Elderink - Blijdenstein
05-05-1887	63	Engelbert Elderink aan zijn ouders en zusjes
06-05-1887	67	Nanny Elderink aan haar ouders en zusjes
11-07-1887	62	Engelbert Elderink aan zijn ouders
11-07-1887	61	Engelbert Elderink aan zijn ouders en zusjes
29-07-1887	334	Herman Elderink aan zijn vrouw Kaatje
29-07-1887	362	Kaatje Elderink - Blijdenstein aan haar dochter Grietje
09-09-1887	163	Nanny Elderink aan haar ouders, Engelbert, Julia, Grietje en Toos
30-09-1887	162	Nanny Elderink aan haar ouders en zusjes
29-06-1888	373	Kaatje Elderink - Blijdenstein aan haar dochter Grietje
29-01-1889	57	M.H. Spaz te Amsterdam aan Engelbert Elderink
07-03-1889	69	Engelbert Elderink aan zijn ouders en zusjes
11-03-1888	68	Engelbert Elderink aan zijn vader
25-03-1889	59	Engelbert Elderink aan zijn ouders en zusjes
10-04-1889	58	Engelbert Elderink aan zijn ouders
07-05-1889	70	Engelbert Elderink aan zijn ouders
11-05-1889	64	Engelbert Elderink aan zijn ouders
19-05-1889	216	Engelbert Elderink aan zijn ouders
31-05-1889	60	Engelbert Elderink aan zijn ouders
circa 14-07-1890	200	Kaatje Elderink - Blijdenstein aan Johanna Wedekind te Hannover
17-07-1890	198	Johanna Wedekind te Hannover aan Kaatje Elderink - Blijdenstein
circa 19-07-1890	201	Kaatje Elderink - Blijdenstein aan Johanna Wedekind te Hannover

datum	nummer	beschrijving
22-07-1890	199	Johanna Wedekind te Hannover aan Kaatje Elderink - Blijdenstein
19-09-1890	152	Toos Elderink aan haar ouders, Engelbert en zusjes
02-10-1890	141	Toos Elderink aan haar ouders, Engelbert en zusjes
13-10-1890	139	Toos Elderink aan haar moeder
24-10-1890	140	Toos Elderink aan haar ouders, Engelbert en zusjes
18-11-1890	202	Toos Elderink aan haar ouders, Engelbert en zusjes
? -12-1890	481	Toos Elderink, Sinterklaasversje
05-12-1890	142	Toos Elderink aan haar ouders, (broer?) en zusjes
09-09-1891	204	Nanny Elderink aan haar ouders, (broer?) en zusjes
16-09-1891	205	Nanny Elderink aan haar ouders en familie
10-10-1891	196	Nanny Elderink aan haar ouders en familie
19-10-1891	197	Nanny Elderink aan haar ouders en familie
30-10-1891	217	W.G. v.d. Vliet te De Rijp aan fam. Elderink
30-10-1891	220	Nanny Elderink aan haar ouders
01-11-1891	218	W.G. v.d. Vliet te De Rijp aan fam. Elderink
02-11-1891	219	W.G. v.d. Vliet te De Rijp aan fam. Elderink
02-11-1891	221	W.G. v.d. Vliet te De Rijp aan Kaatje Elderink - Blijdenstein
03-11-1891	223	Kaatje Elderink - Blijdenstein aan haar man en kinderen
04-11-1891	224	Kaatje Elderink - Blijdenstein aan haar man en kinderen
05-11-1891	225	Kaatje Elderink - Blijdenstein aan haar man en kinderen
06-11-1891	226	Kaatje Elderink - Blijdenstein aan haar man en kinderen
07-11-1891	227	Kaatje Elderink - Blijdenstein aan haar man en kinderen
07 of 14-11-1891	237	Kaatje Elderink - Blijdenstein aan haar man en kinderen
08-11-1891	228	Kaatje Elderink - Blijdenstein aan haar man en kinderen
09-11-1891	229	Kaatje Elderink - Blijdenstein aan haar man en kinderen

datum	nummer	beschrijving
10-11-1891	230	Kaatje Elderink - Blijdenstein aan haar man en kinderen
11-11-1891	231	Kaatje Elderink - Blijdenstein aan haar man en kinderen
12-11-1891	232	Kaatje Elderink - Blijdenstein aan haar man en kinderen
13-11-1891	233	Kaatje Elderink - Blijdenstein aan haar man en kinderen
14-11-1891	234	Kaatje Elderink - Blijdenstein aan haar man en kinderen
15-11-1891	235	Kaatje Elderink - Blijdenstein aan haar man en kinderen
16-11-1891	236	Kaatje Elderink - Blijdenstein aan haar man en kinderen
27-11-1891	222	Nanny Elderink aan haar ouders en familie
03-06-1892	146	Toos Elderink aan haar ouders en familie
09-06-1892	147	Toos Elderink aan haar ouders en familie
09-06-1892	134	Toos Elderink aan haar moeder
? -06-1892	148	Toos Elderink aan haar ouders
20-06-1892	153	Toos Elderink aan haar ouders en familie
30-06-1892	193	Toos Elderink aan haar moeder
08-07-1892	154	Toos Elderink aan haar ouders en familie
02-10-1892	145	Toos Elderink aan haar ouders en familie
27-11-1892	65	Toos Elderink aan haar vader
30-12-1892	150	Toos Elderink aan haar ouders en familie
01-01-1893	151	Toos Elderink aan haar ouders, zusjes en broer
14-09-1893	144	Nanny Elderink aan haar moeder en zusje Ju
16-09-1893	149	Grietje Elderink aan haar moeder en zusje Ju
18-12-1893	156	Toos Elderink aan haar ouders en familie
29-06-1894	132	Toos Elderink aan haar ouders en familie
12-08-1894	157	Toos Elderink aan haar ouders en familie
30-08-1894	155	Toos Elderink aan haar moeder
? - ? -1894	133	Toos Elderink aan haar ouders en familie

datum	nummer	beschrijving
02-10-1894	203	Nanny Elderink aan haar ouders en familie
30-07-1895	165	Kaatje Elderink - Blijdenstein aan haar man en kinderen
01-07-1921	393	Grietje Elderink aan haar zussen Ju en Nan
01-07-1921	394	Toos Elderink aan haar zussen Ju en Nan
01-07-1921	395	Engelbert Elderink aan Lexa, pleegkind
05-07-1921	456	Toos Elderink aan haar zusjes Ju en Nanny en Lexa
05-07-1921	457	Grietje Elderink aan haar zusjes Ju en Nanny
12-07-1921	206	Toos Elderink aan haar zusjes Ju en Nanny
12-07-1921	207	Grietje Elderink aan haar zusjes Ju en Nanny
12-07-1921	208	Engelbert Elderink aan pleegkind Alexa
17-12-1937	487	Cato Elderink aan W.H. Dingeldein